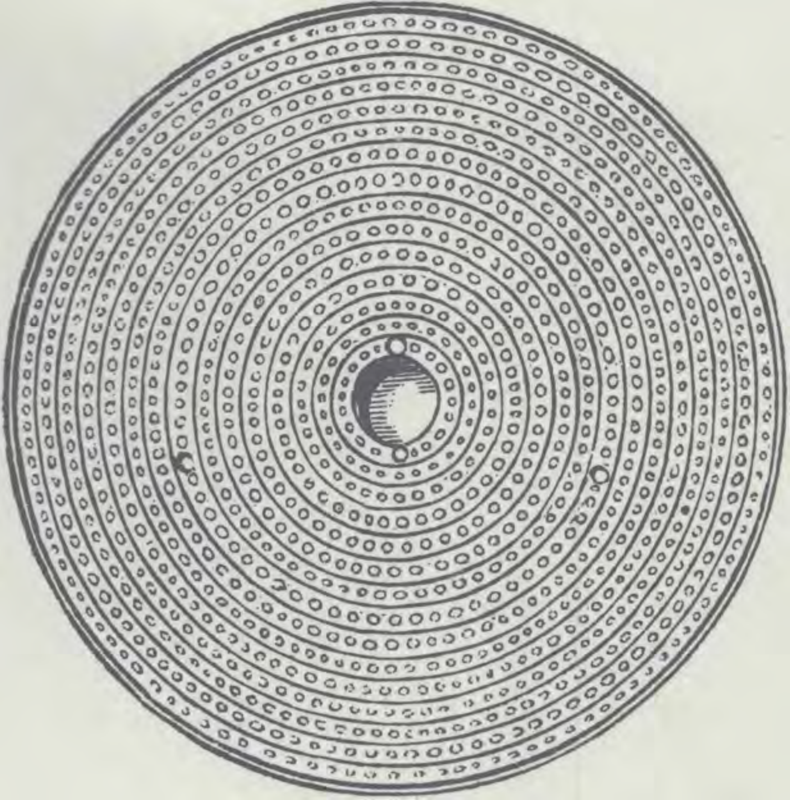
SIMON JENKINS

Keltler

Antik Çağın Gizemli Halkı

Çeviri: Bekir Çelikcan

Kronik

KELTLER
Antik Çağın Gizemli Halkı

—

SIMON JENKINS

KRONİK KİTAP: 528
Antik Çağ Dizisi: 21

YAYIN YÖNETMENİ
Adem Koçal

ÇEVİRİ
Bekir Çelikcan

EDİTÖR
Oğuz Selim Başar

KAPAK TASARIMI
Kutan Ural

MİZANPAJ
Kronik Kitap

1. Baskı, Temmuz 2024, İstanbul

ISBN
978-625-6774-91-9

KRONİK KİTAP
Şakayıklı Sk. N°8, Levent
İstanbul - 34330 - Türkiye
Telefon: (0212) 243 13 23
Faks: (0212) 243 13 28
kronik@kronikkitap.com

Kültür Bakanlığı Yayıncılık Sertifika No: 49639

www.kronikkitap.com
kronikkitap

BASKI VE CİLT
Optimum Basım
Tevfikbey Mah. Dr. Ali Demir Cad. No: 51/1
34295 K. Çekmece / İstanbul
Telefon: (0212) 463 71 25
Matbaa Sertifika No: 41707

SIMON JENKINS

KELTLER

Antik Çağın Gizemli Halkı

Çeviri:
BEKİR ÇELİKCAN

Kronik

Simon Jenkins

1943, Birmingham doğumludur. Oxford Üniversitesi Felsefe, Politika ve Ekonomi bölümünden mezun olmuştur. Mezuniyeti sonrası gazetecilik yapmaya başlayan Jenkins hala *The Guardian* gazetesinde köşe yazarlığı yapmayı sürdürmektedir. İngiltere'nin tarihini ve mevcut halini konu alan birçok kitabın yazarıdır.

Bekir Çelikcan

1996 Amasya doğumludur. 2018'de İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü'nden mezun olmuş, aynı yıl yine İstanbul Üniversitesi Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı Bölümü'nde yüksek lisans eğitimine başlamıştır. 2021'de "Birinci Haçlı Seferi Öncesinde Güney İtalya" isimli tezi ile yüksek lisans eğitimini tamamlamıştır. Şu anda İstanbul Medeniyet Üniversitesi Tarih Bölümü'nde doktora eğitimine devam etmektedir. Orta Çağ Avrupa tarihi, genel Norman tarihi, Güney İtalya Normanları ve Sicilya Norman Krallığı alanlarında çalışmalarını sürdürmektedir.

Dashiell ve Nia'ya

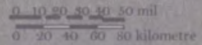
İÇİNDEKİLER

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: ULUSLARIN YENİDEN DOĞUŞU

Britanya Adaları'ndaki Kelt kabileleri, yak. MS 50

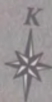

İngiliz Krallığı, yak. 600

İrlanda, On Beşinci Yüzyıl

0 10 20 30 mil
0 10 20 30 40 50 kilometre

Atlantik Okyanusu
Kuzey Kanalı
ULSTER
Belfast
Shannon
MEATH
CONNACHT
İngiliz Pale'nin yaklaşık kapsamı, On Beşinci Yüzyıl
İrlanda Denizi
DUBLIN
LEINSTER
Limerick
MUNSTER
Wexford
Waterford
Cork
St Georges Kanalı

YAZARIN ÖNSÖZÜ

Bu kitap insan grupları ve onları tanımlamak için kullanılan kelimeler hakkındadır. Bu tür kelimeler her zaman tartışmalıdır. Amacım tek bir Kelt halkı, dili ya da ulusu kavramını ortadan kaldırmaktır. İrlanda, İskoçya ve Galler'in yanı sıra Cornwall, Bretonya ve Man Adası da vardır. Bu coğrafyalar hiçbir zaman tek bir varlık olarak bir araya gelmemiştir ve ben bunları Keltler ya da "uç nokta" olarak bir araya getirmenin çarpıtıcı ve küçümseyici olduğunu düşünüyorum.

Bununla birlikte, bu halklar bir dil kökünü paylaştığından ve kitabın büyük bir kısmı İngiltere ile ortak ilişkileri hakkında olduğu için tarih öncesi dönemde "Keltçe konuşan" terimini kullanarak onlardan bir grup olarak bahsediyorum. Aksi takdirde dilleri Britonik ya da Gaelce* ve ardından Gal dili, İrlandaca, Gaelce ya da Bretonca olarak sınıflandırılır. Başka bir deyişle, insanları ve dillerini kendilerini nasıl adlandırıyorlarsa öyle adlandırmaya çalışıyorum.

Britanya ve Britanyalılar kelimeleri daha kafa karıştırıcıdır. Eskiden tüm Britanya Adaları'nı, daha sonra Germen dilini konuşan "Anglo-Saksonlardan" farklı olarak "Kelt dilini konuşan" bölgeleri ve daha sonra da İrlanda'yı değil Britanya Adası'nı ifade ederlerdi. Ancak Britanya kelimesi, en azından tarihin erken dönemlerinde, Britanya Adaları'nın tamamına atıfta bulunmak için o kadar sık kullanılmıştır ki bu kullanımdan kaçınmak zordur. "Büyük" kelimesiyle günümüzde resmî olarak İngiltere, İskoçya ve Galler kastedilmekte ancak İrlanda kastedilmemektedir. Sadece 1801'den

* Asıl metinde Gaelic olarak geçmektedir. Gaelic, "Gallere ait" anlamına gelen bir sıfattır. Bir isim olarak İskoçya, İrlanda ve Man Adası'ndaki insanlar tarafından konuşulan diller grubunu ya da dillerden spesifik olarak herhangi birini ifade eder. (ç.n.)

bu yana önce "Büyük Britanya ve İrlanda", 1922'den bu yana da "Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda" olarak adlandırılan bir Birleşik Krallık vardır. İrlanda'nın olası bir birleşmesi durumunda Birleşik Krallık'ın Büyük Britanya'ya döneceğini varsaymalıyız.

Bu kitap akademik bir çalışma değil, Britanya Adaları halklarının kökenleri ve geçmişleri, bugünleri ve belki de gelecekteki ilişkileri hakkında akademisyenler arasında süregelen bir tartışmanın tarihidir. Kitapta dipnotlar yer almamaktadır, ancak başvurulan ve alıntı yapılan eserler kaynakçada listelenmiştir.

Metni tamamını ya da bir kısmını, hazırlık sürecinde sohbet ettiğim ve bu tartışmalarla yakından ilgili olan bazı kişilere gösterdim. Bu kişiler arasında Colin Renfrew, Barry Cunliffe, John Koch ve Roy Foster bulunmaktadır. Kendilerine çok teşekkür ediyorum, ancak yapmış olabileceğim hatalardan ya da vardığım sonuçlardan dolayı hiçbir sorumluluk taşımıyorlar. Yıllar boyunca sayamayacağım kadar çok kişiyle yetkilerin devredilmesi ve bağımsızlık üzerine tartıştım ancak özellikle Philip Stevens, Tom Jenkins, Tony Travers, eşim Hannah Kaye ve titiz editörüm Trevor Horwood bana yardımcı oldu. Ayrıca yayıncım Andrew Franklin'e ve Profile Books'taki herkese teşekkür ederim.

ÇEVİRMENİN ÖNSÖZÜ

İngiltere, İrlanda, İskoçya ve Galler söz konusu olunca çoğu kişi bu bölgeyi ve burada yaşayan insanları kısaca "Keltler" şeklinde kısaca tanımlayarak ötesini düşünmemektedir. Bu coğrafyalarda Kelt mirası dikkate değer bir noktada olsa da Simon Jenkins, "Kelt" kavramına şiddetle karşı çıkmaktadır. "Kelt" adını taşıyan ayrı bir halk, ırk veya kabilenin hiçbir zaman olmadığını savunan Jenkins'e göre yine bu kavram, Britanya Adaları halklarını bölen önyargı ve yanlış anlamaların bir unsuru olmuştur. Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'ne geri dönmesini destekleyen ve birliğin dağılmasından yana olmayan yazar, "Kelt" kavramının gerçekte ne olduğunu ve Birleşik Krallık'ta Keltlerin mirasının ne olması gerektiği üzerine tartışmıştır. Tarih öncesi devirlerden başlayarak günümüze kadar ulaşan bir Britanya Adaları tarihini "Kelt" kavramı ekseninde ele alan Jenkins ayrıca Krallık'taki ülkelerin geleceğine dair de önerilerini sunmaktadır.

Kitaptaki özel isimlerde yazar, bu isimlerin orijinallerine bakmadan çoğu noktada İngilizcelerini kullanmıştır. Bu özel isimlerin çevrilmesinde, öncelikle ülkemizde yaygın bir şekilde bilinen isimlerin Türkçe literatürdeki kullanımları dikkate alınmıştır. Özellikle Türk okuyuculara oldukça yabancı gelen Galce ve İrlandaca isimler değiştirilmeden verilmiştir. Türkçe literatürde pek yer bulmayan diğer isimler ise doğdukları coğrafya ve mensup oldukları kimlik dikkate alınarak çevrilmiştir. Dilimizde karşılığı olan şehirler bilindikleri üzere verilmiş, Türkçede çok fazla yer almayan şehirler kitapta geçtiği şekilleri ile bırakılmıştır. Yazarın bazen kelime seçimlerini dolaylı yoldan aktarmayı tercih ettiği yerlerde ve bazı kavramlarda okuyucuya kolaylık olması bakımından çevirmenin notu

eklenmiştir. Çevirinin genelinde, tartışmanın geçtiği her bir dönemin terminolojisi ayrı ayrı dikkate alınmıştır. Yazım kuralları ve kelime yazılışlarında ise Türk Dil Kurumuna göre hassasiyet gösterilmiştir. Kitapta sıkça kullanılan *Gaelic* kavramı; İrlandaca, İskoçça, Galce ve İskoç Galcesi gibi pek çok farklı anlamı karşıladığından ve hassas bir kavram olduğundan ötürü *Gaelic* kelimesinin geçtiği yerdeki bağlam özelinde çevirisinde hassasiyet gösterilmiştir.

Bu kitap aynı zamanda, ülkemizde sayıca az olan Kelt tarihine dair de önemli bir kaynak olacaktır. Mevcut Kelt çalışmaları, Roma öncesi döneme odaklanmakta ve Roma İmparatorluğu'nun Britanya'ya girişi ile sona ermektedir. Bu tarihten itibaren, "Kelt" kavramı ekseninde Birleşik Krallık tarihini ele alan bir çalışma mevcut değildir. Ayrıca, günümüzdeki Keltlik tartışmaları da ülkemizdeki literatürde kendisine yer bulmamaktadır. Jenkins'in bu çalışması, tarih öncesi devirlerden başlayarak şu an hâlâ devam eden "Keltlik" kavramı ile Birleşik Krallık tarihini birleştirme başarısını göstermiştir.

Kronik Kitap'a, bana bir başka eseri çevirme imkânı sunduğu için teşekkürü bir borç bilirim. Bu çeviri sırasında ve daha önceki çevirilerimde de zorlandığım bazı yerlerde yardımcı olup fikirlerini benimle paylaşan kıymetli dostum Ece Bakala'ya en içten teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca her türlü desteklerini gördüğüm babam Fatih Çelikcan ve özellikle de annem Dilek Çelikcan'a ne kadar teşekkür etsem azdır. Bu çevirinin, ülkemizdeki Kelt tarihi literatürüne büyük bir katkı sunması ve gelecekte bu alanı çalışacak kişilere yol göstermesi dileğiyle.

Bekir Çelikcan
İstanbul, 2024

GİRİŞ

Britanya Adalarının coğrafyasının en canlı anlatımı *Oxford İngiltere Tarihi*'nin (Oxford History of England) 1936 yılında yayınlanan ilk cildinde yer almaktadır. Burada adalardan "iki parça hâlinde" yaratılmış olarak bahsedilmektedir. Batı kısmı "eski, dağlık, engebeli, bozuk, düzensiz, çalılık, asidik topraklı ve iletişim kurulamaz" idi, yani kısacası güzel bir yer değildi. Doğu kısmı ise tam tersi, "daha yeni, daha yumuşak, daha sıcak, alüvyonlu ve verimli, istilacılar için çekici" olarak anlatılıyordu. *Tarih*'in yazarları, bu ayrıma rağmen dizinin "her şeyi kapsayıcı" olacağı konusunda okuyuculara güvence vermiştir. Bu kitap Britanya Adaları'nın hikâyesini bir bütün olarak anlatacaktı.

Bu söz tutulmadı ve Britanya Adaları'nı ele alan tarih anlatılarında da nadiren tutuluyor. Tarihçiler okuyucularını her zaman takımadaların doğu yarısına, İngiltere olarak adlandırılan "verimli, çekici" tarafa yönlendirirler. Bu önyargı iki yakada yaşayan halklara, özellikle de doğudaki halkların üstünlüğüne yol açan aralarındaki çatışmalara verilen ilgiye de yansır. İngilizlere doğuştan itibaren sadece İngiltere'nin hikâyesi öğretilir. Onlara "ötekiler" hakkında, özellikle de topluca Keltler olarak anılan İrlandalılar, İskoçlar ve Galliler'e dair ya çok az şey öğretilir ya da hiçbir şey öğretilmez.

Bu kitabın ilk bölümü Kelt kelimesinin neden yanlış bir isimlendirme olduğunu açıklamaktadır. Göreceğimiz gibi 1960'lardan bu yana yapılan çalışmalar, Britanya halkının nasıl ortaya çıktığına dair uzun süredir devam eden teorileri yıkmak için mücadele etmiştir. Bu yıkım önemlidir çünkü Keltlik teorileri, dikkate değer bir ölçüde, Britanya Adaları halklarını bölen önyargıların ve yanlış

anlamaların çoğunu bugün de beslemeye devam etmektedir. Bu teoriler hem tarihi çarpıtmakta hem de İrlanda, İskoç ve Galler uluslarının ayırt edici özelliklerini küçümsemektedir.

Bu yanılgılardan ilki, Keltler olarak adlandırılan bir halkın milattan önce 2000 ya da 1000 yılında Kıta Avrupası'ndan Britanya'yı işgal ettiğidir. Kelt adını ya da dilini iddia eden ayrı bir halk, ırk ya da kabile hiçbir zaman bulunmamıştır. *Keltoi* kelimesi ilk olarak Eski Yunancada, klasik dünyanın yükselişinden önce Batı Avrupa'da yaşadıkları varsayılan yabancılar ya da "barbarlar" için kullanılmıştır. Latincede kullanılan terim *Galli* ya da Galyalılardır. Bu dönemde hiçbir yerde Britanya Adaları halkına böyle bir terim kullanılmamıştır. 19. yüzyılda Avusturya'daki Hallstatt ve İsviçre'deki La Tène'de yapılan Demir Çağı kazıları, muhtemelen doğuda Küçük Asya'dan batıda Portekiz'e kadar uzanan bir "Kelt" uygarlığının kanıtı olarak ilan edildi. Bu uygarlığa ait eserler de günümüzde de kullanılan "Kelt" olarak adlandırılmıştır.

Göreceğimiz gibi, antik DNA'nın ilk analizleri genel olarak Britanya Adaları'nı işgal eden halkların, son Buzul Çağı'nın bitiminden sonra kuzeye doğru gerçekleşen iklimsel bir göçe dayandığını kabul etmiştir. Bu göç küresel ısınmayla birlikte, öncelikle İberya'dan Avrupa'nın Atlantik kıyılarına doğru gerçekleşmiştir. Adaların doğu tarafında, belki de daha yakın tarihli DNA, Kuzey Avrupa kıtasından bir işgal olduğunu göstermiştir. Bu iki akın arasındaki denge ya da ne zaman gerçekleştikleri konusunda çok az fikir birliği vardır. Fakat ikisi de "Kelt istilası" ünvanını hak etmiyor.

Muhtemelen Bronz Çağı'nın sonlarında (MÖ 2100-800) Britanya'nın bu sakinleri, metal ticaretinin büyümesine eşlik eden ve Avrupa'ya yayılan çeşitli dillerle temasa geçmiştir. Proto-Kelt Hint-Avrupa grubu içinde birbirleriyle gevşek bir şekilde ilişkili olan bu dillerin, en azından Roma işgali dönemine kadar Britanya Adaları'nın her köşesine nüfuz ettiği varsayılıyordu. Bu nüfuzdan artık şüphe duyulmaktadır, Britanya'nın doğu yakasının muhtemelen Kuzey Avrupa'daki Germen dilinin bir versiyonunu konuştuğu düşünülmektedir.

Roma İmparatorluğu'nun çekilmesinden sonraki 2. yüzyılda Britanya Adalarında tamamen farklı iki dil grubu kullanılmaktaydı. Bu durum başka bir yanılgıya bağlanmıştır: 5. ve 6. yüzyıllarda bu kez Saksonların bir başka kitlesel istilası ya sözde doğudaki Keltçe konuşanları yok etmiş ya da onları Britanya'nın batısına doğru sürmüştür. Kendisinden önceki Kelt istilası gibi bu ikinci istila da artık itibar görmemektedir. Roma İmparatorluğu'nun sonunda Kuzey Denizi'nin etrafından göç eden insanlara dair genetik işaretler olsa da buranın sakinlerinin yok edildiğini ve Doğu Britanya boyunca tamamen yer değiştirdiklerini gösteren hiçbir şey yoktur. Artık Britanya Adaları'nın doğusunda ve batısında yaşayan pek çok farklı halkın, herhangi bir nüfus hareketinden bağımsız olarak kendi dillerini geliştirmiş olabileceği düşünülmektedir. Doğu doğuya, batı da batıya bakıyordu.

Britanya Adaları'nın doğusunda ve batısında yaşayan halklar arasında genetik ve dilsel olarak uzun süredir devam eden bir bölünme olduğuna dair bu teori tartışmalıdır. Görünen o ki, 1930'larda Oxfordlu tarihçiler tarafından tanımlanan eski coğrafi bölünme, Britanya halklarının tarihinde derin bir yer edinmiştir. Doğuluların sonunda tek bir ulus olarak birleşmesine ve batılıların parçalanmasına eşlik etmiştir. Roma'nın Britanya eyaletinin sınırlarına ve İrlanda, Galler ve İskoç halklarının ortaya çıkan kimliklerine yansımıştır. İngilizce konuşan doğuluların ilk "imparatorluğu" hâline gelen şeyin üstünlüğüne yansımıştır.

Birleştirici bir krallık

Kitabın ikinci bölümü bu üstünlüğün seyrini anlatmaktadır. Kökenleri ne kadar farklı olursa olsun çoğu Avrupa ülkesi kendi hikâyelerini çeşitli kabile kümelenmeleri ve birliklerinden oluşan bir ulus devletin hikâyesi olarak anlatır. Eğer baskın bir grup ortaya çıkarsa, diğerlerini askerî güç ve/veya kültürel asimilasyon yoluyla esaret altında tutmalıdır. Tarihçi Linda Colley, *Birlik ve Birlikten Ayrılma Yasaları* (Acts of Union and Disunion) adlı kitabında bu

kümelenmelerin liderlerinin iki düzeyde faaliyet göstermek zorunda olduklarını anlatmaktadır. Daha alt grupların itaatini sağlamak için "aidiyet ve bağlılık duygusunu beslemek" zorundaydılar. Ancak bu bağlılığı korumak için aynı zamanda "kısmi özerkliklerini ve ayrı hak ve kültürlerini kabul etmek ve korumak" da mecburiyetindeydiler. Bu hakları asla hafife alamazlardı.

Avrupa devletleri işte bu temelde kuruldu. Prusyalılar, Hanoverliler ve Bavyeralılar Almanya olarak tek bir ulus hâline geldi. Burgonyalılar, Gaskonlar ve Savoylular Fransız oldu. Romalılar, Venedikliler ve Sicilyalılar İtalyan oldu. Sırasıyla Alp Fransızları, Almanlar ve İtalyanlar İsviçreli oldu. Farklı bileşenlerini bir arada tutacak anayasalar oluşturdular. Sadece çok azı başarısız oldu, en yakındaki Yugoslavya ve Çekoslovakya buna örnektir.

İngilizler -üstünlüklerinin en başından beri- Colley'in "aidiyet ve bağlılık" duygusunu batının Keltçe konuşan kabilelerine aşılamakta başarısız oldular. Batılıların kendilerine özgü kimliklerine, onlara bir dereceye kadar "özerklik ve ayrı haklar" tanıyarak karşılık vermediler. 5. yüzyılda Britanya'nın doğusunu işgal eden kabileler önce yedi, sonra üç ve daha sonra da tek bir krallık olan İngiltere'yi kurdular. 11. yüzyıla gelindiğinde, Anglo-Saksonlar, Danimarkalılar ve ardından Normanlar yönetimindeki İngiltere, Avrupa'daki en erken "ulusallaşmış" devletler arasındaydı. Bu erken dönemli bir "birlik"ti.

Batılılar bu doğulularla hiçbir zaman el ve gönül birliği yapmadıkları gibi ne kendi içlerinde ne de birbirleri arasında çok az tutarlılık buldular. İngiltere'dekilerin aksine; Galler, İskoçya ve İrlanda'daki klanların ya da "krallıkların" çok azı kolektif bir bütünün üyeleriymiş gibi davrandı. Kendi kendilerini yönetme çabaları sürekli hüsranla sonuçlanmış, yöneticiler halklarını kısa süreliğine birleştirmeyi başardıktan sonra kan davaları ve iç savaşlarda ölmüşlerdir.

Zaman içinde bu batılılar, farklı dil ve lehçeleriyle tanınabilir İrlandalı, İskoç ve Galli olmak için yeterince birleştiler. Asla yapmadıkları şey ise İngiltere'ye karşı birleşmekti. Ortak bir dil konuşmadılar ya da tek bir lider kabul etmediler. Athelstan'ın İngilizlerine karşı 937'de yapılan Brunanburh Savaşı sırasında Galli bir ozan

Cornwall'ı da kapsayacak şekilde böyle bir ittifak çağrısında bulundu ama bu hiçbir zaman gerçekleşmedi. Ayrıca, Kelt kelimesini de kullanmamıştır.

Sık sık çıkan isyanlara ve çatışmalara rağmen İngiltere komşularını esaret altında tutmakta hiçbir zaman ciddi bir sorun yaşamadı. Kabaca Offa'nın Hendeği, Hadrian Duvarı ve İrlanda Denizi'nden oluşan sınır bölgeleri tarih boyunca İngiltere'nin sınırları olarak kalacaktı. Zamanla bu sınırların ötesindeki uluslar önce fetih ve sömürgeleştirme, sonra da ilhak yoluyla İngiliz egemenliği altına girdi; 1536'da Galler, 1707'de İskoçya ve 1801'de İrlanda. Britanya Adalarında bir "İngiliz İmparatorluğu" kuruldu. Ancak bu imparatorluk, üyelerinin birçoğunun kendilerini "İngiliz" olarak kabul etmeyi reddetmeye devam ettiği, son derece zayıf birlikteliklerden oluşan bir imparatorluktu.

17. yüzyılda akademisyenler, büyük ölçüde ortak bir dilsel kökün tanımlanması yoluyla, adaları kolektif bir "Kelt" geçmişine sahip olarak görmeye başladılar. 18. yüzyılda İngiltere'nin iç imparatorluğu, İskoçların, İrlandalıların ve Gallerin asker, vali ve göçmen olarak öne çıktığı denizaşırı bir İngiliz İmparatorluğu'nun büyümesiyle bir tür ortaklık oluşturdu. 19. yüzyıla gelindiğinde en azından tek bir hükümdar, tek bir parlamento ve tek bir bayrak altında "Birleşik Krallık" denen şey dağınık bir şekilde yürürlükteydi. Bu, sevgiden ziyade bir çıkar birliğiydi.

Ayrılan bir krallık

Kitabın üçüncü bölümü bu birliğin nasıl ve neden çözülmeye başladığını soruyor. Cevap öncelikle, üç yüzyıl boyunca Londra hükümetlerinin İrlandalıların en azından bir dereceye kadar kendi kendilerini yönetme özlemini küçümseyerek reddettiği İrlanda'da yatmaktadır. Bu, büyük ölçüde adanın baskın Roma Katolikliğine duyulan İngiliz hoşnutsuzluğundan kaynaklanıyordu. Bunun sonucunda ortaya çıkan isyanlar ve baskılar nihayet 1922'de İrlanda'nın ayrılmasına yol açtı. Çoğu İngiliz tarafından umursamaz bir omuz

silkmeyle karşılanan bu durum, 1930'larda tarihçi G. M. Young tarafından "büyük başarısızlık tarihimizin telafisi mümkün olmayan tek felaketi" olarak tanımlandı. Bu yargıya karşı çıkmakta zorlanmaktayım.

İrlanda'dan kurtulduktan sonra denizaşırı imparatorluklarını parçalamaya başlayan İngiliz politikacılar, sanki daha önce yurtiçinde kurdukları imparatorluk artık hafife alınabilirmiş gibi davrandılar. Sonuç Colley'in öngördüğü gibi oldu. İskoçlar ve Galliler İrlandalıları örnek aldı ve yeni bir milliyetçilik ruhu ortaya çıktı. 20. yüzyılın sonunda, İrlanda'yı kaybettiren aynı baskılar İskoçya'da ve hatta Galler'de de güç kazanmaya başlamıştı.

İster İrlanda'da ister İskoçya'da olsun, özerklik tartışmalarının hiçbir noktasında bir Kelt ulusundan söz edilmemiştir. İrlandalılar, İskoçlar ve Galliler kendi ayrılıklarına tutkuyla bağlı kaldılar. Avam Kamarası'nda bir "Kelt" partisi ya da milletvekili grubu oluşturmak için hiçbir girişimde bulunulmadı. Sadece üniversitelerin Kelt çalışmaları bölümlerinde bir tür birlik tanındı. Tek bir Kelt dili olmaması dışında dil, Keltçe konuşulan bölgelerin temel ortak özelliği olmaya devam etti. Aslında dil, milliyetçi politikacılar için bir gösterge olsa da bir yan konuydu. İngilizce konuşmak bir kişiyi daha az İrlandalı, İskoç ya da Galli yapmıyordu.

Kitabın son bölümünde küçük devletlerin bağımsızlığı argümanını ele alıyorum. İrlanda'nın kendi başına başarılı olduğunu inkâr etmek imkânsızdır ve bunun büyük ölçüde Britanya yönetiminden kurtulması ve Kuzey İrlanda'nın yanı sıra Galler ile İskoçya'nın deneyimlerinin tam aksine gerçekleştiğini inkâr etmek de mümkün değildir. Aynı faktörlerin Britanya'nın diğer eyaletlerinde de geçerli olup olmayacağı şu anda hararetli bir tartışma konusu olsa da İrlanda'nın deneyimi her birlik yanlısı insanı duraksatmalıdır.

Ben yarı Galli yarı İngilizim ve analizlerimi her iki kimliğin getirdiği sadakatten de arındırmaya çalıştım. Ancak iyi yapılandırılmış her devletin çeşitliliği barındırabilmesi ve bundan fayda sağlayabilmesi gerektiğine inanıyorum. Bir ülkenin siyaseti, kültürü, toplumu ve dünyaya bakışı bu çeşitlilikten faydalanmalıdır. İngiltere,

İskoçya, Galler ve (bir zamanlar) İrlanda'nın tamamından oluşan bir Britanya; İngiltere'den, özellikle de hızla Londra metropolünün geniş ve bağımlı bir banliyösü hâline gelen bir İngiltere'den kesinlikle daha güçlü olmalıdır.

Böyle bir birliğin faydalarını görebilmek için İngiltere'nin, Britanya Adaları'nın tamamıyla olmasa bile Büyük Britanya'nın İngiliz olmayan halklarıyla olan siyasi ilişkilerini değiştirmesi gerekmektedir. Yeni federal kurumlar aracılığıyla onlara daha fazla özerklik vererek istikrar ve uyum sağlamalıdır. Anayasasını olduğu kadar bakış açısını da değiştirmek zorundadır. Bu meydan okumaya aşağıda tekrar dönüyorum.

BİRİNCİ BÖLÜM

KELTLERİN EFSANESİ

1

Britanyalılar Ne Kadar Eskiydiler?

Mezolitik Çağ'da yaşamış bir grup insan, 8.200 yıl önce Kuzey Downs'ta, şimdiki Dover Boğazı'nın üzerinde dururken şaşırtıcı bir manzaraya tanık olmuş olabilir. Ayaklarının dibinde, şimdi Thames ve Ren olan iki büyük nehrin Manş Denizi'ne döküldüğü bir çıkış vardı. Kuzeylerinde ise, Doggerland olarak bilinen bölge üzerinden Britanya'yı Avrupa ana karasına bağlayan kara köprüsünün kalıntıları olan bir dizi bataklık uzanıyordu.

Tanıklarımız kuzey ufkunda, muhtemelen otuz metre yüksekliğinde bir su duvarının üzerinde yükselen bir bulut göreceklerdi. Bu tsunami, Norveç kıyılarında meydana gelen ve ilk Storegga Toprak Kayması olarak bilinen bir kayma sonucu oluşmuştu. Ortaya çıkan dalga Kuzeydoğu İskoçya'da karaya ulaştı ve otuz kilometre içeride hâlâ bulunabilen izler bıraktı. Güneye doğru ilerleyerek Doggerland'ı sular altında bırakmış ve milyonlarca ton moloz ve kumu tanıklarımızın üzerinde durduğu yamaçlara doğru savurmuştur.

Bu muhtemelen bir deprem etkisi yaratmıştı. Su, yaylalardaki bir vadiden geçerek bugünkü Manş Denizi'ne dökülmüştür. Sualtı arkeolojisi, enkazın Manş Denizi tabanı boyunca sürüklenmesiyle oluşan aşındırma izlerini ortaya çıkarmıştır. Avrupa'nın batı ucunda bir yarımada olan yer artık Britanya Adaları'ydı.

Takip eden bin yıl boyunca, artık denizci olan bu ulusun sakinleri tarımsal bir ekonomi geliştirmiş; bakir ormanlık alanların çoğunu kesmiş ve tekneler inşa etmeye, deniz yoluyla ticaret yapmaya, yerleşim yerleri kurmaya ve anıtlar dikmeye yetecek bir sosyal

örgütlenme geliştirmişlerdir. Yüzleri kayboldu; sözleri bir gizem, eserlerinden ise sadece parçalar kaldı. Bunlar bizim eski Britanyalılar olarak adlandırdığımız yerli halktı, Britanya tarihinin dramının daha sonra sahnelendiği sahnede uçuşan hayaletlerdi.

Geleneksel anlatı

Britanya Adaları'nın tarih öncesi uzun süre tek bir mesleğin; arkeolojinin ilgi alanına girmiş, genellikle kalıtsal varsayımlar ve efsanelerden oluşan bir sis içinde teoriler üretilmiştir. Bu teorilerden biri, eski Britanyalıların MÖ 2000 ya da 1000'de yeni gelen bir halkın istilasına maruz kaldığını, bu halkın Avrupa'yı doğudan kateden büyük bir nüfus hareketinin öncüsü olduğunu savunuyordu. Bu istilanın Rusya, Kafkasya ya da Anadolu steplerinden kaynaklandığı, atların gelişi ve Bronz Çağı'nın sonlarında bakır ile kalayın keşfiyle ivme kazandığı düşünülüyordu.

Bu insanların Antik Yunan ve Roma'nın yükselişinden önce Avrupa'yı işgal ettikleri ve akademisyenlerin tarih öncesi anlatıda bir boşluk olarak gördükleri yeri doldurdukları söylenir. İlk olarak Antik Yunan tarihçisi Herodot (MÖ 484-425) tarafından "yabancılar"dan biraz daha fazlasını ifade eden genel bir terim olan *keltoi* olarak anılmışlar ve daha sonra Julius Caesar tarafından Galyalılar olarak tanımlanmışlardır. Bazen ayrı kabilelerin adları verilse de bu insanlar "Keltler" ya da daha sık olarak "barbarlar" olarak bir araya toplanmıştır. Ayrıca Kuzey Avrupa'nın ilk ortak dili olan ve proto-Keltçe olarak bilinen Hint-Avrupa dilinin bir kolunu da beraberlerinde getirdikleri varsayılmıştır. O dönemde hiç kimse Keltleri Britanya'ya, daha doğrusu İspanya ve Fransa'ya yerleştirmemiştir. Britanyalılardan ilk kez MÖ 320 dolaylarında Antik Yunan coğrafyacısı Massilialı Pytheas tarafından *Pretani* ya da *Briteni* olarak bahsedilir ve bu da onların "boyalı" olduklarını ima eder.

Britanya'daki insanların Herodot'un Keltleriyle özdeşleştirilmesi ancak 17. yüzyılda, tamamen dil temelinde önerilmiştir. Bir Fransız rahip olan Paul-Yves Pezron, Breton yurttaşlarının ve Batı

Britanya Adaları'ndakilerin benzer dillerini ilk kez "Galya" olarak tanımlamıştır. Bunların bir zamanlar aynı halktan olduklarını düşünmüştür. Bu görüş, 17. yüzyılın başlarında Oxford'da çalışan Galli bir akademisyen olan Edward Lhuyd (1660-1709) tarafından geliştirildi ve "Galya" İrlandacası ile İskoç Galcesi'ni Q-Keltçe olarak sınıflandırdı. Galce, Cornish* ve Bretoncayı ise P-Keltçe ya da "Britonik" olarak sınıflandırmıştır. Lhuyd, görünüşe göre vatansever -ya da Fransız olmayan- bir jest olarak, Pezron'un Galya dili yerine bunları topluca Kelt olarak gruplandırmayı seçmiştir. Hepsinin Britanya'ya Fransa'dan geldiği varsayılmıştır.

Lhuyd'un tezi kabul gören bir bilgelik hâline geldi. Milliyetçi Fransa ve Almanya'daki benzer "kuruluş anlatılarına" katıldı. Napolyon daha sonra kendisini son zamanların Kelt imparatoru olarak hayal etti. Alman dilbilimciler ve antropologlar Keltleri ilk Almanlar olarak tanımladılar. Bunların hepsinin tek bir halk ve tek bir kültür olduğu fikri 1840'larda, o zamanlar ve şimdi de renkli bir Avusturya yerleşimi olan Hallstatt'ın MÖ 1000 yılında bir tuz madenciliği ve üretim merkezi olduğunun arkeolojik keşfi ile pekiştirildi. Bunu İsviçre'deki La Tène'de yapılan keşifler izlemiştir. Bu kazılarda, büyük bir Kelt uygarlığının işaretleri olarak ilan edilen ve kendi adlarını taşıyan iki maddi kültüre ait zarafet ve cazibeye sahip eserler ortaya çıkarılmıştır.

Bu insanların kim oldukları -ya da belki de bir zamanlar daha ilgi çekici oldukları- bir sır olarak kaldı. 1956 yılında önde gelen Litvanyalı-Amerikan antropolog Marija Gimbutas, MÖ 3300-2600 yılları arasında Pontus ve Kafkas bozkırlarından batıya doğru ilerleyen Yamnayanlar adında bir halk keşfetti. At ve tekerlek gibi Asya uygarlığının harikalarını da beraberlerinde getirdikleri düşünülen bu halk, bakır ve bronzun yeni ortaya çıktığı çağlara ideal bir eşlikçi olmuştur. Bu gelenler Ukrayna ve Macaristan ovalarına yayılarak "bozkır" olarak adlandırılan DNA'larını yerli halklarınkiyle kaynaştırdılar.

---

* Cornish veya Kernevekçe Güneybatı İngiltere'de Cornwall kontluğunda konuşulan bir Kelt dilidir. Dil %80 oranla Fransa'da konuşulan Bretonca ile ortak kelime hazinesine sahiptir. Bu oran Galce ile %75'tir. Cornwall kontluğunda yaklaşık 3.500 kişinin bu dili konuştuğu tahmin edilmektedir. (ç.n.)

Bu Yamnayanların Kelt anlatısını ne kadar beslediği konusunda kafalar karışıktır. MÖ 2600 civarında Bronz Çağı'nın Bell Beaker kültürüne dönüştükleri; Kuzey Avrupa'nın batısına doğru nüfuz ettikleri ve Herodot'un *keltoi*'sine dönüştükleri varsayılmaktadır. Bu, istilacılar tarafından sürekli istila edilen ve zenginleştirilen bir Avrupa fikrine tam olarak uyuyordu. Hallstatt ve La Tène, erken dönem Yunanları ve Romalıları tehdit etmeye yetecek bir statüye sahip olduklarını gösteriyordu ki bu da güçlü bir halkı işaret eden bir tehditti. Milliyetçi prehistoryacılar için bu iki şehir, Fransa ve Almanya'nın daha sonraki ihtişamının uygun atalarıydı. 1920'lere gelindiğinde Fransız tarihçi Albert Grenier Keltlerin bir imparatorluktan farksız olduğunu, muhtemelen "Avrupa'nın en büyük gücü... enerji ve insan gücü bakımından tükenmez" olduklarını söyleyebiliyordu.

Bu Kelt İmparatorluğu kavramı, "Kelt Avrupası" haritalarına ve tarihlerine hâkim olmaya devam etmektedir. Coğrafyacılar da tarihçiler gibi boşluklara tahammül edemezler. Bağlantılar, ortaklıklar, istila hatları, etki ve güç ararlar. Batı Avrupa'nın işgal şekli ne olursa olsun -ve DNA bunu henüz açıklığa kavuşturabilir- Roma'nın kuzeye doğru genişlemesi sırasında buharlaşmıştı. Artık "Keltler" büyük ölçüde dağılmış ve "kabilelere" indirgenmiş bir halk hâline gelmişti. İspanya, Fransa ve Britanya Adaları'nın vahşi Atlantik kıyılarına tutunarak kıtanın en uç noktalarına kadar yayılmışlar ya da muhtemelen yeni istilacılar tarafından sürülmüşlerdi. Britanya örneğinde, dilleri ve kültürleriyle nüfusun tamamının yerini almış olarak tasvir edildiler. Roma'nın çöküşüyle birlikte eski toprakları artık yeni istilacı dalgaları; Franklar, Gotlar, Hunlar ve Vandallar tarafından istila edilmişti. *Oxford İngiltere Tarihi* bu konuda oldukça netti. Britanya'yı "etnik göçlerin eskimiş kalıntılarının içine sürüklendiği okyanusun kenarında bir çöp yığını" olarak tanımlıyordu. Britanya, Keltlerin son kalesi hâline geldi.

2

Keltoseptik Şafak

Anlatı çöker

Daha 1960'larda bile bu Kelt anlatısına meydan okunmaya başlanmıştı. Hallstatt ve La Tène tarafından öne sürülen ve sık sık atıfta bulunulan "imparatorluk" başka hiçbir imparatorluk yerleşimi tarafından desteklenmiyordu. Avusturya/İsviçre'deki insanların Keltçe gibi bir dil konuştuğuna dair hiçbir kanıt yoktu. Tarihçiler de tüm halkların ve dillerin D-Day tarzı istilalar, çıkarmalar ve genetik değişimlerle yok edilmesini makul görmüyorlardı. Eski uygarlıklar bu şekilde feci bir şekilde evrimleşmemiştir.

Prehistorya artık akademik bir çatışma hâline gelmiştir. 1966 yılında Cambridge Üniversitesinde Disney Arkeoloji ve Etnoloji Profesörü olan Sir Grahame Clark bu durumu küçümsemiştir. Geleneksel Kelt anlatısını "istila nevrozundan muzdarip" olarak tanımladı. Eski Britanyalıların gelen Kelt savaşçıları tarafından Bronz Çağı uygarlığı dersi verilmesi gereken, "druidik* kıyafetler giymiş

* Kitapta genişçe yer verilmese de Keltler denilince ilk akla gelen kavramlardan birisi Druidizm'dir. Druid, Kelt çoktanrıcılığında genellikle Alplerin kuzeyinde ve Britanya Adaları'nda var olan antik Kelt topluluklarındaki rahip sınıfı anlamına gelir. Druid uygulamaları Eski Yunanların *Keltoi* ve *Galatai*, Romalıların *Gaul* dedikleri tüm yerli kabilelerin kültürünün bir parçasıydı. Druidler rahiplik, şifacılık, alimlik ve büyü gibi görevleri kendilerinde bir araya getirmişlerdi. Ayrıca güneş, ay, yıldızlar gibi tabiatın unsurlarını kutsal kabul eden ve meşeye, dağların zirvelere, nehirlere hatta bazı bitkilere saygı gösterirlerdi. Ateş bazı uluhiyetlerin bir sembolü addedilirdi ve güneş ve temizlenme ile ilişkiliydi. Druid takvimi ay, güneş ve bitkisel döngülerle işlerdi. Arkeolojik kalıntılar her yıl iki ekinoks ve gün dönümünün kutlandığını göstermektedir. Bu festivaller Güneş'in konumu ile yapılmaktaydı. (ç.n.)

aptallar... küçümsenmese de eğlence figürleri" olarak görülmesine itiraz etti. Britanya Adaları sakinlerinin ticaret ve teknolojide ilerlemelerine yardımcı olacak fatihlere ihtiyaçları yoktu. Sırf bir halk yeni bir dil ediniyor diye saldırıya uğradıklarını, yok edildiklerini ya da bataklığa saplandıklarını düşünmek için hiçbir neden yoktu. Clark'ın Oxford'daki çağdaşı Anglo-Sakson bilgini J. R. R. Tolkien, bu fikri "içine her şeyin atılabileceği ve her şeyin geri alınabileceği sihirli bir torba" olarak nitelendirerek alay etmişti. Ancak yine de bir roman yazarı olarak bu fikri sonuna kadar kullanmıştır.

Tarih öncesi arkeoloji uzun süre kapalı bir atölye olmuş; höyükler, duvarlar, çömlekler ve mücevherler üzerine çalışan akademisyenlerle sınırlı kalmıştır. 20. yüzyılın ikinci yarısında fizikçilerin, kimyagerlerin, patologların, antropologların ve dilbilimcilerin gelişiyle değişime uğramıştır. Bitkilerin ve organik maddelerin radyokarbonla tarihlendirilmesi kronolojileri revize etmiştir. 1990'larda antik DNA (aDNA) genetiğinin insan iskeletlerine uygulanması, yaşam döngülerini olağanüstü ayrıntılarla ortaya çıkardı. Kemikler, dişler, deri, hatta dışkı bile kendi hikâyelerini anlatmaya başladı.

Britanya'nın en eski sakini olan Güney Galler'deki Paviland'ın Kızıl Hanımı'nın tarihi, erken Roma döneminden son Buzul Çağı öncesine kadar 30.000 yıl revize edildi ve sonunda balıktan hoşlanan Paleolitik bir genç adam olduğu ortaya çıktı. Stonehenge'in MÖ 2300'lerden kalma Amesbury Okçusu'nun diş apsesine ve sakat bir bacağa sahip olan bir İsviçreli olduğu ortaya çıktı. Arkadaşı ise Kent'ten gelmişti. Bilim, arkeolojide devrim yaratmıştı.

1990'lara gelindiğinde şüpheciler tam bir feryat içindeydi. Antropolog Malcolm Chapman, *Keltler: Bir Mitin İnşası* (Celts: The Construction of a Myth) adlı kitabını 1992 yılında yayınladı ve onları Antik Avrupa'nın sadece "ötekileri" olarak tanımladı. Avrupa'nın hikâyesindeki bir boşluğu "görünürde bir süreklilik ve içerikle" dolduruyorlardı. Kelt kelimesi o kadar karmaşık hâle gelmişti ki Chapman akademik söylemde yasaklanmasını önerdi. Bir British Museum arkeoloğu olan Simon James de 1999 yılında Keltleri 18. yüzyıl icadı olarak reddetmiştir. Onları belirli bir halk olarak

adlandırmak "ayrılıkçıların elinde tehlikeli olan, tarihin siyasi bir tahrifatıydı" Sanki tarih Britanya'nın dağlarında ve denizlerinde değil de birbiriyle çekişen akademisyenlerin zihinlerinde yatıyordu.

Tarihçi Graham Robb, *Fransa'nın Keşfi* (The Discovery of France) adlı kitabında, bir zamanlar Avrupa'da yaşamış olan sayısız halkı tek bir isim altında toplamanın zaten bir yanılgı olduğunu yazmıştır. Onlar kendilerini böyle görmüyorlardı. Bir aile ya da klan geleneğine ve yerleştikleri topraklara sadakat borçluydular. Robb, "etnik kimliğe" gelince, bunun "uzun zamandır aşınmış ya da en azından DNA sihirbazlarına devredilmiş" olduğuna işaret etti. Bazı halkların bir zamanlar komşularıyla iletişim kurmak için ortak bir dil kullanmış olması hiçbir şey ifade etmiyordu. İngilizce konuşanlar da İngilizleşmeden aynı şeyi yapıyorlar. Keltler sadece bir efsaneydi.

Yollar ayrılıyor: Batıdan gelen Kelt

Bu kuşku fırtınası karşısında Keltlerin en ateşli savunucusu Oxfordlu Barry Cunliffe onları inkâr etmedi. Ancak 1997'de *Antik Keltler* (The Ancient Celts) ve ardından 2001'de *Okyanusla Yüzleşmek* (Facing the Ocean) adlı iki eser yayınladı ve bunların her ikisi de revizyonist çizgideydi. Tarih öncesi çalışmalarında iki etkili anlayıştan yararlandılar. Bunlardan ilki, 20. yüzyıl Fransız tarihçisi Fernand Braudel (1902-85) ile ilişkilendirilen *longue durée** fikriydi. Braudel, tarihsel değişimin zaman içinde genellikle fark edilmeyen yavaş geçişine vurgu yaparak özellikle tarih öncesine modern zamanlarda aşina olunan olayların yol açtığı ayaklanmalar şablonunun dayatılmasına karşı uyarıda bulunmuştur, yani hükümdarlar; fetihler, istilalar, devrimler ve ithal teknolojilerden oluşan yüksek hızlı bir kronolojiye. Braudel özellikle insan davranışlarındaki her ilerlemenin bir dış etkene atfedilmesine itiraz etmiştir. Bu, Clark'ın "istila nevrozunun" bir tekrarıydı.

---

* "*longue durée*", Fransız Annales Okulu'nun tarih çalışmalarında olayların gerisinde uzun dönemli tarihsel yapılara öncelik veren tarih yazımı yaklaşımını ifade eden bir kavramdır. (ç.n.)

Britanya Adaları'nın destanı için aynı derecede önemli olan bir başka görüş daha vardı. Bu, eski tarihçilere deniz yoluyla temasa kıyasla kara yoluyla teması abartmamalarını söylüyordu. Atın ortaya çıkışından önce su, açık ara en hızlı ve en etkili iletişim aracıydı. Yürüyerek haftalar ya da aylar sürebilecek bir yolculuk en ilkel tekneyle bile saatler ya da günler içinde gerçekleştirilebilirdi. İlk temaslar su yoluyla sağlanmış ve bunu kolaylaştırmak için diller kullanılmıştır. Bu durum, Mısırlıların ve Ege Adaları'nda yaşayanların nehir kıyısı ve iç bölge kültürlerinin hinterlantlarına kıyasla hızlı ilerlemelerini açıklamaya yardımcı olmuştur.

MÖ ikinci binyılda bakır, kalay, alet, çömlek, balta, saban, kılıç ve sikke ticaretinin gelişmesiyle birlikte Avrupa kıyılarında deniz yoluyla hareketlilik önemli ölçüde arttı. Ulaşım başlı başına bir endüstri hâline geldi. Aileler, yabancılarla sohbet etme ihtiyacı duyan geniş topluluklar hâline geldi. Bu "kara olarak deniz" kavramı Britanya Adaları halklarını İngiliz, İskoç, İrlandalı ya da Galli olarak değil; İrlanda Denizi, Kuzey Denizi ve Manş Denizi halkları olarak görüyordu. İskoçya'nın dağlık bölgelerinden İngiltere'nin omurgasına doğru uzanan verimsiz kireçtaşı sırtı bu nedenle bir köprü değil bir bölünme olarak görülmelidir.

Cunliffe'e göre, İrlanda'nın batı kıyısındaki halklar bu nedenle kendilerini Atlantik'e yelken açıp Cornwall, Bretonya ve İspanya kıyılarına dokunanlara, İngiltere'nin doğusundaki halklardan daha çok benzetirlerdi. "Savaş teçhizatı ve ziyafet aksesuarlarıyla kendini gösteren elit davranışları" gösteren batı gömülerinin Güney Portekiz'den Kuzey İskoçya'ya kadar benzer olduğunu belirtmiştir. Bu insanlar istilacı ya da fatih değillerdi, muhtemelen çok eskiden bu kıyılarda yaşamış olan kabilelerin torunlarıydılar.

Genetik arkeolojideki gelişmeler, Britanya Adaları'ndaki nüfus kitlesinin tarih öncesi dönem boyunca muhtemelen sabit olduğu tezini destekliyordu. Antik iskeletlerden elde edilen DNA'nın 1996 yılında yayınlanan analizi, 20. yüzyılın başında yaşayan Britanyalıların %70'inin Mezolitik veya Orta Taş Devri'nde Britanya Adaları'nda yaşayan insanlarla aynı soydan geldiğini ortaya koymuştur. Somerset'te

yerel bir öğretmen ve üç öğrencisinin DNA'larının Cheddar Gorge'da bulunan 9.000 yıllık bir iskeletinkiyle aynı olduğunun ortaya çıkması büyük yankı uyandırdı. Ayrıca atalarının çoğunlukla ortak bir kaynaktan, İber Yarımadası'ndan geldikleri ortaya çıktı.

Bu durum, Cunliffe'in "hem erkek hem de kadın İngiliz nüfusunun çok yüksek bir yüzdesinin MÖ 4000'den önce gelen avcı-toplayıcı öncülerin soyundan geldiği ve Atlantik kıyı bölgesinin başlıca hareket koridorlarından birini sağladığı" tezini güçlü bir şekilde desteklemektedir. Bu hareket sözde Yamnayanların ya da "Keltlerin" gelişinden çok önce gerçekleşmiştir.

Dil bir muamma olarak kaldı. Mezolitik Avrupa bilinmeyen sayıda dil içeriyor olmalıydı. Günümüzün Amazon ya da Borneo Ormanları'nda olduğu gibi, karada yaşayan halkların yalnızca köyleri ve çevreleriyle iletişim kurmaya ihtiyaçları vardı. Denizde yaşayan insanlar yabancılarla muhatap olmak zorundaydı ve ortak bir dile ihtiyaç duyuyorlardı. Bu durum Akdeniz'i, Hint-Avrupa olarak adlandırılan dilin Anadolu'dan (Türkiye) ve yakın doğudan batıya yayılması için birincil kanal hâline getirmiştir. İkinci bir yol ise, daha yavaş bir şekilde kuzeye, Kafkasya üzerinden Doğu Avrupa'ya yayıldığına inanılan Germen dillerini ortaya çıkarmıştır.

1987 yılında Cambridge Üniversitesinden Colin Renfrew, MÖ 1. yüzyılda Yunan coğrafyacı Strabon tarafından tanımlandığı şekliyle İtalya, Güney Fransa ve İspanya'ya ulaşan Akdeniz yayılımı için önerilen bir zaman çizelgesi ortaya koydu. Renfrew, proto-Keltçe konuşmanın İber Yarımadası'na MÖ 7000 ila 6000 kadar erken bir tarihte ulaşmış olabileceğini öne sürdü. Bu kanıt, Aberystwyth'de bulunan Galler Üniversitesinde Amerikan bir dilbilimci olan John Koch'un İber-Kelt yazıtları üzerine yaptığı öncü araştırmalarla desteklenmiştir. Bu, 2006 yılında yine Aberystwyth'de Patrick Sims-Williams tarafından bir araya getirilen Avrupa Kelt yer adları ve yazıtlarından oluşan geniş bir veri tabanı ile desteklenmiştir. Kelt izleri İberya ve batı Fransa'da yoğunlaşmış, ancak doğuya gidildikçe yok olmuştur, ancak Sims-Williams "Kelt" dilinin kökeni için Fransa'yı tercih etmektedir.

Atlantik ticaretinin ortak dili olan Keltçe, artık ırk, kabile ya da nüfus göçüyle olan her türlü gerekli bağlantıdan bağımsız olarak kendi başına bir hayat sürüyordu. Cunliffe, "batıdan gelen Keltleri" Portekiz'den Biskay Körfezi boyunca Britanya Adaları'nın batı uçlarına kadar uzanan ticaret yollarında kuzeye doğru nüfuz eden bir dilin kullanıcıları olarak adlandırdı. Bunun, Bronz Çağı'na geçişle birlikte Beaker kültürü olarak adlandırılan kültürün İberya dışına yayılmasıyla ilişkili olarak MÖ 3000 kadar erken bir tarihte başlamış olabileceğini öne sürmüştür. Bu durumda Keltçe neredeyse "bronzun dili" olarak adlandırılabilir. Koch'a göre, İber Keltçesinin kanıtları "Hallstatt ve La Tène kültürlerinin Keltlerin kökeni üzerindeki uzun süredir devam eden büyüsünü nihayet bozmuştur." Cunliffe de Chapman'ın Kelt dillerinin "Atlantik" olarak adlandırılmasının daha iyi olup olmayacağı sorusunu yinelemiştir.

Stephen Oppenheimer'ın *İngilizlerin Kökenleri* (The Origins of the British) adlı derlemesinde 2006 yılında bu genetik devrimi incelemesi, 1960'lardan beri tarih öncesi araştırmacılarının şüpheciliğini doğrulamıştır. "Orta Avrupa kültürlerini Kelt diline sahip anavatanlar olarak tanımlayan dilbilimsel, arkeolojik ya da genetik hiçbir doğrudan kanıt" yoktu. Kelt Avrupası için bir step kökeni "19. yüzyıldan kalan son arkeolojik mitlerden biriydi." Oppenheimer'a göre, "bu neredeyse bir aldatmaca olarak kabul edilebilir." Artık Cunliffe'in deniz halkları tarafından kuzeye taşınan ortak bir dil olarak tanımlanan bir Kelt dil grubu vardı. Keltler yoktu, sadece girişken denizciler vardı.

Step intikamını alıyor

Genetik, 1990'larda Kelt kökenlerine ilişkin tartışmayı kesinlikle dönüştürmüştü ama son bulmadı. 2010'ların sonlarına gelindiğinde Avrupa ve Amerika'daki laboratuvarlar, Avrupa'daki kazı alanlarından gelen zengin antik genom materyali üzerinde çalışıyordu. Başlangıçta bu çalışmalar Britanya Adaları'nın kabaca üçte ikisinin

İberya'dan, üçte birinin ise Kuzey Avrupa'dan geldiğini doğruladı. İber DNA'sı Britanya Adaları'nın batı yarısında %100'e yakındı, ancak step DNA'sı olarak adlandırılan DNA, Kuzey Denizi'ne doğru %40'a yaklaşıyordu.

2015 yılında Britanya Adaları Halkları'nın kökenleri üzerine yapılan bir araştırma, Britanya'nın geçmişine dair yeni bir röntgen çekilmesini sağlamıştır. Araştırma, daha önceki İberya ve step kökenli ayrışmasını zayıflatmadı ancak Britanya Adaları'nın işgaline dair daha ayrıntılı bir açıklama sundu. En ilgi çekici olanı genetik "kümelerin" haritalanmasıydı. Bu, batı ve doğu arasındaki kümelenmelerde belirgin bir farklılıkla uyumluydu. Ancak en dikkat çekici özellik, batıdakilerin belirgin bir şekilde çeşitlilik gösterirken, doğudakilerin geniş alanlarda sentezlenmiş gibi görünmesiydi.

Sanki genler, belki de şaşırtıcı olmayan bir şekilde coğrafyayı yansıtıyor gibiydi. 2015'deki araştırma, batıda "Neolitik ve hatta Mezolitik döneme kadar uzanan bir Atlantik nüfusunun tartışmasız olduğunu" ortaya koymuştur. Bu Keltçe konuşanlar parçalı ve izole bir görünüm sergilemiş, zaman içinde sabit kalan sıkı bir şekilde farklılaşmış topluluklar oluşturmuşlardır. 20. yüzyıla kadar genetik ya da dilsel olarak ise karışmamışlardır. Diğer ayrımlar daha da belirgindi. Cornish kümeleri Devon sınırında değişmekteydi. Kuzey Galler Güney Galler'den, Lancashire Yorkshire'dan ve İskoç dağlık bölgeleri Alçak Bölgelerden farklıydı. Bugün bu bölgeleri bilen herkes bu tür farklılıkları tanıyacaktır. Devonlu bir tanıdığım bana "yabancı" Cornwall'da kendini hiç rahat hissetmediğini söylerken, Güney Galli biri de bir keresinde Kuzey Galler'i "Taliban ülkesi" olarak tanımlamıştı.

Arkeogenetik artık basit olmayan kalıpları ortaya çıkarmaya başladı. Erkek Y kromozomları ile kadın mitokondriyal DNA'sının farklılığı, muhtemelen bir yöne giden atlı "alfa erkek" akıncılar ile diğer yöne giden kadın köleler arasında ayrı geçmişler olduğunu düşündürüyordu. Ardından 2018'de Harvard'daki Reich genetik laboratuvarından yeni materyaller bir yığın yeni veri yayınlamaya başladı. Bu veriler, Gimbutas'ın 1950'lerde ortaya attığı,

Yamnayan step erkeklerinin erken Tunç Çağı'nda (MÖ 3300 civarı) Doğu Avrupa'ya doğru geniş çaplı bir akın yaptığı tezini doğrular nitelikteydi.

Daha da ciddisi, bu istilanın daha sonra Britanya'da önemli bir nüfus değişimine yol açtığının belirtilmesiydi, bazılarına göre bu oran %90'a kadar çıkıyordu. Muhtemelen "gezici elitlere" ait gömü yerlerinden gelen ve altta yatan nüfusla ilgisi olmayan çok sayıda kanıt nedeniyle genelleme yapmak zorlaşıyordu. Bu biraz da Amesbury Okçusu'nun Alp kökenli olmasının Stonehenge'i İsviçrelilerin inşa ettiğini kanıtladığını söylemeye benziyordu. Ancak, 2021'de Reich'ın muhtemelen Fransa'dan MÖ 1200'lerde Britanya'ya daha sonraki bir akını destekleyen başka bir iskelet malzemesi önbelleği ile güçlendirilen bir tartışma telaşını canlandırdı. Buna ek olarak, bu göçmenlerin Britonik olarak ortaya çıkacak olan bir tür Kelt dilini de beraberlerinde getirmiş olabilecekleri öne sürüldü.

Tartışma aniden alevlendi. Artık Cunliffe'in Kelt dilinin Britanya'ya okyanustan ulaştığını savunanlar olduğu gibi, doğudan ve Avrupa'nın ortasından geldiğini savunanlar da vardı. 2021 yılında Cunliffe ve Koch, *Kelt Kökenlerini Keşfetmek* (Exploring Celtic Origins) başlıklı bir makaleler derlemesi hazırladı. Çok şeyin değişmekte olduğunu kabul ediyorlardı. "Şimdi masumiyet çağı gibi görünen şey", diye yazdılar, "bir aDNA tufanı tarafından ele geçirildi... kışkırtıcı karmaşıklığın bir anlık görüntüsü."

Bronz Çağı'nın başlarında ya da MÖ birinci binyılın Demir Çağı'nın sonlarında Britanyalıların %90'ının yer değiştirmiş olması hâlâ mantıksız görünüyordu. Cunliffe'e göre bu, "20. yüzyılın en kötü aşırılıklarını bile geride bırakan bir soykırım" gerektiriyordu. Bu delirmiş bir istila nevrozuydu. Ancak Britanyalıların MÖ üçüncü ila ikinci binyıldaki evrimine dair yeni bir şüpheciliği kabul etti. En azından Britanya Adaları'nın doğu yakasının işgali söz konusu olduğunda yeni kanıtlar eski kesinliklerin yerini alıyordu. Prehistoryacılar laboratuvar teknisyenlerinin sözlerine bel bağladıklarını hissediyor, her yeni e-postayı endişeyle bekliyorlardı.

Dil ikilemi

Sıradan bir gözlemci için açık olan şey, MÖ üçüncü ve ikinci bin yılların Bronz Çağı'nda Avrupa'nın, yüzlerce köklü kabile yerleşiminden oluşan bir yamalı bohçadan yavaş yavaş ortaya çıktığıdır. İnsanlar ve yaşam tarzları metallerin gelişiyle değişime uğrarken, bağlantılar deniz ve ardından kara yoluyla yapılan ticaretle kurulmuştur. Britanya'nın batı yakasındaki yerleşim bölgeleri, muhtemelen Cornwall'daki kalay kaynaklarına odaklanan bu büyük ekonomik uyanışın merkezleri olmuşlardır. Bu halkların, metal ticaretiyle birlikte Atlantik kıyılarına yayılan Kelt kökenli dillerin kullanıcıları hâline gelmiş olmaları muhtemel görünmektedir.

Dilbilimciler bize Keltçenin bir zamanlar yaklaşık bir düzine dile bölündüğünü söylüyor. "Kıtasal" olarak adlandırılan Keltçe, Kuzey İtalya'yı, Fransa'nın çoğunu, İspanya'yı ve Portekiz'i kapsamış olabilir. Ama artık tamamen yok olmuştur. Britanya Adaları ve Bretonya'da hâlâ bulunan altı "adaya özgü" Keltçe, batıda Gal dilleri ve doğuda Britonik olmak üzere iki ayrı gruba ayrılmıştır. Gal dillerinin Atlantik yollarını İberya'dan kuzeye doğru kat ederek İrlanda'nın dış sınırına ve Batı İskoçya'ya dokunduğu konusunda oldukça sağlam bir fikir birliği vardır. Britonik ise Fransa kıyılarına daha yakın durmuş, Manş Denizi'ni geçerek Cornwall ve Güneybatı Britanya'ya ulaşmış ve kuzeyde Galler'e ve kuzeyin büyük kısmına kadar uzanmıştır. Yörüngeleri ne olursa olsun Gal dilleri ve Britonik; Cornish ve Breton'un Danca ve İsveççe kadar yakın olduklarını iddia etmelerine rağmen, çoğunlukla birbirleriyle anlaşılmaz olan farklı dil ve lehçelere bölünmüştür.

Bu parçalanmanın hiçbir zaman iyileşmemiş olması olağanüstü bir durumdur. Yüzyıllar boyunca İngilizce konuşanlar ortak bir dil geliştirdi, ancak "Keltçe" asla gelişmedi. Bu, ana dilinin daha sonra Latince ve İngilizcenin yaptığı gibi görünüşe göre bir ticaret dili olarak hizmet etmesine rağmen oldu. "Keltçe konuşan" olmak sadece bir sınıflandırmaydı, hiçbir zaman dilsel bir bağa ihtiyaç duymadı. Bir Latin dili konuşmak, bir Latin halkının üyesi olmak demek değildir. Aynı şey kesinlikle "Keltler" için de geçerlidir.

3

Doğu Tarafının Hikâyesi

Demir Çağı'nın başlangıcında (MÖ 800 civarı) Avrupa, Hint-Avrupa'nın çeşitli kolları arasında dilsel bir bölünmenin ortaya çıkışına tanık oluyordu. Bu iki koldan biri, muhtemelen daha eski olanı Batı Akdeniz kıyılarına kadar izi sürülen proto-Keltçe idi. Diğeri ise İskandinavya ve Kuzey Avrupa'nın proto-Germen diliydi. Bu iki dil grubu, Tuna ve Ren Nehirleri'nin büyük Avrupa düzlükleri boyunca bir yerde buluşmuş gibi görünmektedir. Bu buluşma, Avrupa'nın sonraki tarihi boyunca halkları birbirinden ayıracaktı.

Böyle bir dilsel dönüm noktasının büyük bir genetik ya da kabile farklılığını yansıtıp yansıtmadığını henüz söyleyemiyoruz, ancak tarih öncesi uzmanları büyük bir pan-Avrupa DNA sayımı için can atıyor. Bildiğimiz şey, en azından MS 1. yüzyılda ve neredeyse kesinlikle daha önce, bu dilsel bölünmenin bir versiyonunun Britanya Adaları'nın omurgasından aşağıya doğru uzandığıdır. Her iki tarafın da karşıt denizlere, bazıları Atlantik'e ve diğerleri Kuzey Denizi'ne yakın insanlar tarafından işgal edildiği göz önüne alındığında, bu şaşırtıcı olmazdı. Ancak batıdakilere "batıdan gelen Keltler" gibi makul ve tutarlı bir anlatı verilirken, doğudakilerin daha karmaşık ve aslında sık sık değişen bir geçmişe sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Birbiriyle çelişen teoriler sisinin ortasında, görünen tek şey, atalarının büyük ölçüde Kuzey Denizi halklarının sözde step kökenlerini yansıttığıdır.

Bu halklar hâlâ gizemini korumaktadır. Doğu Anglia kıyılarında ve Kent'ten Sussex'e kadar uzanan Demir Çağı yerleşimleri Romalılar tarafından "Sakson Sahili" olarak biliniyordu. Bir zamanlar

Saksonlar tarafından tehdit edilen bir kıyı anlamına geldiği varsayılan bu terim günümüzde muhtemelen tam tersi, yani "Saksonların" yaşadığı bir kıyı anlamına gelmektedir. Televizyon arkeoloğu Francis Pryor, Norfolk'taki Brancaster'dan Portsmouth yakınlarındaki Roma Porchesterı'na kadar "sivil yerleşimlerin tüm özelliklerini taşıyan" Sakson kaleleri tespit etmiştir. Bu da pek çoğunun, muhtemelen çok uzun bir süre boyunca, Kuzey Denizi üzerinden kıtadan gelen Germen dilli göçmenler tarafından yerleştirilmiş olabileceği teorisini desteklemektedir.

Tüm Kelt dillerinin, doğudaki komşuları, genellikle düşman Britanyalılar için "Sakson" soydaşlarına sahip olması önemli olmalıdır: Sassenach, Sasanach, Sowsnek, Saison ve Saozon. Hepsinin Kuzey Denizi'nin ötesindeki küçük bir Alman kabilesine atıfta bulunması garip olurdu. Daha büyük olasılıkla bu isim, Britanya'nın doğu kıyısındaki toprakları uzun süredir işgal eden halklara, her ne sebeple olursa olsun, Britonca konuşanlar tarafından verilmişti. Bu durumda, bazen Eski İngilizce olarak adlandırılan Anglo-Sakson dilinin öncüsü olan bir Germen dilinin Demir Çağı'nın derinliklerine ve muhtemelen daha öncesine kadar uzanması söz konusu olabilir.

Bu, yazı çağından önce olduğu için dilbilimciler ellerini taşın altına koymak zorundadır. En eski izlerin doğal özelliklerin, özellikle de nehirlerin isimlerinde yatma eğiliminde olduğunu tespit etmişlerdir. Ticaret ve seyahat için önemli işaretler olan nehirler isimlerini nadiren değiştirirler. Kapsamlı araştırmalar, İngiltere'nin doğusundaki çok az nehrin Britonik isimlere sahip olduğunu, muhtemelen bazılarının *aber*'i ağız, *tame*'i karanlık su ve *ouse*'u bataklık olarak kullandığını ortaya koymuştur. 1953 yılında İngiliz Kelt dilleri uzmanı Kenneth Jackson İngiltere'yi iki bölgeye ayırmıştır. Birincisi, kabaca Southampton'dan Yorkshire'a uzanan bir hattın doğusunda, neredeyse tüm isimleri Germen kökenli olan nehirlere sahiptir. Batıya doğru ilerleyen ikinci bölgede ise Keltçe isimli nehirler daha yaygındır.

Aynı şey kabaca yer adları için de geçerlidir. Dilbilimci Richard Coates, Britanya'nın doğu yakasında Germence olan yüzlerce ismin arasında sadece otuz beş tane Britonik isim bulmuştur. 5. yüzyılda

Roma'nın ayrılmasıyla Londralılar şehirlerini terk ettiklerinde; yerleştikleri yer bir Kelt banliyösü değil, eski Auld Wych ya da Anglo-Sakson dilinde eski liman olmuştur. Londra'nın Aldwych bölgesinin "Kelt" olduğuna inanmakta zorlanıyorum.

Anglo-Saksonca'dan önce gelmiş olabilecek bir doğu dili arayışı büyük bir akademik girişim olmuştur. Bu konunun bir diğer uzmanı Margaret Gelling tarafından "tüm İngiliz tarihinin en belirsiz sorusu" olarak adlandırılmıştır. Genetikçi Peter Forster, araştırmasını Anglo-Sakson destanı *Beowulf*'a (yaklaşık 700) dayandırarak, muhtemelen Doğu Britanya'ya özgü, İskandinav dili ve Almanca ile ilişkili bir "İngilizce" kelime dağarcığına sahip bir Germen dili önermiştir. Hollandalı dilbilimci Peter Schrijver de aynı şekilde, belki de Kuzey Denizi'nin ötesindeki Eski Frizce ile ilişkili olan eski bir İngilizce ortak dilini savunmuştur. Bu sadece devam eden bir çalışma olarak adlandırılabilir.

Bu belirsizliğin ortasında, Roma istilası sırasında Britanya halkının en iyi ihtimalle geçici bir resmini sunabiliriz. Orta kireçtaşı sırtına kabaca uzanan bir hattın batısında ve kuzeyinde kalanlar çoğunlukla eski İberya kökenli halklardı. Britanya Adası'nın büyük bölümünde konuşmaları; güneybatıdan Galler'e ve Severn Vadisi'nden Midlands, Lancashire, Cumbria ve sınırlara, Clyde ve Forth'a kadar Britonik Keltçeydi. Gal Keltçesi İrlanda, Man ve İskoçya'nın dağlık arazileri ve Adaları'nda etkili olmuştur.

Ancak Britanya'nın doğu ve güneydoğusundaki halklar uzun zamandır Belgaların, Germenlerin ve İskandinavların etki ve yerleşim alanlarına maruz kalmıştı. Muhtemelen Eski İngilizcenin uzun süredir kayıp olan bir öncülünü konuşuyorlardı, ancak ticaret dili olarak Britonik'e aşina olabilirlerdi. Britonik nehir isimlerinin dağılımından da anlaşılacağı üzere bu durum böyle olabilirdi. Bunun, "Kelt Britanya muammasının" varsayımsal ama bana göre makul bir çözümü olduğunu vurgulamam gerekir.

4

Romalıların Gelişi

Britanya'nın tanımlanması

Roma istilasının Demir Çağı Britanya halkları üzerindeki etkisini değerlendirmek, bize hiç anlatmamış olmaları gibi basit bir nedenden dolayı zordur. Birkaç yazıt dışında hiçbir şey yazmamışlar ve geçmişlerine dair Homeros'a ait hiçbir kayıt tutmamışlardır. Üç buçuk yüzyıl boyunca elimizde sadece onları işgal edenlerin sınırlı belgeleri var. Bu işgal, en azından ilk (ve şüphe götürmez) istiladan sonra, toplu katliam, köleleştirme ya da nüfus değişimi içermiyor gibi görünüyor. Romalılar yönetimindeki Britanyalıların çoğu için yaşam eskisi gibi devam etmiş olmalıdır. Iulius Caesar'ın MÖ 55 ve 54 yıllarındaki keşif gezilerinden bu yana geçen yüzyılda Galya ile kapsamlı ticaret ilişkileri gelişmiştir. Cornish kalayı İtalya'ya kadar ulaşmıştı. Bunun dışında Caesar, "Britanya'ya tüccarlar dışında kimse gitmez" diye yazmıştı. Çünkü burası imparatorluk için çok az stratejik öneme sahipti.

Roma'ya karşı direniş kısa sürdü. MS 43 yılında imparator Claudius'un Aulus Plautius komutasındaki birlikleri, Catuvellauni'nin saldırganlığına karşı güneydoğudaki Roma yanlısı kabilelere yardım etme bahanesiyle Kent'e çıkarma yaptı. Kökeni muhtemelen Belgalara dayanan Catuvellauni, şefleri Caratacus yönetiminde St Albans civarından Midlands'a kadar uzanıyordu. Onun 43 yılında Medway Savaşı'ndaki erken yenilgisi, Britanya'nın güneydoğusunu Roma için etkili bir şekilde güvence altına aldı.

Fetih, Avrupa'daki çatışmalarda sıklıkla görüldüğü gibi, sadece elitlerin yer değiştirmesi ve haraç ödenmesiyle sonuçlanmadı. Olağanüstü bir altyapının, kentlerin ve yolların, kalelerin ve pazarların, tapınakların ve *villa*ların*, bu henüz yeni imparatorluğun tanımlayıcı yaşam tarzının yaratılmasına tanık oldu. Roma aynı zamanda yeni bir siyaset, *civitas* kavramını, yetki devredilmiş yerel yönetim ve medeni hukuk altında düzenli bir yerleşim toplumu yarattı. Onunla birlikte yazı, eğlence, tasarım ve önceleri pagan, sonraları Hristiyan olan dinî inanç geldi. İmparatorluk kültürü dikkate değer ölçüde tekdüzeydi. Cotswolds'daki bir *villa*nın kiremitli zemini Libya'dakiyle aynıydı.

Bilmediğimiz şey ise fethedilen bu toprakları kimin işgal ettiğiydi. Askerler ve tüccarlar imparatorluğun dört bir yanından geliyordu ve "kaba" Latince konuşuyorlardı. Toplulukları istikrara kavuşturmak için düzenli olarak koloniciler getirildi ve hatta Roma vatandaşlığı verildi. Çok geçmeden yeni rejimden ve ekonomisinden faydalanan ve Roma'ya sadık, asimile olmuş bir "Romalı-İngiliz" nüfusu ortaya çıktı. İşgal dönemi boyunca, en azından güneydoğuda imparatorluğa karşı silahlı direnişe dair çok az kayıt vardır.

Yirmi yıl içinde Roma otoritesi batıda, Devon ve Cornwall'daki Dumnon halkının toprakları olan Exeter'deki Exe Nehri'ne kadar ulaşırken kuzeyde geniş Brigantes kabilesinin topraklarındaki York'ta 71 yılında bir karargâh inşa edildi. Şimdiye kadar sadece Galler ciddi bir direniş gösterdi, özellikle de güneyde Silures, merkezde ve kuzeyde Ordoviçler. Medway Savaşı'ndan sonra Catuvellauni Kralı Caratacus, Silures'i Romalılara karşı yönetmek için geri çekildi ve 50 yılında yenilgiye uğradı. Kuzeye kaçtı ama Brigantes tarafından Romalılara ihanet edildi.

Kuzey Galler'deki Ordoviçler, 60 yılında Suetonius komutasındaki bir Roma ordusu Snowdonia'yı geçip Anglesey'de onları kuşatana kadar sorun çıkarmaya devam etti. Erken dönemdeki imparatorluğun neredeyse tek tarihçisi olan Tacitus, Druidlerin ve "meşale sallayan

---

* Roma *villa*sı tipik olarak Roma İmparatorluğu topraklarında bulunan ve bazen büyük boyutlara ulaşan bir çiftlik evi ya da kır eviydi. (ç.n.)

Fury"ler gibi dağınık saçlı siyah cüppeli kadınların' Romalı askerleri başlangıçta dehşete düşüren sahnelerini anlatmıştır. Ordoviçler yenildi ve Romalılar Galler sınırında, Gwent'teki Caerleon'da ve Chester'da en etkileyici kamplarından ikisini inşa etmeye devam etti. Caerleon, Galler'in güneydoğusunda kapsamlı bir Romalılaşmaya işaret ediyordu. Her iki üs de hâlen ayakta olan görkemli amfitiyatrolara sahipti.

Bu Galler ayaklanması sırasında Doğu Anglia'nın daha önce uysal olan Iceni'leri, ölen kocasıyla yaptığı anlaşmanın bozulmasını, kırbaçlanmasını ve kızlarına tecavüz edilmesini protesto ederek kraliçeleri Boudicca yönetiminde ayaklandılar. Suetonius birliklerini Galler'den geri çağıramadan Boudicca Londra, Colchester ve St Albans'a saldırarak 40.000 sivili katlettiği söylenir. Yenildi ve 61 yılında intihar etti. Onunki Doğu Britanyalıların Romalılara karşı tek ciddi ayaklanmasıydı ve fena hâlde kışkırtılmıştı. Britanya artık Roma İmparatorluğu'na ev sahipliği yapıyordu ve Almanya ya da Fransa'da görülen isyankârlığın çok azı görülüyordu. Londra muhtemelen Kuzey Avrupa'daki en büyük Roma şehri hâline geldi ama bu askerî bir üsten ziyade bir ticaret merkezi olarak gerçekleşti.

İmparatorluğun Britanya Adaları boyunca ne kadar uzanacağına karar verilmemişti. 80 yılında vali Agricola, Brigantes'in topraklarından kuzeye, İskoçya'daki Forth ve Clyde Haliçleri hattına kadar genişlemeye başladı. Orkneyler'in etrafından dolaşarak İskoçya'nın batı kıyısına doğru yelken açtı ve burada İrlanda'ya ilerleme niyetiyle bir deniz üssü kurdu.

Her şey iyi gitmedi. İskoç dağlık arazi kabilelerinin düşmanlığı Agricola'yı Stirling'de yeni bir üsse ilerlemeye zorladı ve sonunda 83 ya da 84 yılında Forfar yakınlarındaki Mons Graupius'ta yapılan bir savaşta Kaledonyalıları yendi. Tacitus'un iddiasına göre Kaledonya Kralı Calgacus savaştan önce askerlerine şöyle seslenmişti: "Soyguna, katliama ve yağmaya imparatorluk gibi yalancı bir ad veriyorlar; bir viraneye çeviriyorlar ve buna barış diyorlar." Bu söylemler, çağlar boyunca imparatorluk direnişinin sloganı olacaktı.

Agricola Roma'dan askerî takviye istedi ama alamadı. 85 yılında skeptik bir imparator olan Domitian geri çekilmesini emretti ve

İrlanda bir yana, İskoçya'nın daha fazla fethinden bile vazgeçildi. Agricola'nın damadı Tacitus onu, eve çağrıldığı için kızgın olarak tanımlamıştır. Kaledonya "*perdomita et statim omissa*" idi, fethedilir fethedilmez bırakılmıştı. İmparatorların en yayılmacısı olan Traianus bile İskoçya'ya ilgi duymamış, Roma'nın istikrarsız bölge olarak gördüğü yerle sınırını ilan etmişti.

Kaledonyalılar olarak adlandırılan Piktler, İrlanda'nın bazıları kafa karıştırıcı bir şekilde Scotti olarak adlandırılan kabileleri gibi yalnız bırakıldı. Agricola'nın girişimleri Roma İmparatorluğu'nun Britanya Adaları'ndaki etkin sınırını belirledi, ancak kuzeyden Roma topraklarına yapılan akınlar sık sık görülmeye başlandı. Solway Firth'ten Tyne'e kadar uzanan ve Roma İmparatorluğu'nun en görkemli kalıntıları arasında yer alacak bir sınır duvarı sipariş edildi. Adını, 121 yılındaki bir ziyaretinde yetmiş üç millik uzunluğunun tamamını bizzat yürüyerek geçen Trajan'ın halefi Hadrian'dan almıştır. Bu bariyer; on altı kale, bir hendek ve yirmi ayak uzunluğunda bir duvardan oluşuyordu. Günümüzde Whin Sill yamacı boyunca uzandığı yerde, yerli Britanya'nın Avrupa'nın en büyük imparatorluğuna karşı direnişinin bir anıtı olmaya devam etmektedir. Aynı zamanda İngilizler ile kuzey komşuları arasında duygusal bir sınır da çizmiştir.

Britanya'nın kuzey ve batı bölgeleri boyunca sürekli olarak kaleler kuruldu ve imparatorluğun başka yerlerindeki Roma'ya dost kabilelerden, hatta şimdiki Almanya'dan gelen birliklerle üsler oluşturuldu. Bu üsler, askerlerin, malların ve mesajların görülmemiş bir hızla seyahat edebildiği taş yollarla birbirine bağlandı. Demiryollarına kadar haberlerin Roma yollarında at sırtından daha hızlı seyahat edemediği söylenir. Sonunda düzen sağlandı ve ticaret gelişti.

2. yüzyılın sonunda Britanya kolonisi, başkenti Londra'da olan ve güneyin büyük bir kısmını, Doğu Anglia'yı ve Galler'i kapsayan Britannia Superior ile York'tan kuzeye hükmeden Britannia Inferior olarak ikiye ayrılmıştı. Birincisi, Latince konuşan memurlar ve toprak sahipleriyle dolu daha sofistike topluluklar geliştirdi. *Villa*lar ve

kasabalar tüccarları, zanaatkârları, hizmetkârları ve köleleri barındırıyordu. Galli Gerald 12. yüzyılda Caerleon'u ziyaret ettiğinde "eskiden yaldızlı çatılarla taçlandırılmış muazzam saraylar... sıcak banyoları, tapınakları ve amfitiyatroları olan olağanüstü büyüklükte bir kasaba" karşısında hayrete düşmüştür. Caerleon muhtemelen Londra dışında Britanya'nın en büyük şehriydi.

Britannia Superior bölgesi Roma dönemi boyunca çoğunlukla huzurlu olsa da geri kalanı aynı kaderi paylaşmadı. Galli kabileler, Roma tarafından İrlandalı akıncılara karşı bir siper olarak görüldükleri için oldukça sadık kaldılar. Ancak kuzeyde Hadrian Duvarı imparatorluk kaynakları üzerinde ciddi bir yük oluşturuyordu ve eyaletin askerî gücünün üçte ikisini tükettiği tahmin ediliyordu. 140'lı yıllarda, duvarın tamamlanmasından sonraki bir düzine yıl içinde Britanya Valisi Quintus Lollius Urbicus bir Kaledonya ayaklanmasıyla karşı karşıya kaldı. Dönemin imparatoru Antoninus Pius tarafından Forth-Clyde hattı boyunca kuzeye doğru başka bir duvar inşa etmesi emredildi. Her iki duvar da etkili olamadı. Antonine Duvarı yavaş yavaş terk edildi ve Hadrian Duvarı bile kısmen yıkıldı. 208 yılında imparator Severus Hadrian Duvarı'nın yeniden inşa edilmesini emretti ve bunu denetlemek için bizzat geldi. Bu, Romalılar için açıkça önemli bir imparatorluk sınırıydı. Artık Agricola yoktu ve İskoçlar kesin bir şekilde "barbar" olarak bırakılmıştı.

Böylece Roma işgali altında, daha önce belirttiğimiz doğu ve batı olmak üzere iki Britanya'nın güçlenerek ortaya çıktığını görüyoruz. Güneydoğu, Midlands ve Güney Galler halkları Romalı-Bretonlar olarak tanınmaya başladı. Siyasi olarak istikrarlı, güvenli ve uzun süredir kendilerine emir veren ve onları kutsayan bir rejime sadıktılar. Ortak dillerinin Latince'nin bir versiyonu olduğu varsayılıyordu, ancak "evde" ne konuştukları konusunda sadece tahmin yürütebiliriz. Ben bunun atalarının uzun süredir kullandıkları Eski İngilizce olduğunu düşünmeyi tercih ediyorum. Bu arada, kuzeyde ve batıda, kabileler Demir Çağı yaşam tarzlarını sürdürerek çeşitli Kelt dillerinde iletişim kurmaya devam ettiler.

Roma Britanyası'nın çöküşü

Roma egemenliği altındaki Britanya Adaları'nın öyküsü Tacitus ve diğerleri tarafından coğrafi otoritesinin sınırında faaliyet gösteren çoğunlukla iyi huylu bir imparatorluk olarak anlatılmıştır. Pazarlık, kabilelerin itaati ve bazen de haraç karşılığında Roma güvenliği ve medeniyetiydi. 4. yüzyıl ilerledikçe bu pazarlık yıpranmaya başladı. Müstakil Britanya, komutanlarının ve ordularının isyan etme sıklığı nedeniyle "gaspçıların beşiği" olarak adlandırıldı. Hatta bazı generaller, Büyük Constantinus 306'da York'ta yaptığı gibi, bulundukları yerde kendilerini imparator ilan ettiler. Britanya artık güvenli bir koloni değildi. Sınırlarındaki garnizonlar sık sık başka yerlerde görev yapmak üzere boşaltılıyor ve kıyıları hem kuzeydeki Roma dışı Britanya'dan hem de Kuzey Denizi'ndeki Germen kabilelerinden gelen sınır ötesi kabilelerin akınlarına karşı savunmasız kalıyordu.

367 yılında bu akınlar önemli bir gelişmeye sahne oldu. Roma eyaletine saldırmak için İskoç Dağlık Bölgesi'ndeki Piktler, Strathclyde ve Cumbria'daki "Kuzey Galler", İrlanda'daki Scotti ve Attacotti olarak bilinen tanımlanamayan bir kabile arasında büyük bir ittifak kuruldu. Kuzey Denizi'nin karşısındaki kabilelerle iş birliği yaptıklarına inanılıyordu. Bu, Romalıların Büyük (ya da Barbar) Komplo olarak adlandırdığı şeydi. Galler dahil edilmedi ve Roma'ya sadık kaldı.

Ayaklanmanın başlangıcında Hadrian Duvarı'ndaki garnizon isyan etti ve isyancılara katıldı. Bu durum doğu ve batı sahillerini saldırıya açık bıraktı. Britanya savunmasızdı ve silahlı çeteler Thames'in güneyine kadar dolaşıyor, hatta Londra'yı tehdit ediyordu. Romalı olmayan Britanya ilk kez zayıflayan Roma İmparatorluğu'na karşı, tıpkı Arminius'un Ren sınırındaki Almanları gibi savaş yolunda birleşiyordu. Ancak ittifak içinde koordinasyon yoktu. Bu anı değerlendirecek tek bir isyancı lider ortaya çıkmadı. Akıncılar toplayabildikleri kadar ganimetle evlerine döndüler.

Güneydoğu'nun Romalı-İngiliz sakinlerinin bu ayaklanmadan dehşete düştüklerini ve istilayı bir barbar tehdidi olarak gördüklerini varsayabiliriz. Bir yıl sonra, 368'de, Theodosius adında Romalı bir komutan imparatorluk otoritesini yeniden tesis etmek, isyancı

liderleri idam etmek ve Hadrian Duvarı'nı yeniden tahkim etmek üzere gönderilir. Ona eşlik eden Magnus Maximus adında İspanya doğumlu bir general kısa süreliğine Roma'nın batı imparatoru oldu (383-8). Macsen Wledig adı altında, Helen adında Galli bir eş edindiği bilinmektedir. Keltçe konuşulan İspanyol Galatyası'ndaki geçmişi ve Galli birliklerle Armorica'yı (Britanya) garnizon hâline getirmesi ona Gal mitolojisi ve efsanesi dünyasında kahramanlık statüsü kazandırmıştır.

Maximus'un ünü, 5. yüzyılın başında Britanya'nın durumuyla ilgili tüm anlatılara hâkim olan karışıklık ve belirsizliğe işaret eder. 410 yılında Britanya'daki şehir sakinlerinin imparator Honorius'a başvurarak kendilerini ısrarlı akınlara karşı koruması için asker göndermesini istediklerini biliyoruz. Honorius, Ren Nehri'nde isyan eden Almanlar ve Roma'yı tehdit eden Hunlarla karşılaştı ve her türlü yardımı reddetti. Britanyalılara açık bir mektupla artık özgür bir ülke olduklarını ve kendi kaynaklarına bakmaları gerektiğini söyledi. Britanya artık savunulabilir değildi.

410'dan sonra Britanya Adaları resmî Roma kayıtlarından kaybolur. Tarih geleneksel olarak onları anarşi, gerileme ve yabancı istilasıyla dolu bir "karanlık çağa" inerken tasvir eder. Pek çok Romalı Britanyalı için bu dönem gerçekten de sarsıcı olmuş olmalı. Ancak komutanların ve yargıçların, bazen yerel "tribuneler"* olarak görevde kaldıkları düşünülmektedir. Askerler Hadrian Duvarı'nda kaldı. Birçok *villa* ve yerleşim yeri, belirsizliğini koruyan nedenlerden dolayı yavaş yavaş terk edildi. Roma işgalinin tanıdık kalıntıları, silahlar, yazıtlar, sikkeler ve lejyoner kalıntıları ortadan kayboldu. Ancak arkeoloji şiddet ya da yıkıma dair çok az işaret sunmaktadır. Belirgin bir kriz yoktu, hatta tam tersiydi.

Hayatta kalan bir kilise, yaşayan bir inanç

Sürekliliğin önemli bir işareti Roma'nın yeni inancı olan Hristiyanlıktan geldi. 4. yüzyıl boyunca bu inanç Roma nüfusu

* tribune, Antik Roma'da plebler tarafından kendi çıkarlarını korumak için seçilen bir memurdur. (ç.n.)

arasında çok tanrıcılığın, Britanyalılar arasında ise Druidizmin yerini almıştır. Sonuncusu hakkında çok az şey biliyoruz. Kanıt eksikliği, Druidlerin yeniden uyanışçılar tarafından efsane ve taklit için zengin bir şekilde çıkarılmasına neden oldu. Bir Druidizm uzmanı olan Miranda Aldhouse-Green, onları doğaya tapan sevimli şamanlar ile kana susamış vahşiler arasında bir yere yerleştirmektedir. Romalıların aksine, tanrıları için ayakta kalan tapınaklar inşa etmemişlerdir. Modern Druidik uyanışçıların teorilerine rağmen, taş çemberlerin ve hendeklerin onlardan çok daha eski olduğu düşünülmektedir.

Hristiyan Kilisesi, Roma'nın ayrılmasından sonra faaliyetlerine dair bazı kayıtlar bırakan bir kurumdu ve bu faaliyetler Britanya'nın sınırlarının çok ötesine uzanıyordu. Üçüncü yüzyılın başlarında Romalı bir bilgin olan Tertullian (yaklaşık 155-220 arası), "Romalılar tarafından nüfuz edilmemiş Britanyalılar arasında Mesih'in egemenliği altına giren yerler" hakkında rapor veriyordu. Bunun İrlanda'yı kastettiği varsayılmaktadır. Hristiyanlığın 313 yılında İmparator Konstantin tarafından resmen tanınmasından sonra, kayıtlar Britanya'nın 314 yılında yapılan Arles Konsili'ne York, Lincoln ve Londra'dan piskoposlar gönderdiğini göstermektedir. Bu, halihazırda kurulmuş bir dinî topluluk anlamına gelmelidir. Druidizm, Mercialı Penda'nın (626-55) son pagan İngiliz kralı olduğu söylenen 7. yüzyıla kadar Britanya'da paganizmle birlikte gelişmiştir. Druidizm ortadan kalkmış olsa da daha sonra "Kelt Hristiyanlığı" olarak adlandırılan şey, bir metinde "azizler ve Druidler" olarak tanımlanan gezgin rahipler görmüştür.

380 yılında Pelagius adında bir İngiliz rahip Roma'yı ziyaret etti ve burada Aziz Augustinus'tan daha az önemli bir şahsiyetle alenen tartıştı. Tartışmanın konusu Hristiyanlığın özgür iradeyi önceden belirleyen bir Tanrı'ya teslim ettiği iddiasıydı. Pelagius'a göre bu, insanları seçimden ve dolayısıyla ahlaki sorumluluktan yoksun bırakıyordu. Roma Kilisesi'nin yorumlayıcı otoritesine meydan okuduğu için -Luther'in bir habercisi olarak- Pelagius bir sapkın, hatta bir noktada bir Druid olarak ilan edildi. Fakat fikirleri Britanya'da yeterince popülerdi ve Roma Kilisesi 429 yılında Auxerre Piskoposu Germanus'u ciddi bir muhalefet gibi görünen bu durumu

bastırması için gönderdi. Britanya o zamana kadar imparatorluk otoritesinin sınırlarının ötesindeydi ve Roma Kilisesi'nin benzer bir yayılmayı çoktan öngörmüş olması ilgi çekicidir. Hobbes'un daha sonra yazdığı gibi, "ölmüş Roma İmparatorluğu'nun mezarının üzerinde taç giymiş oturan hayaleti" idi.

Germanus sadece karizmatik bir vaiz olarak değil, aynı zamanda eski bir asker olarak da etkili olduğunu kanıtladı. İkinci rolünde, Galler sınırındaki Mold Nehri'ne kadar batıya ulaşmış olan Pikt ve "Sakson" akıncılarına karşı sözde bir Hristiyan ordusuna liderlik etme görevinden ayrıldı. Yaklaşık 430 yılında burada kazandığı zaferin, İncil'deki İbranice "Alleluia" çağrısını bir savaş çığlığı olarak benimsemesiyle mühürlendiği iddia edilir. Tepelerde yankılanması düşmanı dehşete düşürmüştü. Germanus Fransa'ya döndüğünde, biyografi yazarı "bu çok zengin adanın birçok cephede barış ve güvenlik bulduğunu" bildirir.

Sapkınlık olsun ya da olmasın, Hristiyanlık Batı Britanyalılar arasında tutunmuştu. Germanus Pelagianizm'e* karşı mücadele ederken Kilise de Galler, İrlanda ve İskoçya'da güçleniyordu. Kuzeybatı İngiltere'de müreffeh bir ailenin oğlu olan Patrick (385-461) ilk isimlerden biriydi. İrlandalı akıncılar tarafından kaçırılan ve Dublin'de köle olarak satılan Patrick, sonunda kaçarak Britanya'da bir manastıra gitti. Oradan, muhtemelen Galler üzerinden, İrlanda'ya misyoner olarak varmak üzere geri döndü. Patrick'in enerjisi ve bilgeliği İrlanda Kilisesi'ni tanımlar hâle geldi. Hiçbir zaman resmen aziz listelerine alınmamış olsa da İrlanda'nın koruyucu azizi oldu ve hâlâ da olmaya devam ediyor.

---

* Pelagianizm, ilk günahın insan doğasını bozmadığını ve insanların ilahi lütufla insani mükemmelliğe ulaşmak için özgür iradeye sahip olduğunu savunan bir Hristiyan düşüncesidir. Britanya Adaları'ndan bir münzevi ve filozof olan Pelagius (MS 355-420), Tanrı'nın inananlara imkânsızı yapmalarını emredemeyeceğini ve bu nedenle tüm ilahi emirleri yerine getirmenin mümkün olması gerektiğini öğretmiştir. Ayrıca bir kişiyi başka bir kişinin günahları için cezalandırmanın adaletsizlik olduğunu, bu nedenle bebeklerin suçsuz doğduğunu da öğretmiştir. Pelagius günahkâr davranışlar için hiçbir mazeret kabul etmemiş ve hayattaki konumları ne olursa olsun tüm Hristiyanların kusursuz, günahsız hayatlar yaşaması gerektiğini öğretmiştir. (ç.n.)

Kelt Hristiyanlığı kavramı tartışmalı olmaya devam etmektedir. Doğulular hâlâ Germen paganizmiyle birlikteyken Batı Britanyalılar arasında takip edilmesi ona neredeyse Roma'dan bağımsız bir statü kazandırmıştır. Bu artık şüpheli kabul edilmektedir. Kesin olan şey, Batı Britanya Adaları'nın Keltçe konuşulan bölgelerinin "azizler çağı" olarak bilinen bir misyoner hareketi tarafından ziyaret edildiğidir. İrlanda'da Patrick'le çağdaş olan İskoç Aziz Ninianus (yaklaşık 360-432), 397'de Galloway'deki Whithorn'da Britanya'nın bilinen ilk manastırını kurmuştur. Daha sonra Piktlere yönelik bir misyona önderlik etmiştir.

Azizler çağı Cornwall ve Galler'de en güçlü ya da en azından en uzun süreli dönemini yaşamıştır. Galler'de gezgin rahipler durmadan seyahat ediyor, haçlar dikiyor ve tapınanları saz ve çalılardan yapılmış barınaklara çekiyor, bazen de müritleri için "kolejler" ya da *clasau** kuruyorlardı. Tarihçi Wynford Vaughan-Thomas'a göre, "her biri çanı, kuyusu ve kuşlar, hayvanlar ve doğa üzerindeki özel güçleriyle, eski pagan Kelt uygulamalarının... eski Kelt büyüsünün zayıf izlerini taşıyor gibi görünmektedir." Kutsal bir yer için kullanılan llan ön eki düzinelerce Galce yer adında yaşamakta ve hatta daha eski Druidik taş çemberlere de uygulanmaktadır. 6. yüzyılda yaşamış bir misyoner olan Aziz Columba'nın İsa'ya "benim Druid'im" dediği bilinmektedir.

Bu dönemdeki laik hükümdarlar arasında sadece bir tanesini biliyoruz: Vortigern (yaklaşık 394-455 arası). Hikâyesi neredeyse anlaşılmaz olacak kadar folklorla sarmalanmıştır. Germanus ile -iddiaya göre kendi kızıyla evlenme isteği yüzünden- çatışmış ama aynı zamanda Britanya kıyılarına yapılan pek çok akınla da mücadele etmiştir. Yaklaşık 420 yılında Cunedda adlı bir şefin İrlandalılara karşı korunmak için Kuzey Britanya'daki Galce konuşan Gododdin topraklarından Galler'deki Gwynedd'e taşınmasını desteklediğine inanılmaktadır. Vortigern hayatını Galler'de sonlandırmış ve burada bir hanedan kurarak ulusuna kırmızı bir ejderha amblemini miras bırakarak efsaneye karışmıştır.

---

* Bir *clasau*, erken dönem Orta Çağ Galleri'nde yerel bir Hristiyan kilisesiydi. Dehliz ve mutfak gibi birkaç küçük binayla desteklenen ana bir dinî binadan oluşan daha sonraki Norman manastırlarının aksine, bir *clasau* normalde tek bir binaydı. (ç.n.)

5

Saksonların Efsanesi

İstila, istila olmadığı zaman

Gördüğümüz gibi, Doğu Britanya halklarının kökenleri belirsizliğini korumaktadır. Geleneksel tarih kesin bir noktadadır. Bu insanlar, kendilerinden önceki Keltler gibi denizaşırı ülkelerden, Kuzey Almanya ovalarından vahşi davetsiz misafirler olarak gelmişlerdir. İddiaya göre yerli Kelt nüfusunu öldürmüş ya da yerlerinden etmişler ve topraklara tamamen yeni bir dil olan Anglo-Sakson dilini dayatmışlardır. Böyle bir tez, daha sonraki tüm otoritelerin örnek aldığı, Gildas adında, şiddetle "Sakson karşıtı" Galli bir keşiş olan, neredeyse çağdaş bir kaynağa kadar uzanmaktadır.

Gildas'ın 540 dolaylarında yazdığı *Britanya'nın Fethi ve Yıkımı* (Conquest and Ruin of Britain) adlı eserinde Saksonlar, "bu barbar dişi aslanın [Almanya] ininden çıkan bir sürü yavru" ve ardından "gayrimeşru doğan yoldaşlarına katılmak üzere kurt yavrularından oluşan daha büyük bir topluluk" olarak tanımlanır. İlk olarak İngilizleri diğer akınlardan korumak için paralı asker olarak davet edilen bu davetsiz misafirlerin Britanya'yı harap ettiği söylenir. Çok sayıda çıkarma sonucunda on binlerce kişi katledildi, tecavüze uğradı, köleleştirildi ya da topraklarından batıya sürüldü ve yerlerine Angıllar, Saksonlar, Jütler, Frizyalılar ve diğerleri geldi. Gildas, İngiltere'nin boşaltılmış kasabalar, parçalanmış sunaklar ve kanla kaplı cesetlerden oluşan bir çöle dönüştüğünü, cesetlerin "kırmızı ve vahşi dilleriyle batı [İrlanda] okyanusunu bile yaladığını" söyler.

Bu tarih, yaklaşık 500 yılında Saksonlar ile yerli Bretonlar arasında Mons Badonicus adlı bilinmeyen bir yerde yapılan bir savaşla askerî açıdan doruğa ulaşmıştır. Sadece *dux bellorum* olarak adlandırılan muzaffer bir Britanyalı general Saksonları durdurmuş ve yarım yüzyıllık bir barış tesis etmiştir. Gildas'ın kitabı bariz bir propagandaydı, 6. yüzyılda Galler'in batısına doğru ilerleyen doğu Britanya sakinlerinin kötü davranışları karşısında Galler'in acısını haykırıyordu. Düşmanlarını yabancılar olarak tasvir etmek açıkça işine geliyordu. Alternatif bir anlatı olmadığı için, bu anlatı daha sonra, özellikle de 8. yüzyılda *Venerabilis* Bede'nin ve 9. yüzyılda başka bir Galli keşiş olan Nennius'un anlatılarına kaynaklık etmiştir.

Mons Badonicus Savaşı'nın galibini, Monmouthlu Geoffrey'nin (1095-1155) efsanevi İngiliz cazibesi ve aziz kişiliğiyle övdüğü "Kral" Arthur olarak tanımlayan Nennius'tur. Arthur ve Guinevere, Merlin, Lancelot ve diğerlerinden oluşan maiyeti daha sonra Cornish, Galler ve en önemlisi Breton romantikleri tarafından sahiplenilecekti. Plantagenetlerin ve daha sonra Hollywood romantiklerinin gözdesi oldular. Tüm İngiltere'nin (ve Fransa'nın büyük bölümünün) Arthur'u olacaktı.

Gildas'ın 5. yüzyıldaki Sakson istilası, tartışmalı bir şekilde Britanya'nın Karanlık Çağları (yaklaşık 500-700) olarak adlandırılan dönemin tarihinde bir zehir olmaya devam etmektedir. Tarihler günümüze kadar Gildas'ın yazdıklarını olduğu gibi kabul etmiş ve eleştirmeden tekrarlamıştır. Akademisyenler, kabul edilen bilgeliği tüm mantıksızlığıyla açıklamaya çalışmışlardır. Anglo-Sakson işgalinin hızla yayılması ve dilsel üstünlüğü göz önüne alındığında toplu katliam, toplu tahliye ya da en iyi ihtimalle toplu köleleştirme önerileriyle doğrulanması gerekiyordu. Kelt/Briton kültürünün tüm izleri yok edilmiş, yer isimleri değiştirilmiş, yerleşim yerleri boşaltılmış ve yıkılmış olmalıydı.

Bede'den itibaren akademisyenler görevlerini Sakson istilasının gerçekleşip gerçekleşmediğini sormak değil, nasıl gerçekleştiğini açıklamak olarak gördüler. 5. yüzyıl Britanya'sının Sakson istilası, doğrulama önyargısı üzerine bir çalışma hâline geldi. Özellikle

Alman hayranı Victoria dönemi için Saksonların gelişi ikinci bir geliş, Roma İmparatorluğu ile beslenen Romalı-Britanyalı Keltlerin etnik tazelenmesi havasına büründü.

Bu görüş artık değişmiştir. Bu dönemle ilgili çağdaş akademisyenlerin çoğu, Roma İmparatorluğu'nun sona ermesiyle birlikte Kuzey Denizi'nde kayda değer bir Germen akını ve bir miktar göç yaşanmış olsa da resmî bir istila ya da nüfusun yok edilmesinin söz konusu olmadığını kabul etmektedir. Toplu mezarlar ya da yıkılmış yerleşim yerlerine dair arkeolojik kalıntılar bulunmamaktadır. Kuzeye ve batıya kaçan kabilelerin Galler destanları da yoktur. İngiliz kulübeleri Almanya'daki gibi dikdörtgen değil, yuvarlak inşa edilmeye devam etmiştir. Oxford'daki Berinsfield'de, 5. yüzyıldan kalma bir mezar Germen mallarıyla doluydu -kıta ticareti hacimliydi- ancak insan içeriği uzun süredir devam eden yerel DNA'yı gösteriyordu.

Doğu Britanya'nın nüfusunun -Britonca konuşanların Anglo-Saksonca konuşanlarla- iki ya da üç kuşak içinde yer değiştirmesi düşünülemez. Irk ayrımlı yerleşimler ve "elitlerin yer değiştirmesi" gibi çeşitli modeller önerilmiştir. Gelen Saksonlar doğuda Britonik dilini yasaklamış olabilirler, ancak bu tür yasaklar hiçbir zaman tam değildir. Gerçekte, tarihçi Jared Diamond'ın da belirttiği gibi, "silahlar, mikroplar ve çelik" çağından önce böyle bir ölçekte etnik/kültürel yok etme bilinmiyordu. Avustralya, Afrika ve Amerika'daki yerli kabilelerin imparatorluk tarafından ortadan kaldırılması bile hiçbir zaman bu kadar eksiksiz olmamıştı.

Kitlesel Sakson istilası teorisinin en kapsamlı yıkımı Cambridge Üniversitesinden Susan Oosthuizen'in *İngilizlerin Ortaya Çıkışı* (The Emergence of the English) adlı kitabından gelmektedir. Cunliffe'in istilacı Keltler için yaptığını Saksonlar için yapmıştır. Genetik işaretler ya da toprak mülkiyeti veya defin uygulamalarında herhangi bir değişiklik bulamamıştır. "Anglo-Saksonların mevcut toplulukları siyasi olarak ele geçirdiğine ya da göçmen elitler tarafından yeni Germen krallıklarının kurulduğuna" dair hiçbir kanıt bulamadı. Avrupa

anakarasındaki kraliyet hanedanlarına kadar uzanan Sakson soyağaçları, Wessex krallarının tanrı Woden'in soyundan geldiklerini iddia etmeleri gibi çoğunlukla fantezilerden ibaretti.

Oosthuizen'e göre Britanya Adaları'nda Roma sonrası dönem göreceli bir barış dönemi olmuştur. Romalı-Britanyalılar ve batı komşuları gerçekten de Avrupa'dan ara sıra gelen yeni göçmenlere uyum sağlamak zorunda kalmıştır, ancak kanıtlar "dört yüzyıllık işgalden sonra [Britanya'nın] en azından imparatorluk sonrası ilk iki yüzyıl boyunca gelişmesi ve uyum sağlaması için yeterli Roma istikrarının kaldığını" göstermektedir. "5. yüzyılda Kuzeybatı Avrupa'dan Britanya'ya yönelik esaslı bir istila, yerleşim ya da fetih" ise basitçe gerçekleşmemiştir.

4. ve 5. yüzyıllarda Kuzey Avrupa'nın önemli bir nüfus hareketliliğine sahne olduğuna şüphe yoktur. Gotların ve Hunların doğudan ardı ardına göçleri önemli bir bozulmaya neden olmuştur, ancak bunun ne kadarının asimilasyondan ziyade nüfusun yer değiştirmesine yol açtığı, sürekli yeni DNA kanıtlarıyla bilgilendirilerek çok tartışılmaktadır. Fikir birliği, bu göçlerin Britanya DNA'sına katkıda bulunduğu, ancak bunun sarsıcı olmaktan ziyade çok az ve belirli bir zaman diliminde gerçekleştiği yönündedir.

Bu durum, önceki bölümlerde özetlenen, batılılar tarafından uzun süredir "Saksonlar" olarak adlandırılan insanların, her ne sebeple olursa olsun Britanya Adaları'nın doğu yakasının uzun süredir sakinleri olduğu tezini doğruluyor gibi görünmektedir. Muhtemelen Germen kökenli Eski İngilizce dilini kullanmaları, Romalılar tarafından Britanya'ya yerleştirilen ve imparatorluğun *foederati* (müttefikler) olarak adlandırılan grubunun bir parçası olan, onlara sadık binlerce Alman kıdemli askeri tarafından pekiştirilmiş olmalıdır. Max Adams da *Birinci Krallık* (The First Kingdom) adlı kitabında, 5. yüzyıla gelindiğinde bu "Saksonların" Roma geçmişlerine karşı Germen geleneğini tercih ederek tepki göstermiş olabileceklerini öne sürmektedir. Adams, doğu Britanyalıların batıdakilere karşı paganizmin aralıklı canlanmasını Woden ve Thor gibi Germen

tanrılarının haftanın İngiliz günlerine isimlerini vererek tercih edilmesini içeren bir "kültür savaşı" başlattığını ileri sürmektedir. 20. yüzyıla kadar Kuzey Denizi'nin her iki yakasında da yaygın olarak Alman Okyanusu olarak bilinmesi belki de ilgi çekicidir.

Eski İngilizce problemi

Herhangi bir bölgenin yerleşimi için en önemli kanıt, halkının konuştuğu dildir. Batıda Roma İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra Germen halklarının -Vizigotlar, Vandallar, Burgonyalılar, Franklar, Vikingler, Ostrogotlar ve Lombardlar- batıya, Fransa'ya, İspanya'ya, Portekiz'e ve hatta Kuzey Afrika'ya doğru ilerledikleri bilinmektedir. Geleneksel olarak istilacı ordular olarak sunulsa da *longue durée* kapsamında bu hareketler daha ziyade mevsimlerle birlikte hareket eden çobanların ve avcı toplayıcıların göçleri olarak görülmelidir. Önemli olan, Ren Nehri'nin batısındaki her durumda, muhtemelen Germen olan dillerinin hâkim Latin diliyle asimile olma sürecinde kaybolmuş olmasıdır.

Ancak yine de Sakson istilası teorisi aynı kabileler Britanya'ya göç ettikleri zaman Avrupa'da benzersiz bir şekilde, ancak bir düzine "ödünç" kelimenin ötesinde, yerli Kelt dilinden hiçbir iz kalmadığına inanmamızı istemektedir. Bunun yerine bir mucize eseri olarak, Germen dilinin bir yüzyıl içinde Britanya'nın doğusunda ve hatta batıya doğru her yerde konuşulduğunu görüyoruz. Anglo-Saksonca Latince izleriyle doluydu ama Britonik dili yoktu.

Bu, son bölümde nehir ve yer adlarından elde edilen kanıtlarla da uyumludur. Buna, bu döneme ait elimizdeki neredeyse tek yazılı kanıt olan, Londra Üniversitesi Akademisi'nin "yazıtlı taşlar" projesinde (1999) toplanan yazıtlar da eklenebilir. Bu proje kapsamında Britanya Adaları'nda Roma ve Roma sonrası döneme ait yüzlerce Kelt dilinde yazılmış yazıt listelenmiştir. Neredeyse hepsi İrlanda, İskoçya ve Galler'de bulunmaktadır. Hiçbiri Doğu İngiltere'de değildir ve hepsi Latincedir.

Kent Kralı Ethelbert (589-616) ve Wessex Kralı Ine'nin (689-726) evlilik ve mülkiyetle ilgili yerel gelenekleri derinlemesine inceleyen 6. yüzyıl kanun kitaplarının Eski İngilizce yazılmış olması da önemli olmalıdır. Britonik dilinde böyle bir kayıt yoktur. Aynı durum en eski İngiliz yaratıcı edebiyatı olan *Caedmon'un İlahisi* (Caedmon's Hymn) (670 civarı) ve *Haçın Rüyası* (The Dream of the Rood-700 civarı) için de geçerlidir ve her ikisi de Eski İngilizcedir. Galce destanlarımız vardır, ancak bunlar Kuzey ve Batı Britanya'nın Britonca konuşulan bölgelerinden gelir, doğudan hiç yoktur.

Eski İngilizce'nin sınır bölgesinin ne kadar batıya gitmiş olabileceği konusunda bir şey söyleyemeyiz. Yer adları, yazıtlar ve gömülerin arkeolojisi, Kenneth Jackson'ın Yorkshire'dan Southampton'a uzanan ve "büyük" Güneydoğu İngiltere olarak adlandırılabilecek bölgeyi Britanya'nın geri kalanından ayıran çizgisi boyunca bir yere işaret etmektedir. Görünüşe göre doğunun köklü "Saksonları" 5. yüzyılın sonundan çok önce batıya doğru hareket ediyordu. Daha sonra 6. ve 7. yüzyıllar boyunca "Bretonlar" ve "Saksonlar" arasında savaşlar kaydedilmiştir, ancak hiçbiri doğuda değildir ve neredeyse hepsi İngiltere'nin orta omurgasının aşağısında bir yerdedir.

Diğer ipuçları en iyi ihtimalle bölük pörçüktür. Gildas'ın Cotswolds'un güney ucunda, muhtemelen Wiltshire'da bir yerde olduğuna inanılan Mons Badonicus Savaşı'nın Sakson "istilasının" batıya doğru sınırını belirlediği söylenir. 7. yüzyıla gelindiğinde Saksonların Severn Vadisi'ne kadar ilerlediği görülmektedir. Burada Galli bir keşiş olan Aziz Beuno'nun (ö. 640) günlüğünde, "nehrin karşısında köpeğine bağıran garip dilli bir adam" duyduğunda yaşadığı korkudan özellikle bahsedilmektedir. Bu dil Beuno'nun bildiği Britonik dili ya da Latince olamaz, muhtemelen Anglo-Saksonca olmalı.

Bir gün bu soruların çözüme kavuşacağından eminim. Şimdilik Britonik konuşan bir batı ile İngilizce konuşan bir doğu arasındaki bölünmenin fetih ya da istilanın değil, uzun süredir devam eden yerleşimin bir sonucu olması gerektiğini tekrarlamayı tercih ediyorum. "Galler" İngiltere'nin doğusunu hiçbir zaman işgal etmemiş

ve buradan hiçbir zaman çıkarılmamıştır. Gerçekten de 12. yüzyılda Galli tarihçi Gerald, bir zamanlar Galler'e ait olan ve acımasızca ellerinden alınan bir "Britanya" İmparatorluğu'na dair "Galler'deki herkesin bu yanılsamaya nasıl kapıldığına" dikkat çekmiştir. 1316'da yaşamış bir Orta Çağ tarihçisi ise daha açık sözlüdür. "Eskiden Bretonlar olarak adlandırılan Gallilerin uzun süredir devam eden çılgınlığını, bir zamanlar soylu olduklarını, tüm İngiltere Krallığı üzerinde taç giydiklerini, ancak Saksonlar tarafından kovulduklarını ve hem isimlerini hem de krallıklarını kaybettiklerini" anlatmıştır. Ancak yine de Kelt bölümlerinde "İngilizler neden Galce konuşmuyor?" konulu makaleler yazılmaktadır. Cevap, İngilizce konuştukları ve hep konuşmuş oldukları için olmalı.

6

Batı Britanya'nın Şekillenmesi

Cornish ekseni

6. yüzyılda Avrupa genelinde yeni siyasi manzaralar ortaya çıkıyordu. Eski kabileler üzerine inşa edilen yerel güç yapıları yeniden oluşmaya başladı. Bunların en önemlisi, Roma'nın çöküşünden bu yana Avrupa'nın ilk yayılmacı savaşçısı olan Batı Francialı Clovis'in (481-511) önderliğinde, bugün Belçika'da bulunan Frankların İmparatorluğu'ydu. Britanya'da, Gildas'a rağmen 6. ve 7. yüzyıllardaki başlıca çatışmalar Roma yönetiminin mirasını bölüşmek isteyen yerel krallar arasındaydı. Bu durum daha sonra heptarşi olarak adlandırılan yedi krallığın bir araya gelmesine yol açtı. Bunlar İngiltere'nin merkezinde yer alan Wessex, Mercia ve Northumbria ile güneydoğuda yer alan daha küçük Doğu Anglia, Essex, Kent ve Sussex'ti. Kuzeyde Cumbria ve İskoçya, batıda Galler ve West Country ihmal edilmişti.

Görünüşte Britanya Adaları'nın periferisinde ve çoğunlukla Romalılaştırılmış Britannia Superior'un sınırları dışında olsalar da heptarşinin dışında kalan halklar kendilerini tabi olarak görmezlerdi. İrlanda Denizi üzerinden geçen batı ticaret yolları aktifti. Yerleşimler kozmopolitti ve mezarlar Avrupa'nın dört bir yanından gelen ürünlerle doluydu. Kiliseler ve manastır toplulukları birbirleriyle yakından bağlantılıydı ve aralarındaki hareketlilik yoğundu. Roma'nın ayrılmasından sonra Britanya'nın doğusunda gelişen paganizmden batıda çok az iz kalmıştır.

Cornwall'daki Dumnonii kabilesinin birçoğunun muhtemelen 5. yüzyılda Armorica'ya (Bretonya) göç etmesinin nedeni budur. Cornishler Armoricalıları "kuzenleri" olarak görmüşlerdir ve günümüzde iki Breton bölgesi Domnonée ve Cornouaille olarak adlandırılmaktadır. Bir zamanlar Bretonya'da konuşulan Galce, Cornish Keltçesine benziyor olabilir. Bugün Bretonca ve Cornish dili, aynı olmasa da altı Kelt dili arasında en yakın akraba olanlardır. Tarihinin büyük bir bölümünde Bretonya, Cornwall'ın Britanya'dan ayrıldığı gibi Fransa'dan gururlu bir şekilde yarı ayrıydı.

Cornish'in Bretonya'ya göçü henüz açıklanamamıştır ve Wessex'in batıya doğru baskı yapmasının bir sonucu olabilir, ancak böyle bir baskıdan önce gerçekleşmiş gibi görünmektedir. Wessex Kralı Ceawlin'in Bristol'un doğusundaki Dyrham'da güneybatı güçlerine karşı önemli bir zafer kazanması 577 yılına kadar sürmüştür. Bu savaşta üç Breton kralının, Gloucesterlı Commagil, Cirencesterlı Condidan ve Bathlı Farinmagil'in öldüğü söylenir. Bu zafer Wessex'in etki alanını Severn Nehri kıyılarına kadar taşımış ve Galler'i -Saksonca *wealh* "yabancı" anlamına gelir- Devon/Cornwall'daki Dumnonialıları Güney Galler'dekilerden ayırmak açısından kritik bir önem taşımıştır.

Dyrham'ın batısında, Dumnonlar Wessex yayılmasına karşı sert bir direniş göstermiştir. Wiltshire'dan Somerset'teki Maes Knoll tepe kalesine kadar uzanan Wansdyke adlı büyük bir toprak kalıntı, büyük bir toplu savunma girişiminin işaretidir. Dorset ve Somerset neredeyse bir yüzyıl sonra 650'lerde, Devon ise daha sonra 822'de Wessex'in eline geçmiştir. *Anglo-Sakson Kronikleri*, Devonluların düşüşünden sonra Cornwalllıların onlara karşı düşmanlığının arttığını kaydeder. Cornwall nihayet 838'de Hingston Down Savaşı'nda Vikinglerden yardım istemesine rağmen Wessexli Egbert'in (802-39) eline geçti. Cornwall'ın son kralı Dungarth 875 civarında öldü, ancak bu Cornwall'ın İngiliz yönetimine karşı uzun süredir devam eden direnişini sona erdirmedi. Bu direniş günümüze kadar devam etmiştir.

Galler'in doğuşu

Romalılar başlangıçta Galler'in altı kabilesini, özellikle de güneydeki Silures ve kuzeydeki Ordoviçler'i güvenilmez olarak görüyorlardı. Ancak fethedildikten sonra ayrı bir eyalette yaşıyorlarmış gibi muamele görmemişlerdir; gerçekten de 3. yüzyıldan itibaren Romalılaştırılmış Britannia Superior'un bir parçası olmuşlardır. Galler'in konumu, Britanya'nın herhangi bir yöneticisi için istikrarını çok önemli kılıyordu. Romalılar için İrlanda ve kuzeyden gelen akıncılara karşı bir siper olarak gerekliydi ve bu nedenle Caerleon ve Chester'daki iki etkileyici askerî üssü hak ediyordu. Kaleler ve yollar inşa edilmiş, en azından güneyde *villa*lar kalmıştır. Galler'in Roma'ya olan bağlılığından sık sık bahsedilirdi. Roma'nın 5. yüzyılda çekilmesinden sonra, Cunedda'nın kuzeydeki Gwynedd Krallığı o kadar Roma yanlısı olarak tanımlanmıştır ki 13. yüzyılda I. Edward tarafından istila edildiğinde, tarihçi James Campbell (sanırım) "Galler'in doğuda ve batıda tüm Roma İmparatorluğu'nun barbarların eline düşen son kalıntısı olduğu yönünde güçlü bir iddia ortaya atılabilir" diye şaka yapmıştır.

Bununla birlikte, Galler'in daha sonra Bretonca konuşan Cornwall ve Cumbria gibi İngiltere'nin batı kanadının bir başka parçası hâline gelmemesi önemliydi. Bunun yerine Galler'in eski kabile toprakları, İngiltere gibi bir Galler heptarşisine dönüştü: Güneyde Gwent, Brycheiniog, Glywysing ve Dyfed, Galler'in ortasında Ceredigion ve Powys, kuzeyde ise Gwynedd. Her biri Orta Çağ boyunca Galler tarihinde yer alacak ve böylece kendine özgü bir Galler kimliğine katkıda bulunacaktı.

Galler doğal olarak uzun süredir İrlanda ile temas hâlindeydi; bu temasların bir kısmı hoş karşılanırken bir kısmı da düşmancaydı ve Pembroke'ta geniş İrlandalı yerleşimleri vardı. Breconshire'ın (Brycheiniog) adı İrlandalı bir klan şefi olan Broccan'a dayanmaktadır. Bu temasın en dikkat çekici kalıntıları, Ogham adı verilen erken dönem İrlanda harfleriyle yazılmış anıt taşların sayısıdır. Dik vuruşlar ve çarpılardan oluşan bu alfabe, bilinen diğer hiçbir yazı

biçimine benzememektedir. Güney İrlanda ve Pembrokeshire'da çoğu isimden oluşan bu tür 400 kadar yazıt bulunmuştur. Bunlar olağanüstüdür ve eşsiz bir Kelt yazısı oluştururlar.

Galler'in ayırt edici özelliğinin bir nedeni, Severn ve Dee Vadileri'nin İngiltere ile savunulabilir sınırlar oluşturması, Galler'in dağlık bölgelerinin ise verimli toprakları kuzey ve güneydeki dar şeritlerle sınırlaması olabilir. Dyrham Savaşı'ndan bir asır sonra, yaklaşık 630 yılında, bir Wessex ordusu Severn'i geçip Gwent'i fethetmeye çalışmış, ancak Galliler tarafından geri püskürtülmüştür. Tarihçi John Davies "bu zaferin Galler tarihindeki en önemli olaylar arasında yer aldığını" ve İngilizlerin Glamorgan'a ilerleyişinin sınırını belirlediğini yazmıştır. İngilizlerin Güney Galler'den Pembroke'a ve İrlanda'ya giden yola girmesini ebediyen engellemiştir.

Kuzeyde, Powys Krallığı yukarı Wye, Yukarı Severn ve Dee Nehirleri arasındaki topraklarda hüküm sürüyordu. Yöneticileri kendilerini Gwynedd'in "saf" Galler'i ile doğudaki İngiliz Merciası arasında sadakat açısından bölünmüş buldular. Bu çatışma 7. yüzyılda Mercia ve Northumbria arasında sık sık yaşanan çatışmalarla daha da karmaşık bir hâl aldı ve her ikisi de Kuzey İngiltere'ye hâkim olmaya çalıştı. Yaklaşık 615'te bir Powys ordusu Chester'da Bernician (daha sonra Northumbria) Kralı Aethelfrith (567-616) tarafından yenilgiye uğratıldı. Bir pagan olmasına rağmen yenilgisi için dua ettiklerini duyduktan sonra 1.200 Galli keşişi katlettiği söylenir. Oğlu Edwin (616-33) daha sonra Gwynedd'in ilk ünlü kralı Cadwallon (625-34) tarafından yenilgiye uğratılmış ve "İngiliz ırkını yok etme" hırsını ilan ederek onu İngiltere üzerinden Doncaster'a sürmüştür. Bu en azından Sakson ülkesindeki Galli varlığının hayaletiydi.

Tüm bu faaliyetlere rağmen Galler ayrı bir ülke olarak kaldı. Kiliseleri doğudakilerden bağımsız olarak varlığını sürdürmüş ve gelişmiştir. Aziz Sampson (490-565) 6. yüzyılda Galler, İrlanda, Cornwall ve Bretonya'daki Dol Manastırları'nın ünlü kurucusudur. Llantwit Major'daki Aziz Illtud (450 - yak. 530) ve Llandaff'taki Aziz Dubricius (yak. 465 - yak. 550) gibi pek çok benzer kurum *clasau* ya da kolej misyonu hâline gelmiştir. Sonuncusu cüzzamı

iyileştirmesi ve sözde Kral Arthur'u taçlandırmasıyla tanınıyordu. Galler'in azameti öylesine büyüktü ki, piskoposları 603 yılında Canterburyli Augustinus'la görüşüp Roma'nın otoritesine boyun eğmeleri istendiğinde kendilerine yeterli saygıyı göstermediği için onu görevden aldılar. Galler, 768 yılında Roma'nın otoritesini kabul eden son Britanya Kilisesi'ydi.

Bu dönem boyunca Galler'in güvenliği için kritik olan, adını Galler'le olan "sınır bölgesi' ya da sınırdan alan Mercia ile olan ilişkileriydi. Mercia'nın 8. yüzyıldaki kralı, Britanya'nın güney yarısına hükmeden ilk İngiliz hükümdarı Offa'ydı (757-96). Offa 771'de Midlands'ın yanı sıra Doğu Anglia, Kent ve Wessex'in de efendisiydi. Hereford, Oxford ve Stamford'da ilk *burh*'ları* ya da kasabaları kurdu, hatta Papa ve İmparator Şarlman ile diplomatik ilişkiler başlattı. Dinî otoritesine Canterbury tarafından meydan okunduğunda, 787'de Lichfield'deki üssünü ayrı bir başpiskoposluk hâline getirmek için papaya kulis yaptı ve kısa bir süre sonra da istediği gibi oldu.

Galler'le yaşanan ilk çatışmalardan sonra Offa, Powys ile kendi adını taşıyan seksen iki mil uzunluğundaki hendek ve surla işaretlenecek bir sınır anlaşmasına vardı. Bu, kuzeydeki Dee'den Severn'in ağzına kadar olan mesafenin üçte ikisini kapsıyordu. Seyri, bunun bir savunma yapısı değil, mevcut Galler ve İngiliz yerleşimleri arasında müzakere edilmiş bir sınır olduğunu gösteriyordu. Powys'in bazı kısımları daha sonra Mercia'nın Shropshire'ı içinde kaybolurken, Offa'nın Hendeği Galler ve daha sonra İngiltere arasındaki sınıra o zamandan beri varlığını sürdüren bir istikrar ve süreklilik getirmiştir.

Eski Kuzey bölgesi ve İskoçlar

Erken Orta Çağ boyunca Galler olarak tanımlanan topraklar İngiltere'nin kuzeyine, Hen Ogledd ya da Eski Kuzey olarak adlandırılan bölgeye kadar uzanıyordu. Bu bölge Bretonik dillerin konuşulduğu

---

* *burh*, Eski İngilizcede müstahkem bir kasaba ya da bazen bir tepe kalesinin merkezinde yer alan, ancak her zaman kalıcı bir yerleşim yeri olarak tasarlanmış savunma alanı için kullanılan bir isimdir. (ç.n.)

Cumbria ve Strathclyde'ı kapsıyor ve doğuda Firth of Forth'a kadar uzanıyordu. Bunlar Galce'de *cymru* ya da kardeşlik olarak biliniyordu, bu kelime hem Galce'de Galler anlamına gelen kelimede hem de artık yok olmuş olan Cumbric lehçesiyle Göller Bölgesi'ndeki Cumbria'da varlığını sürdürüyordu. Galli Gerald bu dili Galler'in kendi dilinden daha saf ve daha az "İrlandalı" olarak görüyordu.

6. yüzyılın başında bu tür kuzey krallıklarından oluşan bir yamalı bohça Cumbria'daki Rheged ve Kuzey Yorkshire'daki Elmet ile onların kuzeyinde Strathclyde ve Cunedda'nın Forth'taki eski Gododdin topraklarını içeriyordu. Bu eski krallıkların Galler halkıyla gerçek bir yakınlığı vardı. 6. yüzyılda yaşamış Galli şairler, Arthur'un efsanevi ozanı Taliesin ve *Y Gododdin* destanının yazarı Aneurin, Eski Kuzey'de faaliyet göstermişlerdir.

Rheged çocukluk hayallerine Yaşlı Kral Cole'un, Galce'de Coel Hen'in bölgesi olarak geçti. Onun ötesinde, Clydeside'daki Dumbarton Rock Kalesi'nden yönetilen Strathclyde Krallığı uzanıyordu. Norman Davies'in *Vanished Kingdoms* (Kaybolan Krallıklar) adlı kitabında anımsattığı üzere kaya, şimdi Clyde üzerinde karanlık ve davetkâr olmayan bir şekilde yükseliyor. Cumbric lehçesi şu anda yeniden canlandırılmaya çalışılmaktadır. (Yarı Yorkshireli) Annem tarafından bana *yan*, *tyan*, *tethera*, *mether*, *pimp* şeklinde ezbere söylenen büyüleyici bir koyun numaralandırması söylerdi. Babam da Galce *un*, *dau*, *tri*, *pedwar*, *pimp* diye karşılık verirdi. Bir keresinde İskoçya'nın o zamanki başbakanı Alex Salmond'a Edinburgh havaalanının ziyaretçileri İngilizce ve Galce olarak değil, Gododdin'in orijinal dili olan Galce olarak karşılaması gerektiğini önermiştim fakat kabul edilmedi.

Strathclyde Krallığı 5. yüzyıldan 11. yüzyıla kadar bağımsızlığını önemli ölçüde korumuştur. Bernicia ve Deira gibi diğer kuzey krallıkları daha az şanslıydı ve Northumbrialıların genişlemesine erken kurban gittiler. Yaklaşık 600 yılında, daha sonra Galler'in laneti olacak olan Aethelfrith, Catraeth (Catterick) Savaşı'nda Gododdin'i mağlup etti ve sonrasında halkına kayıplarını anlatmak için sadece ozanlarının hayatta kaldığı söylenir. Aethelfrith ayrıca 603 yılında

Degsastan Savaşı'nda kralları Aedan komutasındaki bir İskoç ordusunu da yenmiştir. Brythonic Elmet (Leeds civarı) yaklaşık 616 yılında ezilmiştir. Kuzey Galli insanlar açıkça kötü savaşçılardı. Efsaneye göre Catterick'teki Gododdin o kadar sarhoştu ki kılıçlarını zor tutuyorlardı.

Aethelfrith'in Northumbriası artık başka bir "Galler'in, Eski Kuzey'in Gwynedd"den ayrılmasını tamamlamıştı. Hâkimiyet alanı Kuzey Denizi'nden İrlanda Denizi'ne, bugünkü Yorkshire ve Lancashire'a kadar uzanıyordu. Ancak yine de hem Mercia hem de Northumbria 8. yüzyılda kendi krallıklarını bir araya getirmeyi başarmış olsalar da ikisi de Galler ve İskoçya ile olan eski sınırlarını aşamamıştı. Bretonik dili konuşma olarak üç ayrı bölgeye (Cornwall, Galler ve Cumbria/Strathclyde) çekilmiş gibi görünüyordu ama orada da güvendeydi.

5. yüzyılda, İrlanda'nın kafa karıştırıcı bir şekilde Scotti olarak adlandırılan halkı, Güneybatı İskoçya'da Dalriada adında bir krallık kurdu. Bu, Kuzey İrlanda'dan İskoçya'nın batı kıyısı boyunca uzun süredir devam eden bir sızmanın resmîleştirilmesi gibi görünmektedir. Kuzeye doğru, Norveçlilerin hâlâ egemenlik sürdüğü adalara dokunarak Orkney ve Shetland'ı kucakladı. Dalriada İrlandaca ya da Galce konuşuyordu ve anakaradaki topraklarının adı olan Argyll "Doğu Gael" anlamına geliyordu. 574 yılında Ulster'deki Drum Ceat'ta yapılan bir toplantıda Dalriada'nın İrlandalı ve şimdi İskoç olmak üzere iki krallığa bölündüğü söylenir.

Dalriadan kralları kararlı yayılmacılar olduklarını kanıtladılar. Kısa süre sonra, o zamanlar Alba olarak adlandırılan ve İskoçya için hâlâ romantik bir isim olan bölgede yaşayan ve eskiden Kaledonyalı olan Piktler ile çatışmaya girdiler. Bu insanlar güneydeki ovalık bölgelerden çok farklı, dağlık ve soğuk bir ülkede yaşıyorlardı ve kıyıları uzun zamandır İskandinav İskandinavları tarafından iskân edilmişti. Kaledonyalılar Agricola'ya çok çekişme yaşatmış ve güney Britanya'nın yağmacıları olarak Vikinglerin öncüleri olmuşlardır. DNA'ları, Orkney ve Shetland'da baskın olmak üzere güçlü bir İskandinav bileşeni olduğunu göstermektedir. Uzmanlar dillerinin

Kelt Galcesi mi, Bretonik dili mi yoksa muhtemelen Germen/Nors dilinin bir versiyonu mu olduğu konusunda hemfikir değildir.

Bu Piktler 685 yılında, muhtemelen doğuda yer alan dağlık arazilerdeki Nechtansmere Savaşı'nda Northumbrialılara karşı çok önemli bir zafer kazandılar. Bu, Northumbrialıların İskoçya'daki emellerini ve dolayısıyla İngilizlerin Forth'un kuzeyine doğru genişlemesini sona erdirdi. Galler'in 630'da Wye'de kazandığı zafer gibi, Nechtansmere de İngiltere'nin Keltçe konuşan komşularıyla sınırlarını belirlemede çok önemli olduğunu kanıtlayacak olan az bilinen savaşlardan biridir. Piktler kaybetseydi, İngiltere kuzeye doğru Forth-Clyde hattına kadar uzanabilir ve Galya İskoçyası Breton Galleri'nden biraz daha büyük hâle gelebilirdi.

Hristiyan bir İrlanda

Britanya Adaları'nın Roma tarihlerinde İrlanda'dan nadiren bahsedilir. Yine de Bronz ve Demir Çağlarında, Atlantik ticaret yolları üzerindeki konumu onu Avrupa'nın ana akımı içinde tutmuştur. Kuzey Denizi doğudaki İngilizler için neyse, İrlanda Denizi de kıyılarındaki halklar için oydu. Meath'teki antik Neolitik Tara Tepesi uzun süre İrlanda krallarının efsanevi merkezi olarak hizmet vermiştir. Önde gelen hanedanları Ulster'in Uí Neíll'i (O'Neill), 5. yüzyılda yaşamış "Dokuz Rehinenin Niall"ı' ve Tara'nın tanınmış kralının soyundan geliyordu.

Uí Neíll'in bu üstünlüğü İrlanda tarihinin büyük bir bölümünde, özellikle de Connacht, Munster ve Leinster'in güneyindeki rakip krallıklar tarafından tartışılmıştır. Adada kralları, Druidleri ve ozanlarıyla birlikte 200 klan ya da *tuath** olduğu bilinmektedir. Kan davası çok yaygındı. Bir lider ortaya çıkar ve çevresindeki ülkelere hâkim olur, ancak daha sonra ya askerlerini savaşa götürürken ya da kan davası nedeniyle hızla ölürdü. Tarih öncesi tepe kalelerinin çokluğu, kendisiyle nadiren barış içinde olan bir ülkeye işaret etmektedir.

---

* Eski İrlanda dilinde *túath* hem "halk", "ülke, bölge" hem de "bölge, küçük krallık, eski İrlanda'nın siyasi ve yargı birimi" anlamına gelir. (ç.n.)

İrlandalılar en eski zamanlardan beri göç etmeye hevesliydi. Arkeoloji Cornwall, Galler ve İskoçya'da tarih öncesi İrlanda yerleşimlerine işaret etmektedir. Milattan sonra 4. yüzyılda doğu İrlanda'dan gelen Déisiler, muhtemelen Romalılar tarafından diğer İrlandalılara karşı bir savunma hareketi olarak güney Galler'e yerleştirilmiştir. En önemlisi, İrlanda'nın erken dönem Hristiyanlığın yayılmasındaki rolünün devam etmesidir. Yukarıda bahsedilen Aziz Patrick'in önceliğini takiben, bir Pikt kölesinin kızı olan ve "Gallerin Meryem"i' olarak bilinen Kildareli Aziz Brigid (451-525) tarafıından erken bir kardeşlik kurulmuştur. Kuzey İrlandalı Dalriadalılar ise İskoçya'ya 563 yılında Iona adasında bir manastır kuran olağanüstü Aziz Columba'yı (521-97) ihraç etmişlerdir. Germanus gibi, Columba da bir misyoner olduğu kadar askerî bir komutandı. Dalriadalıları Piktlerle olan çatışmalarında yönetmiş, Sahte Aedan ("the False") ve Zehirli Eochaid ("the Venomous") gibi gizemli Pikt krallarını yenmiştir. Columba'nın İskoç dağlık arazi seyahatlerinde Loch Ness'i istila eden bir canavarla karşılaştığı ve görünüşe göre onu bir saldırıdan caydırdığı söylenir.

Bu ilk kilisenin gücü, henüz Roma yönetiminin disiplinlerine tabi olmayan Britanya Adaları'nın bazı bölgelerine ulaşmasından anlaşılmaktadır. İrlanda, İngiltere'den daha önce dinî bir cemaat ve misyonerlik gayreti geliştirmiş görünmektedir. Daha sonra İrlandalı bir misyoner olan Aziz Aidan, 634 yılında Kral Oswald'ın daveti üzerine İskoç Iona'dan Northumbria'ya taşındı. Orada Lindisfarne Manastırını ve onunla birlikte bir İrlanda/Kelt bilim ve sanat geleneğini kurdu. Oswald'ın kardeşi Oswy 657'de Whitby'de başka bir Iona Manastırı kurmaya devam etti.

İrlandalı misyonerlerin bu gayreti Ukrayna, İtalya, Almanya, Danimarka ve İzlanda'da kaydedilen ziyaretlerle Avrupa'nın dört bir yanına ulaşacaktı. Aynı zamanda İngiltere'nin içlerine kadar ulaşmış; Essex kıyısında, Bradwell'deki St Peter-on-the-Wall'da 654 dolaylarında inşa edilen en güneydeki karakol ayakta kalmıştır. Kıyıdaki çayırında yalnız ve terk edilmiş olan bu kilise, İrlanda'nın batı kıyısındaki herhangi bir kulübe kadar Kelt Hristiyanlığını çağrıştıran bir yerdir.

Sözde Kelt Hristiyanlığı, Roma Kilisesi'nin kararlı diplomasisine uzun süre dayanamadı. Ripon Piskoposu Wilfrid'in belagatinin Canterbury'ye zafer getirdiği 664'teki Whitby Sinodu'nda sonunu buldu. Yenilgiye uğrayan keşişler Whitby'yi terk ederek İrlanda'ya çekilmişlerdir. Bir deyişe göre "Kelt Kilisesi sevgiyi, Roma Kilisesi ise yasayı verdi." Whitby'de hukuk zafer kazandı ama aşk daha kalıcı bir sanat üretti. Lindisfarne'de kalan Ionalı keşişler, Erken Orta Çağ Avrupası'nın en seçkin sanat eserlerinden biri olan *Lindisfarne İncilleri*'ni *(yaklaşık 710-15)* üretmeye devam ettiler. İrlandalı yurttaşları bir yüzyıl sonra Kells Kitabı'nı üretmiştir. Patrick ve Columba gibi kilise adamları, İngilizlerin hâlâ dillerinin tutulduğu bir dönemde hayatlarını canlı bir şekilde anlatmışlardır. Bu kişiler sayesinde Britanya Adaları'nda 6. ve 7. yüzyılları Keltçiliğin en parlak dönemi, Avrupa'da kısa bir süre için tutarlı bir kültürün işaretçisi olarak görebiliriz.

Wilfrid'in Whitby'deki zaferi sadece bir İngiliz Kilisesi'nin değil, İngiltere'nin kendisinin de birleşmesi açısından kritik önem taşıyordu. Eski Roma eyaleti Britannia, heptarşiden Northumbria, Mercia, Kent ve Wessex olmak üzere dört krallığa dönüşmüştü. Bede 731'de *İngiliz Halkının Kilise Tarihi*'ni (Ecclesiastical History of the English People) yazdığında, bu halktan en azından Roma'ya bağlılıkları açısından tekil olarak bahsetmiştir. Canterbury Katedrali artık hepsini tek bir piskoposluk liderliği ve eğitimli din adamlarından oluşan birleşik bir birlik altında "yönetiyordu." İngiliz Kilisesi, beklemekte olan ulusal bir hükümet olarak adlandırılabilecek şekilde kurulmuştu.

669 yılında Tarsuslu Theodore, Canterbury Başpiskoposluğuna bağlı on dört bölgesel piskoposluk kurmak için geldi. Kent ve Wessex krallarına, papalık bölgesinde kullanılmakta olanlara dayanan yasal kanunlar yazmaları söylendi. Bunlar kilise ve devletin ayrılmasını öngörüyor ve kiliseyi tüm sivil harç ve vergilerden muaf tutuyordu. Bu önemli özgürlükler, Avrupa hükümdarları ile Roma arasında daha sonra yaşanacak pek çok anlaşmazlığın tohumlarını ekti. Ancak İngiltere'ye birkaç devamlılığın ana hatlarını getirdi. Uzun zamandır dinî dinamizmin bir işareti olan eski Kelt Kilisesi'ne gelince, parçalanmış ve düzensiz bir şekilde kendi içine çekildi.

Hâlâ İngiltere diye bir yer yok

Bir zamanlar Britanya Adaları'nda Keltçe konuşmanın gerçek kapsamı ne olursa olsun, 8. yüzyılın sonunda Anglo-Sakson dili konuşan krallıkların batıya doğru kesin ilerleyişi karşısında geri çekilmişti. Bu krallıklar henüz istikrarlı değildi. Clovis ve Şarlman kıta Avrupası'nda yeni bir Frank İmparatorluğu kurarken, İngiltere hâlâ Milton'ın deyimiyle "havada uçuşan ve savaşan uçurtmaların ya da kargaların savaşları"ndan muzdaripti. Artık egemen olan üç ulustan Northumbria 7. yüzyılda, Mercia ise 8. yüzyılda önderlik etmişti ama 9. yüzyıla gelindiğinde Wessex üstünlüğü ele geçirmeye başlamıştı. Wessexli Egbert'in (802-39) 825 yılında Mercialılara karşı kazandığı zafer, İngiltere'nin siyasi ağırlık merkezini kesin olarak güneye, Wessex'in başkenti Winchester'a taşıdı. Halefi Büyük Alfred (871-99) yeni bir İngiliz devletinin temellerini atacaktı. Geçmiş ve şimdiki olayların bir kaydı olarak *Anglo-Sakson Kronikleri*'nin (Anglo-Saxon Chronicle) temelini atması, sonunda İngiltere tarihinin üzerindeki perdeyi kaldırdı.

Keltçe konuşan Britanya artık yeni bir gerçeklikle karşı karşıyaydı. Doğuda monarşiler, saraylar ve aristokrasiler oluşuyordu. Şehirler büyüyordu. Piskoposlar Roma Britanyası'nı hatırlatan bir otorite elde ediyorlardı. Whitby'de bu piskoposlar, yeni bir ulusun şablonu olan kolektif bir kiliseye sadakati tesis etmişlerdi. Ancak ortaya çıkan bu devlet, Britanya Adaları'nın bütününe ait değildi. Batının engebeli coğrafyası İngiltere'nin komşuları için bir güvenlik, bir ayrılık sınırı olmaya devam etti. Bu, onların bütünlüğüne yönelik herhangi bir hareketi engelliyordu ama aynı zamanda onların korumasıydı da.

Shakespeare'in *II. Richard*'ında Gauntlu John, "kayalık kıyısı kıskanç kuşatmayı geri püskürten... ve ona bir duvar görevi gören" bir İngiltere'den bahsettiğinde, İngiltere'yi Britanya Adaları ile karıştırıyordu. Gerçekte "duvar makamı" Galler dağlarını, İrlanda Denizi'ni ve İskoçya'nın dağlık bölgelerini tanımlıyordu. Oluşturdukları duvar İngilizlere karşıydı.

7

Viking Arası

Ateşli ejderhalar ve ölümün oğulları

789 yılında üç uzun Viking gemisi bir Wessex sahilinde karaya çıktı. Yerel bir yetkilinin gemidekileri karşıladığı ve ticaret yapmak için orada olduklarını düşünerek onları kralıyla tanışmaya davet ettiği söylenir. Onu oracıkta öldürdüler. Dört yıl sonra bir başka uzun gemi Lindisfarne Adası'na yanaştı ve manastırın hazinesini yağmaladı. Daha sonra benzer akınlar, ganimet ve köle arayışıyla neredeyse her yıl Britanya'nın doğu ve batı kıyılarında başladı. Uzun zamandır deniz akıncılarına karşı savunmasız olan kıyı şeridi artık "küreklerin öfkeli tehdidinin" yıllık ziyaretleriyle karşı karşıyaydı. *Anglo-Sakson Kronikleri*, "kasırgalar, şimşekler, fırtınalar ve gökyüzünde uçan ateşli ejderhalar"dan bahsetmektedir. Bede'nin Northumbriası'nın yerleşik Hristiyan sakinleri için Vikinglerin gelişi, Tanrı'nın gazabının serbest bırakılmasıydı. Yaygın olarak bazı toplu günahların cezası olarak görülüyordu.

9. yüzyılın başından 11. yüzyılın ortalarına kadar olan dönem Britanya tarihinin Viking dönemi olarak adlandırılır. İrlanda Denizi'ne yapılan akınların çoğu Norveç, Kuzey Denizi'ne yapılanlar ise Danimarka kaynaklıydı. İskandinavya'nın aşırı nüfusunun ittiği ve ele geçirilecek zenginlik hikâyelerinin çektiği insanlar binlerce uzun gemiye bindiler. Gemi tasarımı ve navigasyon konusunda olağanüstü bir beceri geliştirdiler. Gemileri dünyanın en zorlu denizlerinde bir günde elli mil yol alabiliyordu. Alistair Moffat; altmış savaşçıyı

taşıyan gemilerle sadece üç fit su çeken nehirlerde, Shetland'dan Norveç'e kadar olan yolculuğun rüzgârlı bir havada otuz altı saat sürdüğünü tahmin etmektedir. Karaya çıktıklarında, *berserker** denilen savaşçılar vahşi ve acımasızdı. Bitkisel uyuşturucular, isyankâr bir öbür dünya inancıyla birleşince kurbanlarını dehşete düşüren bir vahşet ortaya çıkıyordu. İddialara göre Vikingler öldürecek kimse bulamadıklarında birbirlerini öldürüyorlardı. *Kronikler* onları "ölümün oğulları" olarak tanımlıyordu.

790'lardan itibaren Viking akınları düzenli ve görünüşe göre planlı hâle geldi. Batı ve doğu hedefleri arasında ayrım yapmadılar. Manastırlar, hazine rezervleri ve potansiyel sağlam köleler için ilk uğrak yerleriydi. Lindisfarne 793'te ve sonraki yıllarda tekrar Danimarkalıların saldırısına uğramış; değerli metalleri yağmalanmış, keşişleri öldürülmüş ya da köleleştirilmiş ve zengin el yazmaları yok edilmiştir. 794 yılında Iona Manastırı enkaza dönüşmüştür. Galler'deki Bangor da bir başka kurbandı. Pek çok kadın, DNA'sında hâlâ İngiliz izleri bulunan İskandinav yerleşimi olan İzlanda'ya götürüldü.

790'larda Şarlman'ın sarayında görev yapan Yorklu bilgin Alcuin, "Britanya'da daha önce hiç pagan bir ırktan çektiğimiz kadar dehşet yaşanmamıştı." diye yazmıştır. Putperestler sunağın etrafına azizlerin kanını döktüler. Britanya'nın sözde Sakson istilasına şüpheyle yaklaşanlar, gerçek Viking istilasına dair bol miktarda kanıtla karşılaştırma yapabilirler.

Kuzeydeki Vikingler

İrlanda'nın özellikle zengin bir yağma kaynağı olduğunu düşündüren İskandinav (Norveç) saldırıları en yoğun olanlarıydı. İlki 795'te gerçekleşmiş, bunu aynı yıllar içinde şiddeti giderek artan yirmi beş saldırı izlemiştir. Başlıca hedefler, yerel klan yöneticileri ve destekçilerinin üsleri olan manastırlardı. Bunlar arasında Cork, Wexford ve Limerick de vardı. Neredeyse ulaşılmaz deniz kıyısındaki Skellig

---

* Eski Nors dilinde *berserker*, kendinden geçme hâline benzer bir öfkeyle savaştığı söylenen kişilerdi. (ç.n.)

Michael ada inziva yeri bile saldırıya uğramıştır. Bu saldırıların boyutu, 837 yılında Shannon ve Bann Nehirleri'nde seyreden en az altmış İskandinav uzun gemisine dair bir rapordan anlaşılmaktadır.

Zamanla işgalciler İrlanda topraklarında ticaret üsleri kurdular, bunların en önemlisi 841 yılında kurulan Dublin'di. Bu üsler Vikingleri karşı saldırıya açık hâle getirerek İrlandalıları toplu savunmalar oluşturmaya yöneltti. 849 yılında İskandinav Dublin'i, çeşitli zamanlarda Wexford, Waterford ve Limerick gibi yerel İrlanda kralları tarafından yağmalandı. Güneydeki Meath ve Munster krallıkları ile kuzeydeki Connacht ve O'Neill toprakları, saldırıları durdurmasalar da İskandinav yerleşimlerini güvensiz hâle getiren ittifaklar kurdular. Belki de sonuç olarak Vikingler yerleşim ve ticarete daha fazla uyum sağlayarak yerel halkla kaynaştılar. Sonunda Hristiyanlığa geçtiler, İrlandaca öğrendiler ve "Hiberno-İskandinav" kültürü olarak adlandırılan bir kültür yarattılar.

Dublin, İspanya ve Biskay'dan kuzeye İskandinavya'ya giden güzergâhın ortasında ideal bir konuma sahipti. Güneyden gelen imalat ve metaller ile Baltık ve Rusya'dan gelen deri ve baharatlar, Batı Avrupa'nın başlıca köle pazarına da sahip olan rıhtımlarından geçiyordu. İrlanda mezarlıkları Orta Avrupa ve Akdeniz'den gelen eşyalarla doluydu. Dublin sonunda duvarlarla çevrildi ve Latince *palus* ya da kazık anlamına gelen Pale adı verilen surlar ve hendeklerden oluşan geniş bir koruma alanı oluşturuldu. Bu koloni daha sonra "itaatkâr eyaletler" olarak anılacak olan Louth, Kildare ve Meath'in büyük bir bölümünü kapsıyordu.

Vikingler ayrıca İskoçya'nın batı ve kuzeyindeki adalarda ve kıyı yerleşimlerinde koloniler kurmuşlardır. Hebridlerin güneyinden Man Adası'na kadar uzanan Adalar Krallığı, Orta Çağ'ın başlarında çeşitli derecelerde Norveç hâkimiyeti altına girmiştir. Lewis Adası'ndaki 126 köy adından doksan dokuzu İskandinav kökenlidir. Hebridlerin önde gelen klanı Macleods, adını Lod adlı bir Viking'in oğlundan alırken Macaulay, Mac-Olaf'tan türemiştir. Adalar, 13. yüzyılda İskoçya tarafından sahiplenilene kadar Norveçli ya da en azından İskandinav-İrlandalı olarak kaldı.

Güney adaları arasında anahtar Man Adası'nın elindeydi. İrlanda Denizi'nin ortasında yer alan bu ada, birçok yönden Keltçe konuşan dünyanın merkeziydi. En yüksek noktası olan Snaefell'den Galler, İngiltere, İskoçya ve İrlanda görülebilmektedir. Adaya büyük ölçüde İrlandalılar yerleşmiştir ancak çeşitli zamanlarda Norveçliler, Galliler, İskoçlar ve Northumbrialılar tarafından yönetilmiştir. 892'den itibaren Man kralı, Norveç krallarına sadakat borcu olan Orkney'in İskandinav Kontu'ydu. 930'da kurulan Tynwald isimli yerel mahkemenin, İzlanda'nın Althing'inden önce Avrupa'daki en eski klasik dönem sonrası parlamento olduğunu iddia ediyordu. Manx dili İrlanda Galcesi ile aynı olmasa da ona en yakın dildi. Son anadil konuşucusu Ned Maddrell, 1974 yılında kayıtlara geçmiş ve törenler ile anılmış bir şekilde ölmüştür.

En kuzeyde, DNA kanıtları modern Shetland'ın neredeyse %50 oranında İskandinav kökenli olduğunu göstermektedir. Orkney'in İrlanda'ya yapılan saldırılar için yıl boyunca kullanılan bir üs olduğu söylenirken, komşu İskoç kıyısının adı kuzeyde değil güneyde yer alan Sutherland'dı ve öyle kalmaya devam etmektedir. Orkney ancak 1472 yılında İskoçya'ya geçmiştir. Britanya'daki İskandinav topraklarının yaklaşık 3.000 mil karelik bir alana yayıldığı tahmin edilmektedir.

İskoçya'nın Viking saldırılarına direnme kapasitesi, İrlanda'yı etkileyen aynı klan çatışması yüzünden sekteye uğramıştı. Lider bir kabile ya da karizmatik bir gelenek yoktu. Komşularına karşı ömür boyu kan davası gütmeye yemin etmiş yerel savaşçılardan bir savaş gücü oluşturmak hiçbir zaman kolay olmadı. 9. yüzyılın ortalarında Dalriada kralı klanların çoğunu bir araya getirmeyi başardı. Kenneth MacAlpin (843-58) annesinin soyu üzerinden Pikt tahtını ve dolayısıyla "İskoç Kralı" ünvanını aldı. Kraliyet başkentini Perthshire'daki Scone'a yerleştirdi ve 858'de öldüğünde sadece güneydoğudaki İngilizce konuşulan Lothian onun hâkimiyeti altında değildi. O zamana kadar İskoçya'ya yönelik Viking saldırıları seyrekleşmişti, bunun diplomasi yoluyla mı yoksa yağma yorgunluğundan mı kaynaklandığı belirsizdir.

MacAlpin'in Pikt isyanını bastırması, Piktlerin ayrı bir halk olarak sonunu getirdi. Dillerinin kaderi pek çok akademik tartışmaya konu olmuştur. Dalriada ile temas, güneyde Piktçe olan her şeyin muhtemelen Bretonik, İskoç Galcesi veya Eski İngilizce ile yer değiştirmesine yol açmış gibi görünmektedir. Güney İskoçya'da bile Graham Robb, *Tartışmalı Topraklar* (The Debatable Land) adlı sınır ülkesi seyahatnamesinde, Liddesdale'e bakan küçük bir tepeler silsilesinde "isimleri Cumbric, Eski İngilizce, Eski İskandinavca, Orta İngilizce ve İskoç dilinden türemiş" diller bulduğunu iddia etmiştir. Dil, arkeolojilerin en anlaşılması zor olanı olmaya devam etmektedir.

Güneydeki Vikingler

Başka yerlerde Viking saldırılarının şekli büyük ölçüde değişiklik göstermiş, yağma ve yerleşme, hırsızlık ve zapt etme arasındaki ayrım hiçbir zaman tam olarak netleşmemiştir. Yer adları ve genetik işaretler hem doğu hem de batı kıyılarında görülür. Göller Bölgesi'nde Buttermere, Buthar adında bir Viking'e atıfta bulunmaktadır. Galler kıyılarında Anglesey, Bardsey, Skomer ve Swansea gibi İskandinav isimleri vardır; *-sey* eki İskandinav dilinde ada anlamına gelmektedir. Swansea ise, Svein'in adasıydı.

Galler en azından Viking tehdidine karşı birleşebilmişti. Gwynedd'in geleneksel üstünlüğü 9. yüzyılda Rhodri Mawr'ın (844-78) derebeyliğini Powys ve Ceredigion'a kadar genişletmesiyle pekişti. Bu sayede 856'da Anglesey'e yapılan Viking saldırısına karşı bir ordu toplayarak İskandinav lideri Gorm'u öldürmüştür. Rhodri'nin ölümünden sonra oğlu Anarawd, Wessex hükümdarı Kral Alfred'e saygılarını sundu ve 893'te Welshpool'da Yukarı Severn'e ulaşan önemli bir Viking akınını yenmek için ona katıldı.

İngiltere'nin doğu kıyısında etkin olanlar Danimarkalılardı. 845 yılında bir savaş lordu olan Ragnar Lodbrok* Northumbria'da karaya

* Ragnar Lodbrok, efsanevi anlatılara göre İsveç-Norveç Kralı ve bir Viking kahramanıdır. Ancak kendisinin tam olarak kim olduğu veya Ragnar Lodbrok olarak tanıtılan figürün tek bir kişi olup olmadığı belirsizdir. Ayrıca kendisinin gerçekte

çıktı, ancak yerel halk onu engereklerle dolu bir zindana attı. Bu akıllıca değildi ve Lodbrok'un oğulları Halfdan ve Kemiksiz Ivar'ın daha fazla yardıma ihtiyacı yoktu. 865'te "büyük bir pagan ordusu" Doğu Anglia'ya varıp kışı geçirene, 866'da York'u ele geçirip Halfdan burayı başkenti ve kendisini de Northumbria kralı ilan edene kadar 850'den itibaren neredeyse her yıl akınlar düzenleniyordu.

Danimarkalılar artık Mercia, Yorkshire ve Doğu Anglia'nın büyük bölümünde serbestçe dolaşıyorlardı. İngiltere'nin yöneticileri birleşip onlara karşı koyacak güçte görünmüyordu. Aynı yıl bir İskandinav ordusu Dublin'den yola çıkarak eski Breton krallığı Strathclyde'ın başkenti Dumbarton'u yerle bir etti ve söylentilere göre hazine ve köle yüklü 200 gemiyle yola çıktı. Yıkıma uğrayan Strathclyde artık batı İskoçların kontrolü altına girmiştir, ancak destanlara göre Bretonca konuşan pek çok kişi Gwynedd'deki akrabalarına katılmak için güneye gitmiştir.

Danimarkalılar ancak güneye, Wessex'e doğru ilerlediklerinde ciddi bir direnişle karşılaştılar. 878'de ciddi bir Danimarka ordusu Wessexli Alfred (871-99) ile karşı karşıya geldi ve Wiltshire'daki Edington Muharebesi'nde ordunun komutanı Guthrum'u yendi. Barış şartları pek ağır değildi; Danimarkalıların Hristiyan olması ve Wessex'ten Londra'nın Lea Nehri'nin kuzeyine çekilmesi gerekiyordu. Doğu İngiltere artık 884'te resmen kurulan ve Danelaw olarak adlandırılan bölgenin sınırları içindeydi. Bu bölge Doğu Anglia, Doğu Midlands, Yorkshire ve Lancashire'ı Northumbria sınırına kadar kapsıyordu. Danimarka kontrolü artık bugünkü İngiltere topraklarının neredeyse yarısını kapsıyordu ve York, Danelaw'ın başkentiydi. İngiltere Viking ilerlemesini durdurmuş olabilirdi ama ikiye bölünmüştü.

Bu Viking saldırıları Britanya Adaları'na Roma'dan beri görülmemiş bir saldırı teşkil ediyordu. Genetik araştırmalara göre Britanyalıların yaklaşık %6'sının İskandinav kökenlidir, ancak bunun belirsiz bir zaman diliminde gerçekleştiği düşünüldüğünde ise nüfus

---

yaşamış olduğu da muğlak bir konudur. Ragnar Lodbrok adlı tarihi figürün yarı efsanevi bir kişilik olduğunu söylemek daha doğrudur. (ç.n.)

akınının boyutu belirsizdir. Göç çoğunlukla tartışmasız görünmektedir. *Anglo-Sakson Kronikleri* 876'da Danimarkalıların "çiftçilik yapmak ve kendilerini desteklemek için" geldiklerini bildirmektedir. Avrupa'daki Viking diasporası boyunca yaptıkları gibi entegre ve asimile olmuş gibi görünüyorlar. Dehşet içinde geldiler ama barış içinde yerleştiler.

Danimarkalılar Danelaw'da yeni yönetim şekilleri kurarak toprakları bölgelere ve weapontakelere* ayırdılar. Derby, Lincoln, Nottingham ve Stamford'da "Boroughs (ilçeler)" kuruldu. Birçok yer İngilizceden farklı olarak -thorpe, -by ve -gill ile biten Danca isimler aldı. Aslen pagan olmalarına rağmen, Danimarkalılar Hristiyanlığı kabul etmişlerdir, bu da Kirkbylerin ya da "kilise kasabalarının" sayısından anlaşılmaktadır. Northumbria dilinin Geordie lehçesi kelime dağarcığı üzerine yapılan çalışmalar Eski İskandinav dilinin birçok izini ortaya koyarken Keltçenin hiçbir izine rastlanmamıştır. Sky, window, law ve hustings gibi Danca sözcükler İngilizceye girmiştir.

Brunanburh: Bir İngiliz imparatorluğu doğuyor

Edington'da Guthrum'u yenmesiyle Wessexli Alfred, Viking olmayan İngiltere'den geriye kalanların önde gelen hükümdarı olarak kendisini kabul ettirdi. Cornwall'dan Kent'e kadar Güney İngiltere'yi ve Mercia'nın batı yarısı boyunca kuzeyi yönetti. Roma yollarını onardı ve *burhs* olarak bilinen ve sayıları otuz üç olan askerî üsler kurdu. Bir hukuk kodu oluşturdu, Avrupa'dan gelen bilginleri ağırladı ve bir din adamları sistemi kurdu. Şarlman'ın Aacheni'nin klasik kültürüne özlem duyarak Roma'yı ziyaret etti ve Papa tarafından kabul edildi. Alfred'in Wessex'i, hem Avrupa Kilisesi hem de Antik Yunan ve Roma'nın klasik değerleriyle uyum içinde olan yeni bir Britanya'ydı. Fakat krallığında hiç kimsenin Latince yazamadığını görünce dehşete kapıldı.

---

* Weapontake, bazı İngiliz eyaletlerinin yüz eyalete tekabül eden bir alt bölümü anlamına gelir. (ç.n.)

Bretonca konuşan krallıklardan en azından biri ona katılmaktan mutluydu. Dyfed'de yaşayan Rhodri Mawr'ın torunu Hywel (920-50) evlilik yoluyla kendisini Gwynedd ve Powys'in de hükümdarı olarak buldu. Sadece Morganwg (Glamorgan) ve Gwent onun etki alanının dışındaydı. Alfred gibi o da Roma'ya hacca gitti ve Chester'da da olsa ilk Gal sikkelerini bastırdı. Hywel, Britanya'daki en gelişmiş hukuk kanunu olarak görülen kanunu hazırladı. Bu kanun, Hywel tarafından "cezalandırma yoluyla düzeni sağlamaktan ziyade akrabalık grupları arasında uzlaşmayı sağlamak" olarak ifade edilen, cezalandırmadan ziyade onarmanın liberal ilkesine dayanıyordu. John Davies'e göre bu kanun "Galler kültürünün en görkemli eserlerinden biriydi ve yüzyıllar boyunca birlik ve kimliklerinin güçlü bir sembolü oldu."

Hywel her şeyden önce Wessex'e karşı pragmatikti. Alfred'in torunu Athelstan'a (924-39) haraç ödedi ve muhtemelen dili nedeniyle kendisine "Bretonların kralı" olarak hitap edilen sarayını ziyaret etti. 10. yüzyılın başlarında Galler sadece istikrarlı bir doğu sınırı değil, aynı zamanda en güçlü komşusuyla realpolitike dayalı bir ittifak da kurmuştu. Hywel; "Dda", yani "iyi" lakabıyla ödüllendirildi.

Athelstan, Wessex'in Britanya Adaları krallıkları arasında en azından Danelaw dışında üstünlüğünü sağlamaya kararlıydı. 927'de Galler, İskoçya, Strathclyde ve Danimarkalı olmayan Northumbria krallarıyla görüşmek üzere kuzeye gitti. Toplantının yapıldığı yer Cumbria'da Penrith yakınlarındaki Eamont Köprüsü'ydü. İrlandalılar toplantıda yoktu. Bu toplantıda Athelstan'ın diğer hükümdarlar üzerindeki egemenliği orada bulunan herkes tarafından kabul edildi ve bu nedenle Eamont Köprüsü'nün İngiltere'nin "kuruluşunu" işaret ettiği söylenir. *Kronikler*, Athelstan'ın "kendisinden önce birçok kralın aralarında paylaştığı tüm İngiltere'yi tek başına yönettiğini" kaydetmiştir.

Anlaşma devam etmedi. Beş yıl sonra Athelstan, İskoçya Kralı II. Còiseam'ın (Constantine) inancını bozduğundan ve ceza olarak İskoçya'yı işgal ettiğinden şikâyet etti. İskoçların tepkisi etkileyici oldu. Còiseam 937'de yeni İngiltere'ye karşı bir ordu toplamak için

diğer krallardan yardım istedi. Strathclydeli Owain'den ve Dublin'in İskandinav Kralı Olaf Guthfrithson komutasındaki İrlandalılardan destek aldı. Ancak Galli Hywel, St David'deki bir ozanın "İrlanda, Anglesey ve İskoçya'nın İrlandalıları ile Cornwall ve Strathclyde'ın erkeklerinin... aramızda hoş karşılanacağını" ilan etmesine rağmen ona katılmadı. Hywel buna karşı çıktı. O, Athelstan'ın müttefikiydi ve öyle de kalmaya devam edecekti. Ozanın Cornwall'dan bahsetmesi ilgi çekicidir, buranın artık West Country'de Breton kimliğinin son kalesi olduğunu düşündürmektedir.

Brunanburh Savaşı Ekim 937'de; muhtemelen Wirral'daki bir bölgede, kısmi de olsa gerçek bir Kelt ittifakı ile esas olarak Wessex ve Mercia'dan oluşan bir İngiliz kuvveti arasında gerçekleşti. Bu, tarihte İngilizler ile Keltçe konuşan komşulardan oluşan bir ittifak arasındaki az sayıdaki çatışmadan biriydi. Mücadele tüm gün sürdü ve İrlandalılar ile İskoçlar imha edildi. Còiseam'ın oğlunun yanı sıra "beş İrlanda kralı" da öldürüldü. Athelstan, *Anglo-Sakson Kronikleri*'nin "İngiliz topraklarında yapılan en büyük savaş" olarak nitelendirdiği ve 34.000 kişinin öldüğünü bildirdiği bu savaşı kazandı. Bu savaş Athelstan'ın Wessex'ini Danelaw olmayan İngiltere'nin tartışmasız krallığı ve Britanya Adaları üzerinde askerî üstünlük sahibi olarak bıraktı.

Savaşta kendini beğenme, üstünlük değildir ve Athelstan Strathclyde'ı bile kendi safına çekmeyi başaramamıştır. Galli şair Taliesin'in 940 dolaylarında Hywel Dda'nın Brunanburh'a gelmemesinden duyduğu hayal kırıklığını yansıtan "*Britanya Kehaneti*"ni (Prophecy of Britain) Strathclyde'den yazdığına inanılmaktadır. Athelstan'ın zaferinin intikamının "Eski Kuzey", İrlanda, Galler, Cornwall, Bretonya ve iyi bir önlem olarak Vikinglerden oluşan yeni ve daha büyük bir ittifak tarafından alınacağını öngörmüştür. İma edilen bağ, özellikle Danimarka istilası nedeniyle zayıflamış olan İngiltere ile Keltçe konuşan halkların herhangi bir koalisyonunun en üst noktası olarak yer almalıdır. Ancak bu davayı üstlenecek tek bir lider ya da ülke yoktu. Danelaw 954 yılında Eric Bloodaxe'ın Northumbria kralı olarak tahttan indirilmesiyle sona ererken birlik de dağıldı.

Wessex'in İngiltere'deki liderliği, Athelstan'ın halefi Edgar'ın (957-75) 973'te Bath'da uzun süredir ertelenen taç giyme töreniyle yeniden ortaya çıktı. Daha sonra sembolik bir törenle Edgar; aralarında Galler, İskoçya, Cumbria, Strathclyde ve İrlanda krallarının da bulunduğu sekiz kral tarafından Chester'daki Dee Nehri'nde "saygıyla küreklere çekildi." *Anglo-Sakson Kronikleri* Edgar'ın "tüm krallar, İskoçlar ve Galler üzerinde imparator olarak topraklara sahip olduğunu" ilan eder. İlk kez bir İngiliz ulusunun ve bir İngiliz İmparatorluğu'nun ana hatları tasavvur edilebiliyordu. İngiltere sadece bir ulus olarak var olmakla kalmıyor, bunu tüm Britanya Adaları üzerinde kabul edilmiş bir egemenlik bağlamında yapıyordu.

Edgar'ın halefleri bu rolü yerine getiremediler. Viking akınları yeniden başladı ve 1013'te "Hazırlıksız" Ethelred ("the Unready" 978-1016) bir Danimarka ordusu tarafından bozguna uğratıldı ve sürgüne kaçarak yerine Danimarka Kralı Knútr (1016-35) geçti. İngiltere, kralı devrilmeden ve yabancı bir gücün eline geçmeden önce yeni yeni oluşmaya başlamıştı. Knútr (ya da Canute) İngiliz ders kitaplarında -sözde akıntıya karşı direnmeye çalıştığı için- komik bir figür olarak ele alınabilir ama gerçekte Britanya Adaları'na istikrar ve daha fazla saldırıya karşı rahatlama getirmiştir. Tahta geçmeyi garantilemiş olsaydı, Kuzey ve Baltık denizlerinin kıyılarında yeni bir Anglo-İskandinav İmparatorluğu kurabilirdi. Bunun yerine, Knútr'un İngilteresi onun ölümüyle çatışmaya sürüklendi ve taht sonunda Anglo-Norman üvey oğlu İtirafçı Edward'a (Edward the Confessor) (1042-66), ardından da Anglo-Danimarkalı Harold Godwinson'a, yani İngiltere'nin Haroldu'na geçti.

Çalkantılı küçük devletler

İngiltere'nin Keltçe konuşan komşuları, yabancı bir İskandinav gücünün İngiltere'ye hâkim olduğu yüzyıl boyunca en ufak bir güç gösterisinde bulunmadılar. Politikaları bölük pörçüktü ve kan davaları ebedi gibi görünüyordu. İskoçya ve Galler nadiren istikrarlı bir

hükümdara sahip oldular. İrlanda'da egemen O'Neill'ler ile güney kralları arasında sürekli bir çatışma vardı.

İrlanda'daki çatışmalar, Munster lideri Brian Boru'nun (1002-14) İrlanda yüksek kralı olmasıyla sonuçlanan 1014 yılındaki Clontarf Savaşı ile doruğa ulaşmıştır. Buna, Orkney ve diğer adaların liderleriyle ittifak hâlinde olan Dublin'in İrlandalı-İskandinav lordu Sigtrygg Silkbeard (989-1036) karşı çıktı. Savaş Dublin'in dışındaki Clontarf'ta gerçekleşmiş ve Boru ile oğlu ve torunu öldürülmüş olsa da Munster ordusu galip gelmiştir. Clontarf, İskandinavların İrlanda liderliğine ne kadar derinlemesine nüfuz ettiğini gösteriyordu. Sigtrygg, Alfred tarzında bir kraldı, Hristiyanlığa bağlıydı ve Dublin'deki Christ Church Katedrali'nin kurucusuydu. Ancak neredeyse tüm hükümdarlığı diğer krallar için ya da onlara karşı savaşmakla geçti. Tahttan çekilmek zorunda kaldı ve 1042'de öldü.

İrlanda Denizi'nin ötesinde Galler politikası İngiltere ile ilişkiler tarafından belirlenmeye devam etti. Hywel Dda büyük ölçüde birleşik bir ülke ve eşsiz bir hukuk çerçevesi bıraktı, ancak bir kez daha kalıtsal bir hükümdar istikrarlı bir veraset bırakamadı. Hywel 950'de Galler'i çocukları arasında paylaştırdı ve bunun feci sonuçları oldu. Galler Kroniği, takip eden yüzyıl boyunca otuz beş Galli hükümdarın birbirlerinin ellerinde öldüğünü ve "dördünün de kör olduğunu" kaydeder.

Sadece bir tanesi dikkat çekiciydi: Gwyneddli saldırgan Gruffydd ap Llywelyn (1055-63). Galler'i Glamorgan ile birleştirmeyi başardı, yani Gruffydd yedi yıl boyunca Galler'in tamamını yöneten birkaç Galli kraldan biri oldu. Ancak, pervasızca İngiliz sınır siyasetine karıştı ve Harold Godwinson'un gazabına uğradı. İki İngiliz ordusunu yenmesine rağmen, kendi halkı tarafından öldürüldü ve kellesi zafer kazanmış bir şekilde İngiltere'ye gönderildi. Harold, İngiltere ve Galler'i uzlaştırmak amacıyla Gruffydd'ın dul eşiyle evlendi.

İskoçya'da Dalriadalı MacAlpin'in varisleri Pikt toprakları üzerindeki hâkimiyetlerini pekiştirdiler. Lothian 1018'de İskoç Kralı II. Máel Coluim (Malcolm) tarafından istila edildi ve böylece İskoçya'nın hayali sınırı güneye, Tweed Nehri'ne ve özerk Berwick

kasabasına kadar ilerledi. Komşu Strathclyde uzun zamandır İskoç tacına bağlıydı, ancak 1034'te varisi Donnachad (Duncan) da MacAlpin'in İskoç tahtını miras aldı. 1034'ten 1040'a kadar hüküm süren Donnachad, sonunda Bretonik Strathclyde'ı tamamen İskoçya'nın kucağına getirdi.

Bu birleşme Strathclyde'ın Hen Ogledd olarak sonunu getirmiş olsa da Cumbric dili muhtemelen 13. yüzyıla kadar Göller Bölgesi'nde kullanılmaya devam edecektir. Glasgow (yeşil oyuk), Carlisle (Lisle'nin kalesi) ve Penrith (baş geçit) gibi "Galce" yer adlarında yaşamaya devam etmektedir. Ancak bir kez daha, birleşme kan davalarına son vermedi. Donnachad'ın İskoç tacını devralmasına rakibi Macbeth (1040-57) karşı çıktı ve sonunda onu devirip öldürdü.

Macbeth İskoçya'yı on yedi yıl boyunca yöneten etkili ve istikrarlı bir hükümdardı. Roma'ya hacca gitmiş ve orada "yoksullara tohum gibi para saçtığı" söylenmiştir. Macbeth sonunda Stuart Hanedanı'nın atası olduğu varsayılan Donnachad'ın oğlu III. Máel Coluim (1058-93) tarafından öldürülmüştür. Máel Coluim'in soyundan gelen Shakespeare'in hamisi İngiltere Kralı I. James olduğu için Macbeth daha sonra sanatsal politikaların kurbanı oldu. Macbeth de III. Richard'a katılarak Bard'ın gözünden düştü ve bir daha da yeniden gözüne girmesi mümkün görünmüyor.

Anglo-Sakson döneminin sonunda Britanya Adaları'nın yeni ulusları, bugün az çok tanınabilen sınırlara sahipti. Jeopolitik bir kimlik oluşturmuşlardı ve sadece Danimarkalılar tarafından tehdit ediliyorlardı. Danimarkalı hükümdarlar İngiliz tacını Knútr'dan kendilerine kalan miras olarak görüyorlardı. Bu nedenle 1066'da Haraldr Harðráði York üzerine yürümek için İngiltere'yi işgal etti, ancak Stamford Köprüsü'nde Harold Godwinson tarafından yenilgiye uğratıldı. Harold'ın zaferinin tadını çıkarmak için çok az zamanı vardı. Tahtında hak iddia eden bir başka eski Viking ile, bu seferki çok daha ölümcül olan Normandiyalı Guillaume ile karşılaşmak için derhal güneye yürümek zorunda kaldı.

8

Normanların Gelişi

Yeni bir İngiltere, yeni bir İskoçya

Normandiya Kralı Guillaume, Danimarka yayılmasının bir eseriydi. Diğer Viking akıncılarına karşı bir koruma olarak Fransız kralı tarafından 911 yılında Normandiya'ya verilen Viking savaş lordu Rollo'nun soyundan geliyordu. Ancak Guillaume'un istilası Britanya'nın Keltçe konuşulan bölgelerini ilgilendirmek zorunda değildi. Onun 1066'daki Hastings Savaşı'nda hak iddia ettiği ve kazandığı İngiliz tahtından başkası değildi.

Guillaume, feodal görev sınırlarının ötesinde gördükleri bir girişim için baronlarının desteğini sağlamak amacıyla, kendisine katılanlara büyük ödüller vaat etmek zorunda kaldı. Sadece İngiltere'nin tacını ve gelirlerini ele geçirmek yerine, Sakson aristokrasisine ve Kilisesi'ne Avrupa'nın devrim öncesi tarihindeki belki de en büyük servet hırsızlığını yaptı. Fetihten sonraki yıllarda, İngiltere'nin verimli topraklarının yaklaşık %95'ine el konularak Norman aristokrasisine ve kilisesine devredildi.

Guillaume'un politikası taktikseldi. İngiltere boyunca ilerlerken Londra'dan dikkatle kaçındı ve şehrin belediye meclisi üyeleri ve tüccarlarıyla servetlerini ve özgürlüklerini olduğu gibi bırakmaları için pazarlık yaptı. "Kimsenin size yanlış yapmasına izin vermeyeceğim" diye söz verdi. İngiltere'nin geri kalanı böyle bir cömertliğe sahip değildi. En ufak bir muhalefet belirtisi bastırıldı. Kroniğe göre Doğu Anglia ve kuzeydeki isyanlar, Guillaume'un "en kötü

dürtülerine boyun eğdiğini ve öfkesine sınır koymadığını" gördü. Bunun sonuçlarından biri 1069'da başlayan "kuzeyin yağmalanması" oldu. Daha sonraki dönemde Domesday Kitabı, İngiltere'nin kuzeydoğu nüfusunun %75'inin öldürüldüğünü, aç bırakıldığını ya da topraklarından sürüldüğünü gösteriyordu.

İskoçların ve Gallilerin tepkisi başlangıçta kararsızdı. Macbeth'in katili III. Máel Coluim, Harold'un İngiliz tahtında hak iddia eden Prens Edgar'ın ("the Atheling") kız kardeşi Margaret ile evliydi. Máel Coluim Londra'da büyümüştü ve Margaret İskoçya'ya geldiğinde İskoç sarayına İngiliz geleneklerini ve dinî uygulamalarını getirdi. Ayrıca Iona Manastırını yeniden inşa etti. Hastings Savaşı'ndan sonra Edgar kız kardeşine katılmak için kuzeye kaçmıştı, bu da İskoçya'nın artık Guillaume'un tahtına bir rakip barındırdığı anlamına geliyordu.

Beş yıl sonra ve kavgacı saray mensuplarının baskısı altında Máel Coluim 1071'de tedbiri elden bıraktı. Guillaume'un monarşisine karşı kuzeyli muhalefeti kışkırtmaya güvenerek, kayınbiraderi Edgar için tahttan daha azını talep etmeyen bir İskoç ordusunu Lothian sınırından güneye doğru yönlendirdi. Öfkeli Guillaume derhal İskoçya'yı işgal etti ve Máel Coluim'i Perth yakınlarındaki Abernethy'de kendisine saygı göstermeye zorladı.

Máel Coluim 1093'te güneye yapılan bir başka akında öldü ve İskoçya kimin hükümdar olması gerektiği konusunda savaşırken çeyrek yüzyıl süren bir iç çekişme yaşandı. Máel Coluim'in ülkesine en çok zarar veren vasiyeti, hepsi de krallık için hırslı dokuz oğul sahibi olmaktı. Norman eğitimi almış dokuzuncu oğul I. Dauíd (David 1124-53), İskoç hükümdarları arasında başarının tek ön koşulu olan hayatta kalmayı ancak 1124 yılında başarabildi. İskoçya'yı yaklaşık olarak İngiltere Kralı I. Henry'nin (1100-1135) hükümdarlık dönemine denk gelen otuz yıl boyunca yönetecekti.

Dauíd'in pragmatizmi Hywel Dda'nın pragmatizmini hatırlatıyordu: her ne pahasına olursa olsun İngiltere ile savaştan kaçınmak. Malmesburyli William'ın söylediğine göre, Henry'nin sarayında "İskoç barbarlığının pasıyla cilalanmış tavırlarla" yetişmişti. Henry'nin iç politikası Norman asimilasyonuydu, Norman saray

mensuplarını İskoçya'da baronluk toprakları almaları ve aslında buranın aristokrasisi olmaları için kuzeye davet ediyordu. En sevdiği isimlerden biri, babası Bretonya'daki Dol piskoposlarının kâhyası olan Walter FitzAlan'dı. FitzAlan'a Renfrewshire'ın büyük bir kısmı ile başka mülkler verildi ve ailesinin Bretonya'da mevcudiyetinden gelen Steward adını benimsedi. Stuart Hanedanı'nın daha sonraki yazılışı, İskoç Kraliçesi Mary'nin Fransızcaya getirdiği bir yenilikti, çünkü Fransızcada "w" harfi yoktu.

Dauíd böylece yerli bir İskoç Ovası yönetici sınıfının ortaya çıkışını önceden önlemiş oldu. Eski İskoç sarayı muhtemelen Galce (ya da muhtemelen Piktçe) konuşurken, şimdi Fransızca konuşuyordu, ancak başkent Scone'dan güneye, İngilizce konuşulan Lothian'daki Edinburgh'a taşındı. Kelso ve Melrose'da manastırlarla birlikte yeni piskoposluklar kuruldu, Dauíd kilisesini York'un otoritesi altına sokmayı kararlılıkla reddetti. Pazar kurma ve ticareti teşvik etme hakkına sahip on beş kraliyet burgh'u kuruldu. İskoç Ovası, tarihçilerin Dauíd devrimi olarak adlandırdıkları minyatür bir İngiltere hâline geldi.

Eski alışkanlıklar zor bırakılır. İngiltere siyaseti 1170 yılında Thomas Becket'in öldürülmesiyle istikrarsızlaştığında Dauíd'in halefi William, Northumbria'yı işgal ederek bölgesel avantaj elde etmeye çalıştı. Henry tarafından 1174'te Alnwick Savaşı'nda ağır bir yenilgiye uğratıldı ve Falaise Antlaşması'nı imzalamak zorunda kaldı. Bu antlaşma İskoçya'yı İngiliz tacına ve Canterbury Başpiskoposu'na bağlı din adamlarına resmen bağladı. Roxburgh, Berwick, Jedburgh, Stirling ve Edinburgh'daki kalelere İngiliz garnizonları yerleştirildi. Anlaşma I. Richard'ın İngiliz tahtına geçmesiyle feshedildi, ancak İskoç pervasızlığının İngiliz aşırı tepkisini kışkırttığı tarihsel bir modelin habercisi oldu.

İskoçya birbirinden kopuk bir bölge olarak kaldı. Ova'nın güneydoğusu Normanlaştırıldı, ancak İskoçya'nın dağlık bölgeleri ve batı adaları birbirinden ayrı topraklar -ve diller- olarak kaldı. Adalar aralıklı olarak Man, eski Dalriada, Skye ve Hebridleri kucakladı ama İrlanda-İskandinav kralları tarafından tartışmalı bir nokta

olarak kaldı. Yarı İskandinav, yarı İrlandalı hükümdar Somerled (ö. 1164) 12. yüzyılda efsanevi bir ihtişamla Argyll ve Adalar Krallığını ve Lordluğu'nu kurdu. İskoçya nihayet 15. yüzyılda Adalar üzerinde egemenlik kazandığında Somerled'in MacDonald ailesi derebeyliklerini korudu. Tanınmış yarım milyon İskoç, MacDonald'ın genetik ataları olduğunu iddia etmektedir.

Galler'in yağmalanması

Normanlar yönetimindeki İskoçya en azından bir yönetim kurumunun temellerini atmıştır. Galler öyle değildi. Krallıklar kuzeyde Gwynedd, doğuda Powys, güneybatıda Deheubarth (Dyfed) ve güneydoğuda Glamorgan olmak üzere dörde ayrılmıştı. Kralları, Rhodri Mawr ya da Hywel Dda zaman zaman onları tek bir monarşi gibi yönetmeyi başarmış olsa da kendilerini bağımsız monarşiler olarak görüyorlardı. Galler birleşik bir krallık olarak yönetilmiyordu ve parçalanmışlığı Guillaume tarafından bir tehdit olarak görülmüş olamazdı. Ancak Romalılar gibi o da Galler'i rahat edemeyeceği kadar evine yakın görüyordu.

Guillaume'un Galler'de iki şeye ihtiyacı vardı: Galler'in kanunsuz iç bölgelerini kontrol altında tutacak bir güvenlik bölgesi ve baronlarına bahşedecek toprak. Her ikisi de Galler sınır bölgeleri olarak adlandırılan, antik Gwynedd'i güney ve doğudan çevreleyen krallıkların kurulmasıyla elde edildi. William usulüne uygun olarak en yakın müttefiklerine üç "sınır bölgesi lordluğu" verdi. Hugh d'Avranches Chester Kontu, Roger de Montgomerie Shrewsbury Kontu ve William FitzOsbern Hereford Kontu yapıldı. Sınır bölgesi üzerinde tek bir vali yoktu. Her lorda kral gibi "*sicut regale*" yetkisiyle sözde palatinate* yetkileri verildi. Bu, toprakların genişletilmesi ve kargaşa için bir ruhsattı.

FitzOsbern, Wye Nehri'nin ağzındaki Chepstow'da muhteşem bir kale inşa etti ve batıya ilerleyerek Caerleon'u ve eski Galler

---

* Palatinate, İngiltere, Galler ve İrlanda'da krallığın geri kalanından özel yetki ve özerkliğe sahip kalıtsal bir soylu tarafından yönetilen bir bölgeydi. (ç.n.)

krallığı Gwent'i işgal ettikten sonra Glamorgan'ın tamamını ele geçirdi. 1071'de öldü, ancak oğlu Roger, Guillaume'a karşı Midlands isyanına katıldı ve bu da onun lordluğunun elinden alınmasına yol açtı. Norman kontrolünün güney Galler'i aşarak Pembroke'a kadar ulaşması bir on yıl daha aldı. Normanlar, kısmen İrlanda akınlarını caydırmak için 12. yüzyıl boyunca çok sayıda Flaman'ı buraya yerleştirdi. Pembrokeshire boyunca uzanan Landsker Hattı hâlâ bu yerleşimin sınırını belirlemekte ve güneyindeki İngilizce yer adlarında belirtilmektedir.

Galler'in ortasında Roger de Montgomerie, Yukarı Severn Vadisi'ne ve ötesine doğru ilerleyerek Ceredigion'a kadar girdi ve ilerledikçe ailesi ve arkadaşları için toprak ele geçirdi. Kuzeyde, Chesterlı Hugh kıyı boyunca Anglesey'e doğru ilerledi, kuzeni Rhuddlanlı Robert 1081'de Caernarvon'a ulaştı. Burada eski Galler krallığı Gwynedd asla kolay kolay boyun eğmeyecekti ve çatışma devam ediyordu. Hugh kendisine Chester Lupus (kurt) ve Şişman Avcı (Gros Veneur) gibi aşağılayıcı lakaplar kazandırdı. Bu terimler torunları tarafından Grosvenorların batı Londra'daki mülklerinde abideleştirildi.

Gwynedd krallarının ya da sınır bölgesi lordlarının elinde tutarlı bir otoritenin olmaması Galler'i dört buçuk yüzyıl boyunca rahatsız edecekti. Lordlar yerel Galler krallarıyla ittifaklar ve kan davaları içine çekildiler. Böyle tipik bir çatışmada, 1081 yılında St David's yakınlarındaki Mynydd Carn Savaşı'nda İrlanda ve Danimarka destekli bir Deheubarth ordusu, Norman destekli bir Glamorgan ve Powys ordusuyla karşı karşıya geldi. Deheubarth'ın zaferi kısa süreliğine Galler'i Normanlara karşı güçlendirdi. Bu zafer I. William'ın Pembroke'a yürümesine ve Galler'deki Aziz David tapınağını ziyaret etmesine yol açtı. 1081 yılında Deheubarth'ın yerel kralı Rhys ap Tewdwr (1078-93) ile bir antlaşma imzaladı.

Galler'in hiçbir yeri uzun süre istikrarlı değildi. Normanların zırhlı şövalyeleri açık savaşta Galli piyadeleri alt edebiliyordu ama gerilla saldırılarına karşı savunmasızdılar. Motte-and-bailey* kaleleri

---

* Motte-and-bailey adı verilen kale çeşidi, daha çok Normanlar ile anılır ve Normanların gittikleri her yerde hâkimiyetlerini sağlamlaştırmak adına sıkça kullandığı bir

sınır bölgelerini Avrupa'nın en müstahkem sınırlarından biri hâline getirdi. Arkeologlar Shropshire'da seksen beş motte, Glamorgan'da otuz kale ve Galler'in tamamında yaklaşık 400 Norman kalesi tespit etmişlerdir. Bunlar Galler'in baş belalarının canlı şahitleridir.

Normanlara karşı en kalıcı muhalefet, Gruffydd ap Cynan'ın (1081-1137) Norman davetsiz misafirleri düzenli olarak topraklarından sürdüğü Gwynedd Krallığı'ndan geldi. Güneyde Cadwgan klanı bugünkü Ceredigion ve Powys'in büyük bir bölümünü kontrol etmeye devam etti. Vikingler bile geri dönmüş, İskandinav Kralı Magnus Barelegs (ö. 1103) -İskoç eteğini sevdiği için bu adı almıştır- İskoç Adaları'nın kralı olmuş, Man ve Dublin'i ele geçirmiş ve hatta 1098'de Anglesey'e ayak basmıştır. *Kronikler*'in ifadesiyle "tüm İngiltere'yi fethedeceğini" düşünüyordu. Sonunda İrlanda'da öldü.

Galler'in kargaşısına kapılan bireylerin kaderi krallarla sınırlı kalmadı. Deheubarthlı Rhys'in kızı ve Hywel Dda'nın soyundan gelen Prenses Nest (yaklaşık 1085-1136), bir savaştan sonra William Rufus (1087-1100) komutasındaki Normanlar tarafından kaçırıldı. Şaşırtıcı derecede güzel olan Nest, kralın oğlunu yani geleceğin I. Henry'sini büyülemiş, onunla birlikte bir el yazmasında yatakta ve her ikisi de taç giymiş tasvir edilmiştir. Nest daha sonra Pembroke Kalesi'nin muhafızı Gerald'ın karısı olmuş, Owain Cadwgan tarafından kaçırılmış, Pembroke şerifi ve ardından Ceredigion'da rütbeli bir asker ile evlenmek üzere geri dönmüştür. Oğullarından ikisi, Maurice FitzGerald ve Robert FitzStephen, İrlanda'nın Norman istilasına liderlik etmeye ve İrlanda hanedanlarını kurmaya devam etti. Kendisine makul bir şekilde "Galler'in Helen'i" adı verilmiştir.

12. yüzyıl boyunca Galler ikiye bölünmüştür. Pura Wallia olarak bilinen kuzey, Ceredigion ve Powys'in tartışmalı kısımlarıyla

---

kale tipidir. "Motte" adında yüksek bir tepenin üzerinde bulunan ahşap veya kâgir bir baş kule ve ona eşlik eden etrafı hendek, kazıklı çitle çevrili bir avlu "bailey" ile birlikte oluşan bir tahkimattır. Vasıfsız iş gücüyle inşa etmesi kolaydır ve askerî açıdan da dayanıklıdır. Bu kale tarzı, Fransa'da Normandiya ve Anjou'dan 11. yüzyılda Kutsal Roma İmparatorluğu'na ve buradan da Kuzey Avrupa'ya yayılmıştır. Normanlar, 1066'daki saldırılarına müteakiben bu kale tarzını İngiltere ve Galler'e getirmişlerdi. (ç.n.)

birlikte Gwynedd'i merkez alıyordu. Güneyde sınır bölgeleri ya da Marcia Wallia vardı. İskoçya'nın ilçelerinden hiçbiri yoktu, daha ziyade kapılarının etrafında pazar yerleşimleri olan kaleler vardı. Eski Galler *clasau*ları ya da manastır kolejleri çürümüş ve Galler Kilisesi St David's ve Llandaff'taki Norman piskoposlarının yönetiminde yeniden düzenlenmişti. Bu durum, Nest'in birçok torunundan biri olan günlük yazarı Galli Gerald'ın Galler'in dinî bağımsızlığı için yaptığı yakarışlara rağmen gerçekleşmiştir. Piskoposluk özlemi hiçbir zaman tatmin olmamış, hem yeterince İngiliz hem de yeterince Galli olmadığı için reddedilmişti, bu da çağlar boyunca kendini melez olarak tanımlayanların laneti olmuştu.

İrlanda kime yönelecek?

İrlanda yine farklıydı. İrlanda Denizi güçlü bir ticaret koridoru olmaya devam ediyordu. Guillaume'un oğlu Rufus'un İskoçya'dan Antrim'e bir duba köprü planladığı iddia edilir. Ancak Guillaume işi kurcalamamaktan memnundu. İrlanda İngiltere için bir tehdit olarak görülmüyordu. II. Henry (1154-89) yönetimindeki Plantagenetlerin gelişine kadar koşullar değişmedi.

O dönemde Chepstow'un sınır bölgesi lordu, İkinci Pembroke Kontu Richard "Çelik-Kafa" (Strongbow) de Clare (1130-76) idi. Annesi Matilda'ya karşı Kral Stephen'ı desteklediği için II. Henry tarafından mirastan mahrum bırakılan Çelik-Kafa, zengin İrlanda eyaleti Leinster'in kralı Dermot MacMurrough ile ittifak kurdu. O da bir evlilik anlaşmazlığının ardından İrlanda'nın yüksek kralı Rory O'Connor tarafından topraklarından mahrum bırakılmıştı. Özel bir anlaşmayla Richard, MacMurrough'un kızıyla evlenmesi ve sonunda krallığa geçmesi karşılığında MacMurrough'un krallığını geri kazanmasına yardım etmeyi teklif etti.

Çelik-Kafa'nın bu özel girişimine, Nest'in oğulları Robert FitzStephen ve Maurice FitzGerald olmak üzere diğer iki sınır bölgesi büyüğü ve topluca Pembroke Çemberi olarak bilinen dört torunu da katıldı. Öyle bir sadakat karmaşası vardı ki, Fransızca konuşuyor

ve Galli "Sainte David"i selamlayarak İrlandalılara karşı savaşa giriyorlardı. Hepsi İrlandalı lordlar olacaktı ve Nest, "Cambro-Norman sürüsünün kraliçe arısı" olarak adlandırıldı. Kardeşi Gruffydd İngiltere'deki Tudor Hanedanı'nın atası olduğu için Deheubarthlı Rhys ailesi Keltçe konuşan Britanya'nın tarihi üzerinde yükseliyordu. Olaya karışan hiç kimse İngilizce konuşmamış gibi görünüyor.

1169-70 yıllarında İrlanda'nın işgali, İngiliz -daha doğrusu Norman/Galler- askerlerinin İrlanda topraklarına ilk gelişiydi ve asla unutulmayacak bir olaydı. Bu, kralları II. Henry tarafından izin verilmeyen bir grup sınır bölgesi baronunun özel girişim ya da belki de haydutluk eylemiydi. Çelik-Kafa'nın askerleri yenilmez olduklarını kanıtlayarak sadece Leinster'i değil, Dublin, Wexford ve Waterford'u da ele geçirdiler. Onları İrlanda topraklarına göz diken Norman maceraperestler izledi, onları da Galli yerleşimciler takip etti. Günümüzde Walsh (ya da Galli) İrlanda'da en yaygın soyadları arasında yer almaktadır.

II. Henry, Çelik-Kafa'nın istilasını onaylamadı. İrlanda Denizi'nin her iki yakasındaki toprakları kontrol eden güçlü savaş lordları istemiyordu. Çelik-Kafa'nın İrlanda'daki mülklerini elinde tutmasına izin verildi, ancak İngiliz ve Galler mülklerini teslim etmesi şartıyla. Henry 1172'de altı aylığına İrlanda'yı bizzat ziyaret ederek bunu barış ruhuyla yapan ilk (ve neredeyse son) İngiliz kralı oldu. Buna karşılık Çelik-Kafa, Henry'yi efendisi ve Dublin'in lordu olarak kabul etti. Kral, İrlandalı "kralcıklar" için "bilinmeyen İngiliz yemeklerinden" oluşan büyük bir ziyafet düzenledi. Kaç kişinin katıldığı bilinmiyor ama bunun açık anlamı, İngiliz kraliyetinin artık İrlanda üzerinde egemenliğini ilan ettiğiydi. İngiltere, İrlanda İmparatorluğu'nu tıpkı Hindistan İmparatorluğu için söylendiği gibi, "akılsızca" elde etmişti.

Kendi deyimiyle bu "ilk İngiliz İmparatorluğu'nun" tarihçisi Rees Davies, İrlanda'ya doğru böyle bir ilerlemenin sadece bir zaman meselesi olduğunu savunuyordu. Nihayetinde hiçbir İngiliz hükümdarı İrlanda Denizi'ni görmezden gelemezdi. Davies'e göre batı ticaret kanalı "bu bölgedeki gücün ana yolu - yerel veya bölgesel

üstünlükten daha fazlasının aracı" idi. Henüz İrlanda'daki "krallar", Ulster'in O'Neill'leri ya da Connaught'un Connachtaları tarafından hiçbir Norman hükümdarına resmî bir saygı gösterilmiyordu. Ancak Çelik-Kafa onların saflarına katılmak için teklifte bulunduğundan Henry batı kanadında yarı bağımsız bir gücün ortaya çıkmasına tahammül edemezdi. Ayrıca, o sırada dikkati Manş Denizi'nin öte tarafında, Fransa ve Akitanya'da daha büyük bir imparatorluğa odaklanmıştı.

Henry 1177'de küçük oğlu John'u (geleceğin kralı) kesin olarak kendi otoritesi altında "İrlanda Lordu" yaptı. Hugh de Lacy'yi ise Meath Lordu yaptı. Ayrıca İrlanda'nın hiçbir kısmının krallık olarak adlandırılamayacağını ilan etti. Normanlar artık İrlanda'ya güçlü bir şekilde geliyorlardı ama Dauíd'in İskoçyası'nda ünvanlar ve mülkler alanlardan oldukça farklı davranıyorlardı. Sonuncular esasen Anglo-Norman saray mensupları olarak kalırken, İrlandalı yerleşimciler evlenip mevcut İrlanda düzenine entegre oldular. İskoçya'da önce Fransızca sonra İngilizce konuşuyorlardı, İrlanda'da ise önce Fransızca sonra İrlandaca konuşuyorlardı. İskoçya'da iyi Normanlar olarak kalmayı arzularken, İrlanda'da iyi İrlandalılar olmayı arzuluyorlardı.

Yeni bir Britanya için çırpınış

Plantagenetler döneminde Guillaume'un İngiltere'yi ilk fethetme arzusu yerine getirilmişti. Normanların İngiltere'nin topraklarını ve kilisesini ele geçirmesi ve yeni bir elit ve hükümet oluşturması, Orta Çağ Avrupası'nın en tutarlı devletlerinden birinin temellerini attı. Bu, önceki Anglo-Sakson istikrarsızlığıyla tam bir tezat oluşturuyordu. Siyasi manzara sadece kenarlarda düzensizdi. Burada Londra'nın gücü, egemenliğini askerî güç ve bağlılık bildirgeleri aracılığıyla uyguluyordu. Antlaşmalar ya da anayasalar, ünvanlar ya da armalar, konseyler ya da meclisler yoktu. Babasının Angevin İmparatorluğu'nu ve kraliçesi Eleanor'un Akitanya İmparatorluğu'nu kucaklayan II. Henry için bu yerel imparatorluk küçük bir değişiklik gibi görünebilirdi. Ancak yine de sürekli dikkat dağıtıcı bir şeydi.

Henry 1174'te İskoçya'ya Falaise Antlaşması'nı kabul ettirdikten sonra, ertesi yıl İrlanda'nın başlıca hükümdarı olarak Connacht kralına da aynı bağlılığı dayattı. Galler'de, Güneybatı Galler'in yüksek hâkimi ya da yöneticisi yaptığı Deheubarthlı Rhys ap Gruffydd'in (1155-97) yönetiminde bir istikrar dönemi yaşadı. Ancak Gwynedd ve Powys'in ayrı ayrı yöneticileri Henry'ye bağlılıklarını bildirirken Rhys'e bunu yapmadılar. Her zaman dikkatli bir gözlemci olan Galli Gerald, Henry'nin bu hamlelerle "tüm Britanya adasını tek bir monarşiye dahil edebildiğini" yazdı. Ancak bu gerçekte tek bir monarşi değil, silah zoru ve bağlılık yeminleriyle birbirine bağlanmış bir monarşi topluluğuydu. Galler, İrlanda ve İskoçya kendi farklı yöneticilerini, mahkemelerini, yasalarını ve çeşitli milislerini muhafaza etti. Her birinde, verasete iç savaş olmasa bile şiddetli tartışmalar eşlik etti.

Böyle bir an Kral John'un (1199-1216) çalkantılı hükümdarlığı sırasında geldi. Galler, sert bir veraset mücadelesinden sonra John ile ilişkileri başlangıçta iyi olan Gwyneddli Büyük Llywelyn (1195-1240) tarafından yönetiliyordu. Llywelyn, John'un öz kızı Joan ile evlendi. Ancak 1211'de Powys sınırındaki bir anlaşmazlık, Llywelyn'in John'un giderek güçlenen baronluk düşmanlarının yanında yer aldığı bir Galler isyanına yol açtı. Aynı şekilde İskoçya'da da John'un zayıflığı, kralı William'ın tekrar Northumbria'ya sahip olmak istemesine ve yine reddedilmesine yol açtı. Bu durum, İngiltere ile sorunlar baş gösterdiğinde İskoç içgüdüsü hâline gelecek olan, İngiliz kraliyetinin Paris merkezli düşmanı Capet Fransası ile ittifak girişimini başlattı.

Bu durum, John'un baronlarının Fransa Prensi Louis'ye onu istila etmesi ve devirmeye yardım etmesi için yaptıkları paralel bir davetle aynı zamana denk geldi. John sonunun yaklaştığı sırada, 1216'da bir İskoç ordusu baronlara destek olmak üzere Louis'nin işgaliyle aynı zamana denk gelecek şekilde İngiltere'nin güneyine doğru yürüyüşe geçti. İskoçya'nın yeni kralı II. Alaxandair (1214-49), Louis'ye Dover'da resmî bir saygı duruşunda bile bulundu. İskoçya ve Fransa arasında "eski bir ittifakın" tohumları atılmıştı. İskoçya ve Galler artık İngiliz kraliyetine karşı muhalif baronlarla birlikte hareket ediyordu. John'u zayıflatmak için faydalı olsa da ilgili herkes için emsal teşkil eden durum kaygı vericiydi.

John'un 1216'da ölümü, İngiltere'nin artık tutkulu bir Fransız hayranı olan III. Henry'e (1216-72) geçtiği anlamına geliyordu. Genç kral on üç yaşındaki Provencelı Eleanor ile evlendi ve aynı derecede Fransız hayranı olan kahramanı İtirafçı Edward'a kafayı takarak Edward'ın Westminster Manastırı'nı Fransız tarzında yeniden inşa etti. Galler, İskoçya ve İrlanda'ya gelince, Henry buraları sadece saray mensuplarının zenginleşmesi için bir kaynak olarak görüyordu.

Galler Henry için önemsizdi. Büyük Llywelyn'in halefi Llywelyn ap Gruffydd (1246-82) ile yapılan 1247 Woodstock Antlaşması, Pura Wallia'yı bir İngiliz lordluğu statüsüne indirgeyerek İngiliz Benedikten keşişi Matthew Paris'in "Galler'in bir hiç hâline getirildiğini" yazmasına neden oldu. Saltanatı zayıflayan Henry, 1267'de Montgomery Antlaşması ile Woodstock'u tersine çevirerek Llywelyn'i Galler Prensi olarak kabul etti. Bu, İngiltere tarafından bütünleşmiş tek bir Galler ulusunun ilk resmî kabulüydü.

İskoçya'ya daha fazla saygı gösterildi. Kralları II. Alaxandair ve III. Alaxandair (1249-86 arası) başlangıçta batı adalarının kontrolünü Norveçlilerden almakla meşguldü. Bu, 1263'teki Largs Savaşı ve ardından yapılan Perth Antlaşması'ndan sonra başarıldı. İskoçya'nın egemenliği artık daha önce anarşik olan İskoçya'nın dağlık bölgeleri ve adaları da kapsayacak şekilde genişlemişti. Alaxandair'in taç giyme töreninde şeceresi toplanan topluluğa Gal dilinde okunmuş ve İngiliz tacına saygı sözü vermemeye özen göstermiştir.

Henry'nin ölümü üzerine herhangi birisi Galler ve İskoçya'nın nispeten istikrarlı monarşiler sergileyebileceği sonucuna varabilirdi. Her ikisi de Fransa'nın dükalıklarının Paris'e olduğu gibi İngiliz tacına saygı duyan, embriyon hâlindeki Orta Çağ devletlerinin özelliklerini taşıyordu. İrlanda biraz gerideydi ama kendine ait bir adası olmasının avantajını kullanıyordu. Tüm bu ülkeler İngiltere'ye boyun eğmiş olsalar da bu onlara anayasal, adli ya da mali imparatorluk yönetimi aygıtlarını dayatmamıştı. Fiilen kendi kendilerini yönetiyorlardı. Sorun, anlaşmazlıkları çözmek için herhangi bir prosedürün olmamasıydı. Sadece savaş alanı vardı. Dolayısıyla İngiltere'nin yeni ortaya çıkan yönetimi kılıç yoluyla uygulanacaktı.

İKİNCİ BÖLÜM

İNGİLİZ İMPARATORLUĞU GELİŞİM AŞAMASINDA

9

Edward Dönemi Yönetimi

Üstünlüğün mimarisi: Galler

III. Henry'nin halefi olan oğlu I. Edward (1272-1307), bir Norman liderinin askerî saldırganlığını hukuki inceliklere olan düşkünlüğüyle birleştiren bir kraldı. Zamanına göre 1.80 boyunda, zeki, hukukçu, parlak bir asker ama rahatsız bir devdi. Genç bir adamken 1265 yılında babasını Simon de Montfort'un isyanından kurtarmıştı. Haçlı seferinden dönüp 1274'te iktidarı ele geçirdiğinde kendine güveni tamdı. Westminster Tüzüğü'nde İngiliz hukukunu yazılı hâle getirdi ve ülke genelindeki toprak sahiplerinden nüfus sayımı-feodal hak sahipliği belgeleri talep etti. İskoçya'nın sınır bölgesinin lord muhafızı Kont Warenne, kraliyet müfettişleri tarafından yetki belgesi için sorgulandığında atalarının Hastings'te kullandığı paslı kılıcı salladı ve "Bu benim yetki belgemdir" dedi.

Galler'de önemli olan, III. Henry'nin Montgomery Antlaşması'ydı. Llywelyn'in Galler adına İngiltere'ye ödediği saygıda yatıyordu, ancak bu saygı, tabi bir eyalet olarak değil, yeni bağımsız bir ulus olarak gösterilen bir saygı idi. Pura Wallia için geçerli olsa da sınır bölgesi lordları için geçerli değildi. Onların en güçlü sesi, şu anda Caerphilly'de Britanya'nın en görkemli kalesini inşa eden Glamorganlı Gilbert de Clare'di. De Clare, Gwynedd prenslerinin müttefiki değildi. Ona göre Galler hiçbir şekilde tek bir ülke değildi ve İngiltere'ye aitti.

Llywelyn, de Montfort'un kızıyla evlenmişti; bu durum III. Henry döneminde taktiksel açıdan kurnazca olsa da oğlu Edward

tahta geçtiğinde ciddi bir handikaptı. Edward, Llywelyn'in güvenilmez olduğunu düşünüyor ve kralının huzurunda "diz çökmesini" talep ediyordu. Llywelyn bunu yapmayı reddedince Edward onu "asi ve huzur bozucu" olarak nitelendirdi. Teslimiyet talep edildi ve reddedildi. Sonuç, önceki yüzyıl boyunca İngiliz-Galler ilişkilerinde kaydedilen tüm ilerlemeyi geri aldı ve ayrıca Montgomery Antlaşması'nı hükümsüz ve geçersiz kıldı.

Edward şimdi Llywelyn'e farklı bir iltifatta bulunuyordu, bu ana güçle istilaydı. 1277'de Galler'e yaptığı sefer, Norman Fethi'nden bu yana Britanya Adaları'nda görülen en maliyetli askerî maceraydı. Haksız ve acımasız olan bu sefer, yeni doğmakta olan Edward İmparatorluğu için angajman kurallarını belirledi. Temmuz ayında İngiliz ve Galli paralı askerler ile sınır bölgesi lordlarının askerlerinden oluşan 15.000 kişilik tecrübeli bir ordu Chester'da toplandı. Buna ek olarak, hepsi de Llywelyn'e karşı kin besleyen çok sayıda "Kral'ın Galli adamı" vardı. Bunlar arasında kardeşi Dafydd ve Powys Lordu Gruffydd ap Gwenwynwyn de vardı. İç çatışmalarında sık sık olduğu gibi, Edward başarı için ordusunu ikiye ayırdı. Kendisi ayrıca yük katarları, yol mühendisleri, kale inşaatçıları ve kıyıya yakın donanma desteği ile desteklendi.

Edward'ın gemileri Llywelyn'in Anglesey'deki ikmal üssünü işgal ettiğinde Galler hemen teslim oldu, ancak yerleşim koşulları daha fazla sorun çıkardı. Bu anlaşma Llywelyn'in Gwynedd'i elinde tutmasına izin veriyordu, ancak sadece 50.000 sterlinlik dayanılmaz bir para cezasıyla. Kardeşi Dafydd isyancı oldu ve 1282'de daha küçük prensler tarafından desteklenen Edward'a karşı ayaklandı. Llywelyn'i kendilerine katılması için utandırdılar.

Edward'ın tepkisi hızlı ve acımasız oldu. 1283 yılına gelindiğinde Llywelyn'in kellesi uçurulmuş ve kardeşininkiyle birlikte Londra Kulesi'ne asılmıştı. İhanet için yeni ve korkunç bir ceza olan asma, çekme ve dörde bölme cezasının kaydedilen ilk vakasından sonra Dafydd'dan geriye kalan tek şey ikincisiydi. Aberystwyth, Builth ve Flint'teki kalelere Edward şimdi Conwy, Beaumaris, Criccieth ve

Harlech'i de eklemişti. En görkemlisi, tasarımı, imparatorluk Konstantinopolisi merkez alınarak yapılan Caernarvon'du. Birlikte Avrupa'daki Orta Çağ fethinin en görkemli sembolünü oluşturuyorlardı, ancak sözde tek bir krallık içindeydiler.

Edward'ın Galler kaleleri askerî varlıklar olmalarının yanı sıra imparatorluk için birer "şok ve dehşet" unsuruydu. Levant'ta Haçlı kaleleri inşa eden Savoylu Usta James tarafından tasarlanmış ve o gün için şaşırtıcı bir meblağ olan 80.000 sterline mal olduğu kaydedilmiştir. Her bir kalenin çevresinde Gallilerin yaşamasının ya da ticaret yapmasının yasak olduğu Fransız tarzı müstahkem bir kasaba bulunuyordu. Sadece krala karşı sorumlu olacak yeni sınır bölgesi lordları atandı. Edward'ın müttefiki Powysli Gruffydd ap Gwenwynwyn'in oğlu daha Norman görünmek için adını de la Pole olarak değiştirdi.

Edward artık Galler'in "birleşmiş ve İngiliz tacına ilhak edilmiş" olduğunu ilan etti. İlk doğan oğlu "Galler Prensi" olacak, bu bebek Lincoln'de taç giydirilerek bu utanca bir yenisi daha eklenecekti. Pura Wallia bölgesi küçültüldü ve artık "kralın toprakları" olarak adlandırılan Anglesey, Caernarvon, Merioneth ve Flint olmak üzere sadece dört ilçeden oluşan bir prenslik olarak adlandırıldı. 1284 tarihli Rhuddlan Tüzüğü uyarınca Galler, Hywel Dda'nın kanunlarının yerine büyük ölçüde İngiliz örfi hukukunu benimsemek zorunda kaldı.

Edward'ın kararlarının her biri, Galler'in Orta Çağ'ın sonları boyunca süren baskı hissini körükledi. Yerleşimi kutlamak için Edward, Galler'in Llŷn Yarımadası'nın ucundaki Nefyn'de görkemli bir ziyafet düzenledi. Kral Arthur'u Glastonbury'de "yeniden gömmüş" ve herhangi bir Galli'nin değil kendisinin Arthur'un soyundan gelmesine karar vermişti. Kelt, Sakson ve Plantagenet tek bir imparatorluk efsanesinde birleştirilecekti. Galli bir turizm bakanını Galler'deki kalelerinin tanıtımının yetersizliği nedeniyle azarladığımda bana verdiği yanıt, "İngiliz baskısının bu tür sembollerini neden tanıtalım ki" olmuştu. Galler'de eski kırgınlıklar kolay kolay geçmez.

Üstünlüğün mimarisi: İskoçya

İskoçya Kralı III. Alaxandair'in 1286'da ölümü, verasetinin Robert the Bruce ve Balliollu John arasında "büyük bir dava" olarak tartışılmasına yol açtı. Her ikisi de Anglo-Norman yerleşimciler olan le Brus ve de Baliol'un soyundan geliyordu. İkisi de muhtemelen Fransızca konuşuyordu. I. Edward daha uyumlu bir rakip olarak Balliol'u (1292-6) destekledi ve Balliol'un kendisine saygı ve diğer aşağılayıcı haraçları ödemesini sağladı. Bunlar arasında Edward'ın Fransa savaşları için çok ihtiyaç duyulan vergilerin bağışlanması da vardı. Balliol İskoçya'yı vasal bir devlet olarak kabul etmeyi reddederek bunu reddetti. Balliol ve çoğu Norman olan baronları, 1295'te II. Alaxandair'in Fransa ile ittifakını usulüne uygun olarak yeniden canlandırdılar ve her biri İngiltere ile olan çatışmalarda diğerini desteklemeyi kabul etti. Edward'ı daha fazla kızdıracak bir hamle olamazdı.

Galler'i çoktan ele geçirmiş olan İngiliz kralı, Balliol'un rakibi Bruce'un himayesini sağladı. Ardından 1296'da İskoçya'ya ilerleyerek ilk İskoç bağımsızlık savaşının fitilini ateşledi. Berwick'i yağmaladı ve çoğu Galli paralı askerlerden oluşan 11.000 kişilik bir orduyla Edinburgh, Stirling, Perth ve Elgin'e yürüdü. İskoçya'nın yasal kralı olmasına rağmen Balliol'un şövalye kıyafetleri törenle çıkarıldı ve esir olarak Londra'ya götürüldü. İskoç krallarının tarihi taç giyme koltuğu olan Scone Taşı Londra'ya götürüldü ve 1996 yılına kadar orada kalmak üzere Westminster Manastırı'ndaki İngiliz tahtının altına yerleştirildi. İskoçya bir İngiliz valisi ve garnizonuyla, fiilen bir koloniyle baş başa bırakıldı. Edward, Galler'in aksine sahip olduğu parlamentoya danışmak istediğinde parlamentoyu güneye, Berwick'e çağırdı.

Bu baskıyla hiçbir şey kazanılmadı. Kan davalı klanlar, ölen hak sahipleri ve İskoçya'daki İngiliz üslerinin gerilla saldırılarına karşı savunmasız kalmasıyla ülke kaosa sürüklendi. Bir yıl sonra genç bir şövalye olan William Wallace -ismi Galli anlamına geliyordu, muhtemelen eski Strathclyde yerlisiydi- bir kadın yüzünden çıkan kavgada bir şerifi öldürdü ve isyan bayrağını açtı. Kendisine karşı gönderilen bir İngiliz kuvvetini 1297'de Stirling Köprüsü'nde yok etti

ve ünlü kemerini bir vergi toplayıcısının derisinden yaptı. Edward, Wallace ile yüzleşmek için kuzeye yürüdü. Niyetinin bir ölçüsü de bu seferde kullanılacak malzemeler için İrlanda'yı vergilendirmesinde görülüyordu. Vergi muazzamdı: 500 inek, 1.000 domuz ve 1.000 teneke şarap.

Wallace yenildi ve yedi yıl boyunca kaçtı. 1305 yılında yakalandı ve Londra'da asıldı, iç organları çıkarıldı ve dörde bölündü. Ölümsüz bir İskoç milliyetçisi kahramanı hâline gelen Wallace'ın kişiliği 1995 yapımı *Cesur Yürek* (Braveheart) filminde aktör Mel Gibson tarafından yüceltilmiştir. Wallace 1297 yılında Lübeck tüccarlarına bir mektup göndererek "İskoçya Krallığı, Tanrı'ya şükürler olsun ki, İngilizlerin gücünden savaş yoluyla kurtarılmıştır" diyerek ticaret talebinde bulundu.

İskoçya artık eski hâline dönmüştü. Robert the Bruce'un torunu Robert (1306-29); bir başka kraliyet iddiacısı John Comyn ile kan davasına tutuşmuş, onu bir kavgada öldürmüş ve 1306'da kendisini İskoçya kralı ilan etmiştir. Bu Bruce dikkate değer bir figür olduğunu kanıtladı. Norman geçmişlerine rağmen İskoç baronları İngilizlere karşı krallarını desteklemeye her zaman hazırdılar. Edward Londra'da bulabildiği her Bruce akrabasını öldürttü ve başka bir İskoç seferine katılmaları hâlinde 300 asilzadeyi şövalye ilan etti. 1307'de bir kez daha kuzeye yürüdü ama Carlisle'de altmış sekiz yaşında hastalanarak öldü. "Büyük ve korkunç bir kral... toprakların fatihi ve şövalyeliğin çiçeği" olarak methedildi. Westminster Manastırı'ndaki acımasız mezarının üzerinde bir yazı vardır: "İskoçların çekici Edward burada yatıyor."

Edward'ın güçsüz oğlu II. Edward (1307-27) savaşmaya devam edecek biri değildi. 1314'te kuzeye geldiğinde Stirling'in dışındaki Bannockburn'de pusuya düşürüldü ve ordusu küçük düşürüldü. Askerlerinin üçte ikisi, Hastings'ten bu yana bir İngiliz ordusunun kendi topraklarında aldığı en kötü yenilgide öldü. Sınırın kuzeyinde ise İskoçya'nın Agincourt'u olarak çağlar boyunca yankılanacak bir zafer yaşandı. Edward ise, Dunbar'daki gemisine gitmek üzere atıyla kaçarken görülmüştü.

Bannockburn, Wallace'ın ölümünden sonra İskoçların moralini düzeltti. Robert the Bruce'un baronları 1320 yılında ona, hâlâ Avrupa krallığının hakemi olarak görülen Papa'ya hitaben yazılmış Latince bir mektup olan Arbroath Deklarasyonu'nu sundular. Mektupta şu ifadeler yer alıyordu: "Bizden sadece yüz kişi hayatta kaldığı sürece, hiçbir koşulda İngiliz egemenliği altına girmeyeceğiz. Gerçekte şan, zenginlik, ve de onur için değil, özgürlük için savaşıyoruz; sadece bunun için, hiçbir dürüst insan hayatından vazgeçmez. Bruce'a sadık kalacaklarını ama daha üstün sadakatlerinin İskoçya'ya olduğunu da eklediler. Eğer Bruce "İskoçya'yı ya da bizi İngiliz kralına ya da halkına teslim ederse" onu tahttan indireceklerdi. Arbroath Deklarasyonu, İskoçya'nın Magna Cartası'ydı.

Bunu 1328'de III. Edward'ın (1327-77) İskoçya'yı egemen bir ulus ve "en sevgili müttefikimiz ve dostumuz" olarak resmen tanıdığı Edinburgh Antlaşması izledi. Bu durum, Bruce'un 1329'da elli üç yaşında öldüğünde çeyrek yüzyıl boyunca bağımsız bir Avrupa devletinin yenilmez hükümdarı olmakla övünebileceği anlamına geliyordu. Bu lütuf durumu uzun sürmedi. Bruce'un yerine beş yaşındaki II. Dauíd (1329-71) geçti, Dauíd'in karşısında İngiltere Kralı III. Edward ile açık bir ittifak içinde olan Balliol'dan bir hak iddia eden vardı.

Edward artık İskoçya'yı yaklaşmakta olan düşmanı Fransa'nın tehlikeli bir müttefiki olarak görüyordu. 1337'de bu ülkeyle Yüz Yıl Savaşları'nı başlattı. Bu konuda haklıydı da. İskoçya'nın "eski ittifakına" uygun olarak, 1346'da bir İskoç ordusu, Edward'ın Crécy'de Fransa'ya karşı kazandığı zaferin intikamını almak için Fransa'nın teklifiyle pervasızca güneye yürüdü. Bu ordu Neville's Cross Savaşı'nda bozguna uğratıldı ve genç Dauíd esir alındı. Londra ve Hampshire'da on bir yıl boyunca esir tutuldu ve daha sonra kral olarak sınırın kuzeyinde olmayı tercih ettiğini itiraf etti. Yeni metresini özellikle takdir ediyordu.

Sonunda Edward ile bir anlaşma yapabilen II. Dauíd, İskoçya'nın en kurnaz hükümdarlarından biri olduğunu kanıtlayacaktı. Önce III. Edward'ın güvenini kazanmaya çalıştı ve 1357 Berwick

Antlaşması ile sonuçlandı. Güçsüz İngiliz kralına büyük bir fidye sözü vermesi karşılığında Dauíd İskoçya'ya iade edildi. İskoç Parlamentosu tahmin edilebileceği gibi ödemeyi reddedince, İskoç Parlamentosu'nun yine kendisini devre dışı bırakacağını çok iyi bildiği için İskoçya'yı Edward'a "miras bıraktı" Her şeye rağmen Dauíd, kırk iki yıllık bir saltanatın ardından 1371'de ülkesini kendisinden önce Bruce'un yaptığı gibi bağımsız bırakarak öldü. Yerine, İskoçya'nın Norman Yüce Divan Başkanı soyundan gelen Robert Stewart geçti ve İskoçya tarihinde yeni bir dönem başladı.

Üstünlüğün mimarisi: İrlanda

1315'te, Bannockburn'deki zaferinden sadece bir yıl sonra Robert the Bruce, O'Neill'in zorba İngilizlere karşı yardım davetine yanıt olarak İngilizlere karşı mücadelesini İrlanda'ya taşımıştı. Bu girişimdeki temsilcisi, annesi aracılığıyla İrlanda kökenli olduğunu iddia eden kardeşi Edward olacaktı. Edward "İrlandalı şeflere" (Latince) bir mektup yazdı ve bu mektup pan-Kelt -ya da belki de İrlanda-İskoç- anlaşmaları kanunlarında nadir de olsa ufuk açıcı bir belge olarak duruyor:

> "Biz ve siz ve halkımız ve halkınız, eski zamanlardan beri özgür, aynı ulusal atayı paylaştığımız ve ortak bir dil ve ortak bir gelenek tarafından dostluk içinde daha hevesli ve sevinçli bir şekilde bir araya gelmeye teşvik edildiğimiz için, bu mektubun taşıyıcısı olan sevgili akrabamızı, Tanrı'nın iradesiyle ulusumuzun [*nostra nacio*] eski özgürlüğünü geri kazanabilmesi için sizinle aramızdaki özel dostluğu kalıcı olarak güçlendirmek ve dokunulmaz kılmak için bizim adımıza sizinle görüşmek üzere gönderdik."

İskoç-İrlandalı bağına yönelik bu dikkat çekici savunma, batı İskoçlarıyla uzun süredir yakınlığı olan Ulster'de işe yaradı. İrlandalı şef Domhnall O'Neill, Papa'ya ittifakını gerekçelendirirken, "Küçük İskoçya krallarının hepsinin kanlarının bizim Büyük İskoçya'mıza dayandığını ve bir dereceye kadar bizim dilimizi ve geleneklerimizi

koruduklarını" belirtmiştir. Antik Dalriada'ya yapılan atıf en azından tarihsel geçerliliğe sahipti. Güney İrlandalıların Brucelar'ı kurtarıcı olarak mı yoksa O'Neill'lerin müttefiki olarak mı görecekleri tam olarak kesin değildi.

Bu tür belgelerde kullanılan dil, bu gibi pan-Kelt duyguların nadir görülmesine rağmen Orta Çağ Britanyası'nda ulusal duyguların yüzeyinin altında bir yerlerde yattığını göstermektedir. Rees Davies'in de belirttiği gibi, bu belgeler "Britanya Adaları'nın İngiliz olmayan halklarının bireysel kimliklerine ve az da olsa ortak ezilmişlik duygusuna dair anlamlı tanıklıklar" olarak hizmet etmiştir. Ortak bir düşman en azından iyi niyetli bir dosttur.

Edward Bruce, Mayıs 1315'te 6.000 kişiden oluştuğu söylenen bir orduyla Ulster'deki Larne'de karaya çıktı. O'Neillller onu İrlanda kralı ilan ettiler ve İngilizlere karşı yürütülen seferin İrlanda Denizi'nin ötesine, Galler'e kadar uzatılacağı konuşulmaya başlandı. Edward'ın tahtının o dönemdeki zayıflığı göz önüne alındığında böylesine koordineli bir ayaklanmanın makul bir başarı şansı vardı.

Sonuç olarak Bruce'un güneye yürüyüş tarzı ona tüm destek umudunu kaybettirdi. Kasabaları yağmaladı ve Anglo-İrlandalıların üstünlüğüne herhangi bir sadakat gösteren sakinleri öldürdü. Kasım 1315'te eski sınır bölgesi lordu, şimdi ise Meath Lordu olan Roger Mortimer'i mağlup etti ve Kells kasabasını yaktı. Kısa süre içinde Connacht'ın güneyinden Munster'e kadar tüm kırsal bölge onun kontrolü altına girdi, ancak 1317'de İrlanda'nın kıtlığa sürüklenmesiyle Bruce sadece Dublin Pale'nin dışındaki kırsal bölgeleri yakıp yıkmakla yetindi.

Güney İrlanda'nın çoğu kısa süre içinde Bruce'un baskısını İngiltere'ninkinden daha kötü olarak gördü. Bir dinî kitapçıkta "İskoç yabancılar bizim yabancılarımızdan daha asil değil" deniyordu. 1318'de Dundalk yakınlarındaki Faughart Savaşı'nda Bruce sonunda bir İngiliz ordusu tarafından dize getirildi. Öldürüldü ve vücut parçaları İrlanda'ya dağıtıldı. Yönettiğini iddia ettiği İrlanda'ya yaptığı muamele ters tepmişti ve yası tutulmadı.

Bu, İngiltere'ye karşı birleşik bir İskoç-İrlanda cephesi oluşturmak için bir temel değildi. Öyle olsa bile, 14. yüzyıla gelindiğinde İrlanda'daki İngiliz egemenliği Dublin'in etrafındaki Pale'ye, kuzeyde Kells'ten güneyde Wicklow Dağları'na kadar daralmıştı. Bunu işaretlemek için ilkel bir Offa'nın Hendeği inşa edildi. Pale; Desmond, Ormond ve Kildare gibi İngiliz kontları tarafından yönetiliyordu ama onların bile İngiltere'ye sadakati güvenilir değildi. Pale'nin dışında, kayıtlar İngilizce dilinin (genellikle Fransızca anlamına gelir) kullanımının azaldığını göstermektedir. İrlanda, İrlanda dilini konuşuyordu.

Edward döneminde, Pale'deki İngiliz yönetimi 1366'da Kilkenny Tüzüğü ile güçlendirildi ve hükümleri I. Edward'ın Galler ile yaptığı Rhuddlan Anlaşması'na benziyordu. Belgede Fransızca olarak İrlanda'daki pek çok İngiliz'in "İngiliz dilini, görgü kurallarını, binicilik tarzını, yasalarını ve adetlerini terk ederek artık İrlandalı düşmanlarının görgü kurallarına, modasına ve diline göre yaşadıklarından ve kendilerini yönettiklerinden... ve buradaki İngiliz yasalarının itaat altına alındığından ve çürüdüğünden" şikâyet ediliyordu. Eski Norman ailelerinin "İrlandalıların kendilerinden daha İrlandalı" oldukları söyleniyordu. İrlandalıları tanımlamak için kullanılan "düşman" kelimesi, tıpkı Fransızca için kullanılan İngiliz dili kelimeleri gibi öğreticiydi.

Kilkenny Kanunları, İngiliz imparatorluk yönetiminin klasik metinleri arasında yer almaktadır. İrlanda dilinin (Fransızca olmasa da) "İngilizler tarafından" kullanılmasını yasaklıyordu. İngiliz-İrlandalı evliliğini, ortak ibadeti, İrlandalı çocukların İngiliz ebeveynler tarafından himaye edilmesini ve İrlanda kültürünün, hikâye anlatıcılığının ve şarkılarının sergilenmesini yasakladılar. İrlanda sporu olan *hurling*in* yerini okçuluk ve mızrak atma alacaktı. Tedbirler;

---

* *Hurling*; oldukça hızlı bir spor olmasının yanında esas olarak Gal futboluyla beraber İrlanda'nın millî sporudur. Oyuncuları ve izleyicileri arasındaki popülerliği açısından İrlanda'da futbolun arkasından ikinci olarak gelir. 15 kişiden oluşan takımlar, topu ya da "sliotar" adı verilen özel hurling topunu kazanmaya ve rakibin kalesine sokmaya ya da "hurley" olarak bilinen elindeki eğimli çubuğu kullanarak direğin üstünden atmaya çalışır. (ç.n.)

kralın hayatta kalan ikinci oğlu, İngiltere'nin genel valisi olarak gelen ve Dublin'de sadece bir yıl kaldıktan sonra tiksintiyle ayrılan I. Clarence Dükü ve Ulster Kontu Antwerpli Lionel tarafından uygulanacaktı. Neredeyse iki metre boyunda bir dev olan Lionel İtalya'ya gitmiş, Visconti ailesinden birisi ile evlenmiş ve iki yıl sonra da ölmüştür. Rhuddlan gibi Kilkenny de yerel düşmanlığı azaltmak bir yana daha da körükledi.

Bu bir imparatorluk muydu?

Galler'deki Llywelynler, İskoçya ve İrlanda'daki Bruceler, İngiltere'nin komşularının yeterli düşmanlıkla yaklaşıldığında sorun çıkarma kapasitelerini gösterdiler. Ancak hiçbir durumda Plantagenet İngilteresi'nin varlığını ya da tacını tehdit etmediler. I. Edward'ın büyükbabası Kral John, Fransız İmparatorluğu'nun çoğunu kaybetmişti ve Edward'ın İngiliz İmparatorluğu'nun daha da küçüldüğünü görmeye hiç niyeti yoktu. Ancak verdiği karşılık tehditle orantısızdı ve kişisel bağlılık çözümü de zayıftı. Galler artık Prenslik ve sınır bölgesi arasında bölünmüştü ve Rhuddlan Antlaşması'nın acısını çekiyordu. İrlanda 14. yüzyılı, bugün apartheid olarak adlandırılabilecek acımasız Kilkenny Kanunları altında zayıf bir itaatle tamamladı. İskoçya, III. Edward'ın Berwick Antlaşması'nın şüpheli esareti altında hâlâ tımarlardan oluşan bir yamalı bohça olan İskoç Ovası ve dağlık bölgeler olmak üzere iki ülke olarak kaldı.

Bu üç anlaşmadan sadece sonuncusuna karşı çıkıldı. Sonuç bir tür açmazdı; üç ulus arasında İskoçya monarşisi tek başına kritik bir siyasi kitleye sahipti. Edward'ın imparatorluğunun resmî bir anayasal statüsü yoktu. Üç ulus, sömürgeden ziyade ilhak ve himayeydi ve Plantagenet sloganı gibi görünen imparator Caligula'nın *Oderint dum metuant* - korktukları sürece nefret etsinler - sloganı altında bir krizden diğerine tökezliyordu.

14. yüzyılın başında İngiltere bu imparatorluğu başka türlü idare etseydi, Britanya Adaları Orta Çağ'dan dört yerine tek krallıktan oluşan üniter bir devlet olma yolunda çıkabilirdi. Northumbria,

Cumbria ve Cornwall gibi eskiden Keltçe konuşulan diğer bölgeler İngiltere'ye asimile ediliyordu. Benzer asimilasyonlar tüm Avrupa'da gerçekleşiyordu. Rızanın sağlanması için sadece diplomasi ve uzlaşma gerekiyordu. Bunun yerine, Agricola ve Offa tarafından çizilen sınırlar tekil bir kimliğin önünde giderek daha da sağlamlaşan engeller hâline geldi.

İrlanda daha bağımsız hâle geldi, eski Norman yerleşimciler İrlanda nüfusuyla birleşti ve hatta isimlerini değiştirdi. Nest'in soyundan gelen Gerald FitzMaurice, Gearóid Iarla oldu. John Bermingham, Sean Mac Feorais oldu. Galler'de, Llywelynlerin yeni başlayan milliyetçiliği söndürüldü ama Edward'ın ozan kültürünü yasaklaması Galliliğin meydan okuyan çiçeklenmesine tanık oldu. Şair Dafydd ap Gwilym (1315-50) Petrarch geleneğinde Orta Çağ Avrupası'nın en canlı erotik şairlerinden biri oldu. Bir martıya aşkının habercisi olarak bir kaside ve erkeklik organına övgü olarak bir başka kaside yazmıştır. Dafydd ne yazık ki Gal dilinde yazdığı için daha geniş bir şöhretten mahrum kalmıştır.

10

Güllerin ve Devedikenlerinin* Mücadelesi

Owain Glyndwr'ın ideali

14. yüzyıl boyunca Britanya Adaları'nın nüfusu tarihinde ilk kez, muhtemelen üçte bir oranında azaldı. Bunun nedenleri kıtlık, Kara Veba ve İngiltere'nin Fransa ile yaptığı Yüz Yıl Savaşları'nın muazzam maliyetiydi. Sonuç olarak İngiltere ile kendisine bağlı Galler, İskoçya ve İrlanda arasındaki ilişkiler nispeten sakinleşti. Ancak yüzyıl sona ererken Henry Bolingbroke'un 1399'daki devrimi ve II. Richard'ı (1377-99) IV. Henry (1399-1413) olarak devirmesi sınır istikrarsızlığına tanıdık bir davetiye çıkardı.

1400 yılında Londra'da eğitim görmüş Galli bir avukat, Powys'daki bir araziyle ilgili olarak yerel bir baronla hukuki bir karara itiraz etti. Avukatın adı, tesadüfen Gwynedd krallarının soyundan geldiğini iddia eden Owain Glyndwr'dı (yaklaşık 1359-1415).

* Devedikeni, İskoçya'nın ulusal çiçeğidir. Bu çiçeğin İskoçya'nın ulusal çiçeği hâline nasıl geldiğinden kimse tam olarak emin değildir" şeklindeki yer "Bu çiçeğin nasıl İskoçya'nın ulusal çiçeği hâline geldiği ise belirsizdir. Ancak bir hikâyede, devedikeninin İskoçya'nın amblemi olarak seçilmesini 13. yüzyıldaki Largs Savaşı'na (Ayrshire'da bir sahil kasabası) bağlamaktadır. Bir İskandinav ordusu, ülkeyi ele geçirmek amacıyla İskoçya'ya doğru yola çıkmıştır. Efsaneye göre gemilerini gece karanlığında terk etmişler ve uyuyan İskoç klan üyelerini pusuya düşürmeyi planlamışlardır. Mümkün olduğunca sessiz olabilmek için İskandinavlar ayakkabılarını çıkarmışlardı. Ancak kırlarda sürünerek ilerlerken içlerinden biri dikenlere sahip bir devedikenine bastı. Onun acı çığlığı İskoçları uyandırmış ve savaşçılar ayağa kalkarak işgalcileri bozguna uğratmıştı. (ç.n.)

IV. Henry'nin o sırada isyan hâlinde olan iki düşmanı Percyler ve Mortimerlerle iş birliği yaparak kraliyete karşı isyan bayrağını açtı. Glyndwr, Henry'nin yenilgisi üzerine kendisinin Galler'i yönetmekle yetineceğini, onların ise İngiltere'yi aralarında paylaşabileceklerini öne sürdü.

Percy/Mortimer komplosu başarısız oldu ve Glyndwr rahatsız bir şekilde tek başına kaldı. Başlangıçta bazı başarılar elde etti ve kendisinden bir asır önce Llywelyn'in yaptığı gibi Galler'i aynı ölçüde birleştirdi. 1404'te Harlech kalesini ele geçirdi ve orada ve Machynlleth'de Galler Parlamentoları'nı topladı. Bruce'un O'Neill'a yazdığı gibi, İngiltere'ye karşı ortak bir ayaklanma başlatmak umuduyla İskoçya kralına ortak atalarını hatırlatan bir mektup yazdı. İskoç bir ozanın yanıtı şöyleydi:

Britanyalılar Alban halkıyla ittifak içinde gelişecek
Tüm ada eski adını taşıyacak...
Britanyalılar İskoçlarla birlikte anavatanlarını yönetecek.
Uyum ve sessiz refah içinde hüküm sürecekler
Düşmanları kovulacak.
Şairlerden iyi savaş çığırtkanı olur.

Daha önce olduğu gibi bu da zayıf bir umuttu. Glyndwr dışarıdan yardım almaya en çok İskoçya'nın Fransa ile olan eski ittifakına başvurduğu zaman yaklaştı. St David Katedrali'ni Canterbury'nin otoritesinden ayırdı ve yerlerine iki Galler Üniversitesi tasarladı. Ancak Glyndwr'ın stratejisi karmaşıktı. Henry'nin yanında yer alan Galli mülklerine saldırmak ve Milford Haven'a gelen küçük bir Fransız kuvvetinin yardımıyla çatışmalar kazanmak dışında pek bir şey yapamadı. Fransız birlikleri sonunda Henry'nin tüm ordusunu Worcester'ın dışında görünce evlerine kaçtılar. 1405'ten sonra Galler'in durumu umutsuzdu.

IV. Henry'nin oğlu; geleceğin V. Henry'si, İngiliz karşılığının komutanıydı. Savaşlardan ablukalara döndü ve Gal üsleri teslim olmaya başladı; Anglesey 1406'da, Harlech ise 1409'da düştü. Glyndwr'ın Fransa'ya son ricası olan ve adını yazıldığı köyden alan

1406 tarihli Pennal Mektubu, yardım karşılığında Galler Kilisesi'ni Avignon Papalığına bağlamayı bile teklif ediyordu. Mektup cevapsız kaldı ve Galliler tepelere çıkıp gerilla savaşı yapmaya başladılar. 1412 yılına gelindiğinde Glyndwr Kelt efsanesinin içinde kaybolmuş, Galli kahramanların en çaresiz ve çekici olanı hâline gelmişti. Shakespeare, *IV. Henry, Bölüm 1*'de (Henry IV, Part 1) onu "son derece iyi okumuş değerli bir beyefendi" olarak tanımladı. "Bir aslan kadar cesur ve fevkalade cana yakın." Ancak "derinlerden ruhları çağırabildiği" yönündeki övünmesi Hotspur'un küçümseyici cevabıyla karşılaşır: "Peki ama çağırdığında gelecekler mi?" Gelmediler.

Glyndwr isyanı Galler için bir felaket oldu. 1402 yılında Edward dönemi baskı ve ceza yasalarına geri dönüldü. Galler halkı silah taşıyamaz, kamu görevinde bulunamaz, jüri üyeliği yapamaz ya da bir İngilizle evlenemezdi. Eğer evlenirlerse; doğacak çocuklar İngiliz olarak kabul edilemeyecek ve bir İngiliz, bir Galli'nin sözüne dayanarak mahkûm edilemeyecekti. Galce ozan törenleri ve toplantıları -hatta Galce şiirler- yine yasaklandı. 14. yüzyıldaki durgunluktan kurtulmaya çalışan Galler ekonomisi çöktü. Hasatlar yok edildi, kasabalar harap oldu ve pazarlar askıya alındı. İsyancı ve sadık gruplar arasındaki bölünmeler derin ve kalıcı hâle geldi.

Glyndwr'ın isyanı Llywelyn'inki gibi, esasen ulusal kimlikle beslenen bir kişisel gurur isyanıydı. V. Henry (1413-22) ölümünden sonra Glyndwr'ı affetti ama ceza yasaları yürürlükten kaldırılmadı. İngiltere ile iyi ilişkiler içinde olan uzun bir geçmişe sahip bir ülke, kendisini özellikle İngiliz olmayan bir "ötekiler" ulusu olarak tanımlamaya başladı. Galler ile İngilizlerin arasını bundan daha fazla açacak bir şey olamazdı.

Bir dağlık arazi trajedisi

Galler, Glyndwr'ın isyanının bedelini İngiltere'ye ödetirken İskoçya barış içinde bir arada yaşamak için farklı bir yol arıyordu. Brucelar'ın sonuncusu II. Dauíd'in 1371'de ölümü, ülkeyi Stewartların yönetimi altında İngiliz tacına en ılımlı saygı ile bıraktı. Üçüncü Stewart;

on iki yaşındaki I. James (1406-37) 1424'te İskoç tahtına oturduğunda tıpkı Dauíd gibi Londra'daki kraliyet sarayında on sekiz yıl rehin kalmıştı. Yeni topraklarını modernleştirmeye kararlıydı. Ama işe acımasızca bir Orta Çağ hareketiyle başladı. Eski naibi Stewart Hanedanı'ndan Dük Murdoch'un yanı sıra Murdoch'un iki oğlunu ve eline geçirebildiği tüm potansiyel rakiplerini idam ettirdi.

James'in bir sonraki önceliği, uzun süredir İskoç Ovaları ile klan rekabetlerinin ve yerel savaşların hâlâ yerleşik olduğu kuzey hinterlandı arasında bölünmüş bir ülkeye birlik getirmekti. Burada MacDonaldlar, Macleodlar ve Mackenzieler, "kuzeyin Spartalıları", batı dağlık bölgelerinin derin körfezlerini ve adalarını yönetiyordu. Mackaylar ve Gordonlar kuzeydoğunun büyük bölümünü kontrol ediyorlardı. Bir tarihçi şöyle yazıyordu: "İskoçya'da kanun yoktu ama büyük adam fakir adamı eziyordu ve tüm ülke bir hırsızlar yuvasıydı... adalet sürgüne gönderilmişti."

Bu anarşi sadece İskoç dağlık bölgeleri sınırlı değildi. Armstrongların ve Douglasların toprakları olan sınır bölgesi, uzun zamandır çalılık ve stepten oluşan bir kimsenin olmadığı bir yerdi. Buralarda "yağmacılar... kanun kaçakları, klansız erkekler" olarak bilinen haydut aileleri yaşıyordu. Kaçakçılığa karşı bir savunma olarak, 16. yüzyılda hem İngiliz hem de İskoç yetkililer tarafından gayri resmî olarak "soymak, yakmak, yağmalamak, öldürmek ve tüm kişi ve kişileri, bedenlerini, mülklerini, mallarını ve hayvanlarını... herhangi bir tazminat ödemeden yok etmek" için lisans verildi. Tartışmalı Topraklar olarak bilinen Solway Firth'in elli mil karelik bir bölümünde tüm inşaatlar yasaklanmıştır.

Fitzroy Maclean, İskoçya Tarihi'nde dağlık bölge klanlarının hiçbir şekilde İskoç ulusunun bir parçası olmadığını savunmuştur. Onlar "kralları, parlamentoları ya da güneyden gelen devlet görevlilerini... sadece kendi kişisel iktidar mücadelelerinde potansiyel müttefik ya da düşman olarak görüyorlardı." Bu mücadeleler düzenli olarak iç savaşa dönüşüyordu. 1411 yılında Harlaw'da MacDonaldlar Stewartların müttefiki Mackaylarla savaşırken 10.000 İskoçyalı savaş meydanına çıktı. Bunu Aberdeen'i yağmalamaya yönelik başarısız

bir girişim izledi. Daha sonra, 1480'de Mull açıklarındaki Kanlı Körfez Savaşı'nda Angus Og, MacDonaldlar ve Macleodların yanı sıra Macleansları da birbirlerine karşı kışkırttı. Öldürme cümbüşü ancak bir arpçının enstrümanını bırakıp Og'un boğazını kesmesiyle sona erdi. Çatışmalar uluslararası boyuta bile ulaştı. Douglaslar 1388'de Otterburn (ya da Chevy Chase) Savaşı'nda sınırın ötesindeki İngiliz Percylerle savaştı ve 1.800 İngiliz öldü.

James Londra'da ne öğrenmiş olursa olsun bu diplomasi değildi. Kavgalı dağlık arazi şeflerini bir parlamentoya çağırdı, kırkını tutukladı veya idam etti ya da görevlerinden aldı. Misilleme olarak, hayatta kalanlar Inverness üzerine yürüdü ve burayı yerle bir etti. 1437'de James, kendisine yapılan kötülüğü bir başkasına yapmayı yaşadı. Gücendirdiği üç klan üyesi onu karısının önünde parçalara ayırmaya karar verdi. Karısı onları işkenceyle öldürttü. Bir sonraki kral, II. James (1437-60), kısmen bir gelişme gösterebildi. Douglas'ın kendisine karşı kan davası güttüğünü öğrenince Douglas klanının şefini güvenli bir şekilde kendisiyle buluşmaya davet etti ve yemek masasında bizzat bıçaklayarak öldürdü. Bu olay anlaşılabilir bir şekilde Kara Akşam Yemeği olarak biliniyordu.

İskoçya'nın İngiltere ile ilişkileri zayıf kalmaya devam etti, ancak bunlar baş belası bir komşunun ilişkileriydi. İngiliz vergilendirmesinin yeni bir biçimi olarak Londra'yı dolduran aristokrat İskoç rehineler için fidye ödemede başarısız oldu. İskoçya'nın Yüz Yıl Savaşları'nda Fransa'nın yanında yer almaya devam etmesi İngiliz sarayını çileden çıkardı ve İskoçlar İngilizlere karşı savaş meydanlarında Fransızların yanında yer aldı. V. Henry ölüm döşeğinde İskoçların "lanetli bir millet olduğunu, nereye gitsem onları sakalımın içinde bulduğunu" söyledi.

Galler için bir Tudor avuntusu

1453 yılında Fransa ile yapılan Yüz Yıl Savaşları; İngiltere'nin Castillon Savaşı'ndaki yenilgisiyle sonuçlandı, bu yenilgi çoğu İngiliz tarihinde daha önceki Agincourt zaferi karşısında göz ardı edildi.

Savaş sona erer ermez İngiltere, Kral John'un günlerinden bu yana en bölücü iç çatışmasını yaşamaya başladı. Bu, III. Edward'ın Lancaster ve York taraftarı torunları arasında VI. Henry'nin taç giymesinin neden olduğu bir veraset mücadelesiydi. Bu Güller Savaşı'ndan İskoçlar ve İrlandalılar çoğunlukla uzak durdu. Galler ise uzak durmadı. Bölündüler ve sınır bölgesi lordları ağırlıklı olarak York taraftarı olurken, Lancaster taraftarları beş yaşındaki yeğeni Henry'nin amcası ve vasisi olan Pembroke Kontu Jasper Tudor'un yönetiminde güneybatıda toplandılar.

Tudor'un çocuğu, Edmund Tudor henüz on üç yaşındayken Margaret Beaufort tarafından dünyaya getirilmişti. Bu ona, Margaret'in atası Gauntlu John aracılığıyla tahtta zayıf bir hak iddia etme imkânı veriyordu. 1471'de tahttaki rakipleri bitmek bilmeyen savaşlarda yenilgiye uğradıkça Henry giderek daha fazla ön plana çıkmaya ve tehlikeye girmeye başladı ve Jasper onu Bretonya'ya sığınmaya götürdü. Henry dörtte bir oranında Galliydi ve maiyetinin hangi dilde konuştuğunu merak etmek ilginçtir.

1480'lere gelindiğinde Güller Savaşı Yorklu III. Richard'ın (1483-5) tahta geçmesiyle sonuçlandı. Zamanı geldiğini anlayan Jasper Tudor ve artık yirmi sekiz yaşında olan Henry 1485 yılında sürgünden dönerek güney Galler'deki Milford Haven'a ayakbastılar. Yarı Fransız yarı Galli bir orduyla Galler üzerinden Midlands'a doğru yürüyüşe geçtiler. Richard'ın Galli Valisi Rhys ap Thomas (1449-1525), herhangi bir istilacının "karnının üzerinden yürümek zorunda kalacağına" söz vermişti. Henry'nin ordusu üstünden geçerken bir köprünün altına dikkatlice yatarak sözünü yerine getirdi. Henry Bosworth Meydan Savaşı'nda Gwyneddli Cadwaladr'ın kızıl ejderhası altında at sürdü ve atsız Richard'ı öldüren de Rhys olduğu söylenir.

Richard'ın Bosworth'ta Henry Tudor'a yenilmesi, Plantagenetlerin Galler üzerindeki uzun süreli baskısına son verdi. VII. Henry (1485-1509) olarak, destekçileri Jasper Tudor, Rhys ap Thomas ve diğer Galli büyüklere Galler hükümetinde lider roller verdi. Ayrımcı yasalar yürürlükten kalktı ve Galli eşraf ve memurlardan oluşan

bir orta sınıf *-uchelwyr* olarak adlandırılan- sınır bölgesi lordlarının çoğunun yerini aldı. Galliler artık Windsor ve Westminster sokaklarını dolduruyor, imtiyaz için can atıyorlardı. Bunlardan biri de Lord Salisbury olarak Cecil Hanedanı'nın kurucusu olan Dafydd Seisyllt'ti. Llywelyn ve Glyndwr'ın aşağılanmaları artık unutulabilirdi. İngiliz tahtında yarı Galli bir adam vardı.

Saçma bir davranış: Simnel ve Warbeck

VII. Henry'nin monarşisi tartışmasız değildi. Kısa süre içinde tahtın iki sahte iddia sahibi ortaya çıktı ve hâlâ bölünmüş bir İngiltere'den faydalanmaya hevesli muhalifler arasında hazır sempatizanlar buldular. 1487'de on yaşındaki Lambert Simnel lehine İrlanda'da çıkan bir ayaklanma Kildare Kontu olan Anglo-Norman asilzadesi Gerald FitzGerald tarafından desteklendi. Çocuğun, destekçileri tarafından III. Richard tarafından Londra Kulesi'nde hapsedilen prenslerden biri olduğu iddia ediliyordu. Kildare, Simnel'e kral olarak taç giydirdi ve İngiltere'yi işgal etmesi için bir ordu finanse etti. Bu ordu her zaman asi olan Percylerle birleşmek üzere harekete geçti ve Henry tarafından durdurulmadan önce Nottingham'a ulaştı. Henry'nin diplomasisinin bir ölçüsü de Kildare'yi resmen affetmesi ve Simnel'i mutfak çocuğu olarak işe almasıydı.

Üç yıl sonra, 1491'de başka bir taht iddiacısı Perkin Warbeck'in (yaklaşık 1474-99) daha kararlı bir girişiminin ardından daha az sempati gösterilmişti. Bir Flaman olan Warbeck, III. Richard'ın öldürülen prenslerinden biri olduğunu da iddia ediyordu. Önce İrlanda'da, sonra da İskoçya'da IV. James'den (1488-1513) ve Henry'nin kıtadaki, İspanya'daki ve başka yerlerdeki düşmanlarından destek kazandı. James İskoçya'nın en yetenekli hükümdarlarından biri olduğunu kanıtlayacak olsa da seleflerinin pervasız adımlarını izledi ve 1496'da başarısız bir şekilde İngiltere'yi işgal etmeye çalıştı. Kendisine karşı gönderilen bir İngiliz ordusunun haberi üzerine dört mil sonra geri döndü. James, Warbeck'e olan güvenini kaybetti ve Warbeck de yeni yollar denemek için yoluna devam etti.

Warbeck gerçekten dikkate değer bir Kelt gezisini tamamladı. 1497'de bir Breton gemisiyle İngilizlerden memnun olmayan bir başka halk olan Cornishlerin arasında destek aramaya çıktı. Cornishler kısa bir süre önce Henry'nin İskoçya'ya karşı kurduğu yeni orduya para toplamak için koyduğu vergiye karşı tuhaf bir ayaklanma düzenlemişlerdi. Cornishler geleneksel olarak Stanneries Parlamentosu aracılığıyla kraliyete kalay vergisi bağışlamış ve diğer vergilerden muaf tutulmuşlardı. Bu vergiye şiddetle karşı çıktılar ve nadir görülen bir Cornish isyanı düzenlediler.

2.000 öfkeli Cornish madencisi bir ordu oluşturdu ve 1497'de Güney İngiltere üzerinden Londra'nın dışındaki Blackheath'e yürüdü. Orada cesaretleri kırıldı ve Londra milisleri tarafından bozguna uğratıldılar. Liderleri Michael Joseph olarak da bilinen Michael an Gof ("demirci') asıldı, organları çıkarıldı ve dörde bölündü. Yine de Cornwall'a döndüklerinde hayatta kalanlar Warbeck'i gerçek kralları olarak karşıladılar ve onu Bodmin Moor'da IV. Richard olarak taçlandırdılar. Muhtemelen İngiltere'nin bir Kelt dilinde taç giyen tek kralıydı. Daha sonra tutuklandı ve sonunda idam edildi.

İskoçya Warbeck olayından ucuz kurtulmuştur. IV. James'de bir dereceye kadar istikrar sağlayabilecek bir Stewart ruhu vardı. James, 1503 yılında VII. Henry'nin kızı Margaret Tudor ile evlenerek babasıyla sözde bir ebedi barış anlaşması imzaladı. Anlaşmanın "İyi, gerçek, samimi, doğru, eksiksiz ve sağlam... sonsuza dek sürecek" olması amaçlanmıştı. James, İskoçya'daki kan davalarını bitirmek istiyordu. Galce öğrenen son İskoç kralıydı ve batı adalarını ilk ziyaret eden kişiydi. Macleodlar pahasına Gordonları ve Campbellları ödüllendirerek bir tür sükûnet sağladı. Kaleler inşa etti, şerifler atadı, İskoçya'nın dağlık arazileri ve Adaların bazı bölgelerine bir dereceye kadar otorite getirdi.

İrlandalılara bu kadar hoşgörülü davranılmadı. Zaten 1366 Kilkenny Kanunları'nın kırbacı altında olan İrlanda, 1494'te Henry'nin yardımcısı olarak Sir Edward Poynings'in atanmasıyla Warbeck'i desteklediği için daha da cezalandırıldı ve Poynings Yasası hâline gelen yasayla donatıldı. Bu yasa, "önerilen yasalar hem

İrlanda'nın lord vekili ve özel konseyi hem de İngiltere'nin hükümdarı tarafından onaylanmadan bu topraklarda [İrlanda'da] hiçbir parlamentonun toplanamayacağını" belgeliyordu. İrlanda tamamen İngiltere'ye itaat etmeliydi ve buna karşı çıkmak vatana ihanetti. Poynings Yasası'nın baskıcı tavrı 20. yüzyıla kadar sürecekti.

Simnel ve Warbeck ayaklanmaları İngiliz devletine sadece birer iğne batmasıydı, ancak İskoçya, İrlanda ve hatta Cornwall'daki eski Plantagenet İmparatorluğu'na rızanın ne kadar zayıf olduğunu gösterdiler. Keltçe konuşan halkların çoğu arasında isyanın nasıl içgüdüsel olarak ortak bir neden aradığını, ancak daha sonra birleşme ihtimallerinin ne kadar boş olduğunu gösterdiler. Verilen tek mesaj, Londra'daki İngiliz yetkililerle olan ilişkilerinde süregelen istikrarsızlık ve Londra'nın verdiği karşılıkta süregelen hoşgörüsüzlüktü.

11

Gerilim Altında Bir İmparatorluk

Rough wooing* ve kuzeyin Fransası

15. yüzyılın sonunda Britanya Adaları'nın iki yakası, aralarındaki farklılıkları teyit etmişti. Doğu, merkezi İngiltere devleti olarak siyasi bir bütünlük oluşturmuştu. Batı ise, çeşitli halkları en azından kendilerini tanınabilir ve farklı uluslar olarak şekillendirmeye başlamış olsa da parçalanmış bir hâlde kalmıştı. Belirsiz bir akrabalık duygusu ve İngiltere'nin yerel imparatorluğuna gönülsüz üyelikleri dışında pek az şeyi paylaşıyorlardı.

İskoçya, yeni ortaya çıkan ulus olma yolunda açık ara en hazır olanıydı. IV. James klanlar ile barış politikası izleyen bir kraldan daha fazlasıydı. 15. yüzyıl İngilteresi Güller Savaşları'nı durma noktasına getirirken, hâlâ feodal olan İskoçya'ya da bir Rönesans devletinin bazı kurumlarını getirdi. Hukuk mahkemelerinde reform yaptı ve İskoçya'nın ilk matbaasını memnuniyetle karşıladı. St Andrews, Glasgow ve Aberdeen'de üniversiteler kurdu ya da geliştirdi. Bunu 1583'te Edinburgh izledi. Orta Çağ İskoçyası artık İngiltere'den daha fazla üniversiteye sahipti. Bu üniversiteler, İskoçya'ya ilerideki çalkantılı zamanlarda iyi hizmet edecek aydın bir orta sınıf üretmeye devam edecekti. Bu yeniliklerle James, İngiliz İmparatorluğu'nun

* 16. yüzyılda İskoçya ve İngiltere arasında yaşanan savaşların bir parçası olan bu savaşta İskoçya, İskoç Kraliçesi Mary ile Kral VIII. Henry'nin oğlu İngiliz veliaht Edward arasında bir evlilik ittifakını kabul etmeye zorlanmaya çalışılmıştır. Bu olay ise rough wooing olarak geçer. (ç.n.)

bir alt üyesinin kendi inisiyatifiyle İngiltere'den bile önce ilerleyebileceğini gösterdi.

Fakat hiçbir şey bir İskoç hükümdarını o eski lanetten, Fransa ile ittifaktan vazgeçiremez gibi görünüyordu. VII. Henry'nin Londra'daki genç ve kendine güvenen halefi VIII. Henry (1509-47) için bu ittifak isyan anlamına geliyordu. Henry 1513'te Fransa'yı işgal ederek ve Tournai şehrini ele geçirerek bir kraliyet gücü gösterisine girişti. İskoçya'daki James, Fransız müttefiklerini desteklemek için kendini İngiltere'yi işgal etmek zorunda hissetti. Usulüne uygun olarak 43.000 kişilik göz alıcı bir ordu topladı ve baronlarıyla birlikte tam bir savaş düzeni içinde, Tweed Nehri boyunca Northumberland'e doğru iyi yürünmüş ama intihara meyilli bir yoldan ilerledi. Öfkeli Henry., İngiltere kralı olarak "İskoçya'nın gerçek sahibi" olduğunu belirtti. James ona savaş değil saygı borçluydu.

Bir İngiliz ordusu, tarihteki en büyük İngiliz-İskoç karşılaşması olacak olan Flodden Field'da James'le buluşmak üzere kuzeye yürüdü. İskoçlar sayıca İngilizlerden üstün olsa da savaş İskoçya için bir felaket oldu. Kargıları İngiliz uzun yaylı okçuları ile boy ölçüşemezken, toplarının her bir mermiyi doldurması yirmi dakika sürdü. James klan geleneğine uyarak birliklerini savaşa sürdü. Oğlu; dokuz kont ve sayısız lord, piskopos ve soylu ile birlikte usulüne uygun olarak öldürüldü. Alışılmadık bir şekilde fidye için esir alınmadı. İskoçya'nın aristokrasisinin haysiyeti yok edildi.

James savaşta ölen son İngiliz kralıydı. Yirmi beş yıllık iktidarı boyunca başardığı her şey., İskoçların bir başka silahlanma dürtüsü tarafından mahvedildi. Ülkesi, başka bir bebek kral olan V. James (1513-42) yüzünden bir veraset savaşına sürüklendi ve VIII. Henry'nin ve kızı Elizabeth'in saltanatının geri kalanında İskoçya, İngiliz tacıyla anlaşmazlık içindeydi. Henry'nin 1530'larda İskoçya'nın başlangıçta Katolik Kilisesi'ne sadık kaldığı ve İskoçya'nın servetinin yarısına sahip olduğu tahmin edilen Reformasyonu ile çatışma daha da alevlendi.

İskoçya'nın çocuk kralı, eski ittifak uyarınca Madeleine adında bir Fransız prensesine teklif edilmişti. Prenses 1538'de öldüğünde,

çocuk başka bir Fransız aristokrat olan Marie de Guise ile evlendirildi ve görünüşte İskoç monarşisini kesinlikle Fransız hayranı bir yola soktu. Başarılı bir müzisyen, şair ve oyun yazarı olarak yetişen genç V. James, babasının Rönesans geleneğini sürdürdü. Ancak onun gibi o da İngiliz Henry'yi kızdırmaktan kendini alamadı. James 1542'de İrlandalı baronların Edward Bruce'un İrlanda krallığını devam ettirme davetini kabul ettiğinde Londra'daki öfkeli VIII. Henry onu Solway Moss'ta durdurmak için anında bir kuvvet gönderdi, bu yenilginin James'in dikkatini dağıttığı ve erken ölümüne neden olduğu söylenir.

James ölüm döşeğindeyken kızı ve vârisi doğdu ve Mary olarak vaftiz edildi, kısa süre sonra yeni doğan bebek İskoç Kraliçesi (1542-67) ilan edildi. VIII. Henry, böyle bir evliliğin İskoçya'nın Fransa ile olan ittifakını sona erdirebileceğini umarak bebeğin beş yaşındaki oğlu, geleceğin VI. Edward (1547-53) ile evlenmesini talep etti. Bebeğin annesi Marie de Guise bunu reddedince Edinburgh ve Londra arasında sık sık sınır çatışmalarının yaşandığı sürekli müzakereler başladı. Bu durum daha sonra Sir Walter Scott tarafından Henry'nin "rough wooing"i olarak adlandırıldı ve İskoçya ile sekiz yıl süren açık savaşa dönüştü.

Marie de Guise altı yaşındaki Kraliçe Mary'yi Fransa'ya götürdü ve onu Fransız tahtının Veliahtı* ile nişanladı. Fransız kralının bu haber üzerine "mutluluktan havalara uçtuğu" ve "Fransa ile İskoçya'nın tek bir ülke olduğunu" ilan ettiği söylenir. Londra'daki özel konsey, bir İngiliz ordusunun İskoçya'ya girerek "her şeyi ateşe ve kılıca vermesini... Edinburgh şehrini yakıp yıkmasını ve tahrip etmesini... böylece Tanrı'nın intikamının ebedi bir hatırası olarak kalmasını" emretti.

İskoçya artık sadece ulusal bir sadakatle değil, dinle de bölünmüş durumdaydı. Yeni üniversitelerinin canlılığı, kıtadaki erken dönem Luthercilik ile teması beraberinde getirdi. İskoçlar, Henry'nin

* Fransa Veliahtı veya Dauphin of France (orijinal adıyla Dauphin of Viennois), 1350'den 1791'e ve 1824'ten 1830'a kadar Fransa tahtının veliahtına verilen ünvandı. Dauphin kelimesi Fransızca'da yunus anlamına gelir ve Dauphiné of Viennois hükümdarının kalıtsal ünvanıydı. (ç.n.)

İngiltere'deki reformasyonunu benimsemişti ama İskoçya'daki Katolik Kilisesi zengin ve güçlü kalmaya devam etti, ayrıca Kilise Marie de Guise tarafından o sırada Fransa'da yaşayan kızı Mary'nin naibi olarak desteklendi. Bu nedenle İskoç Protestanlığının tüm tezahürlerini bastırmaya karar verdi ve bu amaçla bir Fransız filosu talep etti. Patrick Hamilton ve George Wishart gibi önde gelen bazı Protestan din adamları kendilerini kazıkta yakılmış olarak buldular.

Tudor İngilteresi için bu kabul edilemezdi. Protestan İngiltere'ye biat eden bir alt ülke olmaktan çok uzak olan İskoçya, artık Avrupa'nın en güçlü ulusu olan Katolik Fransa'nın egemen bir eklentisiydi. Ancak, Protestan VI. Edward'ın 1553'te erken ölümü üzerine İngiltere, tutkulu Katolik Mary Tudor (1553-8) tarafından yönetilmeye başladı. Katolik Maryler her yerde çalkantılı sahneye hükmediyordu. İskoçya artık Marie de Guise'e karşı açık bir isyan hâlindeydi. İngiltere'de Protestanlar kazığa bağlanıp yakılırken, İskoç Protestanlar Katolik kiliselerini parçalıyor ve yağmalıyordu.

1557'de Argyllli Campbelllerin başını çektiği bir grup soylu, Topluluğun Lordlarını oluşturdu. Marie de Guise'e meydan okuyarak İskoçya'yı Roma'dan ve "şeytan cemaatinden" kesin bir şekilde ayırdılar ve İskoç Kilisesi'ni ihtiyarlardan oluşan bir "presbiteryum" altına soktular. Ertesi yıl İskoç Kraliçesi Mary ile Veliaht'ın resmî evliliği Notre Dame Katedralinde gerçekleşti ve bir yıl sonra Fransa Veliahtı, Fransa'nın II. François'sı olarak tahta geçti. İskoçya ve Fransa artık tek bir monarşiydi ve vatandaşlıklarını ortak ilan etmişlerdi. Bu bir İngiliz kabusuydu.

Tudor İngilteresi'nde *longue durée* mevcut değildi. İngiltere'nin hükümdarı 1558'de Mary'nin ölümüyle bir kez daha değişmişti. Tahta yeni bir İngiliz kraliçesi, Protestan I. Elizabeth (1558-1603) geçti. Aynı zamanda bir grup öfkeli Protestan vaiz, İsviçreli bir Kalvinist olan John Knox'un azarlayıcı dili altında İskoçya'da kürsülere çıktı. Knox'un "korkunç kadın rejimi" aleyhine yaptığı konuşmalar Marie de Guise'i yalnızlaştırdı ve bir İskoç kilise meclisi Elizabeth'i ona karşı kuzeye bir İngiliz ordusu göndermeye davet etti. Yardımına gönderilen küçük bir Fransız filosu Edinburgh dışındaki Leith

Kuşatması'nda yenilgiye uğratıldı. Bunun sonucunda 1560 Edinburgh Antlaşması imzalandı ve İskoçların Fransa ile ittifakı resmen sona erdi. Marie ise kısa bir süre sonra öldü.

Bu antlaşma, aynı yıl "Reform Parlamentosu" olarak adlandırılan meclisle birlikte, İskoçya tarihinde bir kuruluş anı olarak yer aldı. Üyeler ülkenin resmî inancını Protestan olarak ilan etti ve tüm İngiliz ve Fransız güçlerinin İskoç topraklarından çekilmesi çağrısında bulundu. Bu, gururlu ve bencil hükümdarların değil; Elizabeth'in danışmanı, Galli Cecil kökenli Lord Burghley'in İskoç Parlamentosu üyeleriyle vardığı Anglo-İskoç realpolitiğinin nadir bir zaferiydi.

1560 yılının sonunda Fransa Kralı II. François ölmüş ve on dokuz yaşındaki İskoç Kraliçesi Mary dul bir kadın olarak Edinburgh'daki İskoç tahtına geri dönmüştü. Artık Protestan bir ülkenin kraliçesi olduğunu akıllıca kabul etti, ancak 1561'de İngiltere ile yapılan Edinburgh Antlaşması'nın ve Fransa'dan kopuşunun karşısında oldu. Bunu izleyen olaylar Stewart standartlarına göre bile olağanüstüydü. Mary 1565 yılında kuzeni (muhtemelen) Lord Darnley Henry Stuart ile evlendi ve bu evlilikten bir oğlu oldu. Ailenin yazılışı Stuart olarak değişti. Darnley kıskançlık krizine girerek Mary'nin İtalyan sekreterini Mary'nin huzurunda öldürdü ve karşılığında kendisi de Mary'nin müttefikleri tarafından öldürüldü. Mary 1567'de, yirmi dört yaşındayken bu kez Darnley'in cinayetinden şüphelenilen genç bir amiral olan Bothwell Kontu ile üçüncü bir evlilik yaptı ve öfkeli İskoç Parlamentosu'nun Mary'nin tahttan çekilmesini talep etmesine yol açtı.

Daha sonraki biyografi yazarlarını çok sevindirecek başka maceralardan sonra Mary İngiltere'ye kaçtı ve artık kuzeni Elizabeth'in tahtının ilk sırasındaydı. Oğlu, olağanüstü bir öğretmen olan George Buchanan'ın (1506-82) gözetimine bırakılan bir başka İskoç bebek hükümdar VI. James olarak taç giydi. İskoçya'nın ilk tarihini yazacak olan Buchanan, Montaigne'e ve yeni görevinin annesine sırayla öğretmenlik yapmıştı. Genç krala düzenli olarak dayak atarak ona "öğrenmeye karşı derin bir saygı" kazandırmış, kral da bunu daha sonra kabul etmiştir.

Saray mensupları kimin naip olması gerektiği konusunda çekişirken, İngiltere'de hapsedilen Mary, 1587'de İngiliz düşmanları tarafından Elizabeth'in ölümünü planlamakla suçlandı. Artık yeter denildi ve Fotheringhay Kalesi'nde idam edildi.

Yeni bir Galler - ya da yeni bir İngiltere

Henry 1509'da tahta çıktığında babasının yarı Galli oluşu göze çarpmıyordu. Ünvan olarak Prensliğin ve sınır bölgesinin büyük bir kısmının lorduydu, ancak eski sınır bölgesi aileleri büyük ölçüde dağılmış ya da Güller savaşlarında ölmüştü. Galler'in bir bütün olarak valisi ya da hükümeti yoktu. Henry, "İngiltere'nin bu krallığı bir imparatorluktur" diyerek burayı İngiltere'ye dahil etmeye karar verdi. Birleşmenin ilk aracı, kendisi de Galler kökenli olan Henry'nin başbakanı Thomas Cromwell tarafından çıkarılan 1536 tarihli Birlik Yasası'ydı. Bunu 1543'te bir başka yasa izledi.

Bu yasalar, Galler'in "haklarının, adetlerinin, yasalarının ve geleneklerinin İngiltere'den çok farklı olduğunu" ve insanların "her gün bu topraklarda kullanılan ana dile benzemeyen ya da onunla uyuşmayan bir konuşma kullandıklarını" ve "bazı kaba ve cahil insanların ayrım yaptıklarını" belirtmiştir. Bu nedenle Galler'in "İngiltere'ye dahil edilmesi, birleştirilmesi ve ilhak edilmesi" gerekmektedir. Bu, Galler'in herhangi bir isyan hareketiyle başlatılmamıştır. Bu bir düzen ve kolaylık meselesi olarak görülmüştür.

Bundan böyle, ilçeler Galler genelinde standart yerel yönetim birimi hâline geldi. Flintshire, Galler Flint'i ile İngiliz Flint'i arasında bölünmüş ve 20. yüzyıla kadar da bu şekilde kalmıştır. Yerel sulh hakimleri, kelimenin önemli bir kullanımı olan "kendi uluslarının" sulh hakimleri olarak atandılar. İlçeler ve toprak sahibi soylular 1542'den itibaren İngiliz Parlamentosu'nda temsil edilmeye başlandı. Galce dili yönetimde ve mahkemelerde yasaklandı. Galler fiilen İngiltere'ye bağlanmış ve onun bir parçası hâline gelmiştir.

Buna ek olarak reformcu İngiltere Kilisesi Galler'deki kiliseyi kucaklarken, Tintern, Valle Crucis ve Strata Florida gibi Galler

manastır evleri feshedildi. Manastırlar pek özlenmedi. On üç Galler Sistersiyen manastırında sadece seksen beş keşiş vardı. 1603'te yapılan bir dinî nüfus sayımına göre Anglikan Kilisesi'nde 200.000 cemaat mensubuna karşılık Katolik olarak sadece 800 kişi listelenmişti. Sadece on beş Galli din adamı bağlılıklarını değiştirmeyi reddetti. Manastırlar çoğunlukla Galli soyluların ve toprak sahibi aristokrasinin, yani Tudor *uchelwyr*'in eline geçti. Bunlar arasında kuzeydeki Wynnler ve Vaughanlar, Pembroke'un Herbertleri ve Raglan'ın Somersetleri (daha sonra Beaufortlar) vardı. Sonraki iki yüzyıl boyunca bu aileler Galler'in aristokrasisini temsil ettiler.

Galler hükümetinden geriye kalan tek şey Ludlow'da bulunan ve sözde Galler Prensi'ni temsil eden, hukukun ve yargının işleyişini denetleyen Galler Konseyi'ydi. John Davies'e göre bu, "yasaları ucuz ve hızlı bir şekilde uygulayan başarılı bir bölgesel yönetim deneyiydi." O kadar popüler oldu ki "ezilen yoksullar buraya akın etti." Kolaylık sağlamak için Shropshire ve Herefordshire gibi İngiltere'nin eski sınır bölgesi kontlukları da yetki alanına dahil edildi.

İskoçya ve İrlanda'da bu tür birlikçi önlemler ve ulusal kimliğin bastırılması şiddetli protestolara yol açardı. Galler'de ise hiç olmadı. Hywel Dda'nın realpolitiği güne hükmetti. Eski Norman sınır bölgeleri gitmiş ve bir tür Galler bütünlüğü gerçekleşmişti. İngiliz diline yapılan resmî vurguya rağmen, İrlanda'da İrlanda dilinde olduğu gibi dilsel bir yok etme girişimi olmadı.

Hristiyan ibadeti Galce yapılmaya devam etti ve 1563 yılında I. Elizabeth döneminde çıkarılan bir kanunla İncil'in Galceye çevrilmesine izin verildi. Bu çeviri 1588 yılında Piskopos William Morgan tarafından gerçekleştirilmiş ve yayınlanmıştır. Galce bir dua kitabı gibi Galler'deki her kiliseye yerleştirilmesi emredildi. İrlandalılar 1690 yılına kadar İrlandaca, İskoçlar ise 1801 yılına kadar Galce İncil'e sahip olamadılar. Kayıtlar 1546 ile 1660 yılları arasında Galce dilinde 108 kitap yayınlandığını, buna karşılık İrlandaca dilinde on bir, İskoç Galcesi dilinde ise sekiz kitap yayınlandığını göstermektedir. Birlikten kurtulan tek şey Gallilikti.

Birlik Galler'de geniş çapta memnuniyetle karşılandı. Birliğin savunucuları, İngilizlerin sahip olduğu özgürlüklerin sonunda Galler'e de getirildiğini ileri sürdüler. Daha önce hiç resmî bir Galler Parlamentosu olmadığı için, bu eksiklik hissedilmedi. Galliler Westminster'a geldiler ve görünüşe göre Galli olmanın İngiliz olmak kadar iyi olmasından memnunlardı. Bir Carmarthen papazının bir İngiliz ziyaretçiye şunları söylediği kaydedilmiştir: "Offa'nın Hendeği sevgi ve hayırseverlikle söndürüldü... zarif burun delikleriniz için biraz rahatsız edici olan yeşil pırasalarımız şimdi sizin güzel kokulu güllerinizle yumuşatıldı... Tanrı bize birlikte yaşamak için lütuf versin." Yeni bir ulus, resmî adıyla "İngiltere ve Galler", tek bir siyasi ve istatistiki varlık olarak ortaya çıktı. Ne bir sınırı ne de süregelen bir kavgası vardı. Bu hâliyle dört buçuk asır sürecekti.

Garip bir şekilde, İngiltere ile Cornwall arasında daha az kolay bir ilişki vardı. Perkin Warbeck'in yükselişiyle kısa bir süreliğine İngiltere'nin siyasi sahnesinde yer alan bölge, 1549'da Henry Reformu'nu ve Cranmer'in yeni dua kitabını reddederek İskoçya'nın tam tersi bir yol izlemişti. Dua Kitabı İsyanı olarak adlandırılan bu olayda, Cranmer'e "bazılarımız İngilizce bilmeyen biz Cornishler, bu yeni İngilizceyi tamamen reddediyoruz" şeklinde bir mektup gönderildi. Yerel halk silahlanırken "tüm beyefendileri öldürün" diye haykırıldı. Onları bastırmak için bir İngiliz ordusunun konuşlandırılması gerekti ve sonuçta söylentilere göre 5,000 Cornish'in ölümüne yol açtı.

Cornish dili artık geri çekilmişti, büyük ölçüde Truro'nun ötesindeki batı Penwith bölgesiyle sınırlıydı ve Cornish dilinde bir İncil ya da dua kitabından yoksundu. Metodizm sonunda bölgeyi etkisi altına alsa da Katolik mezhebine olan bağlılık kalıcı olacaktı. 1990'larda St Ives'teki Anglikan kilisesinin dışındaki bir tabelanın ziyaretçilere şöyle dediğini hatırlıyorum: "Bazı insanlar size Reformasyonla birlikte İngiltere'nin Katolik olmaktan çıkıp Protestan olduğunu söyleyecektir. Onlara inanmayın."

İrlandalı ruhlar kıpırdanmaya başladı

VIII. Henry İrlanda'yı da en az İskoçya kadar sorunlu bulacaktı ama vereceği yanıt daha farklı olamazdı. Londra İskoçya'ya olan saygısını bir ölçüde koruyordu. Ayrı bir hükümdarı ve eğitimli bir kurumu olan ayrı bir krallıktı. İrlanda, en azından Dublin Pale'nin dışında, siyasi açıdan gelişmemiş olarak görülüyordu. VII. Henry, Poynings Yasası ile İrlanda'yı boyunduruk altına almış ve Geraldinler olarak bilinen Kildare FitzGerald kontlarının liderliğindeki kaba ve hazır bir kontlar oligarşisi altında kendi hâline bırakmıştı. Simnel ayaklanması sırasında görüldüğü gibi, bu tür bir sömürge devri güvenilmezdi.

Bu durum, 1534'te Kildare Kontu'nun yirmi bir yaşındaki oğlunun, babasının Londra'da yokluğunda vekil olarak hareket ederek Henry'nin Reformasyonuna karşı isyan bayrağını kaldırması ve kendisinin ve İrlanda'nın Katolik inancına olan bağlılığını teyit etmesiyle açıkça ortaya çıktı. Dublin müesses nizamının ihtiyatlı olunması yönündeki ricalarına rağmen FitzGerald "İrlandalı olmak" için yeterli desteği topladı. Dublin Kalesi'ni kuşattı ve "İngiltere'de doğan" herkese ölüm yemini ettirdi. Papa'ya ve Kutsal Roma İmparatorluğu'na sadık bir Katolik İrlanda teklif edecek kadar ileri gitti. Ayaklanma fiyaskoyla sonuçlandı ve bir yıl içinde FitzGerald affedildi ve İngiltere'ye güvenli geçiş teklif edildi. İngiltere'ye vardığında asıldı ve idam edildi ama "af nedeniyle" dörde bölünmedi.

Henry, Kildareler'in kraliyet vekilliğini askıya aldı ve kendisini İrlanda kralı ilan etti. Dublin'deki özel konsey bundan böyle adayı atanmış bir vekil altında yönetecekti. Daha radikal bir adım olarak Henry, İrlanda'nın tüm geniş toprak sahiplerini sadakat yemini etmeye zorladı. Klan şeflerine ait topraklar krala teslim edilecekti. Bu topraklar ancak İngiliz yasalarına ve yönetimine bağlılık yeminleri karşılığında "geri verilecekti." Temel amaç Katolikliği bastırmaktı. Herhangi bir direniş durumunda topraklara el konulacak ve İngiltere'den gelen Protestanlara verilecekti. Yeni bir İrlanda Parlamentosu da "Protestan yükselişi" altında bir Protestan çoğunluğu sağlamak için toplandı.

1541'de başlatılan bu ilk sözde "İrlanda yerleşimi" duyarsızdı. Amacı Kilkenny Kanunları ve Poynings Yasası'nda zayıflık olarak görülen noktaları düzeltmekti. Londra'ya göre, Ulsterli O'Neillller, Tyrconnellli O'Donnellller ya da Wexfordlu Kavanaghlar gibi "İrlandalı düşmanlarımız" İngiliz olmazlarsa, İngilizler onların yerini alacaktı. Sanki İngiltere İskoç MacDonaldları İngiliz Smith ve Joneslarla değiştirmeye karar vermiş gibiydi. Ama başarılı olamadı. "Yerleştirilen" az sayıdaki yerleşimci öyle bir düşmanlıkla karşılandı ki, çoğunluğu İngiltere'ye geri döndü.

Sonunda, İrlandalı lordların çoğu bağlılıklarını sunmuş ve eskisi gibi devam etmiş, manastır arazilerinin dağıtılması teklifiyle durum iyileştirilmiştir. O'Neilllar Tyrone Kontu oldular. Ancak asimilasyon farklı bir meseleydi. Eski Anglo-Norman aristokrasisi de dahil olmak üzere İrlanda'da herkes İrlandaca konuşuyordu. Henry'nin taç giyme töreni 1509'da Dublin Parlamentosu'nda ilan edildiğinde, neredeyse hiç kimse İngilizce anlamadığı için tercümanların çağrılması gerekmişti.

Başarısızlığına rağmen, Protestan yerleşimi Elizabeth döneminde yeniden başladı. El konulan çiftliklere İngilizlerin gelmesine yine karşı çıkıldı ve bu durum nadiren sürdü. En kapsamlı yerleşimler Munster'de idi ve bunların arasında Sir Walter Raleigh'e verilen ve daha sonra Cork Kontu olan Boyle ailesine satılan topraklar da vardı. Yerleşimler Leinster'de ve güneybatıdaki Desmond "krallığında" (Güney Munster için İrlandaca) isyanlarla karşılandı. Burada yerel Geraldinler tarafından yönetilen 1569 ve 1579 Desmond İsyanlarına yol açtılar. İngiltere'nin yakıp yıkma politikasının ardından yaklaşık 30.000 İrlandalı açlıktan öldü ve toprakların çoğu sorumlu askerler tarafından yeniden iskân edildi.

Fransa'nın 14. yüzyıl İskoçyası'nda oynadığı yıkıcı rol, Madrid'in Anglo-İspanyol savaşlarında ikinci bir cephe açmaya hevesli olmasıyla 16. yüzyıl İrlandası'nda İspanya tarafından tekrarlandı. Desmond İsyanları'nın ardından Papa, Elizabeth'i resmen aforoz etti ve İrlandalı Katoliklerin ona gayrimeşru bir hükümdar muamelesi yapması gerektiğini ilan ederek milyonlarca İrlandalının sadakatinin sadece

milliyetle değil dinle de bölünmesine neden oldu. Londra, İrlanda'nın iç gerçeklerine tamamen kör gibiydi. Ülke, Elizabeth'in Katolik karşıtlığına, itaatkârlığıyla yüz yüze gelen bir ulusun şokuyla tepki gösterdi.

Bu tepki artık İrlanda'nın İngiliz yönetimine verdiği tepkiye özgü hâle gelmişti. Bu isyan dalgasıydı. Tyronelu Hugh O'Neill ve Tyrconnellli Rory O'Donnell, İngiliz tacına karşı çıkma konusunda klan liderlerinin %80'ine varan nadir bir oybirliği sağladılar. 1593'te O'Neilllar "İngiliz fethine" karşı geniş çaplı bir isyan ilan ettiler, bu isyan İrlanda'da 18.000 İngiliz askerini gerilla savaşında sıkıştıracaktı. Dokuz Yıl Savaşları (İrlanda) büyük ölçüde Ulster'de yapıldı. İngilizler ikmal zorlukları ve İrlandalıların meydan muharebelerini reddetmesi nedeniyle zor durumda kaldılar. İrlandalılara İspanyol müttefikleri yardım etmekten ziyade sırtını döndü.

Sonunda, yaşlanan Elizabeth gözdesi genç Essex Kontu'nun komutayı ele almasına ve İrlanda Denizi'ni geçmesine izin verdi. O'Neill'ı sadece tavizlerle yatıştırdı ve Elizabeth'i devirmek için komplo kurmak üzere Londra'ya döndü. İdam edildi ve O'Neill isyanı 1601'de Kinsale Savaşı'nda yenilgiyle sonuçlandı. Elizabeth döneminde savaş ve hastalıklardan ölen İngilizlerin sayısı 30.000, İrlandalıların sayısı ise 100.000 olarak açıklanmıştır.

I. James'in İngiliz tahtına geçmesiyle birlikte politika ılımlı bir hâle dönüştü. İrlanda'da af ve uzlaşma telaşı vardı ama İrlanda Katolikliği hâlâ baskı altındaydı. Kinsale'deki yenilginin sonucu 1607'de O'Neill ve O'Donnell'in bizzat önderlik ettiği "kontların kaçışı" oldu. İrlanda aristokrasisinin gururu, bazıları macera için, çoğu Katolik İspanya'da yardım aramak için göç etti, birçoğu asla geri dönmedi ya da topraklarını geri kazanamadı. Bu kaçış, ülkeyi liderlikten ve herhangi bir yönetici kurumdan mahrum bıraktı.

İrlanda şimdi, Britanya Adalarında şimdiye kadar denenmemiş bir nüfus değiştirme politikası olan, yeniden canlandırılmış bir yerleşim yüzyılına katlanmak zorundaydı. Din temelinde nüfus değişimi, Kutsal Roma İmparatorluğu'nun Katolik ordularının Protestan Bohemya'ya uyguladığı ve İngiliz liderlerin ikiyüzlü protestolarına neden olan uygulamayı taklit ediyordu. 1608 yılında İskoçya ve

Kuzey İngiltere'den Protestanlar, İrlanda'nın şimdiye kadar en "yerli" ve Anglikanlaştırılmamış bölgesi olan Ulster ve Donegal'in kuzeybatısındaki Katoliklere ait toprakları kamulaştırmaya davet edildi. Dalriada günlerinden beri İskoçya ile bağları olan kuzeydoğudaki Antrim ve Down'un aksine, bu topraklar çok eski zamanlardan beri yerel klanların mülkiyetindeydi. Kontları 1607'de çoğunlukla kaçtığı için yeniden yerleşim için ideal olarak görülüyordu. İrlanda'nın kuzeyinin dörtte üçü Londra'nın artık "İngiliz" olarak adlandırdığı yerleşimcilere geçecekti.

Bu yeni gelenler, Elizabeth'in güneydeki yerleşim girişiminde olduğu gibi zengin İngiliz aristokratları değildi. Sadece İngilizce konuşmaları, Anglikan inancına göre ibadet etmeleri ve yanlarında Protestan işçiler getirmeleri gereken küçük çiftçilerdi. Masrafları karşılayamayanlar, Londra şehrinin canlı giysili şirketleri tarafından sübvanse ediliyordu. Bu yardımlar cömertti, hatta Derry kasabasının Londonderry olarak yeniden inşasını bile finanse etti. O dönemde Virginia ve New England'da da benzer koloniler kurulmaktaydı.

1608-1620 yılları arasında Ulster'e yaklaşık 20.000 İngiliz'in (yarısı İngiliz, yarısı İskoç) yerleştiği ve yüzyılın sonunda nüfusun 100.000'e ulaştığı tahmin edilmektedir. Bu sayı, Stuartların ilk dönemlerinde *Mayflower Gemisi*'nin ardından Atlantik'i geçen tahmini 80.000 Britanyalı ile kıyaslandığında oldukça düşüktür. Yeni gelenler, savunulan kasabaların etrafındaki daha iyi topraklarda yoğunlaştı. Yerli İrlandalılar, Londra'nın umduğu gibi yok olmadı. Daha fakir topraklara, genellikle komşu yerleşimlere sığındılar ve gelecekteki anlaşmazlıkların tohumlarını ektiler.

Ortaya çıkan düşmanlık İrlanda halk edebiyatında yankılanacaktı. "Yabancı kabilelerin", "kibirli ve saf olmayan bir kalabalığın" İrlandalıları "güç ve yasal hilelerle" topraklarından sürdüğüne dair İrlanda hikâyeleri vardı. Ulster'in plantasyonu, Londra'da yaşayan ve yönettiklerini varsaydıkları topraklardan habersiz olan saray mensupları, din adamları ve memurların icadıydı. Ulster'i ziyaret etmediler ve ayaklandırdıkları ya da yaratmaya çalıştıkları toplulukları hayal bile edemezlerdi. Bu yayılmacılığın en kötü türüydü.

12

Üç Krallık Savaşları

İskoçya ve ikiz monarşiler

İngiltere'nin İrlanda İmparatorluğu'nun bağları bu şekilde yeniden şekillenirken, dikkatler İskoçya'ya döndü. 1485'te yarı Galli bir hanedan olan Tudorlar, İngiltere'yi tartışmalı bir verasetten kurtarmak için ikna edilmişti. Şimdi sıra İskoçya'daydı. Gerçekte, İngiliz tacına aday olanlar her zaman karışık kanlıydı ancak Tudorlar ve Stuartlar, İngiliz monarşisini tatmin etmek için kendi ulusları tarafından yeterince "yerli" olarak kabul edildi.

İskoç Kraliçesi Mary'nin 1587'de idam edilmesiyle İngiliz tahtının varisi, Henry Tudor'un büyük büyük torunu olarak Mary'nin oğlu İskoçyalı VI. James'a geçti. Yeni kral, kanla lekelenmiş İskoç sarayında çeşitli naiplerin vesayeti altında eğitilmişti. Belki de şaşırtıcı bir şekilde, yetkin, hatta bilgili bir hükümdar olarak yetişmişti. I. James (1603-25) olarak İngiliz tahtına geçtiğinde, güneye Londra'ya doğru ilerleyişi "kaba ve dilenci İskoçların" çok alay konusu olan bir süvari konvoyuydu. Gittiği yerlerde ayrıcalıklarını kullandı, bazı kurbanları yargılamadan astırdı ve isteyen herkese şövalyelik ünvanı verdi, hatta (beklenmedik bir şekilde) bir sığır etinin üzerine "sir loin" diye bir ünvan koydu.

Londra'da Elizabeth'in yorgun Püriten rejimi, İskoçya'nın Rönesans sarayından gelen yeni isimler tarafından harekete geçirildi. Londra toplumu canlandı. Eğlence gürültülü ve biseksüeldi. Shakespeare'in daha önce mütevazı olan South Bank oyuncu grubu,

Kralın Adamları* ismini aldı. James, Danimarkalı eşi Anne için Greenwich'te Inigo Jones tarafından tasarlanan Kraliçe'nin Evi adında zarif bir İtalyan sarayı inşa ettirdi. Londra'nın İskoçya'ya huysuz Kalvinistlerin yeri olarak bakışı değişti.

James, bir İngiliz hükümdarının entelektüel ve diplomat olmaya en yakın olduğu ya da belki de olacağı kişiydi. Elizabeth'in İspanya ile olan uzun ve masraflı savaşını sona erdirme kararlılığı, 1604 Londra Antlaşması'nda erken meyvesini verdi. İngiltere Kilisesi'nde devam eden Katolik eğilimler ile daha aşırı Püritenler arasında orta bir yol bulmaya çalıştı. Başlıca engeli, başta Edinburgh ve Londra'daki parlamenterler olmak üzere herkesle tartışmaktan hoşlanmasıydı. Bu durum, üzerine bir kitap yazdığı kraliyet imtiyazının ilahi bir hak olduğuna olan inancı nedeniyle karmaşık bir hâl aldı. Aynı zamanda büyücülüğe de hayrandı; bu ilgi, hanedanının dram yazarı William Shakespeare tarafından *Macbeth*'te onurlandırılacaktı.

James İskoçya'nın ayrı, İrlanda ve Galler'in ise resen kralıydı. "Taçların birliğini" kişileştirdi ve 1606'da Aziz George ve Aziz Andrew haçlarından oluşan birlik bayrağını icat etti. Hangisinin diğerinin üstünde olması gerektiği konusunda çok tartışma yaşandı ve St George kazandı. James, Galler çözümü olarak adlandırılabilecek bir şekilde İskoçya ile anayasal bir birlik de görmek istiyordu. Tanrı'ya atıfta bulunarak Londra Parlamentosu'na şöyle dedi: "Tanrı hepimizi tek bir denizle çevrili ve doğası gereği bölünmez olan tek bir adada yaratmadı mı?"

İskoç meclisi James ile anlaşmaya hazırdı ama İngiliz meclisi değildi. Krallıkların birleşmesi başka bir şeydi, parlamentoların ve hükümetlerin birleşmesi ise başka bir şey. Londra milletvekilleri İskoçya'yı hâlâ Romalılar gibi, kuzeyli barbarların ülkesi ve Westminster'a üye göndermeye uygun olmayan bir yer olarak görüyorlardı. Bir milletvekili İskoçlar için "iki yüz yıldır yataklarında ölen kral sayısı ikiyi geçmedi" derken, benzer bir suçlama Galler'i dışlamamıştı. James reddedildi ve iki ayrı ulusun kralı olarak kalmak

* Kralın Adamları, William Shakespeare'in (1564-1616) kariyerinin büyük bir bölümünde mensubu olduğu oyunculuk topluluğuydu. (ç.n.)

zorunda kaldı. Birliğe olan düşkünlüğü en azından ulusal bayrağa lakabına atfen Union Jack* adının verilmesiyle anıldı.

Dinî konularda da benzer ve daha hassas bir mesafe vardı. İskoç Presbiteryenler, James'in İngiltere'nin yarı-Katolik piskoposluk hiyerarşisi olarak görülen piskoposlara duyduğu coşkuyu paylaşmıyordu. Çatışma James'in saltanatı boyunca devam edecekti. Presbiteryenlik İskoçya'da derin kökler salmıştı ve herhangi bir çatışma sadece çatışmaya yol açacaktı. Her iki ülke de en azından Protestan olduğu sürece James diplomatik olarak meseleyi dinlenmeye bıraktı.

Kral on dört yıl boyunca İskoçya'ya dönmedi ve Londra'dan gönderdiği mektuplarla ülkeyi yönetti. İskoçya kralı olarak "başkalarının kılıçla yapamadığını kalemimle yaptım" diyordu. Geri döndüğünde, ülke siyasetindeki en ciddi lekeyle ve seleflerini yenilgiye uğratan bir lekeyle boğuşmak zorunda kaldı. Bu, İskoçya'nın dağlık arazileri ve Adalar'da devam eden klan kargaşasıydı. Katliamlar ve kan davaları devam ediyordu. 1577'deki Eigg Katliamı'nda Macleodlar 350 MacDonald'ı bir mağaraya kapatıp mağaranın ağzında ateş yakarak boğdular. MacGregorlar 1603'te Glen Fruin Savaşı'nda 140'tan fazla Colquhoun'u soğukkanlılıkla öldürdü.

James, hapis, yargısız infaz ve arazilerin kamulaştırılması gibi bilindik yöntemleri kullandı. Hatta kötü şöhretli MacGregorların kendi isimlerini kullanmalarını bile yasakladı. İskoçya dağlık arazilerini modern çağa taşımaya kararlı olan James, klan şeflerinin erkek varislerinin Edinburgh'da eğitim görmesini talep etti. Iona Tüzüğü uyarınca, ozanlar, dilenciler ve kaçaklar yasaklandı, tıpkı "şefler ve beyler dışında" şarap ve viski satışı gibi. Bu gerçek bir İskoçya dağlık arazilerinin hadım edilmesiydi.

James'in politikasının merkezinde Stuartların atalarından kalma müttefikleri olan Argyll Campbelllara daha fazla güç vermek vardı. Stuartlar gibi Campbelllar da uzun süredir İskoçyalı değildi. Alistair Moffat'a göre, isimlerini Galce'de yabancı ses anlamına gelen "eğri ağız" kelimesinden almışlardır. Kökenleri muhtemelen Bretonik dilini

---

* Union Jack, Birleşik Krallık devletinin resmî bayrağını ve Krallık Devletleri'nin bütününü temsil eden bayrağı ifade eder.. (ç.n.)

konuşan Strathclyde'dedir. Her iki durumda da 1607'de Campbelllara MacDonaldlardan Kintyre Yarımadası ve Macleanlardan Islay Adası verildi ve her ikisinin de kalıcı düşmanlığı garanti altına alındı. İngilizlerin Gallere karşı inşa ettiği büyük kalelerin aksine, İskoçya'nın kaleleri İskoçlar tarafından birbirlerine karşı inşa edilmiştir. Klanlar arası şiddet sona ermedi ama boyutu büyük ölçüde azaldı.

James'in Presbiteryenlerle tartıştığı ve müzakere ettiği yerde, oğlu I. Charles (1625-49) hiçbirini kabul etmedi. İskoçya'nın ve kilisesinin kralı olarak; özellikle piskoposlar, yönetim ve ayin konularında Kirk'ü İngiliz kilisesiyle aynı çizgiye getirmeye kararlıydı. 1633'te kral olarak taç giymek üzere İskoçya'yı ziyaret ettiğinde muhafazakâr Başpiskopos Laud eşliğinde; mumlar, haçlar ve saygı duruşuyla geldi. Presbiteryen meclisini görmezden geldi ve Laud'un yeni dua kitabını İskoçya'daki kiliselere dayattı.

Bu, yüksek düzeyde bir dinî provokasyondu. Yeni rejimin ilk pazar günü Edinburgh'daki St Giles katedralinde yeni dua kitabı okunduğunda, kısmen Jenny Geddes adlı bir kadın eylemcinin papaza tabure fırlatmasıyla ateşlenen bir isyan çıktı. Brechin Piskoposu Pazar ayinlerini kürsüsünde hazır bulunan bir çift dolu tabanca ile yönetti. Dua kitabının kullanılamaz olduğu ortaya çıktı ve İskoç aristokrasisi ile müesses nizamının büyük bir kısmı bunu dile getirerek Masalar olarak bilinen bir muhalefet komitesi oluşturdu. 1638 yılına gelindiğinde İskoçya, İskoç Kraliçesi Mary'nin günlerinden beri görülmemiş bir kargaşa içindeydi.

Londra'daki Charles hiç etkilenmedi ve tüm muhalefetin cezalandırılmasını talep etti. İskoçya'nın buna yanıtı masalar tarafından hazırlanan ve İskoç Parlamentosu tarafından onaylanan yeni bir Ulusal Antlaşma oldu. Bu antlaşma İskoçya'nın krala dinî değil ama dünyevi konularda sadakatini onurlandırıyordu. Burada sadakat İsa'ya ve İncil'e olmalıydı. Protestanlık İskoçya'nın inancıydı ve Antlaşma "bu ulusun Tanrı ile büyük evlilik günü" olarak tanımlanıyordu. Sözleşme İskoç Ovası'ndaki kasabalara taşındı ve binlerce kişi tarafından imzalandı, bu Britanya tarihinin ilk büyük dilekçesiydi. Sadece Aberdeen çevresindeki Kraliyet yanlıları imzalamayı reddetti.

Bu antlaşma İskoç kimliği için derin ve kalıcı bir öneme sahip olacaktı. İrlandalılar Katoliklik konusunda Londra'dan ayrılmaya hazırlanırken, İskoçlar da Protestanlık konusunda hazırlanıyordu. Her ikisi de uzlaşmaya son derece dirençli bir İngiliz merkezi otoritesine karşı yaygın halk ayaklanmalarına tanık oldu. İskoçlar için Henry Reformu Papa'yı devirmiş ama onun yerine sadece kralı getirmişti. İskoçlar ne Roma ne de İngiliz papası istiyordu. Antlaşma, "zavallı ülkemizin bir İngiliz vilayeti hâline getirilmesine karşı" bir haykırıştı. Kürsülerinden Ahit'i okumayan İskoç din adamları cemaatleri tarafından azarlandı ve kürsülerinden uzaklaştırıldı.

İskoçya'nın kendi parlamentosu ve hükümeti vardı ve bu parlamento eyalet valileri, kilise liderleri, akademisyenler ve klan şefleri tarafından yönetiliyordu. Bu sonuncular arasında Kalvinist Campbelllar, Argyll Kontları ve Montrose Markisi James Graham da vardı. Kilise, Glasgow'daki Presbiteryen Kilisesi Genel Meclisi tarafından yönetiliyordu ve bu meclis tüm piskoposların görevden alındığını ve Laud'un dua kitabının "kâfir, Papa, Yahudi ve Arminiusçu"* olduğunu ilan etti. İskoçya İngiltere'ye resmî olarak saygı gösterebilirdi ama dinî konularda bağımsızlığını daha güçlü bir şekilde ifade edemezdi, özellikle de kendi kralına karşı. İskoç Sözleşmesi, en azından kurumsal bir İngiliz demokrasisinin ilk cesur denemesiydi.

Piskoposların savaşları

Tarih kitapları 1630'larda Britanya Adaları'nın iç savaşa doğru sürüklendiğini anlatır. Avrupa'nın çoğu, Lutherci Reform'a karşı Katolik muhalefetinden kaynaklanan bir anlaşmazlık olan Otuz Yıl Savaşları'nın (1618-48) ölüm sancıları içindeydi. İngiltere'de Charles ile Parlamento arasındaki çatışma, dinî imalar taşısa da esasen siyasiydi. Bu, Magna Carta'dan (1215) beri İngiliz siyasetinde aralıklı olarak devam eden bir gerilim olan monarşik yönetime halkın rızasının

* Arminiusçular, Hollandalı teolog Jacobus Arminius (1560-1609)'un öğretilerine inanan baptist topluluğudur. Arminiusçuluğun en önemli ilkesi, Tanrı'nın egemenliği ile insanın özgür iradesinin uyumlu olduğunu ileri sürmesidir. (ç.n.)

doğası üzerine bir tartışmaydı. Artık amansız bir kral ve amansız bir parlamento bu sorunu savaş dışında çözülemez hâle getirmişti.

Bu bir iç savaştı. Gerçekte, en azından İskoçya ve İrlanda'da Üç Krallık Savaşı olarak bilinen ikinci bir savaş daha vardı. Bu savaş, I. Edward'dan bu yana yüzyıllar boyunca İngiltere, İskoçya ve İrlanda'yı birbirine bağlayan tek taraflı anlaşmaları ve konkordatoları yıkmayı test etti. Söz konusu anlaşmalar İrlanda'nın baskıcı Poynings Yasası ve yerleşimi ile İskoçya'nın isyankâr antlaşmasıydı. İngiltere bölünüp silahlanırken, İskoçya ve İrlanda sadakatlerinin çatıştığını ve özgürlüklerinin tehlikeye girdiğini gördüler.

Charles'ın İskoçya'nın antlaşmasına verdiği ilk tepki korkusuzdu. Uzlaşma olmayacaktı. İskoçya yanlısı Parlamentosu'ndan hiç para alamayan kral, 1639'da derme çatma bir ordu toplayarak kuzeye, Berwick'e yürüdü. Orada, kısa süre önce Otuz Yıl Savaşları'nda İsveç ordusunda görev yapmış olan sert birliklerin komutanı Alexander Leslie'nin liderliğindeki bir İskoç kuvvetiyle karşılaştı. İskoçların taviz vermeyi reddettiği müzakerelerden sonra iki taraf da çıkmaza girdi.

Ertesi yıl Charles tekrar denedi ve artık İskoçlara büyük sempati duyan Westminster Parlamentosu'ndan fon sağlamayı yine başaramadı. İrlanda'daki yardımcısı Strafford Kontu'ndan, Presbiteryen Antlaşması'nı destekleyen Ulster Protestanlarının şiddetli İrlanda muhalefetine rağmen kendisine asker göndermesini talep etti. Büyük ölçüde kralın askerleri savaşmaya uygun görülmediğinden, önemli bir savaş çıkmadı. 1640 yılının sonunda Piskopos Savaşları olarak adlandırılan savaş sona erdi ve Newcastle ve Durham da dahil olmak üzere İngiltere'nin kuzeyinin kontrolü İskoçlara kaldı. Strafford Parlamento tarafından Londra'ya çağrıldı, suçlandı ve 1641 yılında idam edildi. İskoçya kazanmıştı ve nispeten barış içindeydi.

İrlanda ve yerleşim

1640 yılında İngiltere'de Charles, Uzun Parlamento'yu toplayarak on bir yıllık "tiranlığa" son vermişti. Parlamento büyük ölçüde,

kralın ilahi üstünlük iddiasına karşı çıkan ve koyu Protestan olan yeni bir orta sınıf soylulardan oluşuyordu. Bu durum Katolik İrlanda'yı dehşete düşürdü. Neredeyse on yıldır Strafford ve Dublin'in oligarkları tarafından yönetiliyordu. Strafford artık gitmişti ve Protestan bir Londra Parlamentosu'nun gelişi, 1641'den 1653'e kadar sürecek olan başka bir İrlanda isyanının başlangıç işaretiydi.

Owen Roe O'Neill komutasındaki Tyronelu O'Neilllar, Otuz Yıl Savaşları'nın tecrübeli gazilerinden oluşan çeteleriyle kontların kaçışından döndüler. O'Neill'ın rakipleri artık lejyondu. Londra Parlamentosu, Dublin'deki Protestan "yükselişi", kuzeydeki yerleşim toplulukları ve Londra'nın Katolik karşıtlığını uygulamak için Edinburgh tarafıından Ulster'e gönderilen İskoç "Covenanter" askerlerinden oluşan yeni bir tehdidi kucaklıyorlardı. İrlanda'nın tek arzusu topraklarına dokunulmaması ve Katolik inancıyla yalnız kalmasıydı.

İsyancılar Ulster'in büyük bölümünü ele geçirerek Protestan yerleşimcileri katletti ve binlerce kişiyi İskoçya'ya ya da Dublin'deki Protestan Pale'nin güvenliğine geri sürdü. Portadown'da yaşanan bir vahşette Katolikler yüz yerleşimciyi köprüden Bann Nehri'ne sürmüş ve suda çırpınırken kurşuna dizmişlerdir. İrlanda'nın Protestan nüfusunun dörtte birinin öldürüldüğü ve Ulster'in bazı bölgelerinin "yeryüzünde cehennem varsa burası gibi göründüğü" iddia edildi. 1641'de birkaç hafta içinde O'Neill, Dublin olmasa da İrlanda'nın büyük bölümünü kontrol altına aldı. Kral Charles'a sadakatini -kralın Katolikliğe sempati duyduğunu varsayarak- ancak Westminster Parlamentosu'na muhalefetini ilan etti.

1642'de İskoçlar Londra ile Ulster'e bir ordu gönderme konusunda anlaştı ve bu ordu denize açılarak Ulster Protestan milisleriyle ittifak hâlinde kuzeydoğuyu ele geçirdi. Daha fazla ilerlemedi. Aynı yılın Mayıs ayında Kilkenny'de bir İrlandalı Katolik Konfederasyonu kuruldu ve kısa sürede İspanya, Fransa ve Papalığın elçiler ve askerî yardımlarla destekleyeceği kadar iyi bir şekilde yerleşti. Konfederasyon İrlanda'nın tamamını olmasa da büyük bir kısmını yönettiğini iddia ediyordu. Bu, adanın 20. yüzyıla kadar "kendi kendini yönetmeye" en yakın olduğu dönemdi.

Böylece 1640'larda Piskopos Savaşları İskoçların uzun süredir uğruna savaştıkları ve 1328 ve 1560 Edinburgh Antlaşmalarıyla elde ettiklerini düşündükleri dinî ve siyasi egemenliği geri almalarını sağladı. Bu ölçüde, İngiltere ile başka bir kavgaları kalmamıştı. Bu arada İrlanda Denizi'nin ötesinde İrlanda konfederasyonu, en azından 1642'de, adanın büyük bölümünde Katolik üstünlüğünü elde etmiş ve hatta uluslararası alanda geniş çapta tanınmıştı. Her iki ulus da İngiltere'den bir tür bağımsızlık kazanmıştı. Ancak tam da kendi anayasal statüsü için savaşmak üzere olan İngiltere ile bir uzlaşmaya varabilecekleri bir anda, İskoçlar ve İrlandalılar kendi içlerinde dinsel bir çatışmaya sürüklendiler.

İskoçya elindeki kozu oynuyor

1642'de Charles Parlamento'ya karşı isyan bayrağını açtı ve İç Savaşının ilk muharebesini Warwickshire'daki Edgehill'de verdi. Sonuç kararsızdı ve Parlamento'yu ikilemde bıraktı. Leslie komutasındaki Piskopos Savaşları ordusu hâlâ sağlam ve deneyimli olan İskoçlardan yardım istedi. İskoçlar güçlü bir konumda olduklarını biliyorlardı. İngiltere'deki Püriten kardeşlerine yardım edeceklerdi ama bu sadece piskoposlara ve İngiliz kralının "papaz" tapınmasına karşı savaşmak için olacaktı. İskoç müzakereciler 1643'te İngiliz Parlamentosu ile bir Ciddi Birlik ve Antlaşma adı verilen belgeyi imzalayarak Anglikan Kilisesi'nde Presbiteryen çizgide bir reform yapılması karşılığında Leslie'nin ordusunun Charles'a karşı güneye yürümesi konusunda anlaştılar. Buna ek olarak, ordusunun görevde olduğu her ay için İskoçya'ya 31.000 sterlin ödenecekti. Çaresiz Londra Parlamentosu bunu kabul etti.

1644 yazında 2.000 İskoç askeri Oliver Cromwell'in Roundhead kuvvetlerine ve York dışındaki diğer alaylara katıldı. Marston Moor Savaşı'nda Charles'ın Kraliyet yanlılarını bozguna uğratarak 4,000'den fazla kişiyi öldürdüler. Cromwell, "Tanrı onları kılıçlarımız için tıraş yaptı." dedi. İskoçya'nın bu erken müdahalesi belirleyici oldu. Yenilgi inisiyatifi kralcılara bırakacaktı, oysa Cromwell'in

birlikleri şimdi Parlamento cephaneliğindeki en güçlü silah olarak ortaya çıkmıştı.

İskoçya da kendi içinde bölünmüştü. Savaşa Parlamento'nun yanında başlamıştı ama başta MacDonaldlar olmak üzere bazı İskoç dağlık arazi klanları Stuart hükümdarına sadık kaldı. MacDonald-lar kendi davaları uğruna bir grup Campbell kadınını bir uçurum-dan aşağı atarak ölümlerine neden oldular. Ardından 1644 yılında Montrose Markisi James Graham, kralı desteklemek için taraf de-ğiştirdi ve Aberdeen'i ele geçirip yağmaladı. İskoçya'dan Campbell'e geçti ve MacDonaldlar ve Macleansların coşkulu yardımıyla Argyll kalesi Inveraray'ı yerle bir etti. Montrose'un seferi 1645 baharında Glasgow'un alınmasıyla sona erdi ve kısa bir süre için kraliyet yanlı-ları İskoçya'nın çoğunu ayaklarının altına aldı.

İngiltere'deki Charles için bu çok az bir teselliydi. Son kişisel direnişi 1645'te Naseby Savaşı'nda oldu ve ardından Newark'taki sempatik bir İskoç kampı olduğunu düşündüğü yere sığınmak için kaçtı. İskoç komutanlar onun kaderini tartışırken, Paris'teki karı-sı Henrietta Maria'dan gelen ve Katolik Fransa'dan askerî yardım isteyen mektuplar onun durumunu zayıflattı. Kraliçe, Charles'ın bunun karşılığında İngiltere'nin "Roma'ya geri dönmesini" sağlaya-cağına söz verdi. Kralın İskoçya'ya sığınma talebi artık reddedilmişti ve İskoçlar onu 400.000 sterlin gibi muazzam bir meblağ karşılığın-da Parlamento'ya teslim ettiler.

İskoç ordusu, Fransa'ya değil Norveç'e kaçan Montrose'u alt etmek için eve döndü. Üç yıl sonra Charles Wight Adası'ndaki hapishanede eski konumuna geri dönme planları yaparken bazı İs-koçlar onu desteklemek için bir araya geldi. Bu kez tuhaf bir şe-kilde, Charles'ın İngiltere'de Presbiteryenliği "denemeyi" kabul et-mesi karşılığında oldu. Ancak Hamilton Dükü komutasındaki kral taraftarı bir İskoç kuvveti, Edinburgh'u ziyaret eden ve Argyll ve diğer Covenanterler tarafından kahramanca karşılanan Cromwell tarafından hızla bastırıldı. İskoçlar her zaman aynı fikirde değildi. 1649'da Parlamento Charles'ın İskoç ayaklanmasını teşvik etmesin-den umutsuzluğa kapıldı. Usulüne uygun olarak Londra'ya getirildi

ve idam edildi, Parlamento'nun "bu ulusun en yüce gücü" olduğu bir cumhuriyet ilan edildi. "Ulus" kelimesi tanımlanmamıştı.

Galler'in üzgün kraliyetçileri

İrlandalılar çoğunlukla Charles'ı, İskoçlar da bazen onu desteklese de Galliler ezici bir çoğunlukla Charles'ı destekliyordu. Laud'un dua kitabından da memnundular -Laud daha önce St David's Piskoposuydu- ve Uzun Parlamento'daki yirmi yedi Galli milletvekilinden sadece biri kesinlikle Püriten'di. Galler'de Parlamento'ya destek verenler "İngiliz" yerleşimi Pembroke ve Wrexham çevresiyle sınırlıydı. Hatta 1642'de Raglan'daki Kraliyetçi Worcester Kontu, Naseby'den sonra Charles'a ve geleceğin II. Charles'ı olan genç Galler Prensi'ne sığınma teklif etti. Venedik büyükelçisi, Gallerin "krala gidip krallığın o köşesinde yaşaması için yalvardıklarını" bildirdi.

Prenslik bir noktada Charles'ın ordusuna 10.000 askerle katkıda bulundu ve Harlech'teki kale 1647'ye kadar teslim olmayarak Galler'de direnen son kraliyet taraftarı kale oldu. Bir yıl sonra Güney Galler'deki hoşnutsuz bir parlamento gücü isyan etti ve Pembroke'da 8.000 askerlik bir kral taraftarı ayaklanma düzenledi. Cardiff'in dışındaki St Fagans Muharebesi'nde kısa sürede yenilgiye uğratıldı, bu muharebenin Galler topraklarında yapılan en büyük muharebe olduğu söylenir. Galler, bizzat Cromwell tarafından Pembroke'a yapılan bir askerî yürüyüşle bastırıldı.

Kraliyetçi Galler'in subaylarının mülkleri ellerinden alınmıştı. Hepsi de Jones adını taşıyan dört Parlamento albayına devredildiler. Caerphilly ve Raglan'ın bugün bile izleri görülen kaleleri önemsizleştirildi. Galler koyu Protestan olmasına rağmen, katı Püriten ibadeti getirmek üzere İncil'in yayılması için bir komiser gönderilmiş ve 270 muhafazakâr Anglikan din adamı görevlerinden alınmıştır. Aynı zamanda, bazıları kızlar için olmak üzere, yetmiş adet İngilizce eğitim veren gramer okulu kurulmuştur. Cromwell Galler için "Tanrı orada eski zamanlardan beri benzerine pek rastlanmayan bir tohum yeşertti" demiştir.

İrlanda'nın harap edilmesi

İrlanda'nın bağımsız Katolik Konfederasyonu sıkı bir şekilde kraliyetçi kaldı ve Parlamento tarafından Cromwell'in Galler'e gösterdiği hoşgörünün hiçbiriyle muamele görmedi. İngiliz parlamenter güçleri Dublin Pale'de kontrolü yeniden sağlamış olsa da 1641'den beri İngiltere'ye karşı resmî isyan hâlindeydi. Ulster Protestanları da Ulster'in büyük bölümünü kontrol ediyordu. Charles'ın ölümüyle birlikte konfederasyon, Fransa'da bulunan ve İngiltere'yi işgal etmeye hazır olan II. Charles ile resmî ittifak hâlindeydi. Bu Londra'nın görmezden gelemeyeceği bir tehditti.

1649 yazında Cromwell, generali Henry Ireton, yüz gemi ve savaşta deneyimli bir orduyla Dublin'e geldi. Giderek bölünen konfederasyonu sistematik bir şekilde ezdi. Teslim olmayı reddeden Drogheda kasabası zulüm ve idamlara maruz kaldı. İsyancı liderler idama alternatif olarak sürgüne gönderildi ve topraklarına el konularak İngiliz askerlerine verildi. İrlanda topraklarında Otuz Yıl Savaşları yaşandı. Protestanların elindeki toprakların oranı %41'den %78'e yükseldi. Galce okulları kapatıldı ve yaklaşık 12.000 asi İrlandalı asker Batı Hint Adaları'na sözleşmeli işçi, yani köle olarak gönderildi. Yaklaşık 1,5 milyon İrlandalının üçte birinin konfederasyon sırasında öldüğü, aç kaldığı ya da hastalandığı tahmin edilmektedir. Cromwell İrlanda'yı cumhuriyet ilan etti. Sekiz yıllık iç yönetim kanlı bir şekilde sona ermişti.

İskoçya yine fikir değiştiriyor

İskoçya ise Parlamento'nun müttefiki olarak görülüyordu, ancak İskoçlar Charles'ın idamından üzüntü duydular ve Fransa'daki sürgünden dönen oğlu taçsız II. Charles'ı karşılayarak bir kez daha taraf değiştirdiler. Argyll, bir Presbiteryen olmasına rağmen, 1651'de Edinburgh'da ona İskoçya kralı tacını giydirdi ve bir Stuart'ı yeniden tahta çıkarmak amacıyla güneye yürümesi için ona bir ordu sağladı. İskoçya şimdi Marston Moor'da ezdiği hanedanı desteklemek için savaştaydı. Bu olağanüstü bir dönüştü.

Cromwell o Temmuz ayında 800 Maclean klan üyesinin öldüğü Inverkeithing Savaşı'nda İskoçları yenilgiye uğrattı. Yılmayan Charles yeni bir kuvvet topladı ve Worcester Savaşı'nda çatışmaya devam etmek için güneye yürüdü ve burada yine yenildi. Bu kez bir meşe ağacına -kraliyet meşesi- saklandı ve kılık değiştirerek Fransa'ya kaçtı. Cromwell'in İskoçya'daki komutanı General George Monck, Dundee'yi kılıçtan geçirdi ve büyük para cezaları karşılığında diğer tüm kentleri de aynı şeyi yapmakla tehdit etti. İskoç monarşisi ve parlamentosu dağıtıldı ve arması da sembolik olarak darağacına asıldı. On yıllık siyasi ikiyüzlülük İskoçları İngiltere'ye yeniden tabi olmaktan başka bir yere götürmemişti.

1649'da Londra'da Britanya Adaları'nın ortaklığı ilan edildi. Cromwell Galleri, İrlandalıları ve İskoçları art arda yenilgiye uğratmıştı. Dublin'i harap etmiş ve tüm Katoliklerin ülkeyi terk etmesini emretmişti. Üç Krallık Savaşı, İrlanda ve İskoçya'nın önemli ölçüde özerkliğe sahip olmasıyla başlamış olabilirdi. Ancak şimdi bunu kaybetmiş ve tamamen yitirmişlerdi.

Cromwell; I. Edward, VIII. Henry ve I. James'in denediği ama başaramadığı bir şeyi, Britanya Adaları'nın tam siyasi birliğini gerçekleştirdi. Piskoposları ve Lordlar Kamarasını kaldırdı ve Westminster Avam Kamarasının İrlanda'dan değil ama İngiltere, Galler ve İskoçya'dan seçilmesini emretti. Sansür uygulandı, tiyatrolar ve tavernaların çoğu kapatıldı, kilise ayinleri yasaklandı. Papa Alexander'ın daha sonra söyleyeceği gibi bu tüm insanlığın tek bir ölü seviyesine indirilmesiydi. Merkezileşme şiddetliydi ve kızgınlık ve muhalefet uyandıracağı kesindi. Cromwell'in cumhuriyetçi diktatörlüğü 1658'deki ölümüne kadar beş yıl sürdü.

Britanya Adaları'nın anayasal geleceği bu noktada birçok farklı yol izleyebilirdi. Avrupa'nın 1648 Vestfalya Barışı, büyük devletlerin ve imparatorlukların kendilerine bağlı uluslarla olan ilişkilerini uzun uzadıya ele almıştı. Katılımcılar kralların ve prenslerin statüsü ve dinî hoşgörünün rolü üzerine tartışmışlardı. Küçük devletlerin bağımsızlığı kavramı havada uçuşuyordu. 1640'larda İrlanda ve İskoçya, İrlanda'da O'Neilller ve Katolik Konfederasyonu, İskoçya'da

ise Campbelller ve Kilise Meclisi gibi güçlü yerel liderler çıkarmıştı. Her iki ulus da federal bir topluluğu özgürlüğün fırsatı olarak görmüş olabilir.

Ancak hiçbir noktada bunu önermediler ya da alternatifler üzerinde birbirleriyle irtibat kurmadılar. Gerçekten de Üç Krallık Savaşı, her bir krallığın hem kendi içinde hem de birbirleriyle anlaşmazlık içinde olduğunu gördü. İrlandalı konfederasyonlar İrlanda'da İskoç Covenanterlarla savaşmıştı. İskoçya'da dağlık arazide yaşayanlar ovalarda yaşayanlar ile savaştı. Edinburgh kalabalığı Montrose, Cromwell ve II. Charles'ı art arda alkışladı. Sadece Galler'de halkın büyük bir kısmı oturup olayları bekledi. Cumhuriyetçiliğin uluslar arasında birlik sağlamak için sunabileceği her türlü fırsat kaçtı. Bitkin bir İngiltere sonunda bir tür uyum sağlamıştı.

1660 yılında General Monck ordusuyla güneye yürüdü. Görüşmeler yaptı ve yirmi yıllık, Cromwell öncesi Uzun Parlamento'nun üyelerini istişare için çağırdı. Tartışmalar yoğundu ama idare her zaman Monck'taydı. Kamuoyunun açıkça eski hâline geri getirilmesinden yana olmasıyla birlikte II. Charles'ı (1660-80) kıtadan boşalan tahtına geri davet etti. Charles Londra'ya Blackheath'de Cromwell'in Ironside birliklerinin şeref kıtasıyla geldi. Şehre genel bir sevinçle girdi.

Stuart monarşisi yeniden kurulurken; piskoposlarla birlikte Protestan Yüksek Kilisesi yeniden tesis edilirken, İngiliz ve Galli milletvekillerinden oluşan Westminster Parlamentosu yeniden toplanırken Londra'da bir tanıdıklık hissi yaşanmış olmalı. Charles'ın Hollanda'da sürgündeyken yayınladığı Breda Deklarasyonu doğrultusunda, "krallığın huzurunu bozmayan dinî konulardaki görüş ayrılıkları" için geniş çaplı aflar çıkarıldı ve hoşgörü emredildi. Bununla birlikte Anglikan cemaatine katılmayı reddeden Katolikler ve aşırı Püritenler bir dizi Test Yasası ile kamu görevlerinden dışlandı. Bunlar İrlanda ve Galler'de uygulandı ve yerleşik bir Katolikliğe zorlu bir uyumsuzluğun eklendiği bir temel oluşturdu. İskoçya'da katı bir Kalvinizme bağlılık emredildi. Sanki İngiltere birlik değil de anlaşmazlık ve ayrılık tohumları ekmeye kararlıydı.

1. Vahşi batı kıyıları
İrlanda: Erken Kelt Hristiyan halka kalesi Cashel manastır yerleşimi ve balıkçı kulübeleri, Innishmurray Adası, County Sligo.
İskoçya: Scara Brae neolitik köyü, Sandwick, Orkney.
Galler: Aziz Govan'ın inziva yeri, Pembroke.

2. Edward'ın imparatorluğu

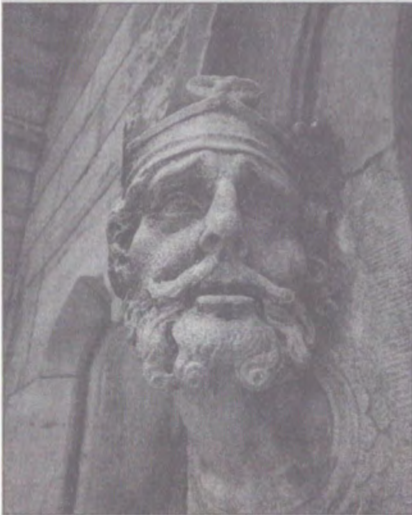
Caernarvon Kalesi.

Edward Parlamento'da, Canterbury Başpiskoposu, İskoçya Kralı III. Alaxandair, Galler Prensi Llywelyn ap Gruffydd ve York Başpiskoposu. Wriothesley, 1523'ten.

3. Direniş

Bannockburn Savaşı: Bannockburn Savaşı, İkinci Gün, Andrew Hillhouse'un resmi.
İrlanda'dan Brian Boru: Heykel başı, Chapel Royal, Dublin Kalesi, Dublin.
Owain Glyndwr: Aziz Peter ad Vincula Kilisesi, Pennal, Gwynedd, Galler'de bulunan bronz heykel.

4. İngiliz karikatürleri

Galli arpçı çaresizlik içinde: Ozan John Martin (1817 civarı). Tuval üzerine yağlıboya.
Bonnie İskoç kavalcısı.
İrlanda cücesi.
John Bull.

5. Sürgüne kaçış
İrlanda kıtlıktan kaçıyor: Thomas Nast, *Harper's Weekly* dergisinin Şubat 1880 kapağı.
İskoç dağlık bölgelerini temizlikleri: Gravür, 1886 civarı.

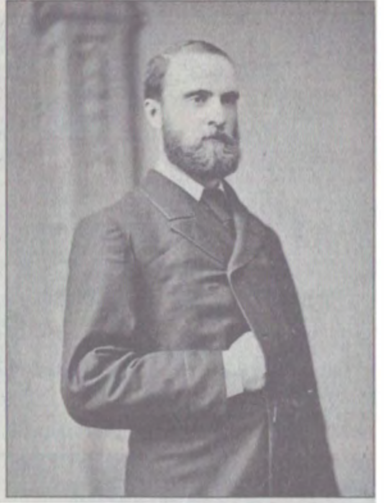

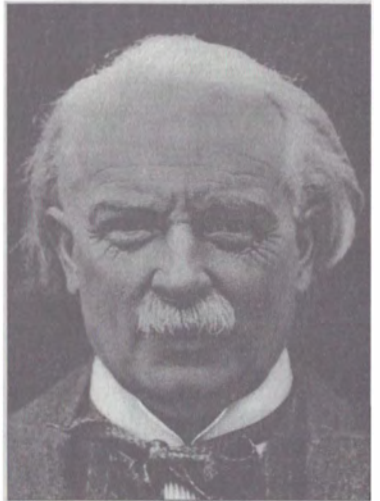

6. Uyanış biçimleri
Perth istasyonunun en yoğun sezonu:
Coming South, George Earl tarafından.
Tuval üzerine yağlıboya.
Klondike Merthyr Vale'ye geliyor:
Rolling Hills, Merthyr Tydfil, Thomas Horner.
Rhondda hanımları.

7. Muhalefetin yüzleri
Henry Grattan. A. Pope'un çizimi üzerine J. Godby tarafından yapılan gravür
Charles Parnell.
Keir Hardie, 1892 civarı.
David Lloyd George, 1920 civarı

8. Bölünmüş, hükmedilmemiş

Belfast'ta Kanlı Pazar grafitileri: *Molotof Kokteylcisi* ve *Kanlı Pazar* duvar resimleri, Bogside.

Bölünen bir krallık: Nicola Sturgeon ve Alex Salmond, İskoç Hükümeti'nin bağımsızlık planlarını özetleyen Beyaz Kitap'ı 26 Kasım 2013 Salı günü Glasgow, İskoçya'da tanıttı.

13

İşleri Düzene Sokmak ve Hataları Örtmek

Sürekli değişken bir birliktelik

II. Charles İskoçya kralı ilan edilmiş olabilirdi, İskoç yasaları ve Kirk yerindeydi ama sınırın kuzeyi sakin değildi. Yeni kral barışın peşinde samimi bir arayış içindeydi, ancak barışı anayasal olmaktan ziyade diplomatikti. Edinburgh'da Londra'ya karşı sorumlu bir İskoç kraliyet komiseri ve özel konsey kuruldu. Ardından 1661'de tüm İskoç din adamlarının 1638 Ulusal Antlaşması'ndan vazgeçmeleri yönünde kışkırtıcı bir şart geldi. İrlanda'da Katolikler ve Protestanlar nasıl birbirlerini boğazlamaya devam ettilerse, İskoçya'da da episkopal* Protestanlar Presbiteryenlerle kan davası güdüyorlardı. Bu bir barış değildi. Silahlı Covenanter çeteleri kırsal bölgelerde dolaşıyor ve sağlam olmadıklarını düşündükleri din adamlarına saldırıyorlardı.

II. Charles, Restorasyon'dan sonra İskoçya'yı bir daha ziyaret etmedi ve "Presbiteryenliğin beyefendiler için bir din olmadığını" ilan etti. Bir dizi İskoç piskopos atayarak 1666 ve 1679'da Presbiteryen ayaklanmalarına yol açtı. Hatta açıkça Katolik olan kardeşi ve varisi James'i Edinburgh'a yüksek komiser olarak atadı. James'in gelişi 1685'te yeni Argyll Kontu'nun isyanına yol açtı ve bu

* Episkopal kelimesi piskoposlar tarafından yönetilmeyi ifade eder. Tarihi episkoposluk, Kilise'nin inancını, birliğini ve disiplinini koruyarak ve Mesih'in hizmetini sürdürmeleri için erkek ve kadınları atayarak Kilise'deki ilk havarilerin çalışmalarını sürdürür. (ç.n.)

isyan, II. Charles'ın gayrimeşru büyük oğlu Monmouth Dükü'nün Güneybatı İngiltere'deki Katolik karşıtı isyanıyla eş güdümlü olarak gerçekleşti. Her ikisi de hızla bastırıldı, Monmouth'un isyanı Somerset'teki Sedgemoor'da İngiliz topraklarındaki son meydan savaşı ile sona erdi.

İrlanda'da kraliyet yanlıları 1660 yılında, II. Charles'ı İngiltere'ye giderken kendileri üzerinden geçmeye davet ederek İngiltere'ye bir darbe vurmaya çalışmışlardı. Charles akıllıca reddetti. Ancak, İrlanda nüfusunun %20'sinden azını temsil ettiği tahmin edilen, çoğunlukla İrlanda Anglikan Kilisesi destekçilerinden oluşan yeni bir Dublin Parlamentosu topladı. Breda'da verilen hoşgörü sözleri daha sonra 1662 İrlanda bildirisiyle geçersiz kılındı ve "papistlerin*, Presbiteryenlerin, bağımsızların ve ayrılıkçıların tüm toplantıları" yasaklandı. İskoçya'da olduğu gibi Dublin Parlamentosu da Londra'da kraliyet tarafından atanan bir vekile bağlı kalmaya devam ettiği için bu durum büyük ölçüde göz ardı edildi. Restorasyon'da hiçbir şey İrlanda'nın Anglikan Protestan üstünlüğü kadar kesin bir şekilde "restore edilmemiştir."

Cromwell'in İrlandalıları sınır dışı etmesi ve topraklarını kamulaştırması tersine çevrilmemiştir. 17. yüzyılın sonunda bu uygulamalar, 1600'lerdeki plantasyonlardan önce %90 olan Katolik toprak sahipliğinin 1685'te sadece %20'ye düşmesine neden oldu. Bu çalkantıdan en çok yararlanan, kamulaştırılan mültecilerden oluşan nüfusu 60.000 ile Britanya Adaları'nın en büyük ikinci şehri hâline gelmesine yardımcı olan Dublin oldu.

İngiltere'nin Stuartlar yönetimindeki iç imparatorluk yönetimi giderek daha merkezi bir hâl aldı. Fermanlar Whitehall'dan Dublin ve Edinburgh'daki özel konseylere akıyordu. James, II. James (1685-8) olarak tahta geçtiğinde bir duraklama oldu. Kendisi itirafçı bir Roma Katoliğiydi ve Hoşgörü Beyannamesi Katoliklerin ve bazı Uyumsuzların** ibadetlerini serbest bıraktı. Bu İrlanda için

* Papist, Katolik ve Papalık yanlısı olanlara verilen isimdir. (ç.n.)

** Uyumsuzlar olarak adlandırılan bu topluluk, İngiltere Kilisesi olan devlet kilisesinin yönetimine ve kullanımlarına "uymayan" Protestan Hristiyanlardı. (ç.n.)

büyük önem taşıyabilirdi. Ancak 1688'de James'in (Katolik olduğu varsayılan) bir oğlunun ve vârisinin doğması, James'in Protestan kızı Mary'nin verasetinin yerini aldı. Artık sürekli bir Katolik monarşisi olasıydı ve tüm Protestan yaralarını yeniden açacaktı. James, Mary'nin kocası Flemenk Orengeli William ile iş birliği yapan Whig akranlarının "Şanlı Devrimi" ile o yıl usulüne uygun olarak devrildi.

Mutlak bir İrlanda devrimi

1688'de Hollandalıların İngiltere'yi işgali, Otuz Yıl Savaşları'ndan sonra Avrupa'yı hâlâ rahatsız eden çatışmaların birçoğunu beraberinde getirmiştir. William'ın Mary ile evliliği, Katolik olması muhtemel bir İngiltere ile William'ın düşmanı Fransa arasındaki herhangi bir ittifakın önüne geçmeyi amaçlıyordu. 1688 işgali ve darbesi bu güvenliği yeniden sağladı ama Avrupa'yı rahatsız etmeye devam eden dinsel bölünme tarafından rahatsız edilen İngiltere, İskoçya ve İrlanda arasındaki ilişkileri çözmek için hiçbir şey yapmadı.

İrlanda'da hâlâ nüfusun beşte dördü Katolik olan bir ülkeyi çoğunlukla Protestan olan bir parlamento yönetiyordu. İskoçya Protestan bir nüfusa sahipti ama Paris'te toplanan (Katolik) Stuart sürgünlerine büyük bir bağlılık duyuyordu. Dolayısıyla William'ın, Fransa Kralı XIV. Louis'nin ortak amaçlar güdebileceği güçler tarafından kuşatılmaktan korkmak için iyi bir nedeni vardı. Bu anlamda Hollandalı lider sadece Hollanda sınırını batıya, İrlanda Denizi'ne taşımıştı.

İrlanda'nın o dönemdeki lord vekili, II. James tarafından atanan Katolik Tyrconnell Kontu'ydu. James döneminde Katolikleri Dublin Parlamentosu'na ve ordusuna kabul etmişti ve şimdi William'ın İngiliz tahtını ele geçirmesini tanımayı reddediyordu. Mart 1689'da James Fransız gemileri ve Fransız birlikleriyle İrlanda'ya doğru yola çıktı. Tyrconnell komutasındaki İrlandalılar onun bayrağı altında toplanarak 1641 iç savaşının ateşini yeniden alevlendirdiler. İrlanda yeniden İngiliz tacına karşı ayaklanmıştı. William için en büyük tehlike tam da buydu.

İrlanda'ya ayak basan James'in ordusu, binlerce plantasyon yerleşimcisinin çevredeki kırsal bölgelerden kaçtığı Londonderry'deki Protestanları kuşatmak için kuzeye yürüdü. Burada, Ulster tarihinin kahramanları olarak sonsuza dek kutlanacak olan Çırak Çocuklar olarak bilinen bir milis tarafından uzak tutuldular. Dublin'de parlamento ikilem içindeydi. James, Poynings Yasası'ndan kurtulmaya ve konfederasyonun bağımsızlığını yeniden tesis etmeye hevesli bir parlamento tarafından kral olarak kabul edilmişti. James İngiltere'yi işgal etmeye niyetliydi ama bu süreçte İrlanda'daki eski otoritesini kaybetmek istemiyordu.

William buna karşılık olarak Haziran 1690'da 36.000 kişilik bir kuvvetle İrlanda'ya yelken açtı. O ve James, Dublin'in kuzeyindeki Boyne Savaşı'nda, 17. yüzyıl Avrupası'na özgü bir mücadelede karşılaştılar. İki ordu da büyük ölçüde paralı askerlerden oluşuyordu ve bu nedenle sonucu büyük ölçüde her iki tarafın da mali kaynakları belirledi. William İngiliz, Hollandalı, Danimarkalı ve Fransız Huguenotlardan oluşan bir koalisyona liderlik ediyordu. James ise İrlandalılar, Fransızlar, Belçikalılar ve Almanları yönetiyordu. William başarılı oldu ve James bir daha geri dönmemek üzere Fransa'ya kaçtı.

William Londra'ya döndüğünde, James'in Jakobitler olarak adlandırılan Katolik destekçileri ile William'ın kalan birlikleri ve kuzeyde yoğunlaşan İrlandalı Protestan düzensizler arasında İrlanda iç savaşı yeniden başladı. Hem kuzey hem de güneydeki siviller, 1691'de Jakobit meselesi yenilgiye uğratılıp Limerick Antlaşması bir tür uzlaşma arayışına girene kadar korkunç bir bedel ödedi. Sözde itaat yeminleri karşılığında eskiden Katolik olan topraklar sahiplerine iade ediliyordu. Kontların daha önceki kaçışında olduğu gibi, 20.000'den fazla İrlandalı askerin ülkeyi terk etmesine ve Fransa'ya sığınmasına izin verildi. "Yaban Kazları" olarak adlandırılan bu askerler, Avrupa'nın dört bir yanındaki Katolik ordularında paralı asker olarak görev yapacaklardı.

Londra bir kez daha İrlandalılarla ya da İskoçlarla yaptığı anlaşmalara sadık kalmanın imkânsız olduğunu gördü. Limerick'in Katoliklere hoşgörü ve toprak iadesi vaadi neredeyse imzalandığı anda

ölü bir mektup hâline gelmişti. Katoliklerin kilise inşa etmeleri hâlâ yasaktı ve "çit ayinleri" adı verilen açık havada ibadet etmeye zorlanıyorlardı. Hepsinden önemlisi, toprak satın almaları yasaklanmıştı. Katoliklerin toprak sahipliği İrlanda'nın sadece %5'ine düşmüştü. Herhangi bir kamu görevine girebilmek için Katolik ekmek ve şarabın dönüşümü doktrinini reddeden bir yemin etmek gerekiyordu. Poynings Yasası yürürlükte kaldı. Protestanlar yükselişteydi. Dublin, Avrupa'nın en zarif 18. yüzyıl şehirlerinden biri olarak ortaya çıkmaya devam etti.

İskoçya: İmparatorluktan birliğe

Limerick Antlaşması imzalanır imzalanmaz İskoçya da Restorasyon'un Londra ile ilişkileri geliştirebileceğine dair umutların ne kadar geçici olduğunu gördü. William ve Mary'nin (1689-1702) Londra'daki taç giyme töreninden bir yıl sonra, 1689'da Katolik İskoçyalılar tarafından II. James lehine gelişigüzel bir Jakobit ayaklanması gerçekleşti. Fakat bu isyan, Edinburgh'dan gelen Presbiteryen birlikler tarafından bastırıldı. Bu bastırma sırasında 1692'de bir grup Campbell, atalarından kalma düşmanları olan MacDonaldları Glencoe'deki kulübelerinde katletti. Glencoe Katliamı sadece otuz kadar kişiden oluşmasına rağmen İskoçya'nın dağlık bölgelerinin barbarlığını ve klan ayrılıklarının uzun ömürlülüğünü sembolize eder hâle geldi. Daha sonra Sir Walter Scott tarafından da bu şekilde anılmıştır:

> Her bir akorda yakarışlar savrulmalı
> İrkilen İskoçya yüksek sesle çınlayana kadar
> Kan ve ihanetin intikamı!

Asıl gerçek şuydu ki, 18. yüzyıl İngiliz strateji uzmanları için İskoçya ve İrlanda sınırları "İngiltere'nin arka kapısı" idi ve bu kapı her zaman aralık görünüyordu. Avrupa genelinde Karşı-Reform, Otuz Yıl Savaşları'nın ardından toparlanıyor ve Katolik bir canlanmanın sınırlarını zorluyordu. Protestanlık kendini hâlâ güvensiz

görüyordu. İrlanda ve İskoçya'da Katoliklerin Paris'te bekleyen bir hükümdarları vardı ve teorik olarak İngiltere'den çok daha büyük ordulara sahip olan Fransa ve İspanya'nın desteğine güvenebileceklerini biliyorlardı. Tyrconnell 1640'lardaki isyanın doruk noktasında; İskoçya'nın İskoç Kraliçesi Mary yönetiminde kısa bir süre için olduğu gibi, İrlanda'yı da Fransa'ya tabi bir devlet olarak sunmayı bile düşünmüştü.

İngiliz Parlamentosu buna işi sağlama alma politikasıyla karşılık verdi. 1701'deki Yerleşim Yasası ile tahtın vârislerini belirleme hakkını kendisine verdi. Ayrıca hükümdarın asla Katolik olamayacağını ilan etti. Bu, William'ın ve ardından Anne'in (1702-14) yerine geçecek bir Protestan bulmak için Stuart soyunu elli yedi Katolik'in kalıtsal veraset çizgisinde geriye doğru araştırmak anlamına geliyordu. Aday, VII. Henry'nin uzak bir akrabası olan Alman Hanover Elektresi* Sophia ve ardından oğlu George olarak ortaya çıktı.

Buna ek olarak, İngiliz Parlamentosu daha önce I. James döneminde İskoçya ile birleşmeye karşı olan tutumunu tersine çevirdi ve şimdi birleşme yönünde oy kullandı. Bu kez daha az emin olan İskoç parlamentosuydu. Değerlendirilebildiği kadarıyla, İskoç kamuoyu ezici bir çoğunlukla birliğe karşıydı. Toplanan burghlar karşı çıktı ve Edinburgh ve Glasgow'da ayaklanmalar oldu. İskoçya'nın dağlık bölgeleri de şiddetle karşıydı.

İskoçya'nın 1690'larda yedi yıl süren şiddetli kıtlık ve açlık nedeniyle sarsıldığı ve İngiltere'nin İskoçları yabancı statüsü ve birliğin olmaması hâlinde ticari engellerle tehdit ettiği iki parlamento arasında bir düello yaşandı. İngiliz müzakereciler Edinburgh'a kendi yargı sistemini, Protestanlığın Presbiteryen versiyonunu ve Kirk'ünü muhafaza etmeyi teklif etti. Anlaşmanın anahtarı ise ticarette yatıyordu. 1699'da İskoçya, Orta Amerika'daki Darien'de bir İskoç ticaret kolonisinin başarısızlığa uğramasıyla sarsıldı. Bu durum ticari rekabete ve hatta kolonicilere yardım etmemekle suçlanan İngiliz

* Elektör veya Elektörlük, Kutsal Roma İmparatoru'nun seçiminde oy kullanma ve yer alma hakkına sahip olan prenslere verilen isimdir. Elektres ise bu prenslerin eşleri için kullanılmaktadır. (ç.n.)

gemilerinin sabotajına bağlandı. Yüzlerce kişi öldü ve binlerce İskoç birikimlerini kaybetti.

Birlik anlaşması uyarınca İngiltere, ölenlerin ailelerine olmasa da Darien sermayedarlarına tazminat ödeyecek ve İskoç maliyesi de 400.000 sterlin alacaktı. Buna ek olarak, iki ülke arasındaki mevcut gümrük vergileri kaldırılacak ve serbest ticaret tesis edilecekti. İskoçya hâlâ isteksizdi ancak İskoç parlamenterlere son dakikada verilen rüşvetler, parlamenterlerin kendilerini feshetmeyi kıl payı kabul etmeleriyle sonuçlandı. Milletvekillerini Londra'ya gönderme konusunda Galler'e katılacaklardı ve Edinburgh Parlamentosu dağıtılacaktı.

Birlik Yasası 1707 yılında, "iki ulusun zamanla tek bir halk hâline gelebileceğini" ümit eden yeni hükümdar Kraliçe Anne tarafından imzalandı. Kırk beş İskoç milletvekili Westminster'a doğru yola çıktı ve İskoçya, İngiltere ve Galler ile birlikte Büyük Britanya olarak adlandırılmak üzere tek bir ulus olarak ilan edildi. Yasanın 1. Maddesi, tek bir Parlamento altındaki birliğin "sonsuza kadar" sürmesini açıkça öngörüyordu. Lord Privy Seal, "İşte eski bir şarkının sonu." dedi.

Pek çok İskoç, İskoçya'nın iç yönetiminin ortadan kaldırılmasının "Darien rüşvetine" dayandığının farkında olarak bu şarkıyı zevkle söylemedi. Çoğu siyasi ve dinî görüşe sahip İskoçlar için bu, I. Edward'a kadar uzanan bir aşağılanmanın doruk noktasıydı ve İskoçya Parlamentosu'nun buna yolsuzlukla onay vermiş olması nedeniyle daha da şok ediciydi. Saltounlu Andrew Fletcher, İskoçya'nın "İngiltere sarayının tasarımlarına boyun eğmesine…" itiraz etti. "Dünyanın geri kalanına özgür ve bağımsız bir halktan ziyade fethedilmiş bir eyalet gibi göründük." Şair Robbie Burns (1759-96) daha sonra geçmişe dönük bir ağıt yaktı:

İngiliz çeliğini küçümseyebilirdik
Yiğitlik makamında güvendeydik;
Ama İngiliz altını bizim felaketimiz oldu
Bir ulusun içinde ne kadar da haydut var.

Burns'ün "Auld Lang's Syne" şarkısının düzenlemesinin de benzer bir nostaljiyi yansıttığı söylenir; "eski tanıdıklar unutuldu ve asla akla getirilmedi."

İrlandalılar farklı bir şekilde öfkeliydi. Büyük Britanya ünvanı onları açıkça dışlıyor, görünüşe göre onları denizaşırı bir koloni olarak bırakıyordu. Jonathan Swift arkadaşı Esther Johnson'a ("Stella") şöyle yazmıştı: "Ona asla *Britanya* demeyeceğim. Dua edin *Britanya* demeyin... Modern *Büyük Britanya* deyimine lanet olsun." İrlandalılar bu ifadeyi zehirli olarak görmeye başladılar ve birçoğu bugün bile bu ifadeyi kullanmayı reddediyor. Onlar kendi yollarına gittiler. Büyük Britanya İrlanda'yı içermez, hatta -ya da 18. yüzyıldan sonra kesinlikle içermemiştir- günümüz Kuzey İrlanda'yı bile içermez.

Stuartların son çırpınışları: '15 ve '45

Sekiz yıl içinde, Birlik Yasasına karşı devam eden İskoç muhalefeti kritik bir hâl aldı. James'in Paris'te yaşayan oğlu James Stuart'a (1688-1766) İskoçya'da ve Londra'daki bazı Tory çevrelerinde destek yaygındı. Anne'in 1714'teki ölümü üzerine Katolikliğinden vazgeçmiş olsaydı neredeyse kesin olarak tahta geçecekti. Fakat bunu yapmadı ve İskoç birlik karşıtlarıyla aynı safta yer aldı.

Londra'daki Whig hükümeti, Westminster'daki İskoç milletvekillerine zaten hor davranıyordu. Onlara, Galler gibi "artık İngiltere'nin bir bölgesini" temsil ettikleri söyleniyordu. Londra'nın Edinburgh'daki temsilcisi Daniel Defoe, "Hiç bu kadar evrensel olarak vahşi bir ulus görmemiştim... tam olarak yozlaşmışlar gibi görünüyor" diye rapor verdi. İskoçya'nın dağlık bölgelerini ziyaret ettiğinde kendisine bir Fransız gibi davranması tavsiye edilmişti. Böyle bir iklim, İngiltere tahtına olmasa bile en azından İskoçya tahtına görkemli bir Stuart dönüşünün Jakobit hayallerini besliyordu.

I. George'un tahta çıkmasıyla birlikte James Stuart 1715'te İskoçya'ya yelken açmaya, klanları ayaklandırmaya ve kendi lehine bir ayaklanma çıkacağından emin olduğu İngiltere'yi işgal etmeye karar verdi. Ancak bu beklenti kısa sürdü. Klanlar onun

lehine ve aleyhine bölündü. Fraserlar, Gordonlar, Sutherlandlar ve Mackaylar Hanover Hanedanı ile birlikte kaldılar ve Campbelllar ise Argyll Dükü'nün liderliğinde hareket ettiler. James, dağlık arazili MacGregorları, Macleanslar, MacDonaldslar ve Cameronlar tarafından desteklendi. Mar Kontu yönetiminde Jakobit meselesi kısa bir süre için başarıya ulaştı, ancak isyancılar Perth'te oyalandılar ve Campbelllar tarafından alışılagelmiş bir vahşetle saldırıya uğradılar. Londra'dan hükümet birlikleri gelmeye başlayınca sonunda isyancılar Perth'i terk edip evlerine dönene kadar düzensiz çatışmalar yaşandı. Northumberland ve West Country'de istikrarsız ayaklanmalar meydana geldi, ancak James Fransa'ya geri kaçtı.

Londra'nın tepkisi şiddetli ve tanıdıktı. Ordusu yüzlerce Jakobiti topladı ve onları Batı Hint Adaları'nda sözleşmeli işçiliğe mahkûm etti. Klanların resmen dağıtılması emri artık Londra'dan geliyordu. İskoçya'da silah taşımak ve okullarda Galce konuşmak yasaklandı. Yeni İskoç askerî komutanı General George Wade tarafından, yarısı Campbelllardan oluşan yeni bir dağlık arazi alayının hareketine yardımcı olmak üzere, "İskoçya dağlık arazilileri silahsızlandırmak, isyancıları engellemek ve krallığın o kısmında yaşayan insanları elde etmek" için yollar inşa edildi. Bu alaya daha sonra Black Watch* adı verilecekti.

Bu yeterli değildi. Otuz yıl sonra, 1745'te Stuart trajedisinin son perdesinde perde açıldı. James Stuart'ın göz alıcı oğlu Charles, "Bonnie Prens Charlie', babasının talihsizliklerinden yılmadan ve yine Fransız desteğiyle, isyan bayrağını yeniden yükseltmek için Hebridler'e indi. Daha önce olduğu gibi MacDonald'lar, Macleans'lar ve Cameron'lar destek için ortaya çıktılar. Babasının aksine Charles hızlı davranarak güneye yürüdü ve Edinburgh'a girdiğinde kendisini kral ilan eden coşkulu bir kalabalıkla karşılaştı. O noktada durup İskoç tacıyla yetinmiş olsaydı, İskoç tarihi farklı olabilirdi ama yapmadı.

---

* Black Watch, İskoç dağlık arazilerindeki askerlerden oluşturulan kıdemli bir birliktir ve neredeyse İngiliz Ordusu'nun tüm savaşlarında yer almıştır. Günümüzde ise İskoç Kraliyet Alayı'nın bir parçasıdır. (ç.n.)

Prens güneye doğru hızla ilerlerken müttefikleri de azalıyordu. Galler'in yardımından o kadar emindi ki, önde gelen kraliyet yanlısı Sir Watkin Williams-Wynn'e "Beklentilerimi boşa çıkarmayacağınıza inanıyorum" diye yalvaran bir mektup gönderdi. Sir Watkin iki kez düşündü ve beklentilerini boşa çıkardı. Galli Kraliyetçiler hakkında "kılıç yerine kadeh kaldırmaya her zaman hazır oldukları" söylenirdi.

Charles, paniğe kapılan Londra'nın onun gerçek bir tehlike oluşturduğunu fark etmeden önce Derby'ye ulaştı. II. George (1727-60) Almanya'daki baba evine kaçmayı bile düşündü. İngiliz ordusu daha sert bir yapıya sahipti ve 5.000 Jakobit kısa sürede 30.000 kişilik bir kuvvetle karşılaştı. Charles'ın subayları ona Londra'ya ulaşmanın imkânsız olduğunu söylediler ve Charles direnip savaşmak için yalvarsa da Aralık 1745'te kuzeye döndü.

Burada Jakobitler Inverness'te kışladılar ama herhangi bir emniyet yoktu. Cumberland Dükü, modern tüfekler ve toplarla donanmış birlikleriyle, mavzerden başka silahı olmayan bir ordunun peşine düştü. Nisan 1746 tarihinde Inverness'in dışındaki Culloden'de, Cumberlandlı dağlık arazili insanları katletti ve Charles'ı şarkının sözleriyle "denizin üzerinden Skye'a" kaçmak zorunda bıraktı. O ebedi İskoç sığınağına, Fransa'ya ve unutulmaya doğru yola çıktı.

Cumberland, İskoç ılımlıların merhamet ve uzlaşma çağrılarına rağmen vahşi bir intikam aldı. Londra'dan klan sistemini imha etme talimatı alan Cumberland; muhalif klan şeflerini idam etti, sınır dışı etti ya da topraklarından çıkardı ve topraklarını kamulaştırdı. Dr. Johnson, İskoçya'nın hayranı olmasa da "tebaası olmadan barışçıl bir şekilde yönetmek, büyük bir derinliği olmayan bir yöntemdir" yorumunu yapmıştır. Dağlık arazi kültürü ortadan kaldırılacak; Galce, kareli İskoç kumaşı ve gayda yasaklanacaktı. Gaydalar ise "savaş silahı" ilan edilmişti.

14

Yeni Bir Birliğe Doğru

Eski bir imparatorluk ve yenisi

Kraliçe Anne Nisan 1702'de taç giydiğinde "İngiltere, İskoçya, İrlanda ve Fransa Kraliçesi" ünvanını taşıyordu. Bu, biri gerçek, diğeri feshedilmiş iki İngiliz İmparatorluğu'nun yankılarını birleştirmekteydi. Şimdi her ikisini de cüceleştirecek bir üçüncüsü kapıda bekliyordu. 18. yüzyıl Britanyası'nın yeni hükümeti üzerinde iki figür yükseliyordu: Sir Robert Walpole (1676-1745) ve daha sonra Lord Chatham olacak William Pitt (1708-78). İkisi de İskoçya ya da İrlanda meselelerine büyük ilgi göstermiyordu. Tutumları Britanyalı devlet adamı Walpole'un ilkesinde özetleniyordu: "Uyuyan yılanın kuyruğuna basma." Ama uyurlar mıydı?

Her iki devlet adamı da ulusları dünya çapında emperyal hırslar geliştirirken Avrupa'nın geri kalanında yaşanan çatışmaların içine çekildi. Norman ve Plantagenet İngilteresi nasıl kendi ülkesindeki imparatorluğu ihmal ederek gözünü Manş Denizi'nin ötesindeki bir imparatorluğa dikmişse, Hanover İngilteresi de gözünü okyanusların ötesindeki bir imparatorluğa dikmişti. Yedi Yıl Savaşları (1756-63) sırasında İngiltere Avrupa anakarasındaki askerî harekattan uzak durmuştu ama dünyanın başka yerlerinde avantaj elde etmeye hazırdı. 1759 yılına gelindiğinde Hindistan, Kanada ve Batı Hint Adaları'nın çoğu İngiliz filoları ve orduları tarafından işgal edilmişti. Horace Walpole'un yazdığı gibi, "Çanlarımız zaferler için çalmaktan yıprandı."

Bu yeni imparatorluk, İrlanda, İskoçya ve Galler'in artan nüfuslarına eşi benzeri görülmemiş açılımlar sundu. Bu bölgelerde yaşayanların çoğu daha önce siyasi ya da dinî nedenlerle göç etmişti. Artık kendi ülkelerinde hayal bile edemeyecekleri servet ve statü elde etmek için göç ediyorlardı. Bunun etkisini abartmak zordur. Diasporanın iki tarihçisi Neil Davidson ve Tom Devine, İrlandalı ve İskoçların bayrak sallayan emperyalistler olmaktan ziyade sadık valiler, askerler, tüccarlar ve yerleşimciler olduklarını savunmaktadır. Onlar için imparatorluk, kendi ülkelerinde aşılmaz görünen sınıf ve zenginlik duvarlarını yıkan yeni bir meritokrasiydi.* Kanada Yeni İskoçya ve Avustralya ise Yeni Güney Galler oldu, tıpkı Yeni İngiltere'nin Hampshirelar ve Suffolklarla dolması gibi.

İngiliz sömürge valilerinin üçte birinin İskoç olduğu tahmin edilmektedir. Hindistan'daki İngiliz ordusunun yarısı İrlandalı Katoliklerden oluşuyordu. Efsaneye göre Hintliler, Galli askerî mühendislerin emrinde çalıştıkları için Gal aksanıyla konuşuyorlardı. Fakat anavatandaki etki hiçbir şekilde tamamen iyi huylu değildi. İki yüzyıl boyunca İrlanda, İskoçya ve bir dereceye kadar Galler yetenekli gençlerinden mahrum bırakıldı. İmparatorluk örneği iç cephe siyasetine de yansımadı. İrlandalı milletvekili John Redmond 1893'te şöyle diyecekti: "İmparatorluğun yönetiminde İrlandalılar kendilerini en iyi İngiliz, İskoç ya da Galliler ile eşit olduklarını kanıtladılar... İrlandalıların erdemlerini ve yeteneklerini tam olarak uygulayamadıkları tek yer doğdukları ve sevdikleri topraklardı."

Aydınlanma İskoçya'ya geliyor

İskoçya; İrlanda ve Galler'in aksine en azından imparatorluğun maddi faydalarından yararlanabilmeyi bildi. İngiltere'nin kuzeyini kasıp kavuran sanayi devrimi İskoç ovalarına da sıçradı. 1750 ile 1800 yılları arasında İskoç ticareti üç katına çıkarken, İngiltere'nin ticareti

* Meritokrasi, yönetim gücünün, yetenek ve kişilerin bireysel üstünlüğüne yani liyakata dayandığı yönetim biçimidir. Bu yönetim şeklinde idare gücü, üstün özellikleri olduğu düşünülen kişiler arasında paylaştırılmaktadır. (ç.n.)

ise sadece iki katına çıkmıştı. Glasgow şehri, özellikle de Amerika kıtasıyla olan ticaretinde patlama yaşadı. Kölelerin yönettiği Karayipler ve güneyin derinliklerindeki plantasyonlar rıhtımlarına şeker, pamuk ve tütün akıtıyordu. Britanya'nın "tütün baronlarının" yarısı İskoç'tu. İskoçya'nın 2,5 milyonluk nüfusunun üçte biri kısa sürede şehirlerde yaşamaya başladı. Bunu büyük bir sefalet içinde yapsalar da bu sefalet genellikle kırsal kesimdeki koşullardan daha iyiydi. İskoçların ortalama yaşam süresi 18. yüzyıl boyunca yükselmişti.

İşin içinde başka güçler de vardı. İngiltere'den farklı bir kültürel ve dinî geleneğe sahip olan İskoçya'nın üniversiteleri ve kilisesi, Kuzey Avrupa Reformu'nun ön saflarında yer almıştı. Şimdi de sözde Aydınlanma'nın öncüleri arasındaydılar. İlk ivme, Ulster'de bir Presbiteryen olarak doğan ancak Dublin ve Glasgow'da felsefe ve etik üzerine yazıp ders veren Francis Hutcheson'dan (1694-1746) geldi. Adam Smith'in (1723-90) ekonomik yeniliklerine David Hume'un (1711-76) tarih ve felsefesi ile Adam Ferguson'un (1723-1816) matematiği eklendi. Sanat alanında Allan Ramsay (1713-84) ve Henry Raeburn'ün (1756-1823) resimleri ve Robbie Burns'ün yazıları görüldü.

Benzer Fransız hareketinin önde gelen isimleri, George dönemi Britanyası'nın ve özellikle de İskoçya'nın olgunluğuna ve refahına hayranlık duymaya hazırdı. Voltaire Britanya'nın siyasi hoşgörüsüne, Montesquieu ise Parlamentosu'nun ve yasal kurumlarının çoğulculuğuna saygı duyuyordu. Onlara göre Britanya halkı, kimsenin demokratik olarak adlandırmadığı ama devrimi uzak tutmaya yetecek kadar halkın rızasına sahip bir anayasa oluşturmuştu. Bu Britanya'nın entelektüel merkezinin neresi olduğu konusunda ise hiç şüphe yoktu. Voltaire, bir İskoç sloganı hâline gelen şu sözleri söylüyordu: "Tüm uygarlık fikirlerimiz için İskoçya'ya bakıyoruz."

Bu İskoçya'nın en kalıcı sembolü Edinburgh şehrinin kendisiydi. 1680'lerde Holyrood'da yüksek komiser olan II. James, ilk olarak antik kalenin duvarlarının dışında yeni bir şehir önermişti, ancak 1760'lara kadar bu şekilde adlandırılan gerçek bir banliyö ortaya çıkmaya başlamamıştı. Şehir evlerinden oluşan teraslar yeni bir İskoç burjuvazisine hizmet veriyor, klasik zarafeti kuzey sağlamlığıyla

birleştiriyor ve sonunda Dublin'i geride bırakarak görkemli nezaket konusunda Londra'ya bile rakip oluyordu. Bir mucize eseri, evleri ev yapan gerçek özellikler günümüze kadar ulaşmıştır. New Town'daki bir teras ev, Londra'daki eş değerini bir kulübe gibi gösterir.

İskoç Aydınlanması, kimliğine yeni yeni güvenen ve İngiltere'yle birlikteliği görünüşte engellemeyen bir ulusun ürünüydü. Bu paradoks gözden kaçmadı. Hume şöyle düşünüyordu: "Prenslerimizi, Parlamentomuzu, bağımsız hükümetimizi kaybettiğimiz... ve dilimizin çok bozuk bir lehçesini konuştuğumuz bir zamanda, bu koşullarda Avrupa'da edebiyat konusunda en seçkin halk olmamız garip değil mi?" Bu siyasi bir paradokstu. İngiltere ile birleşmenin sunduğu ticari ve entelektüel geniş ufuklardan ve bununla birlikte genel olarak dünyaya daha geniş bir bakış açısından açıkça faydalanan bir İskoçya vardı. Hume'un da ima ettiği gibi, kendi kendini yönetmeye ne gerek vardı?

Kelt uyanışı

İskoç Aydınlanması Avrupa çapında bir fenomendi. İskoçların, İrlandalıların ya da Gallilerin kimlikleri ve fikirleri, tarihleri ve dilleri üzerindeki etkisi daha az belirgindi. Ancak kuşkusuz geçmişe ve Britanya Adaları'nın yeni ortaya çıkan uluslarının varsayılan kökenlerine olan ilginin arttığı bir döneme denk geldi. İskoçya'dan George Buchanan ve Galler'den Edward Lhuyd gibi münferit akademisyenler, Breton Paul-Yves Pezron ile birlikte çeşitli Kelt dilleri arasındaki benzerlikleri deşifre etmeye başlamışlardı. Bu diller, uzun bir süre tarih öncesi kabilelerin anlaşılmaz mırıldanmaları olarak görülmüştü. Yeni eğitimin görevi, yoksulların dilsel tutsaklıktan kurtulup İngilizcenin ışığına çıkmalarına yardımcı olmak olarak görülüyordu.

18. yüzyıl ilerledikçe, Lhuyd'un Kelt dilleri olarak sınıflandırdığı diller de kendi başlarına ilgi çekmeye başladı. Bu diller tarih ve efsane alanlarından çıkıp Antiquarianizm*, edebiyat ve hatta müzik

* Antiquarianizm, geçmişte yaşamış antik halk ve medeniyetlerin geleneği, sanatı ve sosyal yapısına duyulan ilgi anlamına gelir. (ç.n.)

alanlarına girdi. 1730'larda Galler'de, Anglesey'deki Morris soyadlı üç kardeş "Galce ilmini ve bilgisini" teşvik ederek ve Galce yazı ve şarkı almanakları yayınlayarak kendilerince bir Galce "rönesansı" aradılar.

Galce konuşanların en yoğun olduğu yer Londra'ydı. Londralı Galliler 1715'te Eski Britanyalıların Onurlu ve Sadık Cemiyeti'ni kurdular. Sadık kelimesi, bazı asi İskoçların aksine Hanover kraliyetine olan saygılarını vurgulamak içindi. Galce formuna sadık kalarak, 1751 yılında Onurlu Cymmrodorion Topluluğu ve özellikle Gwynedd göçmenleri arasında Galce konuşmaya ve Galce şarkı söylemeye adanmış daha popüler Gwyneddigion Topluluğu olarak ikiye ayrıldı.

Bu faaliyet Galce eğitimine, özellikle de Carmarthenli Griffith Jones'un dikkat çekici "gezici okullarına" olan ilgiyi artırdı. Çobanlık yaparken Anglikan bir din adamına dönüşen Jones, 1734 yılında, genellikle kışın ya da çiftliklerin sakin olduğu zamanlarda bir topluluğa üç aylığına yerleşen ve çocukları ve ebeveynlerini Galce okuma yazma öğrenmeye davet eden gezici bir okul kurmuştu. Öğretmenler daha sonra başka bir yere gidiyordu. Jones ise aynı anda üç düzine okul işletebiliyordu.

Tam zamanlı ve yoğun bir öğretim yöntemi uygulanıyor, öğrenciler çoğunlukla İncil ve Mezmurlar Kitabı* aracılığıyla kendi yazılı ve sözlü dillerini öğreniyorlardı. Yöntem başarılı oldu. Jones'un ölümüne kadar yaklaşık 3.500 Galce eğitim veren okulun açıldığı ve 250.000 çocuk ve yetişkine okuma yazma öğretildiği tahmin ediliyordu. Bunun sonucunda Galler, o dönemde okuma yazma bilen yetişkinlerin çoğunlukta olduğu az sayıdaki Avrupa ülkesinden biri hâline geldi. Yoğun öğretim yönteminin, çocukları meşgul etmeyi ve öğretmenleri yıllarca süren resmî derslerde çalıştırmayı amaçlayan günümüzün düşük yoğunluklu okul eğitiminden çok daha verimli olduğu görülmektedir. Bu düzen, günümüzde yüksek hızlı ticari dil kurslarında yaşamaya devam etmektedir.

---

* Mezmurlar Kitabı, popüler ismiyle Zebur, Tanah'ın üçüncü bölümü, Ketuvim'in ise ilk kitabı olan Yahudi kutsal kitabıdır. (ç.n.)

Ağırlıklı olarak Antiquarianistlerden gelen bu canlanmanın karşılaştığı zorluk, bunun özellikle Galli, İskoç ve belki de İrlandalı olup olmadığı ya da herhangi bir anlamda yeni bir "Keltçilik" olup olmadığıydı. Aynı zamanda bilim ile fantezi ve icadın vahşi kıyıları arasındaki puslu sınır bölgesinden de muzdaripti. İrlandalı filozof John Toland (1670-1722) kökleri Hristiyanlık öncesi paganizme dayanan bir Kelt varlığı öngörüyordu. Hiçbir arkeolojik kanıt olmadan 1717'de Londra'nın Primrose Hill'inde toplanan bir Kadim Druid Tarikatı kurdu. Bir din adamı olan William Stukeley (1687-1765) bu çağrıya uyarak kendisini bir başdruid olarak atadı ve Antiquarianist John Aubrey tarafından ileri sürülen bir teoriye dayanarak Stonehenge'in Druidizm'in tapınağı olduğunu iddia etti. Hiçbir şüphecilik bu teorinin ölmesine izin vermemiştir.

Londra'nın Gallileri ise kendisine Iolo Morganwg (1747-1826) adını veren, Antiquarianist Edward Williams adında bir taş ustasının kısa süreli büyüsüne kapıldılar. Williams eski Galce yazıları ve şarkıları topladı (ya da yazdı) ve bunları varsayılan bir Galler tarih öncesi dönemi ile ilişkilendirdi. Gorsedd ya da taht adı verilen bir edebiyatçılar grubu kurdu ve ilk törenini 1792 yılında yine Primrose Hill'de düzenledi. Druidler, ozanlar, efsaneler ve çoğu Morganwg tarafından icat edilen Galce şiirlerden oluşan hayaller, Londra'nın Galli sürgünleri arasında hevesli bir pazar buldu. Gorsedd'i Galler'e getirme girişimi, sözde devrimci potansiyeli nedeniyle yetkililer tarafından engellendi.

İskoçya uzun süre bu hareketin dışında kalamadı. James Macpherson (1736-96) İskoç bir koleksiyoncu, politikacı ve daha sonra ortaya çıktığı üzere bir dolandırıcıydı. 3. yüzyılda yaşamış Ossian adlı İskoç-İrlandalı bir ozanın babası Fingal'i konu alan destanını bulduğunu ve çevirdiğini iddia etti. Ossian, Avrupa çapında bir yayıncılık heyecanı hâline geldi ve "Keltomanya" olarak da bilinen sözde Kelt uyanışının tohumlarını atmak için her şeyden fazlasını yaptı. Amerika'nın kurucu babası Thomas Jefferson, Ossian'ı "gelmiş geçmiş en büyük şair" ilan etmiştir. Voltaire ise onun şiirlerinin bir parodisini yazmıştı. Beethoven Ossian'ın onuruna yirmi beş İskoç şarkısı için müzik yazdı ve Mendelssohn "Fingal'in Mağarası"

uvertürünü besteledi. Macpherson'ın dizelerinin uydurma olduğu kısa sürede ortaya çıktı. Galceleri berbattı -aslında Macpherson'ın kendi dizelerinin geri çevirisiydi- ve Dr. Johnson tarafından yerden yere vuruldular. Fakat bu durum onların cazibesini hiçbir şekilde azaltmadı.

Napolyon Bonapart bile kısa bir süre sonra kendisini Kelt soyundan gelen bir hükümdar olarak görmeye başlamıştı ve "Fransızların imparatorluk kuran Keltlerden oluşan bir ulus" olduğuna ikna oldu. Daha sonra 1804 yılında Paris'te, görkemli Fransız geçmişine adanmış Académie Celtique'i (şimdiki adı Société des Antiquaires de France) kurdu. Almanya'da da yeni bir ulusal özbilinç, Kelt ağacında dallar bulmaya hevesliydi. Tüm Avrupa sonunda kendine ait bir klasik öncesi tarih keşfetmiş olmaktan memnun görünüyordu.

Bu durum özellikle Britanya Adaları'ndaki uluslar için geçerliydi. Keltomanya; Galliler, İskoçlar ve İrlandalılara, ister kolektif ister her birine özgü olsun, uzun zamandır kendilerini ezen ve tarihlerinin bekçisi olan İngiltere'ye karşı koyabilecekleri bir kimlik sundu. Bu iyi bir haberdi.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DAĞILMANIN İLK ADIMLARI

15

Birleşmek İçin Boğuşan Bir Krallık

Amerika ve Fransa'ya giriş

İngiliz Parlamentosu'nun 1766 tarihli Deklarasyon Yasası, Amerika'daki kolonilerinin tüm mülkleri gibi "imparatorluk tacı ile Büyük Britanya Parlamentosu'na tabi ve bağımlı" olduğunu açıkça belirtmiştir. Parlamento'nun askerî güce dayanan otoritesi, "Amerika'daki kolonileri ve halkı bağlamak için yeterli güç ve geçerliliğe sahip yasalar ve tüzükler yapmasına" izin veriyordu. Üstünlüğün bu şekilde teyit edilmesine rağmen Amerika kıtası Britanya İmparatorluğu'nun gururu; hatta mücevheri, iyi bir başarının somutlaşmış hâli olarak görülüyordu.

Bu durum özellikle New England için geçerliydi. Çoğunluğu gurbetçi olan vatandaşları, onları "kendi halkımız, kardeşlerimiz" olarak tanımlayan Londralı politikacılar arasında yaygın bir teveccühe sahipti. Bunlardan biri olan İngiliz Thomas Pownall (1722-1805), İngiliz milletvekili olmak için geri dönmeden önce New Jersey'de sonra da Massachusetts Körfezi'nde valilik yaptı. Amerika'nın Westminster Parlamentosu'nda temsil edilmesi için mücadele yürüttü ve imparatorluğun tek bir yasama otoritesi altında "büyük bir deniz alanı" hâline gelmesini savundu. İngiliz hükümeti bunu kabul etmedi. Amerikalı kolonistler Westminster'da hiçbir varlık gösteremediler ve fiili bir özyönetime sahip olsalar da bu durum dışişleri, ticaret ya da vergilendirme konularını kapsamadı.

1773'te Londra çay için karmaşık yeni kurallar ve vergiler getirdiğinde Massachusetts kolonisi derhal isyan etti. Bu konuda Britanya'da önemli bir desteğe sahip olan İrlandalı Muhafazakâr Edmund Burke, III. George (1760-1820) hükümetini "Amerikalıları eskiden olduğu gibi... kendi kendilerini vergilendirmeye bırakmaları" konusunda uyardı. Eğer onlara yüce egemenliğin sınırsız ve sınırlandırılamaz doğasını dayatırsanız, bu yollarla onlara egemenliği sorgulamayı öğretirsiniz. Memleketi İrlanda'yı anımsatan bir soruyla, "Özgürlük ve [İngiliz] egemenliği uzlaştırılamazsa, hangisini alacaklar?"

Hükümet nasıl tepki vereceğini şaşırmış görünüyordu. Londra'dan gelen emirlerin haftalar sürdüğü Amerika'da, politikayı tartışacak ya da isyancı liderlerle anlaşacak bir Parlamento ya da federal mahkeme yoktu. Vergi protestosu ve gerilla ayaklanması, zamanla bir bağımsızlık savaşına dönüştü. Sekiz yıl boyunca hatalar felaketleri izledi, ta ki Amerikalılar, Fransızların da önemli desteğiyle 1781'de Yorktown'da bir İngiliz ordusunu bozguna uğratana kadar. III. George şaşırmış ve mahcup olmuştu. Kuzey Amerika'daki "ilk Britanya İmparatorluğu" olarak adlandırılan şey dağılmaya başlamasından kısa bir süre sonra kurulmuştu.

İngiltere'nin gururuna indirilen darbe ağır oldu ama 1785'te III. George, John Adams'ı Londra'daki ilk Amerikan büyükelçisi olarak karşıladığında onu İngiltere ile "aynı dilden, benzer dinden ve akraba kandan" olarak selamladı. Ortak bir sözlük ve kültürün yardımıyla özel bir ilişki kuruldu. Daha kısa da olsa benzer bir karşılama 1789 Fransız Devrimi'ne eşlik etti. Her yerde yeni bir radikalizm siyasi söyleme girdi. Başbakan Genç William Pitt (1759-1806) ise Fransa'daki devrimin "yeni bir barış sayfası" açtığını ilan etti.

Her iki devrim de Londra tarafından İskoçya ya da İrlanda'ya yönelik politikanın değiştirilmesi gerektiği şeklinde okunmadı. Bunun yerine yetkililer, özellikle yeni Fransız rejimine yönelik her türlü devrimci coşku belirtisini bastırmaya çalıştı. 1793'e gelindiğinde Pitt hükümeti her türlü devrimci görüşün, hatta "siyasi reform" savunuculuğunun bile kamu güvenliğine karşı bir suç olduğunu ilan ediyordu.

Çıkarılan ders en hassas noktadan vuruyor

Fransa'daki olayların dikkatle izlendiği yerlerden biri de İrlanda sokaklarıydı. Londra'nın 1691 Limerick Antlaşması'nı hiçe sayması yerleşmek için eve geliyordu. Katolik sivil haklarında vaat edilen ilerleme kaydedilmemişti. Katoliklerin imtiyaz hakkı genişletilmemiş, kamu işlerine ya da toprak sahipliğine erişimleri sağlanmamıştı. İrlanda Parlamentosu, Protestanlarla dolu olmasına rağmen Poynings Yasası tarafından engellenmeye devam ediyordu. Parlamentonun her bir kararı, Londra'nın vetosuna tabiydi.

Devşirme İngiliz toprak mülkiyeti artık İrlanda'nın verimli tarım arazilerinin neredeyse tamamına yayılmıştı. Katolik kiracıların İngiliz toprak sahiplerine kira ve Anglikan kiliselerine ondalık vergisi ödemeleri gerekiyordu. Adaletsizlik kökleşmiş ve zehirli bir hâl almıştı. İngiltere'deki İrlanda gerginliğinin bir diğer kaynağı da topraksız İrlandalı işçilerin kontrolsüz bir şekilde İngiltere'ye göç etmesiydi. Nerede bir kanal inşa edilmesi ya da Londra'da bir arazinin genişletilmesi gerekse orada gecekondu kampları ortaya çıkıyordu. Böylece İngiltere'nin sanayi devriminin ve Londra'nın gelişen orta sınıfının altyapısı büyük ölçüde İrlandalı emeği üzerine inşa edildi.

Bunun sonucu olarak göçmen karşıtı öfke artmıştı. İngiltere ve İrlanda'da Katolik istihdamına yönelik cezai kısıtlamaları hafifleten 1778 tarihli Papistler Yasası gibi mütevazı bir parlamento önlemi 1780'de kabul edildiğinde, İç Savaş'tan bu yana Londra'da görülmemiş sokak gösterileriyle karşılandı. Gordon Ayaklanmaları olarak adlandırılan olaylarda Katolik evleri ve kiliseleri, Londra'nın umutsuzca amatör polis teşkilatının beceriksizliği nedeniyle daha da şiddetlenen bir şiddetle saldırıya uğradı. Son çare olarak silahlı askerler çağrıldığında, 300 kadar isyancıyı öldürdüler.

Gordon Ayaklanmaları, 1780'lerde Londra'nın Amerika üzerindeki kontrolünü kaybettiği bir dönemde İrlanda'da siyaseti hareketlendirdi. Sadece Katoliklerin değil; Protestanların ve Dublin'in

Anglo-İrlandalı toplumunun da katıldığı, Londra'nın hâkimiyeti altındaki bölgeler üzerindeki acımasız otoritesine toplu olarak öfkelenen bir Vatansever Hareketi oluştu. Dublin Parlamentosu'nun kıdemli milletvekillerinden Henry Grattan (1746-1820) Londra'yı Poynings Yasasını yürürlükten kaldırması ve iç yönetimi tesis etmesi, aksi takdirde 1641'dekine benzer yeni bir isyanla karşı karşıya kalacağı konusunda uyardı.

1782'de bu uyarı etkisini gösterdi ve Pitt hükümeti reformu kabul etti. Yeni bir kanunla, "İrlanda halkının sadece Majesteleri ve bu krallığın [İrlanda] parlamentosu tarafından çıkarılan kanunlara bağlı olma hakkının... sonsuza kadar sabit ve kesin olduğu ve bundan sonra hiçbir zaman sorgulanamayacağı veya sorgulanamayacağı" açıkça belirtilmiştir. Poynings Yasası yürürlükten kaldırıldı. İç egemenlik iddiası açık ve nihai görünüyordu. Londra, Amerika'nın mesajını duymuştu.

Dublin'deki yürütme hâlâ Londra tarafından atanıyor olsa da yeni "Grattan Parlamentosu" İrlanda'nın kendi kendini yönetme yolunda düzenli bir ilerleme için son şansı olduğunu kanıtladı. Grattan'ın liderliğinde 1792-3'te Katoliklerin İrlanda'nın siyasi ve ekonomik yaşamında oynayabilecekleri rolü genişleten yasalar çıkardı. Bu yasalar krallığı temsil eden vali Lord Fitzwilliam tarafından desteklendi. Ancak Londra, kraliyetin veto etme imtiyazını elinde bulunduran ve bunu kullanacağını belirten amansız Katolik karşıtı III. George'un buna karşı güçlü muhalefetinin farkında olarak, bu özgürleşmeye giderek daha fazla düşmanca yaklaşmaya başladı. George, "İngiltere Kilisesi'nin koruyucusu olarak" hareket ettiğini söylüyordu. Sonuç olarak yasa geçemedi.

Kararları Amerika'yı yeni kaybetmiş bir hükümdarın kraliyete meydan okuyan bu hareketi Grattan'a istifa etmekten başka bir seçenek bırakmadı ve Londra'yı İrlanda'nın isyanın eşiğinde olduğu konusunda uyardı. İrlanda'nın yasama bağımsızlığı, Pitt'in söz verdiği gibi "sonsuza kadar" ve "tartışılmaz" değil, din adına daha doğarken boğulmuştu.

1798'deki İrlanda isyanı

İrlanda patlak verdi. 1796 yılında Protestan kökenli genç bir İrlandalı radikal olan Theobald Wolfe Tone (1763-98), Birleşik İrlandalılar Cemiyeti olarak bilinen radikal bir partinin kurucularından biri olarak öne çıktı. Cemiyet aslında, Katolikler gibi Londra'nın iç yönetimden vazgeçmesine kızan Protestanlar tarafından Belfast'ta kurulmuştu. İrlandalı Protestanların çoğu Presbiteryendi ve dolayısıyla İrlanda Kilisesi'nin "üstünlüğünün" dışındaydı. Katolik yurttaşlarına katılarak "İngiltere'nin ülkemiz üzerindeki otoritesini yıkana ve bağımsızlığımızı ilan edene kadar çabalarımızdan asla vazgeçmeyeceğimize" yemin ettiler.

Tone, George Washington'un 1788'de "İrlanda yurtseverleri, sizin davanız benimkiyle aynıdır" dediği Amerika'ya gitti. Ancak Britanya'yı kendi kaderine terk etmekten memnun görünen Amerikalılar tarafından anlayışsız bir şekilde karşılandı. Paris'te Tone'un karşılanması coşkuluydu. Bourbonlar gitmiş olabilirdi ama Paris; ister Galli prensler, ister Stuart taklitçileri ya da Katolik devrimciler olsun Londra'ya karşı şikâyeti olan herkese hâlâ rahatlık sunuyordu. Paris Direktörlüğü*, başlangıçta büyük bir hevesle Tone'ya pratik destek sunmaktan mutluluk duydu.

Aralık 1796'da kırk üç gemi ve yaklaşık 14.000 kişiden oluşan bir Fransız kuvveti, yakında bir İrlanda ayaklanmasının çıkacağından emin oldukları İrlanda'nın batı kıyısına gönderildi. Denizaşırı istilalarda sık sık olduğu gibi, kötü havalar Britanya Adaları'nın en iyi savunucusuydu. Deniz o kadar dalgalıydı ki Tone'un endişesine rağmen ordu karaya çıkamadı ve eve dönmeye karar verdi. Fransız desteği artık azalmıştı. Galler'de bir ayaklanma başlatmak ve Bristol üzerine yürümek umuduyla 1797 başlarında Pembroke'a tuhaf bir Fransız çıkarması yapıldı. Fishguard yakınlarında karaya çıkan 1.200 kişilik bir ayaktakımı sarhoş bir şekilde ortalığı birbirine kattı

* Direktörlük, 26 Ekim 1795'ten Napolyon Bonapart tarafından 18 Brumaire Darbesi ile devrildiği ve yerini Konsolosluğa bıraktığı 10 Kasım 1799'a kadar Fransız Birinci Cumhuriyeti'nin beş üyeli yönetim komitesiydi. (ç.n.)

ve yerel milisler tarafından yakalandı. Bir grup, "Pembrokeshire kahramanı" olarak kutlanan Jemima Nicholas adlı bir kadın tarafından dirgenle tutuklanmıştı.

O sırada Britanya resmen Fransa ile savaş hâlindeydi ve İrlandalıların Fransız birliklerini Britanya topraklarında açıkça karşılamaları kabul edilemezdi. Bu durum, Tudorların İskoçların aynı düşmanla flörtüne verdiği tepkiyi hatırlatıyordu. Ancak 1798'e gelindiğinde Dublin'deki İngiliz yetkililer, Katolikleri ve Kuzey Presbiteryenlerini kapsayan 280.000 İrlandalının silah altında olduğu söylenen bir isyanla karşı karşıya kaldı. Sahadaki İngiliz askerleri fiili savaş yetkileri altında hareket ediyordu ve bunun sonucunda İrlandalılara ve güçlerine karşı aşırı şiddet uygulandı.

Savaş uzadıkça uzadı. 1798'deki küçük Fransız saldırıları kısmen başarılı oldu. Wexford ve Wicklow bir noktada hükümetin kontrolüne geçti ve Wexford'da kısa süreliğine cumhuriyet ilan edildi. Bir deniz çatışması sırasında Tone tutuklandı ve hapsedildi, bunun sonucunda da intihar etti. Yetenekli ve açık sözlü bir adam olan Tone, yeteneklerini ülkesinin hizmetine sunma şansından mahrum bırakılan İrlandalı kahramanlar arasına katıldı.

Yıl sonunda isyan sona ermişti. İsyancılar, 10.000 ila 50.000 ölü arasında değişen tahminlere göre toplu infazlara maruz kaldı. Tarihçi Roy Foster bunu "kayıtlı İrlanda tarihindeki en yoğun şiddet patlaması" olarak tanımlamıştır. Wicklow'da bir grup mahkûmun vurulmak üzere bağlandığı bir ağaç o kadar kurşunla doluydu ki hiçbir testere onu deviremedi.

Çok eşitsiz bir evlilik

1798 İrlanda isyanı; Katolikler ve Konformist* olmayan Protestanlar, Belfastlı tüccarlar ve Dublinli ustalar, hatta toprak sahipleri ve soylular gibi İrlanda'nın neredeyse tüm topluluklarını kucaklaması açısından önemliydi. Bu bir Katolik Konfederasyonu değil, tüm

* Konformistler veya Uyumcular, İngiliz Kilisesi'nin uygulamalarına uyan insanları ifade eder. (ç.n)

İrlanda'yı kapsayan bir bağımsızlık hareketiydi. Londra ise Amerika'nın ayrılmasından bazı dersler çıkarmıştı ama bunlar eski imparatorluğuna değil yeni imparatorluğuna uygulanıyordu. 1784 tarihli Hindistan Yasası ve 1791 tarihli Kanada Yasası, imparatorluk otoritesi altında bir ölçüde yerel yetki devri* sağlamak üzere tasarlanmıştı. Dublin'e, hatta Protestan yükselişine bile böyle bir yetki devri söz konusu değildi.

Bunun yerine Londra, 1536'da Galler'de ve 1707'de İskoçya'da uyguladığı zorunlu evlilik planına İrlanda'yı da dâhil etmeye karar verdi. Bunun sonucunda İrlanda, siyasi ve yasal olarak İngiltere ile birleştirildi. Dublin Parlamentosu son eylemlerinden birinde, 1799 yılında Londra'dan gönderilen bir birlik tasarısına karşı oy kullandı. Bir yıl sonra ise fikrini değiştirdi, tıpkı 1707'de İskoçya'nın yaptığı gibi rüşvetle verilen oyların telaşıyla bunu yapmıştı. Hasta Grattan salona sendeleyerek girdi ve iki saat boyunca oturarak ama fırtınalı bir muhalefet konuşması yaptı. "Ülkemin kaderine sadık, özgürlüğüne sadık, düşüşüne sadık" olduğunu ilan etti.

Dublin Parlamentosu'nun varlığı artık sona erdi ve üçte ikisi küçük Anglo-İrlandalı ilçelerden gelen birlik yanlısı yüz İrlandalı milletvekili Londra'ya gitmek üzere gemiye bindi ve kraliyete sadakat yemini etti. Bir kraliyet temsilcisi İrlanda'yı Dublin Kalesi'nden yönetmeye devam etti, ancak herhangi bir meclise hesap vermiyordu. İrlanda Anglikan Kilisesi, İngiltere Kilisesi ile birleştirildi ve Lordlar Kamarasında bir başpiskopos ve üç piskopos ile oturmaya başladı.

1801'de ortaya çıkan yeni birliğin adı Büyük Britanya ve İrlanda Birleşik Krallığı'ydı. Hükümdarın ünvanı sorunu ortaya çıktığında, kışkırtıcı bir şekilde III. George'un Britanya Adaları İmparatoru olarak adlandırılması önerildi. George bunu reddetti, ancak I. James'in Union Jack'i yeni bir Aziz Patrick Haçı içerecek şekilde sıkıştırıldı. Galler yine "anavatan" olarak kabul edilmedi. Bayrak, Birleşik Krallık'a dünyanın en tuhaf bayraklarından birini miras bırakan bir

* Çeviride yetki devri, egemen bir devletin merkezi hükümetinden bölgesel veya yerel düzey gibi alt ulusal düzeyde yönetmek üzere yetkilerin yasal olarak devredilmesi şeklinde kullanılmıştır. (ç.n.)

imparatorluk propagandasıydı. İnsanlar bu bayrağın bir ulusu mu; üç ulusu mu, hatta dört ulusu mu temsil ettiğini soracaktı.

Londra'ya göre, Grattan'ın Parlamentosu'nun ezilmesi savaş zamanındaki acil bir durum nedeniyle gerekliydi. Bu tür acil durum önlemlerinin çoğu gibi bu da amacını aştı. Birleşik Krallık, 1 Ocak 1801'de Cromwell'in Commonwealth'inin restorasyonuyla ortaya çıkmıştır. İrlanda ulusal meclisi olmayacak, il meclisi dışında yerel özerklik ve iç yönetim olmayacaktı. İrlanda ile ilgili yasalar Londra'da çıkarılacaktı. İngiliz hükümeti için bu durum ideolojik bir sorun teşkil etmiyordu. Eski İngiliz İmparatorluğu'nun tüm ulusları tek bir hükümdarı paylaşıyor ve tek bir parlamentoda yer alıyordu. Normanlar döneminde olduğu gibi, birlik konfederal kurumlarla değil siyasi asimilasyonla sağlanacaktı.

18. yüzyılın büyük bölümünde İskoçya ve Galler kendilerini bu merkezi birlik biçimine alıştırmaya başlamıştı. İyimserler artık Hanover'in "altın çağı"nın ardından Britanya Adaları'nın gerçekten de dört halkı bir araya getirebileceğini umuyordu. Britanyalılık kavramı, İskoçların, İrlandalıların ve Gallilerin eşit rol oynadığı denizaşırı bir imparatorluğu kucaklayacak şekilde genişlemeye başlamıştı. Şüphesiz bir İngiliz İmparatorluğu'nun ima ettiği geçmişteki şikâyetler ve güç dengesizlikleri tarihe karışabilirdi.

Talihsiz bir doğum

Ama öyle olmadı. Linda Colley'nin işaret ettiği gibi, emperyalizm büyük ölçüde kendi oluşum mekanizmaları olan şiddet yoluyla otoriter bir ses kazanır. Büyük Britanya, birçoğu için Britanya İmparatorluğu'nun bir gurur kaynağı hâline geldiği İskoçlar için tahammül edilebilir olabilirdi. İngilizleri hükümdardan ziyade bir dereceye kadar ortak olarak görebilirlerdi. Ancak İrlandalılar kendilerini hiçbir zaman bu şekilde görmemişlerdi. Colley'in ifadesiyle, İrlanda "Büyük Britanya'yı çok daha eski bağlılık ve sadakatlerin üzerine bindirilmiş... ve her şeyden önce savaşla şekillendirilmiş, icat edilmiş bir ulus" olarak görüyordu. Geçmişte Hibernia, Roma Britanyası'ndan

bağımsızdı. Gal dilinin Bretonik dili ile çok az ortak noktası vardı. İrlanda Britanya tarafından fethedilmiş ve fethedilmiş bir halk olarak yönetilmişti. Gerçekler böyleydi.

Özellikle de III. George, topraklarının bir bölümünün bu kadar Katolik olmasından dolayı hâlâ dehşete düşmüş durumdaydı. Hatta 1793'te az sayıdaki Katolik mülk sahibi oylamayı kazandı. Kral, parlamentosunun yaptığı gibi İrlanda'yı da İngiltere Kilisesi'nin "yönetmesi" konusunda ısrarcıydı ve yeni Birleşik Krallık'ın bu ısrara uymasını sağlamaya kararlıydı. 1800 yılında imzalanan birlik anlaşması uyarınca Katoliklerin Parlamento'da yer almalarına ve kamu görevlerinde bulunmalarına izin verilecekti. Bu taviz Pitt tarafıından kabul edilmişti ama artık ruhsal çöküşün eşiğinde olan kral tarafından engellendi. Bu taviz o kadar açıktı ki 1801'de Pitt istifa etmek zorunda kaldı, ancak daha sonra geri döndü.

İrlanda bir kez daha deliye döndü. Yeni nesil İrlandalı politikacılar Tone ve Grattan'ın bayrağını devralmak üzere öne çıktılar. Daniel O'Connell (1775-1847) 1823'te Katolik Derneği'ni kurdu ve beş yıl sonra Clare Kontluğu'nda iyi finanse edilen bir ara seçimle Westminster'ı kazandı. Yüzyılı aşkın bir süredir bir Katolik için ilk olan zaferi o kadar kesindi ki, Londra'daki Avam Kamarası ona geleneksel sadakat yeminini ettirmeye cesaret edemedi.

Ertesi yıl, 1829'da III. George öldüğünde, Katolik özgürleşmesinde bir başka Katolik Yardım Yasası ile bir atılım sağlandı. Bu yasa ile Katolik mal sahiplerine seçme ve seçilme hakkının yanı sıra hukuk ve kamu hizmetlerinde çalışma hakkı tanındı. Yeniden başlayan bir İrlanda isyanının kesinliğiyle karşı karşıya kalan muhafazakâr başbakan Lord Wellington bile tasarıyı Parlamento'dan geçirmek zorunda olduğunu gördü. Yine de Battersea Fields'da fanatik bir Katolik karşıtı akranıyla sahte bir düellodan sağ çıkmak zorunda kaldı.

İrlanda'da O'Connell artık "Kurtarıcı" olarak görülüyordu, ancak öfkeli IV. George onu "İrlanda Kralı" olarak adlandırırken kendisi sadece "Windsor Katedrali'nin Başpapazı" idi. Bir sonraki 1832 "Reform Yasası" seçimlerinde İrlanda oylarının üçte biri 1801 birliğinin feshedilmesini talep eden adaylara gitti. 1843'e gelindiğinde

İrlanda yeniden hareketlendi ve O'Connell antik Tara Tepesi'nde 750.000 olduğu tahmin edilen bir kalabalığa coşkulu bir konuşma yaptı. Sesinin yamaç boyunca tekrarlanması için bir "çığırtkan" ordusuna ihtiyaç duyulmuş olmalıydı. Toprak mülkiyeti reformu, Anglikan ondalık vergilerine son verilmesi ve İrlanda için Birleşik Krallık içinde tam bir özerklik talep etti.

O'Connell şimdi de tartışma rüzgârlarıyla karşı karşıya kaldı. Şiddet içermeyen bir mücadelede ısrar etti ve böylece kendi destekçilerini ılımlılar ve militanlar arasında böldü. Ayrıca İrlanda kimliğinin "dinde yattığını" ve Ulster Protestanlarının "yabancı sapkınlıkların kuzeydeki sahipleri" olduğunu da ekledi. Bu, İrlanda'nın kuzeyi ve güneyi arasında süregelen bölünme bir uçuruma dönüşürken Ulster'in büyük bir kısmının düşmanlığını kazanmasını sağladı. Hatta bir Belfast gazetesi, kuzeyin bir gün bölünmeye ve "kendi ayrı krallığına" ihtiyaç duyabileceğini ileri sürdü.

1841 nüfus sayımı çarpıcıydı. İrlanda'nın 1800 yılında 4 milyon olan nüfusu şimdi iki kattan fazla artarak 8,5 milyona ulaşmıştı. Bu rakam İngiltere'nin 16,5 milyonluk nüfusunun yarısından fazlaydı. İngiltere'nin gergin Anglikanları için Katoliklerin özgürleşmesi artık sadece bir din meselesi değil, aynı zamanda bir demografi meselesiydi. İskoçya'nın 2,6 milyon ve Galler'in 1,1 milyon olmasıyla Britanya Adaları nüfusunun neredeyse beşte ikisi İngiliz değildi. Bu büyüme hızıyla, bir gün İrlandalı, Galli ve İskoç seçmenler gibi az sayıda topluluğun önemli bir nüfusa etki etmesi düşünülebilirdi. İmparatorlukların böyle olmaması gerekiyordu.

Büyük kıtlık

Kader şimdi düzeltmelerin en acımasızını sunuyordu. 1845'te patlak veren İrlanda kıtlığı, İrlanda'nın temel kalori ve protein kaynağı olan ve yetiştirilmesi kolay, çok amaçlı bir gıda maddesi olan patatesi vuran bir hastalığın sonucuydu. İrlanda'nın batısının büyük bölümünde patates ekimi yapıldığından alternatif bir gıda kaynağı kalmamıştı. Artık bir sonraki yılın mahsulü için tohumluk patates

yoktu ve gıda ithalatı için nakit para da kalmamıştı. İrlanda ticaret ekonomisini ayakta tutmak için Londra hükümeti İrlanda'nın tahıl ihracatını yasaklamayı bile reddetti ve beş yıl süren kıtlık boyunca Dublin'den tahıl ihracatı devam etti.

Bunun sonucunda 1850 yılına kadar bir milyondan fazla İrlandalı açlıktan ya da buna bağlı nedenlerden ölmüştür. Bir milyon İrlandalı da İngiltere ve Amerika'ya güvenli bir şekilde ulaşmak için gemilere doluştu. Sadece beş yıl içinde nüfus 8,5 milyondan 6,5 milyona düştü ve 5 milyona kadar geriledi. Bilinmeyen sayıda insan İrlanda'da başıboş gezer hâle geldi, cesetleri yol kenarlarında yatıyordu. En yoksul batı eyaleti Connacht'ın nüfusunun 1,4 milyondan 400.000'e düştüğü bildirildi. Göç, 1851'de Liverpool nüfusunun dörtte birinin ve Glasgow nüfusunun da hemen hemen aynı oranda İrlandalı olduğu anlamına geliyordu. Halihazırda sanayi devriminin meyveleri arasında yaşayan gelişmiş ve sözde birleşmiş bir Avrupa krallığı için bu açıklanamaz bir felaket gibi görünüyordu.

İngiliz hükümetleri -ister ilerici Tory Robert Peel ister Whig Lord Russell yönetiminde olsun- politikalarını değiştirmek zorunda olmadıkları konusunda kararlıydı. İrlanda'nın gıda ihtiyacının piyasanın arz ve talep yasalarına bağlı olması gerektiğine inanıyorlardı. Ancak iki yıl sonra 1847'de yoksullara yardım yasası yürürlüğe girdi, ancak bu yasa topraklarını kiraya veren mülk sahiplerinden alınan yerel vergilerle finanse edildiğinden etkisi yarım yamalak oldu. Toprak sahipleri tahliye yoluyla yeni vergilerin yükünden kaçınabildi ve birçoğu kiracılarının Amerika'ya geçiş ücretlerini ödedi. Önde gelen toprak sahiplerinden biri olan İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Palmerston'ın İrlandalı mülklerinden en az 2.000 kiracısını tahliye ettiği bildirilmektedir.

Patates hastalığı İskoçya da dahil olmak üzere Avrupa'nın büyük bir bölümünü etkiledi, ancak sadece Batı İrlanda'da nüfusun bu sebzeye olan bağımlılığı felakete yol açtı. Dublin'deki Londra yetkilileri cepheye daha yakındı. Bunlardan biri olan Lord Clarendon, Russell'a şöyle yazmıştı: "Avrupa'da İrlanda'nın batısında yaşanan acıları görmezden gelecek ya da soğukkanlılıkla imha politikasında

ısrar edecek başka bir yasama organı olduğunu sanmıyorum." Görmezden gelindi. Londra, köleliğin kaldırılmasından dolayı İngiliz plantasyon sahiplerine tazminat ödemek için 20 milyon sterlin buluyordu. İrlanda'ya yapılan yardım sonunda 7 milyon sterline ulaştı.

Kıtlık, İrlanda halkının Victoria dönemi İngilteresi'ndeki pek çok kişi tarafından, uygarlaştırıcı Anglo-Saksonlar tarafından İngiltere'den temizlenenlerin soyundan gelen ayrı bir kabile olarak görüldüğü gibi rahatsız edici bir gerçeği ortaya koydu. Önce İrlanda'da sonra da İskoçya'da kıtlık yardımlarını organize etmekle görevlendirilen İngiliz yetkili Sir Charles Trevelyan'dı (1807-86). Ünlü bir kamu hizmeti reformcusu olmadan önce, kıtlığın düzeltilmesinin piyasaya bırakılması gerektiğine inanıyordu. "Tanrı'nın hükmü, İrlandalılara bir ders vermek için bu felaketi gönderdi... dilenci bir topluluk olarak." dedi. Trevelyan görevinin bir kısmını, tercihen Atlantik ötesine göndererek Britanya Adaları'nı Katolik İrlandalılardan kurtarmak olarak görüyordu. Onların yerine, "bize İrlandalı ya da İskoçyalı Keltlerden daha az yabancı olan, düzenli, ahlaklı, çalışkan ve tutumlu bir halk" olan Almanlar getirilmelidir. Bu, Kelt kelimesinin nadiren kullanıldığı bir ifadeydi.

Kıtlık İrlanda'nın büyük bir bölümünü uyuşuk bir bitkinliğe sürüklemiş; toplulukların hayatta kalma mücadelesi, çalışabilir durumdaki erkeklerin göç etmesiyle daha da kötüleşmiştir. 19. yüzyılın ortalarında İrlanda'da doğan erkek ve kadınların %40'ı 1890'da yurtdışında, çoğunlukla Amerika'da yaşıyordu ancak İtalya ve İspanya'dan da Atlantik ötesine benzer göçler yaşadığı söylenmelidir. Amerika'nın kırk beş başkanının yarısı İrlanda kökenli, on dördü ise Ulster'den İskoç-İrlandalı olacaktı. İrlanda'da felaket sonrası dönem Büyük Sessizlik olarak adlandırılıyordu.

16

Dönüşen Bir İskoçya

Dağlık arazilerin temizlenmesi

İrlanda'da bu acılar yaşanırken, İskoçya'da daha farklı bir acı yaşanmaktaydı. İskoç klanlarının 1745'ten sonra dağılması, İngiltere'de ve Avrupa'nın büyük bölümünde çoktan başlamış olan bir tarım devrimi tarafından hızlandırılmıştı. Mahsul ve hayvancılıkta uzmanlaşma, ağırlıklı olarak geçimlik yerel ekonomiyi toprak çitleme ve parasal değişim ekonomisine dönüştürmüştü. Ortak arazi özelleştirilmiş ve yaylalar büyük ölçüde koyunlara ayrılmıştı.

İskoçya'nın vadileri uzun zamandır klan şeflerinin ya da kiracı toprak sahiplerinin temsilcileri olan ve "tacksmen"* olarak adlandırılan kişilerin kiracıları olan küçük çiftçilerin yerleşimleriyle doluydu. Bu kayalıklar artık koyunlar için daha kârlıydı ve ekin eken çiftçiler tarafından usulüne uygun olarak temizlendi. İngiltere'de bu tür temizleme ve çitleme işlemleri, tarım işçilerinin sanayi kentlerine ve kasabalarına göç etmesiyle nesiller boyunca gerçekleşmişti. İskoçya'da devrim çok hızlı oldu. Bütün topluluklar, çoğunlukla balıkçılık ve yosun toplamada iş bulmalarının beklendiği kıyı yerleşimlerine tahliye edildi. Burada bazı toprak sahipleri onlara "eve bitişik tarlalar" tahsis etti.

* Tacksmenler, İskoç dağlık arazilerinin toplumunda orta düzeyde yasal ve sosyal statüye sahip toprak sahipleriydi. Bir tacksmen genellikle kendisine kiralanan arazi ("tack") için yıllık kira ödese de kiracılığı birkaç nesil sürebilirdi. Genellikle toprak sahibiyl'e akraba olurdu ve örneğin klan şefinin ailesinin bir kolunu temsil edebilirdi. Tackmen de toprağını altındaki kiracılara kiralardı, ancak bir kısmını kendisi de elinde tutabilirdi. (ç.n.)

Ekonomi artık İskoçya'nın dağlık arazilerinin klanlarını '45 ayaklanmasından sonraki tüm hükümet fermanlarından daha etkili bir şekilde dağıtmıştır. 18. yüzyılın ikinci yarısında İskoç dağlık arazi mülklerinin yaklaşık üçte ikisi, genellikle atadan kalma mülkiyet iddiasında bulunan klan şefleri tarafından yabancılara satıldı. Daha vicdanlı mal sahipleri, halklarını çiftliklerde yeniden barındırmak için biraz çaba sarf ederken birçoğu da Kuzey Amerika'ya giden göçmen gemilerine binmek için para ödedi. Sutherlandli bir demirci ustasının oğlu olan Çinli afyon kralı Sir James Matheson, 1844 yılında Lewis Adası'nın tamamını yarım milyon sterline satın aldı ve sakinlerinden 2.300'ünü Kanada'ya taşıdı. Nova Scotia eyaletinin 19. yüzyılın başlarında 50.000 dağlık araziliyi kabul ettiği ve üç nesil boyunca Galce konuşmaya devam ettikleri tahmin edilmektedir.

Protestolar bölük pörçüktü ama bazen de şiddetliydi. 1807 ve 1821 yılları arasında İskoçya'nın kuzeybatısındaki en büyük toprak sahibi Sutherland Kontesi, binlerce kiracısını örnek kıyı köyleri olarak tasarladığı yerlere yerleştirdi. Ailenin açıklanan niyetleri yapıcı olsa da uygulamalar pek öyle değildi. Yerel gazeteci Patrick Sellar, kurbanları "ilkeller ve yerliler" olarak adlandırdı ve Sutherland adı en kötü suiistimallerle ilişkilendirildi. "Sutherland'in Yıkımı" olarak adlandırılan bu olay, ailenin Londra'daki malikanesinin önünde gösterilere ve ölüm tehditlerine yol açtı.

Temizlikler İskoçya'nın dağlık bölgelerini insan coğrafyasından kopardı. Nüfusun üçte biri yarım yüzyıl içinde yaylaları terk ederek ya kıyı yerleşimlerine ya da Amerika'ya taşındı. Çok azı İskoçya'nın iç bölünmesinin derinliğini gösteren, gelişen İskoç Ovası endüstrilerine yöneldi. Yeniden yerleşim çoğunlukla İngilizce bilmeyi gerektirdiğinden Galce konuşma oranı da düşmüştü.

İskoçya'nın İrlanda ile paylaşmadığı bir deneyim de patates kıtlığından kaynaklanan açlıktı. Bunun nedeni büyük ölçüde yulaf talebinin devam etmesiydi. Kıtlık 1846'da vurduğunda, kiliseler ve diğer hayır kurumları yerel yardım için fon topladı. Edinburgh'da, yardıma ihtiyacı olanları kaydetmek için resmî yoksulluk panoları kuruldu ve İrlanda'da acı çekenlerin bir kısmı olan 250.000 kadar

isim risk altında olarak listelendi. Açlık ve buna bağlı hastalık vardı ama gerçek açlık çok azdı. Ancak yine de paralellikler kuruldu. İskoç tarihçi Tom Devine, yüzyılın ortalarında İskoçya'nın %90'ının hâlâ İrlanda'dakine benzer bir oranla çoğunlukla mülk sahibi olmayan 1.500 aileye ait olduğunu tahmin ediyordu. Bunların çoğu İskoç Ovalısıydı. İskoçya'da küçük toprak sahiplerinin toprak sahibi olmasına izin verilmesine rağmen aynı mülkiyet güvencesi eksikliği vardı.

Göçü savunanlar, bunun ekonomik bir gereklilik olduğunu ve çoğu İskoçyalının üzgün ama huzurlu bir şekilde yeni evlerine gittiğini belirttiler. İskandinavya ve İtalya'da olduğu gibi İrlanda ve İskoçya'da da göç uzun zamandır hayatın bir gerçeğiydi. İskoç Ovalarında yaşayan Robbie Burns bile iş için o kadar çaresizdi ki bir noktada Karayipler'deki bir köle plantasyonuna iş başvurusunda bulundu. Dr. Johnson "bir İskoç'un gördüğü en asil seçenek, onu İngiltere'ye götüren yüksek yoldur" dediğinde bu hedefi tüm dünyaya yaymış olabilirdi. Ancak İskoçya'da hiçbir şey İrlanda'daki kıtlıkla kıyaslanabilecek bir siyasi tepki, kendi kendini yönetme özlemi yaratmadı.

Bir İskoç romantizmi

İskoçya'nın 18. yüzyıl Aydınlanma Çağı, Naiplik dönemine gelindiğinde Edinburgh'u Avrupa'nın ünlü kentlerinden biri hâline getirmişti. Şimdi de en ünlü vatandaşı Sir Walter Scott'un (1771-1832) çabalarıyla kültürel bir yeniden markalaşmayla zenginleşmişti. Popüler bir roman yazarı ve Romantik akımın savunucusu olan genç Scott, İngiltere ile birleşmeye karşı çıkmıştı ama artık bu geçmişte kalmıştı. Yazıları onu yeniden canlanan İskoç tarihinin, özellikle de 1780'lerde James Macpherson tarafından şüpheli bir şekilde sömürülen İskoç dağlık bölgelerinin dramatik potansiyeline karşı uyarmıştı. İskoçyalılar evlerinden sürülürken bile Scott onlar için göz alıcı bir rönesans hazırladı. 1814'te, son yarım yüzyılda hiçbir Avrupa ulusunun "İskoçya krallığı kadar tam bir değişim geçirmediğini" ilan etti. O kadar ileri gitti ki, İngiltere'yi "eğer bizi İskoçlardan ayırırsanız, bizi lanet olası yaramaz İngilizler olarak bulursunuz" diye uyardı.

Scott'ın yeni İskoçyası'nı üzerine inşa ettiği dayanak, İskoç dağlık bölgeleriydi. Uzun zamandır ilkel ve bakımsız bir taşra olarak görülen bölgeyi egzotik bir heyecan diyarına dönüştürdü. 1820'de İskoçya Kelt Derneği'nin kurucu üyesiydi ve İskoçlar için neredeyse hiç kullanılmayan bir sıfat kullandı. Bunun İrlanda ya da Galler ile paylaşılacak bir sıfat olduğunu belirtmedi. İki yıl sonra yeni İngiliz hükümdarı IV. George (1820-30) İskoçya'ya 171 yıl boyunca ayak basan ilk hükümdar olma niyetini açıklayarak İskoçya'nın yükselen statüsünün sinyalini verdi. Scott, Kelt Topluluğu'nun İskoçya'nın tarihi ve modasıyla ilgili bir gösteri sahnelemesiyle birlikte törenlerin efendisi olacaktı.

En dikkat çekici olanı ise Scott'un bu gösterinin yıldızını, yakın zamanda mahkûm dağlık arazi klanları ve onların yasaklanan İskoç eteği ile kareli İskoç kumaşlarından başkası yapmama kararıydı. Adı anılmayanlar, sanki bir gecede İskoç zaferinin kaynağı hâline geldi. İskoç kumaşı, '45 ayaklanmasının ardından çıkarılan Kıyafet Yasası'nın ardından İskoç eteğiyle birlikte ortadan kaybolan -kabileye özgü olmayan- desenli bir kumaştı. Yasak 1782 yılında kaldırılmıştı. İskoç kumaşı ve etekler İskoç Ovası giysileri olmamasına rağmen Scott, Edinburgh kalabalığına Kral George'un alayını "tüm ekoseli ve tüylü" karşılamalarını emretti. Klanlar yeniden keşfedildi ve İskoç ulusunun kurucu halkları olarak kutlandı. Norman Davies'e göre bu "tarihteki en büyük tanıtım gösterilerinden biriydi" ve zekice başarılmıştı. Sonraki on yıl boyunca 900 kişi Kelt Derneği'nin yıllık Kelt balosuna katılacak, erkekler ve kadınlar için İskoç eteği ve kumaşları zorunlu olacaktı. 1873 yılında cemiyete "Kraliyet" ünvanı verildi.

Scott "Keltleştirilmiş gösteriş" ile suçlandı. Bugün buna Disneyleştirme denebilir. Ancak bin yıllık bir ihmalden sonra kendilerine İskoçlar diyen kuzeyli bir halk ilgi odağı olmuştu. Eskiden düşman olarak görülen ve nüfusları göçler nedeniyle harap olmuş bir bölge, hayranlık uyandıran ve üzerinde çalışılan bir nesne hâline geldi. Alexander Nasmyth (1758-1840) ve Edwin Landseer'in

(1802-73) resimleri İskoç dağlık arazilerini İngiliz misafir odalarına taşıdı. Landseer'in görkemli geyiği *Vadinin Hükümdarı* (Monarch of the Glen-1851), İskoç resimlerinin en tanınmışı, neredeyse ulusal bir amblemdi. Sanatçı, kasvetli *Vahşi Doğada Kiralık Gün* (Rent-Day in the Wilderness-1868) ile güncel tarihi de kabul etmekten kaçınmadı.

George tarafından İskoçya'ya gösterilen ilgi Kraliçe Victoria (1837-1901) tarafından iki katına çıkarıldı. O ve kocası Albert ilk kez 1842'de kuzeye gittiler ve bir hafta boyunca ülkeyi gezerek cazibesinden övgüyle söz ettiler. Balmoral Kalesi'ni 1848 yılında kiraladılar ve dört yıl sonra satın alarak maiyetlerini ağırlamak için büyük ölçüde genişlettiler. İskoç dağlık arazilerinin girişinde yer alan Balmoral, Edinburgh'daki Holyrood Sarayı'nın yerini alarak İngiliz monarşisinin ikinci merkezi hâline geldi. Kraliyet ailesinin erkekleri ikamet ederken İskoç eteği giydiler ve eskiden yasadışı olan Stuart tartanı ustalıkla Kraliyet Stewart'ı olarak yeniden piyasaya sürüldü (ve yeniden adlandırıldı). Victoria günlüğüne "vahşi güzelliğin romantizmi... sevgili İskoçya, dünyanın en gururlu, en güzel ülkesi" diye yazdı. İskoç kumaşı giymiş Albert bunu "*so gemütlich*" olarak tanımladı.

İskoçya artık kendisini Sakson bir hükümdarın desteğinde sözde Kelt bir marka olarak sunuyordu. Kraliyet himayesi bir İskoç dağlık arazisi mülküne sahip olmayı İngiliz aristokrasisinin statü sembolü hâline getirdi. Dükler, markizler ve kontlar, silahları ellerinde, yakın zamanda boşaltılan vadilerde devriye geziyorlardı. Bloomsbury Grubu'ndan Lytton Strachey 19. yüzyılda Alman endüstrisinin İngilizleri geride bıraktığını, çünkü Alman iş adamlarının fabrikalara yatırım yaparken İngilizlerin av köşkleri inşa ettiğini küçümseyerek belirtmiştir. Turizm ise patlamıştı. Dr. Johnson'ın 1770'lerdeki acımasız dağlık arazi ziyaretleri Kaledonya büyük turuna dönüştü. George Earl'ün *Güneye Geliş:Perth İstasyonu* (Coming South:Perth Station) adlı tablosu, İskoç dağlık arazi tatilinden dönen zengin ziyaretçilerle dolu bir peronu gösteriyordu.

Kelt uyanışı nedir?

Scott'ın hedefine çağırmadığı Keltçenin tek yönü Galceydi. Bu dil hiçbir zaman İskoç Ovaları'nın dili olmamış, uzun zamandır İskoç İngilizcesi olarak bilinen bir İngiliz lehçesine dönüşmüştü. 18. yüzyıl Edinburgh'u kendisini "Kuzeyin Atinası" olarak adlandırdığında dilbilimciler İskoç İngilizcesini "Attik" ve taşra Kuzeydoğu İskoçççasını "Dorik" olarak tanımlamışlardı, her ikisi de Antik Yunan bölgelerine atıfta bulunuyordu. Bu lehçelerin izi Eski İngilizce, İskandinav ve diğer Germen kökenlerine kadar sürülebilir, Galce ile hiçbir bağlantıları yoktur.

Burns milliyetçiliğini şiire dönüştürdüğünde, bunu Lallans olarak adlandırdığı ve gururla yazılmasını ve söylenmesini istediği İskoç Ovası'nın yerel dilinde yapmaya çalıştı.

Gerçek İskoçlar
Konuşmalarını dengelemek için acı çekmezler
Ya da kurallar koymazlar
Ama düşüncelerini düz örgü Lallans dilinde söylerler
Senin ya da benim gibi.

Ulster de daha sonra Burns'ün dilinde, Ullans olarak vaftiz edilen kendi Ulster İskoç lehçelerinin bir karşılığını bulmaktan memnun oldu. Bazı Aberdeen ilahi konserlerinin Dorik, Lallans, Latince ve Yunanca dillerinde düzenlendiğini duymuştum.

Böylece dil, çoğu İskoç'un hâlâ Galce konuşulan dağlık araziler ve adalar ile doğu ve güneydeki ovalar arasında kabul ettiği bir ayrımı yansıtıyordu. İrlanda'daki kıtlıktan İskoçya'daki kıtlığa geçen Sir Charles Trevelyan, kuzeyliler arasında bile bir farklılık tespit etti. Galce konuşulmayan Kuzey Denizi kıyısı, daha çalışkan ve dolayısıyla kıtlıktan daha az etkilenen olarak tanımladığı "Danimarkalı ya da Norveçli ırk tarafından" doldurulmuştu, oysa Atlantik'e bakan Galce konuşan insanlar İrlandalılardan farklı değildi.

Bu tür ayrımlara verilen önem, Victoria döneminin etnik kalıplaştırma modasını beslemiştir. Oyun yazarı George Bernard Shaw,

John Bull'un Öteki Adası (John Bull's Other Island) adlı eserinde İrlandalı bir gurbetçinin memleketindeki yurttaşlarıyla alay edişini anlatır. Bir İrlandalının hayal gücü, der, "onu asla yalnız bırakmaz, asla ikna etmez, asla tatmin etmez; ama ona gerçekle yüzleşemeyeceğini, onunla başa çıkamayacağını, onu fethedemeyeceğini hissettirir: bunu yapanlarla sadece alay edebilir. Bu onu çalışmaktan kurtarır." Diğerleri bu genellemeyi Gallilere ve İskoçlara kadar genişletmiştir. Şair Matthew Arnold (1822-88) yeni tanımlanan "Keltleri" Anglo-Saksonlardan ayıran pek çok kişiden biriydi. 1861'de Aberdare'deki bir Galler eisteddfodunu* ziyaret ettikten sonra "tüm halkınızda uyanan coşku karşısında hayranlıkla doldu." "Keltleri", "duygusal, şiirsel ve romantik... gerçeklerin despotizmine karşı her zaman tepki vermeye hazır" bir halk olarak nitelendirdi. Bu kesinlikle muhteşem şekilde büyük anlama sahip bir yorum.

Bazıları buna müzikhol karikatürüne uygun davranarak karşılık verdi. İskoçya'da bir dağlık arazili; vahşi bir dağda, tartan giysileriyle ve elinde mızrağıyla, görünüşe göre İngilizleri vurmayı bekleyen asil bir vahşi olarak sunuldu. Galli, John Martin'in aynı adlı muhteşem tablosunda (1817), I. Edward'ın ordusunun önünde kendini ölüme atmadan önce bir uçurumun üzerinde ilahi söyleyen saçlı son ozandı. İrlandalı; yaramaz, yeşil şapkalı, müzikal, şairane, zıplayan ve kıkırdayan bir cüce cin idi. Londra metrosunda kemanıyla salınırken izlediğim neşeli bir İrlandalı sokak çalgıcısıydı. Karşısında oturan büyülenmiş bir Amerikalı gözüme takıldı ve "Keltlerinizi çok seviyorum" dedi.

Bu tasvir, Britanya Adaları'nın iş ve kamu işlerine uygun olmadığı varsayılan bir halkına aitti. Arnold'a göre bu halk "araçların amaçlara ustalıkla ve kararlılıkla uygulanmasından... ve kendi örgütlü siyasi varlıklarını oluşturacak doğru mizaçtan" yoksundu. Tüm bunlar, Hanover ve Saxe-Coburg Hanedanları'nın çağında, "disiplinli ve sürekli itaatkâr bir halk olarak, özgürlüğün ve kendi kendine

* Eisteddfod, Galler kültüründe şiir ve müzik dahil olmak üzere çeşitli yarışmaların düzenlendiği bir festivaldir. Eisteddfod terimi Galce'de "oturmak" anlamına gelen "eistedd" ve olmak anlamındaki "fod" kelimelerinden türemiştir. (ç.n.)

bağımsızlığın devredilemez bir kısmını koruyan" Anglo-Saksonlarla karşılaştırılacaktı.

Bu karikatür belki de 19. yüzyılda birçok İskoç'un, İngiltere'yle birlik kavramı yerleşirken neden kendilerini Kelt kelimesiyle tanımlamakta isteksiz olduklarını açıklıyor. Edinburgh'un New Town'u giderek daha da büyürken, Glasgow'un endüstriyel refahı ona "imparatorluğun ikinci şehri" ünvanını kazandırdı. Glasgow'un zenginliği ticaretten imalata, özellikle de gemi ve giysi üretimine doğru genişledi ve o kadar çok İrlandalıyı kendine çekti ki Glasgow nüfusunun üçte biri Katolik olduğunu iddia etti. 1887 yılında Glasgow'un doğusunda bu topluluğa hizmet etmek üzere bir futbol kulübü kuruldu ve yumuşak bir "C" harfi ile telaffuz edilen Celtic adını aldı. Kimse rakip takım Rangers'ın taraftarlarına Kelt demeye cesaret edemezdi.

İskoçya'nın aristokrasisi İngiliz özel okullarına ve üniversitelerine gitmeye devam etti ve İskoçluklarını iddia ederken bile İngiliz aksanıyla konuştular. Askerî birlikler, demiryolları, oteller ve hatta posta adresleri bile "North British" olarak yeniden adlandırıldı. Edinburgh'un en büyük oteli 1991 yılında Balmoral olarak yeniden adlandırılana kadar hâlâ North British idi. "Batı Britanya'nın İrlandalı eş değeri denemesi, şaşırtıcı olmayan bir şekilde, tutmadı. İrlandalılar ne kadar İrlandalı ise İskoçlar da o kadar İskoç'tu, ancak bu kimlik siyasi bir ifadeye ihtiyaç duymayan bir özgüvenle taşınıyordu.

17

Keltçe Konuşuyor musunuz?

Daha güçlü bir Galler'de daha güçlü bir Galli

18. ve 19. yüzyıllarda Galler; İrlanda ve İskoçya'nın yaşadığı siyasi ve ekonomik travmaların çok azını yaşamıştır. Bunun nedeni, Galler'in ekonomik çeşitliliğin verdiği güvenle Britanya'nın en müreffeh bölgelerinden biri olma sürecinde olmasıdır. Yaylaları uzun zamandır İngiliz pazarlarına kolayca götürülebilen koyun yetiştiriciliğini desteklerken, güneydeki iyi sulanan vadiler ve sınır bölgesi sığır yetiştiriciliği için idealdi. Galler, İngiltere'nin yünleri ve süt ürünleri için uzun süredir bir kaynaktı. 20. yüzyıla kadar neredeyse hiçbir İngiliz ana caddesinde bir Galler mandırası yoktu.

Bu refah sırasıyla altın, bakır, kalay ve demir cevheri rezervleri ile madenler tarafından daha da arttı. Daha sonra 1800'lü yıllardan itibaren Galler dünyanın en iyi kömürünü ve çatı arduvazını üretmiştir. Bugün Galler'in hemen her yerinde yapacağınız bir yürüyüş, en ulaşılmaz yerlerde bile bu refahın kalıntılarını, maden ocaklarını, tren raylarını, depoları ve kumaş fabrikalarını görebilirsiniz. Merioneth'in eski başkenti Dolgellau, çiftçiliğin yanı sıra, gelişen bir eldiven yapım endüstrisi, kayrak taşı ocakları ve yerel altın madenlerinde çalışan 500 kişiyle övünüyordu. Yakındaki sahil köyü Aberdyfi sadece topraklarında tarım yapıp denizinde balık avlamakla kalmıyor, aynı zamanda bakır ve arduvaz madenciliği yapıyor, akarsularında giysi imalathaneleri ve kıyılarında gemi yapımıyla övünüyordu. 20. yüzyılın başlarında köyde altı ibadethane ve üç okul vardı.

Bu refah kendi gerilimini yarattı. Napolyon Savaşları demire olan talebi artırdı ve Merthyr Vadisi bol miktarda kömür, kereste ve su gücü ile demirin beşiği oldu. Tek eksik ulaşımdı, Cardiff'e giden kanal için elli iki kanal havuzu gerekiyordu. Maaşlar da buna uygun olarak arttı. John Davies'e göre bir Merthyr işçisi "bir çiftlik hizmetlisinin aldığı günlük şilinden üç kat daha fazla kazanıyordu... ve bir işçinin bile saati vardı." Bu da Galce konuşan, kiliseye giden ve izole topluluklardaki işverenlerle çalkantılı bir ilişki içinde olan bir "vadi" kişiliği yetiştirdi.

Böylece Merthyr, 1831'de ekonomik gerilemenin Cyfarthfa Demir Fabrikası'nda ücretlerin kesilmesine yol açmasıyla militan bir ayaklanmanın odağı hâline geldi. İsyanı bastırmak için dağlık arazili birlikler gönderildi ve yaklaşık yirmi kişi öldürüldü. Masum olduğu düşünülen bir lider asıldı. Güney Galler, 1839'da Newport'ta bir isyanla sonuçlanan daha geniş bir imtiyaz talebiyle İngiliz Çartistlerine* katılmada öne çıktı. Diğer karışıklıklar yeni yol ücretlerine ve buna bağlı tarımsal yoksulluğa karşıydı ve katılımcıların kadın kılığına girmesi nedeniyle "Rebecca" isyanları olarak adlandırıldı. Ancak İrlanda'daki benzer protestoların aksine, bu tür militanlık Galler'e özgü değildi ve milliyetçilik ya da özyönetim meselesiyle ilgisi yoktu.

Göç kesinlikle gerçekleşmiştir, ancak hiçbiri İskoçya ya da İrlanda'daki gibi aynı ölçekte olmamıştır. Amerika'daki ilk Galli yerleşimleri Wisconsin, Pennsylvania ve Arjantin'deki Patagonya'da olduğu gibi dinî mezheplerden oluşma eğilimindeydi. Wisconsin anayasası bile Galce olarak yayımlanmıştır. Yaklaşık 25,000 Amerikalı Mormon bu dönemden Galli ataları olduğunu iddia etmektedir. Ünlü Mormon Tabernacle Korosu'nun Galler'den esinlendiği söylenmektedir.

Galler'de komşu ülke İngiltere'nin aristokrat sarayları ve büyük malikânelerinden çok azı, daha ziyade Aberystwyth'in dışındaki Hafod ve Nanteos'un daha mütevazı ölçeğindeki George ve Victoria

* Çartizm, 1838'den 1850'ye kadar olan dönemde, İngiltere'de, politik reformlar için işçi sınıfının verdiği mücadeleye ve bu mücadele etrafında şekillenen işçi hareketine verilen isimdir. Tarihte, bu büyüklükte ve ülkesel boyutta ortaya çıkan ilk örgütlü işçi eylemidir. (ç.n.)

dönemi soylu evlerinin bolluğu görülüyordu. Bunların birçoğunun 1950'li ve 60'lı yıllarda trajik bir şekilde yıkılması tarihçi Thomas Lloyd tarafından kaydedilmiştir. Öte yandan Ruthin, Meifod, Montgomery ve Carmarthen gibi köyler ve pazar kasabaları, İrlanda veya İskoçya kırsalındaki eşdeğerlerinden çok daha geniş, güzel teraslar ve çift cepheli evlerle kaplı sokaklar sergilerler.

Sonuç olarak Bristol, Birmingham ve Liverpool gibi İngiliz şehirlerine yakınlığı nedeniyle İngiliz kültürel asimilasyonuna karşı savunmasız kalabilecek olan Galler, sosyal olarak istikrarlı kalmıştır. Tüccar ve profesyonel bir sınıf, dış dünya için köklerini terk etmedi. 20. yüzyılda yaşamış Galli ekonomist Brinley Thomas bu konuda net konuşmuştur: "Galce dilinde kitlesel bir kültürün gelişmesine zemin hazırlayan şey, endüstriyel Galler'in önemli bir nüfusa geçim kaynağı sunabilmesiydi." 1851 ile 1921 yılları arasında -Britanya'nın geri kalanında tarımın hızla gerilediği bir dönemde- Galler'in kırsal nüfusu sadece 170.000'den 114.000'e düşmüştür. Bireysel çiftliklerin gerçek sayısı ise 40.000 civarında sabit kalmıştır.

Din aynı zamanda toplumsal bir tutkal görevi de görüyordu. Atıl hâlde bir Anglikan Kilisesi; William Williams, Daniel Rowland ve Howell Harris gibi ünlü vaizler kuşağı tarafından harekete geçirildi ya da üstesinden gelindi. Binlerce kişi onları dinlemeye geliyor, çoğu zaman açık havada yamaçlarda vaaz veriyorlardı. Galce dilinin her sınıftan erkek ve kadına hitap eden bir coşkusu vardı. Vaazların şarkılı *hwyl*'i*, Amerikalı ateşli müjdecilerin tadını önceden veriyordu.

1811 yılında bir din adamı; Thomas Charles, Anglikan Kilisesi'nden ayrıldı ve on binlerce takipçisini Metodizme kazandırdı. Onlarla birlikte aileler, İncil sınıfları, Pazar okulları, miraslar ve bağışlar da geldi. Uyumsuzluk da Baptist, Presbiteryen, Kalvinist, Wesleyan ve Kongregasyonalizm** gibi çok sayıda mezhebe bölündü. Galler Muhalefeti kendi içinde siyasi olarak radikal değildi. Davies,

---

* *Hwyl* Galcede, duygusal motivasyon ve enerjinin heyecan verici bir hissi tarif etmek için kullanılır. (ç.n.)

** Kongregasyonalizm, her cemaatin kendi kendini yönettiği ve diğer benzer yerel cemaatlerle inanç bağlarını sürdürdüğü bir Hristiyan doktrinleri ve dinî yönetim sistemidir. (ç.n.)

14. Bölümde anlatılan Griffith Jones'un okullarının muhafazakârlığın sıcak noktaları olduğuna işaret etmektedir. Jones'a göre, Gallilere kendi dillerini okuyup yazmayı öğretmek "Gallilerin İngilizlerin tehlikeli fikirlerini ve gevşek uygulamalarını benimsemelerini engelleyecek bir bariyer" oluşturmalıydı. İnanç ve Gal dili gençleri toplumlarına ve topraklarına bağlayacaktı. Galler'deki Anglikan Kilisesi, İrlanda'da olduğu gibi her zaman yabancı bir İngiliz ithalatı olarak görülecekti.

İngiliz hükümetinin tepkisi İrlanda'da Katolikliğe karşı olduğu kadar Galler'deki muhaliflere karşı düşmanca olmamıştır, ancak yine de karşı çıkılmıştır. 1844 yılında Galler eğitiminin durumunu incelemek üzere üç İngiliz akademisyenden oluşan bir komisyon kurulmuştur. Komisyonun bulguları büyük ölçüde Galce eğitimin ve Metodizmin yayılmasından endişe duyan Anglikan din adamlarından gelmiştir. Komisyon, Galce'yi "halkın ahlaki ilerlemesi ve ticari refahı önünde çok yönlü bir engel" olarak nitelendirdiği için kendi döneminde bile tartışmalı olan üç adet Mavi Kitap hazırladı. Nonconformist ibadetin "Galli kadınların neredeyse evrensel olarak iffetsiz olmasına" yol açtığı gibi tuhaf bir uyarıda bulundu.

Böylesine anlamsız bir dil öfke uyandırdı. Reform durdu ve 1870'lere kadar bir dizi Galce eğitim yasası, mezhepsel olmayan ulusal okullar ve kolejler programını başlattı. Bu projeler Londra'da yetenekli bir Galli memur olan Sir Hugh Owen (1804-81) tarafından savunuldu. 1870'te İngiltere ve Galler'de zorunlu eğitimin tesis edilmesini, 1889'da Galler'de okul eğitiminin İngilizlerin elinden alınarak yerel ilçe eğitim komitelerine devredilmesi izlemiştir.

Öğretme biçimi tartışmalı olmaya devam etti. İrlanda'da Daniel O'Connell açık sözlüydü. İrlanda dilini "Babil'in inşasında insanlığa bir lanet olarak dayatılan" bir esaret olarak görüyordu. Ona göre İrlanda dili halkını yoksulluklarına zincirliyordu. Her ne kadar "İrlandalıların yüreğini burkan pek çok hatırası olsa da... Yavaş yavaş terk edilmesine üzülmemek için yeterince pragmatistim." O'Connell'a göre İngilizce öğrenmeyi ve öğretmeyi reddetmek "dilsel intihar" demekti.

Aynı şekilde Galler'de, evde Galce konuşan çocukların hayatta ilerleyebilmeleri için ön koşul İngilizce öğrenmeleriydi. Amaç Galce'nin bastırılması değil, iki dilliliğin sağlanması olarak görülüyordu. Yeni gramer okullarında Galce dili ve tarihi öğretiliyordu. 19. yüzyılda herhangi bir İngiliz çocuğun İngilizceye erişimini engellemek, yaygın olarak gerici ve engelleyici olarak kabul edilirdi. Oysa bu yüzyılın sonunda Galli çocukların çoğunluğu okuldan iki dilli olarak mezun olmuş ve İngiltere'de en iyi eğitim alanlar arasında yer almıştır.

Bu konu, "Galce Not"un* tuhaf ünü nedeniyle sekteye uğramıştır. Bu, okulda Galce konuştuğu duyulan çocuklar tarafından takılan ve bunu yaparken yakalanan bir sonraki çocuğa verilen bir ceza simgesiydi. Günün sonunda "not" kimin elindeyse o cezalandırılırdı. Çocukların birbirlerine uyguladıkları böylesine kolay bir disiplin aslında pek çok okul sisteminde yaygındı. Japonya, Rusya ve Kanada'da vakalar kaydedilmiştir. Robb, Fransız Breton çocuklarının Bretonca konuştukları duyulduğunda bir *symbole* taşımak zorunda bırakıldıklarını anlatıyor. Günün en sona kalanı tuvaletleri temizlemek zorundaydı. Bu uygulamanın, Paris'teki Orta Çağ papaz adaylarının Latince konuşmalarını sağlamak için kullanılan *signum*'dan geldiği söylenmektedir.

Galler'in kültürel özgünlüğüne yönelik daha büyük bir tehdit, Glamorgan'ın maden zenginliğindeki artış gibi farklı bir bölgeden geldi. 18. yüzyılda Swansea'de çıkarılan kalay ve bakır ile Merthyr Tydfil'deki demir fabrikalarının cazibesine kapılan işçiler Güney Galler vadilerine akın etti. Başlangıçta bu akın büyük ölçüde Gallilerden oluşuyordu. Merthyr 1860 yılında Galler'in en kalabalık kasabası hâline geldi. %90'ının Galce konuştuğu ve en az seksen dört kilise ve şapele sahip olduğu söyleniyordu. Yüzyılın ilerleyen dönemlerinde koklaşabilir taş kömüründe yaşanan patlama, Midlands ve daha uzak bölgelerden gelenlerle göçü pekiştirdi.

---

* Galce Not, 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başlarında Galler'deki bazı okullarda öğretmenler tarafından okulda Galce konuşan çocukları caydırmak için kullanılan ve bu dili konuştukları duyulanları işaretleyen bir simgeydi. Anlatılara göre bu işaretin şekli ve kullanım biçimi bölgeden bölgeye değişmekle birlikte en yaygın şekli, çocuğun boynuna asılan bir ipe asılı bir tahta parçasıydı. (ç.n.)

Bu göçün büyüklüğü Galce konuşmanın azalmasına yol açtı, öyle ki yüzyılın sonunda yapılan nüfus sayımına göre nüfusun %50'si artık Galce konuşmuyordu, ancak bunların büyük çoğunluğu Glamorgan'daydı. İrlandalı ve İskoçların %10'undan daha azının Galce konuştuğu bir dönemde bu eyaletin dışında çoğu Galli hâlâ bu dili konuşuyordu. 1899 yılında Galce basılan 136 dergi ve gazete başlığı vardı. Gaelic Derneği'nin *An Claidheamh Soluis*'i (Gal dilinde Işık Kılıcı) o yıl başlayana kadar İrlanda dilinde neredeyse hiç yoktu.

Keltomanya'nın geri dönüşü

19. yüzyılın ortalarındaki George dönemi Keltizm çılgınlığı daha bilimsel bir şekilde geri döndü. Bu akım, Kelt Dilbilgisi (*Grammatica Celtica*) 1853'te yayımlanan ve Latince yazıldığı için etkisi sınırlı olan, hayranlık uyandırıcı bir Alman dilbilimci Johann Kaspar Zeuss tarafından ileriye taşındı. Zeuss, Kelt dillerini yeni tanımlanan Hint-Avrupa geleneğine sağlam bir şekilde yerleştirerek yeni bir çığır açtı. Bu durum, 1846-57 yıllarında, Roma öncesi Avrupa halklarına dair klasik referanslarla geçici olarak ilişkilendirilen Hallstatt ve La Tène yerleşimlerinin keşfedilmesiyle daha da güçlendi. Prusya-Alman milliyetçiliğinin Avrupa sahnesine çıktığı bir dönemde, bu tür egzotik öncüller kendi başlarına bir geçerlilik kazandı. Klasik öncesi olabilecek her keşif, "Kelt" teriminin uygulanabileceği her şeye yönelik bir iştahı besledi.

Bu, hâlen Kelt sanatı olarak adlandırılan sanatta özellikle kök salmıştır. Haçlar, spiraller, düğümler ve kıvrımlar Avrupa'nın dört bir yanındaki arkeolojik alanlarda bulunmuş; Bronz ve Demir Çağı eserlerine bir bütünlük kazandırmıştır. Neo-Gotik ve Art Nouveau ile birlikte Victoria dönemi uyanışçı desen kitaplarına girdiler. Bu kategori daha sonra İrlandalı *Kells Kitabı* (Books of Kells) ve *Lindisfarne İncilleri* (Lindisfarne Gospels) gibi başyapıtlarla ilişkilendirildi, bazen ise "ada Kelt dilleri" olarak sınıflandırıldı.

Kelt diline gelince, en azından üzerinde çalışabilecekleri yaşayan dillerin kanıtları vardı, ancak bunlar çok az ortak nokta

gösteriyordu. Morganwg'ın Gorsedd'i ve Cymmrodorion etrafında toplanan Londralı Gallilerin İskoçya'nın Kraliyet Kelt Topluluğu ile hiçbir teması yoktu. İskoçya'nın ilk Kelt çalışmaları profesörü Donald MacKinnon 1882'ye kadar Edinburgh'a atanmamıştı. Galler ile İrlanda arasında ve hatta Galler ile Bretonya arasında daha yakın bağlar vardı. Ancak 1876'da Dublin'de İrlanda Dilini Koruma Derneği kurulduğunda, ilham almak için İskoçya'daki Galce konuşanlardan ziyade Galler'deki Galce konuşanlara bakıldı.

Galler eisteddfodlarının 1861'de yeniden canlanması bazı İrlandalı meraklıları kendi eisteddfodlarını denemeye teşvik etti, ancak ilk eş değer Feis Ceoil (müzik festivali) 1897'ye kadar Dublin'de düzenlenmedi. Festivalin sekreteri Edith Oldham, Galler eisteddfodunun Roma'daki St Peter's ile karşılaştırıldığında etkinliğin "bir Dublin katedrali" olduğunu endişeyle belirtmiştir. Titiz bir Kelt uzmanı Caoimhín De Barra, 1820 yılında İrlanda gazetelerinde "Kelt" kelimesinin sadece 143 kez kullanıldığını, ancak 1890 yılına gelindiğinde bu sayının 4.702'ye yükseldiğini saymıştır. Galcedeki artış da hemen hemen aynıydı. Çoğunlukla sıfat hâlâ dile atıfta bulunmak için kullanılıyordu ve başka bir bağlamda kullanılmıyordu.

Bu durum, yeni ortaya çıkan Pan-Keltistler için yeni bir zorluk teşkil ediyordu. Onlar, Roma döneminden önce Batı Avrupa'da yaygın olduğu ve hâlâ var olduğu düşünülen bir grup dilin -ve sözde halkların- koruyucularıydı. Peki ama birbirleriyle olan ilişkileri gerçekte neydi? İrlanda'daki patates kıtlığı sırasında Trevelyan'ın söyledikleri, 1854 yılında Keltler ve diğer Avrupalılar arasında ırksal ayrımlar olduğunu iddia eden Fransız Ernest Renan tarafından karşılık buldu. Saç rengi, boy ve kafatası şeklini içeren yeni antropolojik teoriler ilgisini çekmişti. Renan, İngiltere'den "Kelt ülkesine" geçerken, "başka bir dünyanın yeraltı katmanlarına girmek gibi, Dante'nin bizi Cehennemi'nin bir çemberinden diğerine götürürken verdiği izlenim gibi" bir değişiklik tespit ettiğini iddia etti.

Bu tür fanteziler, 19. yüzyılın sonlarında ulusal saflığın yeniden canlanması için hevesliler tarafından sahiplenildi. 1864 yılında bir Fransız akademisyen, Charles de Gaulle (ya da Celt, sonraki

cumhurbaşkanının amcası), daha da ileri giderek bir Kelt Birliği ve yeni bir Kelt dili çağrısında bulundu. Keltleri karşılıklı olarak anlaşılabilir tek bir dil, bir tür Kelt Esperantosu altında birleştirecek bir karma dil aradı. De Gaulle 1867'de Bretonya'da bir pan-Kelt kongresi topladı, ancak kongreye sadece Bretonlar ve Galliler katıldı.

1888 yılında Dublin'de dağılmadan önce sadece üç yıl süren, büyük ölçüde edebi bir toplantı olan Pan-Kelt Topluluğu kuruldu. Bunu bir Pan-Kelt "hareketi" ve ardından iki İrlandalı romantik, Edmund Fournier ve Lord Castletown tarafından desteklenen bir "dernek" izledi. Fournier bir tuhaftı; elektromanyetik, parapsikoloji, spiritüalizm ve psişik araştırmalarla ilgilenen bir bilim adamıydı. Castletown ise İngiliz ordusunda görevli bir asker ve ateşli bir emperyalistti. Bu durum, azınlık grup politikalarının olağan gerilimlerine yol açtı. Galler uygulamalarının ne kadar taklit edileceği, Cornish dilinin kabul edilip edilmeyeceği, şairane törenlerin yapılıp yapılmayacağı ya da İngiliz İmparatorluğu'nun desteklenip desteklenmeyeceği konusunda tartışmalar vardı. Peki ne konuşmaları gerekiyordu? Cevap İngilizceydi.

Tam anlamıyla ilk Pan-Kelt Kongresi 1901 yılında Dublin'de düzenlendi. Bildiriler (İngilizce) okundu ve sokaklarda bir geçit töreni düzenlendi. Antiquarianizm, bilimsellik ve mistisizm arasındaki sınır çok ince bir çizgiydi. Yerel kostümler, borular, korolar ve Galli Druid cübbeleriyle alay edildi. Eski Breton tarihi üzerine yapılan bir araştırma 1881 yılında bir ozan ya da Druid'in izine rastlanamadığını rapor etmişti. Delegeler, Dublin'in belediye başkanlığı cübbeleri konusundaki bazı karışıklıklara rağmen İrlandalıların Kelt kıyafeti giymemesinden dolayı hayal kırıklığına uğramışlardır.

İrlanda ile diğer Kelt toprakları arasında vapur seferleri düzenlenmesi ve Kelt "yüzü" için uygun çiçeğin funda olması önerileri üzerine sıradan tartışmalar yapıldı. Başka kongreler, bir Kelt Olimpiyatı ve hatta belki de Keltya adında bir ulus olmalı mıydı? 1904'te Caernarvon'da ve 1907'de Edinburgh'da olmak üzere, her ikisi de sokak etkinlikleri ve gösteriler olarak popüler olan iki kongre daha düzenlendi. Galliler sayısal olarak bu gösterilerin yıldızlarıydı.

Fournier'nin 1908'de emekli olması ve yerine geçecek yetenekli bir organizatör bulunamaması nedeniyle kongreler durma noktasına geldi. Nihayetinde Cornwall'un Man Adası ile birlikte "altıncı ulus" olarak kabul edilmesi, pan-Keltçiliğin giderek daha fazla süslü bir gösteriye dönüştüğü daha ciddi üyeleri rahatsız etti. Diğerlerine göre Kelt bağı elitist ve yapay görünüyordu; bu görüş "pan-Kelt" yerine kullanılan "Keltler arası" terimine de yansıdı. Öngörülebilir bölünme 1961'de rakip bir Kelt Derneği kurulmasıyla geldi. Gerçekte bunlar, İngilizce olmadığı sürece, tek bir dili konuşan "tek bir halk" değildi. Bir gözlemcinin vardığı sonuç şuydu: "Keltler öncelikle şapkacılık ile ilgilidir."

Avrupa'nın sözde Keltçe konuşan halklarını birleştirmeye yönelik bu çabalar, bu halkların geçmişte olduğu kadar günümüzde de birlik içinde olmadıklarını gösteriyordu. Keltlik kavramı, Tolkien'in daha sonra söylediği gibi, içine istediğiniz her şeyi atabileceğiniz bir isimden başka bir şey değildi. Bir grup benzer dil ve bunları konuşan halklar üzerine saygın bir akademik çalışma olsa da, algılanan herhangi bir birlik bir kimeraydı. Tartışma bir Keltya ülkesi hayal etmeye döndüğünde bunun saçmalığı daha da belirginleşti. Bu ülke görkemli bir Ruritania mı yoksa komünist bir cennet mi olmalıydı? Aynı şekilde, Lord Castletown gerçek Keltlerin güne "Tanrı Kraliçeyi Korusun" şarkısını söyleyerek başlamasını talep ederken, Fournier öbür dünyada Keltlerle birliktelik kurmak istiyordu. En acımasız gerçek ise, Birinci Dünya Savaşı'ndan önce her kongrede insanların konuşmak istemediği bir sorun mevcuttu. Bu ise, İrlanda'nın siyasi amaçlarıydı.

Bir İrlandalı ne kadar Kelttir?

İrlanda'nın hedefi açıktı. İngiltere'den bağımsızlığını elde etmekti. İrlandalılar kendilerini antik fantezilerden uzak tutmaya o kadar hevesliydiler ki Kelt kelimesini Gael'e indirgediler. Kelt ile akraba olsa da, bu terim İrlandalıların İngilizlere zayıf bir şekilde boyun eğdiklerini düşündükleri Bretonca konuşan Galleri dışlıyordu. Gaelic

kelimesi aynı zamanda İskoç dağlık arazilerinin diline de atıfta bulunuyordu, ancak İrlandaca "gaylic'e karşı "gallic" olarak seslendirilerek bir farklılık korunuyordu. İrlanda'nın bağımsızlığından sonra, herhangi bir karışıklık İrlanda versiyonunun sadece "İrlandaca" olarak adlandırılmasıyla çözülmüştür.

1893'te Dublin'de ayrı bir milliyetçi Gaelic Derneği kuruldu, temel amacı İngiliz devlet okullarında yasaklanan İrlanda dilini korumak ve teşvik etmekti. İlk başkanı Douglas Hyde, aralarında kısa bir süre Ulster Orange Order locasının büyük üstadının da bulunduğu bir dizi taraftar toplayan bir Protestan milliyetçisiydi. Birliğin amacı "İrlanda ulusunun İngiliz ulusu tarafından asimile edilmesini önlemekti." Amacı daha açık bir şekilde İngiliz karşıtlığı olamazdı, "İrlanda dilini İngiliz saldırısına karşı birinci derecede önemli bir siyasi silah" olarak görüyordu.

Gaelic Derneği, Pan-Keltçilerle birleşmek yerine, yeni nesil İrlandalı cumhuriyetçi politikacılar ve askerler için bir fidanlık olmuştur. İrlanda dilini milliyetçiliğin belirleyici rozeti olarak görüyordu. Pan-Keltizm'in Castletown ve Fournier'ini "paganlarla oynayan Protestanlar" olarak reddetti. Geçmişe olan takıntılarını bir kenara bırakmalı ve günümüzle, İngilizlere karşı devam eden mücadeleyle ilgilenmeliydiler. Bir Pan-Kelt toplantısında Galli bir başdruid, Yüce Tanrı'dan Güney Afrika'daki Boerlerin "yalan, haksızlık ve hatalarına karşı" İngiliz ordusunun davasını kutsamasını istediğinde bir kriz yaşandı. Kılıcını kınından çıkardı ve orada bulunan herkesi kılıca dokunmaya çağırdı. Boerler İrlanda'da geniş bir desteğe sahipti.

Kelt uyanışı İrlandalı entelektüeller arasında, en çok da Londra'daki İrlandalı gurbetçi diasporasında etkili oldu. George Bernard Shaw, Oscar Wilde, James Joyce, John Millington Synge ve W. B. Yeats gibi önde gelen isimler, İrlanda'nın olduğu kadar Britanya'nın da kültürünü süsleyecekti. Yeats, Bloomsbury ve Bedford Park'ın edebiyatçılarıyla arkadaşlık edebilirdi ama onun hayal gücünü saran şey terk ettiği topraklardı. *Innisfree Gölü Adası* (The Lake Isle of Innisfree) adlı şiiri İrlanda'nın uzak batısının sözde saflığını çağrıştırıyordu. Kalbi ona "şimdi kalk ve Innisfree'ye git, / Ve orada

küçük bir kulübe inşa et, kilden ve sazdan yapılmış... derin kalbin çekirdeği" diyordu.

1890'larda bir Kelt Mistik Tarikatı kurulduğunda, Yeats ve meslektaşlarını en azından ruhen batıdaki Aran Adaları'na ve Keltizm'in kutsal ruhuna geri götürdü. Burası "denizin işkence ettiği, deniz rüzgârının kırbaçladığı topraklardı. Sayısız dere, fiyort, girinti ve geçit onun kırık sınırlarını çizer." Yine de sıkı bir şekilde uzak tutuldular. Yeats ve şair arkadaşı T. W. Rolleston, Kelt şiirinin davasını ilerletmek için Anglo-Galli yayıncı Ernest Rhys ile birlikte Rhymers' Club'ı kurduklarında, bunu Londra Fleet Street'teki Cheshire Cheese Pub'da yaptılar. Rhys'in bir itiraf notunda yazdığı gibi, "Galler İngiltere evlendi; ben de öyle yetiştirildim. Neşeli Londra bana nefes verdi." Yeats bile "sevdiğim her şey bana İngilizler aracılığıyla geldi' itirafında bulunmuştur.

Londra'da bu kadar bağ kurmuş olması zayıf bir Kelt etkisi gibi görünebilir, ancak Yeats'in romantizminin İrlanda'nın Galce canlanması üzerindeki etkisini abartmak zordur. Walter Scott'un daha önce İskoçluğu yeniden canlandırmasıyla aynı düzeydeydi. Yeats, "Hristiyanlığın radikal gerçeklerini daha eski bir dünyanın gerçekleriyle birleştirecek" bir İrlandalılık hayal ediyordu. Genç John Millington Synge'i Paris'ten ayrılıp "Keltlerin son kalesi" olan Aran Adaları'nda yaşamaya ve bunu "sanki halktan biriymiş gibi" yapmaya teşvik etti. Zavallı Synge itaat etmekten başka seçeneği olmadığını düşündü. Batı kıyısı, Synge'in "Avrupa'da kalan en ilkel toplum... yalnızlıklarını ve ıssızlıklarını sadece vahşi şakalar ve kahkahalarla ifade edebildikleri" dediği yeri görmek isteyen herhangi bir yazar için coğrafi bir ilham perisi olan bir Kelt Olimpos Dağı niteliğine büründü. Bu, *Batı Dünyasının Çapkını*'nda (The Playboy of the Western World) onu dikkatle hicvetmesine engel olmadı.

Bu kesinlikle sahte bir Kelt kimliğiydi. Walter Scott'unki gibi, bir ulusun eski bir halk kültüründen sözde ahlaki bir çekirdeğe doğru evriminin izini sürüyordu. Foster'ın belirttiği gibi, "batının yalınayak çocukları, çim ateşleri ve hafifletilmemiş diyetleri, Connacht halkının göç etme eğilimi nedeniyle hayal kırıklığına uğradığını

düşünen Galci entelektüeller tarafından romantik bir şekilde onaylandı." Ancak Kelt geçmişinin neredeyse her anlatıcısı bir göçmendi. Keltçiliğin doğası cepheden kopukluk, Antiquarianistlerin ve akademisyenlerin zihninde üretilen ve en şiddetli şekilde gıyaben deneyimlenen bir varoluştu.

Aynı şey dinin rolü için de geçerlidir. Geleneksel İrlanda tarihi, sorunlarını Katolik/Protestan ayrımına dayandırma eğilimindedir. Bu bölünme inkâr edilemezdi ancak İrlanda'ya özgü değildi. Hem İrlanda'nın geçmişindeki hem de İngiliz yönetimine karşı tutumlardaki daha derin bölünmeleri yansıtma eğilimindeydi. 19. yüzyılda Katolik Kilisesi muhafazakârdı ve çoğunlukla birlikçi statükoyu destekliyordu. Tone, Grattan ve milletvekili Charles Stewart Parnell'den Yeats ve Dáil'in ilk kadın milletvekili olacak Constance Markievicz'e kadar İrlanda'nın önde gelen milliyetçilerinin çoğu Katolik değildi. İrlandalı Katolikler İngiliz karşıtıysa bunun nedeni İngiliz politikasının Katolik karşıtı olmasıydı. İrlandalı köktendincilik sonunda bağımsızlık, refah ve cinsel skandallarla birlikte yok oldu.

Gerçek şu ki, 19. yüzyıl ilerledikçe ve İngiltere'de demokratik güçler ortaya çıktıkça Londra'nın İrlanda politikası savunulamaz hâle geldi. Bunun Keltçilikle hiçbir ilgisi yoktu. Caoimhín De Barra bu konuda nettir. O dönemde İrlanda, "İrlanda milliyetinin ayrı ve ayırt edici doğası konusunda tek bir ısrar" gerektiren varoluşsal bir krizle karşı karşıyaydı. Kelt kimliğinin faydası "[İrlandalıları] Anglo-Sakson İngiltere'den ayırmaktı, Britanya'nın geri kalanıyla bağlantılarını kabul etmek değil." Mesele İrlanda'nın iç yönetimiydi. Bunun Keltlerle hiçbir ilgisi yoktu.

18

Korkunç Bir Güzellik Doğuyor*

Parnell'in yükselişi ve düşüşü

İrlanda'nın paylaştığı bir kimlik varsa o da Britanya'nın batı yakasındaki sözde Kelt kuzenleri değil, Avrupa'nın dört bir yanındaki ezilen uluslar ve onların yabancı egemenliğinden kurtulma arzusuydu. Fransa, İtalya ve Almanya'da 1830 ve tekrar 1848'de devrimler patlak verdiğinde İngiliz hükümetleri siyasi reformun ertelenemeyeceğini geç de olsa anladılar. 1832 Reform Yasası, Britanya'nın endüstriyel koşullarında; yerel yönetimlerinde, yoksullar yasasında, gümrük tarifelerinde ve ticaretinde bir değişim süreci başlattı. Peel'in Muhafazakârları en azından bir süre için bilinçli bir reformist parti olurken, Whigler ise Gladstoncu Liberalizme dönüştü. Westminster'daki Parlamento, reformun ne kadar uzakta ve ne kadar hızlı gerçekleşmesi gerektiği konusunda tartışmaların yapıldığı yerdi. İngiliz devrimini uzakta tutan Parlamento'ydu.

İrlanda hariç. Burada 1830'ların tedrici reformunun kapatması gereken uçurum çok geniş, mağduriyet duygusu çok derindi. 1840'lardan ve kıtlıktan sonra İrlanda'da toprak reformu için yükselen feryat, iç yönetim için yükselen feryatla birleşti. 1801'deki birleşmeden sonra Londra'ya gelen yüzlerce İrlandalı milletvekili çoğunlukla Londra'nın kölesi olmuştu. Yine de 1870'lere gelindiğinde, Katolikler kadar Protestanlar da dahil olmak üzere yarısından

* İrlandalı şair ve oyun yazarı William Butler Yeats'e ait olan bu söz, İrlanda halkı ve İngiliz hükümeti arasındaki bağımsızlık savaşını ifade etmektedir. (ç.n.)

fazlası iç yönetim konusunda kararlıydı. Bu bağlılığın ifade edilmesi ve tartışılması için kurumsal bir forum yoktu. Westminster'daki Parlamento çok uzak ve çok ihmalkardı.

Bu durumda geriye tek seçenek olarak doğrudan eylem kalıyordu. İrlanda reformizmi artık "savaşlarla" ifade ediliyordu; yani ondalık vergisi savaşları, toprak savaşları, iç yönetim savaşları ve savaşların sıcak mı yoksa soğuk mu olması gerektiğine dair savaşlar. Fenian İrlanda Cumhuriyetçi Kardeşliği 1858'de kuruldu ve sıcak savaştan yanaydı. İrlanda'yı "bağımsız demokratik bir cumhuriyet" yapmaya kararlıydı ve açıkça 1798 isyanının mirasını devralıyordu. İrlandalı kanı bir kez daha yükselmişti. Aynı dönemde İrlanda sahnesinde karizma, zekâ ve pragmatist bir figür ortaya çıktı: Charles Stewart Parnell (1846-91). Anglo-İrlandalı Protestan bir geçmişe sahip olan Parnell, Wicklow'da tanınmış bir toprak sahibi baba ve Amerikalı bir annenin çocuğu olarak dünyaya geldi. İngiltere'de eğitim gördükten sonra Cambridge Magdalene Koleji'ne gitti ve Amerika'ya seyahat etti, geri döndüğünde kendini aile mülklerine adadı ve Wicklow'un bölge şerifi oldu.

Parnell, 1873 yılında Ulsterli bir gazeteci iken politikacı olan Isaac Butt (1813-79) tarafından kurulan ılımlı Özerk Yönetim Birliği'ne ilgi duydu. İki yıl sonra Butt'ın altmış kişilik İrlanda Parlamento Partisi'nden (IPP) biri olarak Meath'ten Westminster milletvekili seçildi. Bu grup İngiliz siyasetinde yeni bir güçtü ve açıkça iç yönetime bağlıydı. İskoçya'nın 1707'de birleşmesinden sonra, İskoç milletvekilleri Liberal Parti'nin sadık üyeleri olarak İngiliz siyasi hayatına asimile olmuşlardı. İrlanda birlikçiliği böyle bir asimilasyon görmedi. IPP Westminster'a yüz milletvekili getirdi ve bu eğer istenirse, işleri aksatacak ve iki partili parlamento dengesini bozacak kadar büyük bir bloktu. Liberalizme sempati duyuyor olabilirlerdi ama öncelikle İrlandalıydılar.

Londra, İrlanda'nın yeni meydan okumasına ılımlı reform jestleriyle karşılık verdi. Liberal hükümet 1869'da İrlanda Anglikan Kilisesi'nin lağvedilmesini ve İrlanda'da ondalık vergilerin kaldırılmasını kabul etti. Bunu 1870 yılında kiracıları koruyan ve belirli

durumlarda çiftliklerine sahip olmalarına izin veren Toprak Sahibi ve Kiracı (İrlanda) Yasası izledi. Bu reform, parlamento masasında saatli bomba gibi duran kiracı toprak mülkiyeti ve Katolik karşıtı ayrımcılık konularını gündeme getirerek daha fazlası için talepleri teşvik etti.

1880 yılında Liberal lider William Gladstone iktidara geri döndü ve Parnell, IPP'nin liderliğini devraldı. Bu İrlanda'nın dönüm noktasıydı. Parnell artık tek amacı Birleşik Krallık içinde İrlanda'nın iç yönetimini geliştirmek olan disiplinli bir parlamenter gücün başındaydı. Kırbaçlama, parlamento tıkanıklığı ve taktiksel "asılı parlamento" muamelelerini uygulayan ilk parlamento lideriydi. İlk mücadelesi toprak satın alma hakkını geliştirmek oldu. Gladstone hem İrlanda davasının haklılığını hem de Parlamento'da İrlandalıların oylarına ihtiyacı olduğunu kabul etti. Ayrıca Parnell'in kişisel büyüsüne kapıldı ve onu "tanıdığım en olağanüstü adam... entelektüel bir fenomen" olarak buldu. Avam Kamarası, kiraların düzenlenmesini sağlayan ve çiftlik satın almak için kredi sağlayan bir dizi toprak yasasını -sonunda altı tane olmuştu- kabul etti.

1884'te Birleşik Krallık'taki imtiyaz hakkının daha da genişletilmesi İrlandalı seçmenlerin sayısını iki katından fazla artırdı ve Parnell artık dikkatini tam bir iç yönetime çevirdi. Gladstone, İrlandalı seçmenlerin daha azına oy vermelerinin mümkün olmadığını anlamıştı ve bunun bir şekilde kabul edilmesi gerektiğine ikna olmuştu. O ve Parnell bu konuda sanal bir koalisyona girdiler. Özerklik için çeşitli seçenekler uzun süredir tartışılıyordu. Bunlar hükümetin tamamen ayrılmasından federasyon biçimlerine ve "iç işlerinin" devredilmesine kadar uzanıyordu. Özerk bir devletin sadece İsveç kraliyetine "saygı" sunacağı bir "Norveç seçeneği"nden bahsediliyordu. Çok az İrlandalı gerçekten cumhuriyetçiydi ve çok azı İngiliz monarşisi ya da krallığı ile tüm bağlarını koparmak istiyordu. Sadece kendi kendilerini yönetmek istiyorlardı.

Hiçbir işe yaramadı. Nisan 1886'da yaşlanan Gladstone, İrlanda tasarısı lehine üç buçuk saatten fazla süren ve o güne kadarki en büyük konuşması olarak kabul edilen konuşmasını yaptı. Böyle bir özerkliğin verilmemesi hâlinde İrlanda'nın eninde sonunda ele

geçirileceği ve Britanya'nın "küçük düşürüleceği" uyarısında bulundu. Hiçbir işe yaramadı. Sonuçta doksan üç Liberal Birlikçi liderlerine karşı oy kullandı ve iç yönetim kaybedildi. Parnell'in ülke içindeki popülaritesi azalmaya başladı, siyasi çöküşü kişisel bir boşanma skandalıyla tamamlandı. Bu durum sağlığının bozulmasına ve 1891'de erken yaşta ölmesine yol açtı.

Parnell, İrlanda milliyetçiliğinin taçsız kralı olmuştu. Onun arzusu ulusuna kendi kendini yönetme olanağını sağlamaktı. Bunu kan dökmeden yapmak ve Britanya Adaları'nın doğu ve batı "tarafları" arasında barış getirecek anayasal bir ilişki kurmak istiyordu. İngiltere'nin önde gelen devlet adamlarının desteğini aldıktan sonra bile başarısız olması, İngiliz emperyalizminin gücünü göstermektedir. Londra'daki muhafazakâr görüşe göre, İngiltere'nin iç birliği çözülmez olmalıydı. Birleşik Krallık'ın özü buydu.

Birçok özerklik yanlısı gibi Parnell de bunun ne anlama geldiğini ya da ayrıntılarını hiçbir zaman tam olarak ifade etmemiştir. Elbette İrlandalılar -henüz kadınlar olmasa da- hangi yasalarla yönetileceklerine kendileri karar vermeliydi. Bunun eski hâline getirilmiş bir Grattan Parlamentosu mu yoksa bir kraliyet "dominyonu" altında çeşitli derecelerde egemenlik mi olacağı açık bırakıldı. Tartışmalar uzadıkça, özerklik sabit bir hedef olmaktan çıkıp bir aşama noktası hâline geldi; ertelendikçe, savunucuları tam bağımsızlığın en uç noktasına doğru sürüklendi. Hem Grattan hem de Gladstone'un söylediği gibi, uyarılar açıktı.

Bir de İrlanda işlerine burnunu sokan başkaları vardı; Ulster'in Protestanları, yerleşimcilerin torunları. Bir dereceye kadar özerklikten yana olabilirlerdi ama Dublin'deki Katolik üstünlüğüne karşı savaşacaklarına dair hiçbir şüphe bırakmadılar. Dolayısıyla özerk yönetimin içsel zayıflığı, gücünün tersiydi. Tanımlanmamış olması bazıları için bir fırsat, diğerleri içinse bir bölünme kaynağıydı. Her iki durumda da 1886'daki iç yönetimin başarısızlığı, Britanya Adaları'nda bir başka iç çatışmaya giden yıpranmış ve kanlı yolu yeniden açtı. Londra'nın en eski imparatorluğunun bekçiliği sağır ve kördü.

Özerk yönetimi "nezaketle" öldürmek

İrlanda politikası, Britanya'nın emperyal gücünün doruğa ulaştığı bir dönemde şekilleniyordu. Britanya küresel olarak baskındı, egemenliği eşsizdi ve çoğunlukla tartışılmazdı. Bu nedenle risk altında olması düşünülemezdi. Hindistan'dan, Sudan'dan ve Güney Afrika'dan aşırıya kaçma konusunda uyarıda bulunan pek çok ses vardı. Etkili bir liberal olan Cambridgeli tarihçi Sir John Seeley, *İngiltere'nin Genişlemesi* (The Expansion of England-1883) adlı eserinde "bir topluluğun fetih yoluyla ya da başka bir şekilde başka bir topluluğun mülkü olarak muamele görmesi gerektiğini" iddia etmenin "barbarlık" olduğunu yazdı. "İngiliz ırkının muazzam bir üstünlüğü" yoktu. Yine de Seeley bu uyarıyı ilginç bir şekilde İngiltere'nin "iç ve dış imparatorluklarına" uygularken, endişesi yalnızca ikincisiydi. İç imparatorluk güvenli kabul ediliyordu.

Seeley'in iki İngiliz İmparatorluğu'nu tanıması nadir görülen bir durumdu. İngiliz otoritesi anayasal çeşitliliğe karşı uyanıktı, çünkü artık kaçınılmaz olarak çeşitli rejimler altında yaşayan çok sayıda halkı yönetiyordu. Fransa'nın küçük imparatorluğu, denizaşırı toprakları merkezi bir devletin *département*'ları olan ve Paris meclisinde temsil edilen daha büyük bir Fransa'ya dönüştürülmüştü. Britanya için tek bir bedenin herkese uyması mümkün değildi.

Seeley'in çeşitlilik savunusu, Hong Kong ve ardından Nijerya Valisi Lord Lugard (1858-1945) tarafından sahada hayata geçirilmiştir. Lugard, her bir sömürgede halihazırda mevcut olan yerel yönetim biçimlerine göre şekillendirilmiş bir dolaylı yönetim kavramını ortaya atmıştır. Lugard imparatorluk yönetiminde deneyimliydi ve İngiltere'nin ordusunun ve kamu hizmetlerinin, 19. yüzyılın sonunda çok büyük maliyetlerle çok az kâr elde ettiği toprakları elinde tutamayacağını anlamıştı. İmparatorluğun uygarlaştırıcı erdemlerine inanan biri olarak, bunların ancak yerli yöneticiler ve güç yapıları aracılığıyla yönetilmesi hâlinde işe yarayabileceğini anlamıştı. Dolayısıyla imparatorluğun sömürgeler, prenslikler ve protektoralar ağı ortaya çıktı.

Burke ve diğerleri uzun süredir Amerika'nın kaybından İrlanda'nın dersler çıkarmasını savunsa da Lugard'ın dolaylı yönetim kavramından hiçbir ders çıkarılmamıştı. Parnell'in düşüşüyle birlikte Londra'nın İrlanda politikası eski hâline döndü. Muhafazakâr ve Liberal Birlikçiler için "İrlanda'yı kaybetmek" imparatorluğun diğer bölgeleri için sadece kötü bir örnek teşkil edecekti. Liberal Birlikçi Joseph Chamberlain, "beş milyon İrlandalının Birleşik Krallık'ın geri kalanını dikkate almadan kendilerini yönetmeye başkentin beş milyon sakininden neden daha fazla hakkı olduğunu" sorguladı. Bu klasik bir imparatorluk düşüncesizliğiydi.

Geriye dönüp bakıldığında, 1880'lerdeki İrlanda iç yönetimi krizi sırasında Birleşik Krallık Parlamentosu federal bir anayasaya ulaşmaya çok yaklaşmıştı. Gladstone pes etmedi. Gladstone'nun yaşı ilerledikçe İrlanda, onun için bir takıntı hâline gelmişti. Öyle ki uyanık olduğu vakitlerin çoğunu bu takıntı uğruna harcadığı söyleniyordu. 1892'de kısa süreliğine iktidara döndü ve Parlamento'ya bir başka iç yönetim tasarısı sundu. Bu kez Liberallerin ve İrlandalıların oylarıyla Avam Kamarası'ndan geçmeyi başardı ama o zamanki kalıtsal Lordlar Kamarası'nda Muhafazakârlar tarafından reddedildi. Gladstone bir yıl sonra görevinden ayrıldı ve İrlanda'yı yeni yüzyıla taşımak Lord Salisbury yönetimindeki Muhafazakârlara kaldı.

Salisbury İrlanda'nın taleplerine kulaklarını tıkamadı. Yirmi yıllık toprak reformu, çok az İrlandalı çiftçinin mülklerini satın almaya gücünün yetmesi gibi basit bir nedenden ötürü mülkiyetin İngilizlerden İrlandalıların eline geçmesi için yeterli olmamıştı. Şimdi Dublin hükümetinin satın alma işlemlerini sübvanse etmesine olanak tanıyan yeni bir yasa çıkarıldı. Bu fiili toprak kamulaştırması radikal ve dikkate değer ölçüde başarılı oldu. Büyük mülkler parçalandı. Kiraya verilen toprak sahipliği sistemi çöktü. Hatta hükümet, topraksız işçilere tahsis edilen araziler üzerinde yeni evler inşa etti, bu da devlet çiftçiliğinin bir versiyonuydu. Bu şekilde 310.000 İrlandalı kiracı çiftliklerini satın aldı ve daha fazlası yeniden evlendirilerek İrlanda kırsalını birbirinin aynı evlerle donattı.

Tüm çiftliklerin neredeyse yarısı bir nesil içinde el değiştirdi ve İrlanda'da toprak sahipliği 1870'lerde çiftçilerin %10'unun altındayken 1920'lere gelindiğinde %97 gibi olağanüstü bir orana ulaştı. Kıtlıktan sonraki yarım yüzyıl içinde İrlanda, muhtemelen Avrupa'daki en ilerici toprak politikası ile telafi edilmişti. İskoçya'nın dışarıda bırakıldığını geç de olsa fark eden Londra, 1886'da çiftlik sahiplerine İrlandalılara benzer haklar tanıyan bir Çiftlik Sahipleri Yasası çıkardı. Bu haklar arasında kira güvencesi ve adil kira tahkimi de vardı, ancak sübvansiyonlu satın almayı kapsamıyordu.

İrlandalılar artık Anglikan ondalık vergilerinden, kiracı toprak düzeninden kurtulmuş ve İngilizlerle aynı imtiyazı kullanmakta özgür duruma gelmişti. Foster şu sonuca varıyor: "20. yüzyılın başında İngiliz baskısı ekonomik ya da siyasi olmaktan ziyade tarihsel ve kültürel şekillerde kendini gösteriyordu. Toprak mülkiyeti, vergilendirme ve yerel yönetim reformları İrlanda toplumunu dönüştürmüştü ve sağlam bir kırsal burjuvazi oluşmuştu." Torylerin "siyasi özerkliği iyiliğe boğdukları" söyleniyordu.

İrlanda reformu, çok geç olana kadar ertelenmiş bir erdem klasiğiydi. Eğer 1790'larda Grattan'ın Parlamentosu ya da 1880'lerde Parnell zamanında yasalaşmış olsaydı, İrlanda'nın İngiltere ile barışçıl bir federal konkordatoya giden yolu bulacağı neredeyse kesindi. Hâl böyle olunca, yüzyılın başında bir isyancı günlük yazarı, Liam de Róiste, artık canına tak ettiğini yazarak pek çok kişi adına konuştu. İrlanda'nın monarşi, cumhuriyet ya da sosyalist bir devlet olması umurunda değildi, yeter ki "İngiliz egemenliğinden kurtulsun." Tam bağımsızlık ve hatta cumhuriyetçilik artık yaygın bir cazibe kazanmıştı. Her yerdeki bölünme hareketleri gibi, "özgürlük" davası da hiçbir ekonomik kıyamet uyarısının ve Londra'dan gelen hiçbir uzlaşma teklifinin engelleyemeyeceği duygusal bir ivme kazandı.

1916 Paskalyası: Uzun bir elveda

1910 genel seçimlerinde Herbert Asquith'in Liberalleri İrlanda Parlamento Partisi'ne dayanarak iktidara geldi ve bu nedenle üçüncü

bir iç yönetim tasarısından kaçınamadı. Bu tasarı başlangıçta Lordlar Kamarası tarafından veto edildi, ancak İngiltere'nin iç siyaseti bir kez olsun İrlanda'nın yardımına koştu. Lordlar Kamarası ayrıca Şansölye David Lloyd George'un "halk bütçesi"ni de engellemişti ki bu demokrasiye karşı açıkça tahammül edilemez bir vetoydu. Böyle bir vetonun sona erdirilmesi gerekiyordu ve bu da 1911 Parlamento Yasası ile oldu. İrlanda'nın iç yönetimi nihayet 1914 yılında yasalaştı. Nihayet Parlamento'nun da onayıyla İrlanda uzun zamandır arzuladığı şeye, Britanya kraliyetinin koruyucu şemsiyesi altında da olsa kendi halkını yönetme hakkına sahip oldu.

Şimdi yeni bir felaket yaşandı. Büyük Savaş'ın patlak vermesi ve güneyli Katolikler tarafından yönetilmemekte kararlı olan Ulster Protestanlarının şiddetli muhalefeti nedeniyle uygulama ertelendi. 1643'teki İskoçların bir yankısı olarak, 1912'de çeyrek milyon Ulster Protestanı "önemli bir birleşme ve antlaşma" imzaladı; bu antlaşma Dublin'in özerk yönetimini "sivil ve dinî özgürlüğümüzü yıkıcı, vatandaşlığımızı yok edici ve imparatorluğun birliği için tehlikeli" ilan ediyordu. Bu, 1791'de Grattan'ın iç yönetiminin çöküşüne karşı Birleşik İrlandalılar Cemiyeti'nin kurulmasına yardımcı olan aynı Ulster topluluğuydu.

Ulster Protestanlığı şimdi Dublin'in yönetimini engellemek için "gerekli tüm araçları kullanma" sözü verdi. Bu amaçla bir Ulster Gönüllü Gücü oluşturuldu. Bir yıl sonra güneydeki Curragh'da bulunan İngiliz ordu üssündeki subaylar isyan etti ve emir verilmesi hâlinde Ulster'e karşı savaşmayacaklarını söyledi. Bu arada, iç yönetimin ertelenmesi Sinn Fein Birliği'ni ve İrlanda Cumhuriyetçi Kardeşliği (IRB) gibi daha karanlık Fenian organlarını savaş yoluna soktu. İngiltere'ye güvenmiyorlardı. Tıpkı 1798'de Wolfe Tone'un yardım için Britanya'nın Fransa'daki düşmanlarına başvurması gibi, IRB de yeni düşmanı Almanya'ya başvurdu. Sinn Féin'in müttefiki olan tanınmış eski bir İngiliz diplomat, Roger Casement (1864-1916), Almanlarla görüşmeler yaptı ve silah sözü aldı. Cumhuriyetçiler Ulster Gönüllüleri'ne karşı İrlanda Gönüllüleri'ni kurdular.

Sonuç 1916 Paskalyası'nda kaotik bir Dublin ayaklanması oldu. Liderlik bölünmüştü ve Alman silahları gelmemişti. Ateşli bir milliyetçi olan Patrick Pearse liderliğindeki yaklaşık 1.200 gönüllü, Genel Posta Ofisi de dahil olmak üzere şehir merkezindeki binaları ele geçirdi ve Pearse beş gün boyunca İrlanda Cumhuriyetini ilan etti. Ancak isyancılar Dublin Kalesi'ndeki devlet dairelerini, tren istasyonunu ya da limanı ele geçirmeyi başaramadılar ve kısa süre sonra yeni gelen İngiliz takviye birlikleri tarafından mağlup edildiler. Çoğunluğu çapraz ateşe yakalanan siviller olmak üzere yaklaşık 500 kişi öldü. Dublin'in merkezi top ateşine tutuldu ve çok sayıda bina enkaz hâline geldi, ardından cumhuriyetçiler kayıtsız şartsız teslim oldu. Pearse dahil on altı lider idam edilirken 1.800 kişi İngiltere'de hapsedildi.

Ayaklanma İrlandalıların çoğunu şaşırtmış ve başlangıçta geniş bir destek görmemişti. Westminster'daki İrlandalı milletvekillerinin lideri John Redmond, hükümetin ayaklanmayı bastırmakta haklı olduğunu kabul etti. Ancak iki hafta süren gizli ve usulsüz yargılamaların ardından gerçekleştirilen infazlar, ordu ve İngiliz karşıtı duyguların yükselmesine neden oldu. Asquith'in kendisi ve Ulster'in şampiyonu Edward Carson da dahil olmak üzere Westminster'da bile eleştiriler yükseldi. İdamlar, Dublin'e verilen zarar ve İngilizlerin göstericilere karşı uyguladığı zulmün ortaya çıkması hükümetin davasını zayıflattı. Yeats'in "Paskalya 1916" şiiri şehitlere karşı kararsızlığı ama davalarına nihai desteği yansıtıyordu. Yeats şöyle yazmıştır: "Onların rüyalarını biliyoruz; rüya gördüklerini ve öldüklerini bilmemiz yeterli." Bu adamlar "Yeşilin giyildiği her yerde, / Değiştiler, tamamen değiştiler: / Korkunç bir güzellik doğuyor."

İç yönetimin zaten kanun kitabında yer almasıyla birlikte, Britanya'nın İrlanda üzerindeki egemenliğini sürdürme umudu buharlaştı. İrlanda cumhuriyetçiliğinin militan kanadı Sinn Féin bir gecede aşırı cumhuriyetçi bir kulüpten kitlesel bir partiye dönüştü. İrlanda'da yeni bir anayasa, monarşi ya da iç yönetimin federal bir versiyonu için halk oylaması yapılmadı. Başlangıçta bir müzakere bile yapılmadı. Bunun yerine Asquith'in başbakan olarak halefi

Lloyd George 1918'in başlarında savaş devam ederken İngiliz ordusuna zorunlu askerliğin o zamanlar bağımsızlığın eşiğinde olan İrlanda'yı da kapsayacağını açıklayarak öfkenin fitilini ateşledi.

Oy sandığı artık "İngiltere, defol" çığlığını yükseltiyordu. Ateşkes sonrası 1918'de Birleşik Krallık Parlamentosu için yapılan "hâkî" seçimlerde İrlanda, Sinn Féin'in İrlanda'nın 105 Westminster sandalyesinden yetmiş üçünü kazandığını gördü. Ertesi ay, Ocak 1919'da bu milletvekilleri Westminster'da değil Dublin'de bir araya geldi. Orada kendilerini yeni bağımsız İrlanda'nın parlamentosu olan Dáil Éireann olarak ilan ettiler. Muhabirler, sertlik yanlılarının oturumların çoğunu İrlandaca yürütmesi ve bunun sonucunda meclisin onda dokuzunun sessizlik içinde oturması karşısında şaşkına döndü. Birkaçı tereddütle Fransızca konuştu. 1916 ayaklanmasında savaşan ve İrlanda dili eylemcisi olan Eamon de Valera (1882-1975) başkan oldu. Dáil Versailles barış konferansına delegeler gönderdi, ancak onları sadece Lenin karşıladı.

İngiliz hükümetinin Dáil'deki olaylara verdiği tepki açıklanamazdı. Zaten özerkliği kabul etmişti ve tek yapması gereken bunun hayata geçirilmesi için müzakere etmekti. Bunun yerine Dáil'i yasadışı ilan etti ve derhal silahlı çatışmalara geri dönülmesine yol açtı. Michael Collins (1890-1922) liderliğindeki yeni İrlanda Cumhuriyet Ordusu, İngiliz polisine, birliklerine, tesislerine ve kuzeydeki Protestan hedeflere gerilla saldırıları düzenledi. İngiliz hükümeti buna güçlükle kontrol edilebilen bir şiddetle karşılık verdi. Çoğunluğu eski siper askerlerinden oluşan ve üniformalarının renginden dolayı Black and Tans olarak bilinen özel polis yardımcılarını görevlendirdi.

Son İngiliz-İrlanda bağımsızlık savaşı (1919-22) öncekileri taklit etti. Yargısız infazlar, sivil cezalandırma cinayetleri ve Cork şehir merkezinin yakılması görüldü. Bir olayda birlik yanlıları bir İrlanda futbol maçına zırhlı bir araçla gelmiş ve makineli tüfekle ateş açarak bir oyuncuyu ve seyircileri öldürmüşlerdir. Sanki Londra, İrlanda kolonisine veda ederken beş asırlık baskıyı yeniden canlandırmaya karar vermiş gibiydi.

Bölünme yoluyla barış

Lloyd George ve de Valera ancak 1921 ortalarında, geçici bir ateşkesin ardından nihayet Londra'da bir araya geldi. De Valera'nın tercümanın yokluğunda Lloyd George'a resmî olarak İrlandaca hitap ettiği söylenir. Lloyd George da ona Galce cevap vermiş, sekreteri Tom Jones ile konuşmuş ve de Valera'yı şaşkınlık içinde bırakmıştır. Böylece Britanya Adaları'nın iki ana halkının seçilmiş liderlerinin her birinin diğerine anlayamadığı bir Kelt dilinde hitap ettiği bir manzaraya tanık oluyoruz. Bu, ilk İngiliz İmparatorluğu'nun parçalanışının bir resmidir.

Aralık 1921'de ise Valera, Collins'i Lloyd George ile bir bağımsızlık anlaşması yapması için gönderdi. Anlaşma, Collins'in "gerçeklerin zorlaması... özgürlüğe ulaşma özgürlüğü" dediği şeyi savunarak daha fanatik anlaşma karşıtı cumhuriyetçilerle yüzleşmesi gerektiği anlamına geliyordu. En zoru da çözülmez gibi görünen Ulster meselesinin nasıl ele alınacağıydı. Birlik yanlılarının görüşlerini yatıştırmak için Ulster'in dokuz ilçesinden altısına, İrlanda nüfusunun yaklaşık üçte birini temsil eden yeni devletten "geçici" olarak ayrılma hakkı verildi. Sınır özel bir komisyon tarafından belirlenecekti.

Bölünme, cumhuriyet olma konusunda kararlı olan güneydeki katı milliyetçileri çileden çıkardı ama artık realpolitik tartışılmazdı. Bölünmüş bir İrlanda, tüm tarafların yeni bir anlaşmayı kabul etmesinin tek yoluydu. Bunun alternatifi ise yeni bir İrlanda iç savaşıydı. Collins kendisini "kesinlikle baskıya karşı" ilan etti: "Ulster bize katılacaksa, bu gönüllü olmalıdır." Ayrıca Ulster'in mevcut haliyle yeni İrlanda'nın istikrarını kolayca bozabileceğini de görüyordu. Kuzey, Britanya'nın eseriydi ve Britanya'nın sorunu olarak kalmalıydı. Nitekim haklıydı da.

Ertesi yıl 1922'de, uygulamada kraliyet ile İngiliz Milletler Topluluğu'na sadık olan ve Dublin Kalesi'nde (İrlandalı) bir genel valisi bulunan sözde İrlanda Özgür Devleti ortaya çıktı. O zamana kadar İngiltere, dağılmakta olan imparatorluk köşesinin kontrolünü elinde tutmak için 57.000 askerini son bir mücadeleye adamıştı. Ordu

sendeleyerek İngiltere'ye geri döndü ve İrlanda'yı, özgürlüğe giden tehlikeli ve emniyetsiz bir yolda bıraktı.

Bölünme geçici olmaktan başka bir şey değildi. Tüm yerel Protestan toplulukları kucaklaması amaçlanan komisyonun bir karara varması yıllar aldı. Amansız James Craig yönetimindeki ve Londra'daki Carson ve diğer birlik yanlıları tarafından desteklenen kuzey yönetimi, Ulster'in bir an önce kendi iç yönetimine kavuşmasını istiyordu. Güneyde barışa nihayet karar verilmeden önce, 1921'de yeni Belfast Parlamentosu bizzat V. George tarafından açıldı. Parlamento, Belfast'ın bir banliyösündeki Stormont tepesinde 1930'lardan kalma görkemli bir klasik sarayda yer alacaktı. Westminster'daki birlik yanlısı milletvekilleri İrlanda'nın bağımsızlığını "Britanya İmparatorluğu'nun sonu" olarak ilan edebilirdi, ancak en eski kolonisinin bir kısmı Londra'nın bir asırdan fazla bir süredir İrlanda'nın tamamından esirgediği türden bir taşra parlamentosuyla kutsanmış olarak tutunmaya devam ediyordu.

19

Geride Kalan Birlik

İrlanda'nın Birleşik Krallık'a kaybedilmesi, tıpkı bir buçuk asır önce Amerika'nın kaybedilmesinde olduğu gibi İngiliz kamuoyu tarafından bir kenara itildi. Sanki konu artık sıkıcı bir hâl almıştı. İrlanda'nın özerkliği meselesi on yıllar boyunca siyasetin üzerinde o kadar çok durmuştu ki bir kez cevaplandığında tartışma bitmiş gibi görünüyordu. *Hamlet,* prensini kaybetmişti.

Siyasi özerklik kuramı artık düşüşe geçti ya da en azından meraklılarla sınırlı kaldı. 1800'lerin sonlarındaki ilgi artışı sırasında, 1886 yılında işçi hareketinin gelecekteki iki lideri Ramsay MacDonald ve Keir Hardie tarafından bir İskoç Özerk Yönetim Derneği kurulmuştu. Derneğin ilan edilen amacı "tamamen İskoç meseleleri için bir İskoç yasama organını güvence altına almak, İskoçya'nın imparatorluk parlamentosu içindeki konumunu korumak ve ulusal duyguları geliştirmek" idi. MacDonald'a göre, "İskoçya'nın İngilizleştirilmesi; eğitimine, müziğine, edebiyatına, dehasına zarar verecek şekilde hızla ilerliyor... geçmişinden koparılıyor." Bu güzel sözler çok az hareketle karşılaştı.

Aynı durum Galler'de de büyük ölçüde geçerliydi. Resmî olarak liberal olan otuz üç Galli milletvekilinden yirmi dokuzu, parlamentodaki Liberal Parti içinde bir Galler alt partisi kurdu. Tom Ellis gibi açık sözlü bir liderleri vardı ve aralarında genç Caernarvon milletvekili David Lloyd George da bulunuyordu. Ellis, İrlanda davasını destekleme konusunda kararlıydı. "İrlandalıların, Gallilerin

ve Crofterların* çıkarları neredeyse aynıdır." dedi. "Geçmiş tarihleri birbirine çok benziyor ve şimdiki zalimleri de aynı." İrlandalıların bu iltifata karşılık verdiğine dair bir işaret yoktu. Bir yorumcu Gallileri "siyasi kışkırtmayı ve en kaba kanunsuzluğu reddettikleri" için övdü. Ancak İrlandalıların militan bir iç yönetim mitingi düzenleyeceği zaman "Galler'de bir eisteddfod düzenlediklerine" dikkat çekti.

Gladstone 1881'de Galler'in çok talep ettiği pazar günü içki yasağını kabul etti ve 1883'te Galler'e Cardiff, Bangor ve daha sonra Aberystwyth üniversiteleri verildi. Üç yıl sonra bir Galler Toprak Birliği, İrlanda modelinde kiracılık hakkını destekledi. Aynı dönemde Londra'daki bir grup Galli, Cymru Fydd (Genç Galler) adında, hedefleri iç yönetim olan proto-milliyetçi bir grup kurdu. Morganwg'ın Gorsedd'i gibi, bu grubun da kökleri gurbette ve sığdı.

Cymru Fydd, en azından Galler'de milliyetçi duyguların yükselmesine neden olmalıydı ancak eski Galler bölünmeleri tarafından engellenmişti. Güney Galler Liberal Federasyonu, kuzey ile birleşmeyi kesin bir dille reddetti. Bir kuzeyli olan Lloyd George, 1896 yılında Newport-Monmouthshire'da seçim kampanyası yürütürken "Swansea'dan Newport'a kadar, Galli fikirlerin egemenliğine asla boyun eğmeyecek, en az sizin kadar gerçek liberal olan binlerce İngiliz var" diyen Alderman Bird tarafından tartaklandı. Lloyd George öfkelendi, Newport'tan tiksintiyle ayrıldı ve kariyerinin geri kalanını Londra'da ulusal politikaya adadı. Cymru Fydd ise on yıl içinde çöktü.

Gerçek şu ki milliyetçi görüşün oksijeninin çoğunu aldığı siyasi yelpazenin solu, yeni ve farklı bir mücadelenin ortaya çıkışına tanık oluyordu. Çatışma, gerileyen Gladstoncu liberalizm ile genişleyen imtiyazlardan ve giderek daha iyi örgütlenen birlik yanlısı hareketten kaynaklanan güçler arasındaydı. İskoçya İşçi Partisi 1888 yılında R. B. Cunninghame Graham ve Keir Hardie tarafından güçlü bir bağımsızlık ilkesi ile kuruldu. Ancak yedi yıl içinde pan-İngiliz Bağımsız İşçi Partisi ile birleşti. Sınıf kimliği, ulusal kimliğin önüne geçti.

* Crofter, özellikle İskoçya'da çok küçük bir çiftlik üzerinde yaşayan ve çalışan biri anlamına gelir. (ç.n.)

Galler özel bir durumdu. 1880'ler ve 90'larda Glamorgan kömür sahalarının Amerika'nın Klondike altına hücumuyla kıyaslanabilecek bir hızla büyümesine tanık olmuştu. Bölge bir süre için Avrupa'nın olmasa bile Britanya'nın en zengin sanayi merkezi hâline geldi. Cardiff tonaj bakımından dünyanın en büyük limanıydı. 1883'te inşa edilen Cardiff Kömür Borsası'nın dünyanın herhangi bir yerinden daha fazla milyonere ev sahipliği yaptığı söylenir. Cardiff'in bu dönemde inşa edilen sivil binaları, herhangi bir İngiliz kentindeki en iyi binalardı ve hâlâ da öyledir.

Sonuç olarak 1900'lerin başında Galler'in net göç açısından Amerika'dan sonra ikinci sırada yer aldığı söylenmektedir. Bu nedenle Lloyd George'un "binlerce İngiliz" diye bağırması yersiz görünmüyordu. Böylesi bir sanayileşme ve refah, geleneksel Galli kimliğinin tuhaf ritüelleriyle pek bağdaşmıyordu. Tarihçi Kenneth Morgan'a göre bu, "Galler'in Augustus çağıydı", ancak milliyetçilik "druidler kadar ölü görünüyordu."

Ölmeyen şey ise Galler'in sanayi politikasıydı. Kömür fiyatlarındaki herhangi bir düşüş veya ticaretteki diğer aksaklıklar, 1898 ve 1910'da madenlerde görüldüğü gibi ciddi işçi huzursuzluklarını tetikledi. Kuzey Galler'deki kayrak taşı ocaklarında, özellikle de 1900 yılında Penrhyn'de uzun süreli grevler yaşandı. Böylece Galler, doğmakta olan İşçi Partisi'ne erken bir hoş geldin sunmuştur. Hardie, Mac-Donald ve Arthur Henderson; Güney Galler'de güvenli parlamento koltukları bulmak için İskoç siyasetini terk ettiler. Hardie, 1900 yılında Merthyr Tydfil'den seçildiğinde, kendisini "Kızıl Ejderha ve Kızıl Bayrak"tan yana ilan etti. Seçim broşürlerini İngilizce olarak dağıtması Glamorgan'ın demografisindeki değişimin bir ölçüsüdür.

Bu yeni gelenlerin yapmadığı şey, kendilerini özellikle Galli olarak tanımlamaktı. Galler'in müziğe, uyumsuzluğa ve İşçi Partisi'ne olan tutkusuna uyum sağlamakta zorlanmadılar, ancak Galler dilini öğrenme zorunluluğu hissetmediler ve Galler'in bağımsızlığı için herhangi bir arzu duymadılar. İşçi Partisi daha sonra 1918 seçim bildirgesinde, Henderson'ın parti genel sekreteri olarak "her yerde

özerkliği" destekleyen bir makale yazdığı zaman, özerk yönetime göz kırpmıştı. Ancak siyasi gerçeklik, bölünmüş bir Britanya'nın işçi sınıfı dayanışmasının çıkarına olmadığını gösteriyordu. John Davies, İşçi Partisi'nin rolünün "Gallileri Britanya sistemine entegre etme sürecini pekiştirmek" olduğunu belirtti. Bu açıdan İşçi Partisi ideolojik olarak muhafazakâr kadar birlik yanlısıydı.

Özerk yönetim askıya alındı

İrlanda'da 1918-21'den alınan ders tamamen göz ardı edilmemiştir. 1918'de bir grup pragmatik muhafazakâr milletvekili "Birleşik Krallık için geniş kapsamlı bir federal yetki devri sistemine duyulan ihtiyaçtan derinden etkilendiklerini" ifade etti. 1921'de İrlanda'nın bağımsızlığını ilan etmesi, İskoçya'nın özerkliği davasını gündeme getirmiş ancak önemsiz bir zeminde kalmıştır. Galceyi seven romantik bir aristokrat olan Marrlı Ruaraidh (Rory) Erskine (1869-1960) tarafından bir İskoç Ulusal Derneği kuruldu. Bu birlik 1934 yılında İskoç Ulusal Partisi'ne dönüşmüş ve ilk başkanları Montrose dükü ve Cunninghame Graham olmuştur. Mesele esas olarak Lallans dilini konuşan Hugh MacDiarmid gibi romantiklerin zihninde yer etti. MacDiarmid, "İskoçya henüz ne olduğunu göremez, sonsuzluğu ve İskoçya'nın gerçek ölçeğini göremiyorum." diye yazmıştır. Roman yazarı milletvekili John Buchan 1932'de Avam Kamarası'nda "her İskoç'un milliyetçi olması gerektiğini" söyledi, ancak bunun "İskoçya'nın tarihi kişiliğini kaybetmemesi arzusundan" ibaret olduğunu kabul etti. Galler'e gelince, 1922 yılında Galler'in yetki devri konusunda Shrewsbury'de bir konferans düzenleme girişimi tamamen başarısızlıkla sonuçlandı. Glamorgan tek bir delege bile göndermeyi reddetti.

Galler ve İskoç radikalizmi artık tek bir yöne, İşçi Partisi'nin yükselişine doğru gidiyordu. Burada günün baskın meselesi; gücünü bütünlükten, ulusal sınırların ötesinde birlikte hareket etmekten alan madencilerin, demiryolcuların ve liman işçilerinin endüstriyel

mücadelesiydi. Başlangıçtaki ideolojik çatışmalardan sonra İşçi Partisi'nde disiplin güçlüydü. Birlik yanlılarının gücü nasıl birliğe bağlıysa, partinin gücü de birliğe bağlıydı. Sınırlara ya da milliyetçilerin doğasında var olan bölücülüğe ayıracak çok az zamanı vardı.

Ramsay MacDonald önce 1924'te ardından da 1929'da başbakan olarak Downing Street'e girdiğinde, İskoçya'nın özerkliği konusunda daha önce gösterdiği coşkuyu sürdürmek için hiçbir adım atmadı. Lloyd George'un Galler siyasetinin kahramanı olarak halefi Aneurin Bevan da aynı şekilde kararlıydı. Biyografi yazarına göre "herhangi bir yetki devri Galler'i Britanya siyasetinin ana akımından uzaklaştıracak... ve Britanya işçi sınıfının birliğine darbe vuracaktır."

Birlik yanlısı dayanışma, özellikle Güney Galler'de desteğin güçlü olduğu 1926 Genel Grevi ile sonuçlanan yaygın endüstriyel çalkantılara yol açtı. Dünya kömür fiyatları çökmüş ve 1924 yılında %1,8 olan madencilik işsizliği grevden bir yıl sonra %28'e çıkmıştır. Ardından gelen Büyük Buhran (1929-32) en çok Glamorgan'ı vurdu, çünkü o zamana kadar bölge neredeyse tamamen kömüre bağımlıydı ve Avrupa ve Amerika'da yeni rezervler açılıyordu. Ekonomik toparlanmaya rağmen Galler'de işsizlik oranı %43 gibi korkunç bir seviyeye yükseldi. 1920'lerde ve 1930'larda 400.000 kadar insanın göç etmesiyle Galler'in nüfusu ilk kez azaldı. Klondike günleri sona ermişti.

Büyük Buhran'ın Galler üzerindeki dokunaklı etkisi yoğundu ve Galli büyükanne ve büyükbabamın anılarına, sanayileşmiş Yorkshire ya da Lancashire'daki etkisinden daha derin bir şekilde kazınmıştı. Bir vaiz Galler'i "Vezüv'ün külleri" ile kaplı olarak tanımladı. Buna ek olarak Galler suçlayacak birini buldu: kadim düşman İngilizler ve İngiliz kapitalizmi. Bu da yerel politikacıları Avrupa'nın en dramatik endüstriyel mimarisi olan Merthyr Vadisi'nin yıkımına itti. Ancak bu bile milliyetçilik ateşini alevlendirmedi. Daha ziyade kararlı bir muhafazakârlık karşıtlığını körükledi. İşçi Partisi'nin Glamorgan Vadisi'ndeki on altı sandalyesi, İngiltere'deki en sağlam sandalyeleri olarak kalacaktı.

Ne tür bir ulusallaştırma?

1945'te göreve gelen ilk çoğunluk İşçi Partisi hükümetinin herhangi bir yetki devrini savunması pek olası değildi. Refah sosyalizmi vizyonu, yerel çeşitlilik olmaksızın kamu şirketleri aracılığıyla hizmetleri yöneten merkezi bir devletti. Bugün postcode lottery* olarak adlandırılan kavram, günümüze kadar İngiliz yerelciliğinin belası olacaktı. Sadece refah için değil, her türlü kamu hizmeti için alınan tedbirlerin birlik genelinde tek tip olması gerekiyordu. Kullanılan dil sosyalleşme değil "devletleştirme" diliydi ve ulus ise tek bir Britanya'ydı.

1945 hükümeti o güne kadar görülmüş en kesin birlik yanlısı hükümetti. I. Edward İngiliz İmparatorluğu'nun yeniden doğduğunu görmekten gurur duyardı. İşçi Partisi'nin manifestosunda "bölgesel çıkarlara" verilecek her türlü taviz kınanmıştı. Tarihçi David Edgerton, her kamu hizmetini ve kurumunu; -ekonominin zirvelerine hükmeden tepelerini- madenleri, demiryollarını, rıhtımları, hastaneleri, havayollarını, gemi yapımını, petrolü, arabaları ve hatta bilgisayar üretimini kapsayacak bir devlet mülkiyeti içinde kuşatan bir yönetimi tarif eder. Bevan'a göre 1951'de tek uluslu bir Britanya "dünyanın ahlaki liderliğini" üstlenmişti ve bu nedenle "insanlık için tek umuttu." Galler meselelerinden sorumlu bir bakan önerildiğinde, Bevan bunu "kaçış" olarak nitelendirdi ve Attlee'nin şansölyesi Stafford Cripps, sadece "verimlilik açısından bile olsa... bunun yanlış olacağı" konusunda kararlıydı. Churchill daha sonra Galler meselelerini İçişleri Bakanlığı'na bağladı.

İl ve ilçe meclisleri, Galler ve İskoçlara tanınan tek demokratik yönetim kademesiydi. İskoçya (1885'te) ve Galler (1965'te) için atanan devlet bakanları Edinburgh ve Cardiff'e bir selam verdiler, ancak ofisleri Hazine'nin gözetimi altında Whitehall'daydı. Milliyetçiliğe ara sıra Galler televizyon kanalı ya da spor ödeneği gibi yardımlar yapılıyordu. Galler'e atanan İngiliz bakanlar için en büyük yük, Galler milli marşını öğrenmek ve söylemek zorunda kalmaktı.

* Postcode lottery, bir kişinin sağlık hizmetlerine veya tıbbi tedaviye erişiminin ülkenin hangi bölgesinde yaşadığına göre belirlendiği durum. (ç.n.)

Westminster odaklı İngiliz siyaseti her yerde merkezi olarak örgütlenmiş partilere dayanıyordu. Bu partilerin üyeleri ulusal parti disiplinine tabiydi ve bu doğrultuda parti himayesi görüyorlardı. Muhafazakâr, Liberal ve İşçi partileri neredeyse tüm Galler ve İskoç seçim bölgelerinde yarışıyordu. Muhafazakâr Parti açıkça "birlik yanlısı" iken, İşçi Partisi, parlamentodaki gücünün büyük bir kısmını İskoç ve Galli milletvekillerinden aldığı için daha etkin bir şekilde birlik yanlısıydı. İskoç bakanlar hem Muhafazakâr Parti hem de İşçi Partisi kabinelerinde öne çıkıyordu.

Sadece Kuzey İrlanda değişmeden kaldı ve Britanya anayasa tartışmalarında garip bir şekilde adı geçmedi. Stormont, Westminster'dan kopuk ve son derece federal bir yapıya sahipti. Yerel siyaset eski dinî bölünmelere bağlı kalmaya devam etti. Kuzey İrlanda İşçi Partisi kurma girişimleri 1987'de terk edildi. İçişlerine Belfast karar verecekti. Hiç kimse İskoçya ve Galler'in aynı şeyi yapmaya hakkı olmadığını düşünmedi. İskoçlar ve Galler ile Kuzey İrlanda arasında olası bir federal gündemin şekillendirilmesi konusunda bir bağ olduğuna dair herhangi bir işaret de yoktu.

Dil, en azından Galli milliyetçiler tarafından siyasi yetki devrinin yokluğunda kimliğin en belirgin göstergesi olarak kavranan tek siyasi meseleydi. Avrupa genelinde kırsal nüfusun azalması azınlık dillerini yok olmaya sürüklüyordu; Sami, Friz, Tatar ve Ruten dilleri giderek daha izole topluluklara hapsoluyordu. İngiliz dillerinden İrlandaca 1950'lerde Aran Adaları'na ve hükümet tarafından büyük ölçüde sübvanse edilen birkaç batı köyüne kadar azalmıştı. İskoç Galcesi, Hebridler'deki benzer ada halkı grupları arasında varlığını sürdürüyordu. Cornish dili çoktan yok olmuş, Manx dilini konuşan son kişi ise 1974 yılında ölmüştür. Sadece Galler'de dilin ateşi siyasi bir mesele olarak hâlâ parlıyordu.

Gördüğümüz gibi Galler, kırsal topluluklarının refahı ve sürekliliği sayesinde ayakta kalabilmiştir. 1926 yılına gelindiğinde, Galce konuştuğunu iddia eden nüfusun oranı üçte bire düşmüş ve giderek batı ve kuzeyle sınırlı kalmıştı. Ancak bu düşüş 1925 yılında küçük çaplı bir milliyetçi canlanmaya yol açmıştı. Bu hareketin öncüleri

bir papaz ve dil aktivisti olan Lewis Valentine ile Liverpool doğumlu bir yazar olan Saunders Lewis, birlikte Plaid Cymru adında yeni bir parti kurdular.

Gal dilindeki ismi, Galce diline sadece kendi iyiliği için değil İngiliz "egemenliğine" karşı bir silah olarak odaklanmayı amaçlıyordu. Bu bir riskti. Lewis, dilin "bir Galli'nin ilgisini hak eden tek siyasi sorun" olduğunu ve "Galli milliyetçiliğinin amaçları ve felsefesiyle tek başına tutarlı" olduğunu ilan etti. Bu, gerçekte Galli olmadıkları ya da dilin İngilizliğe karşı tek silahları olduğu imasından hoşlanmayan Galce konuşmayanlar tarafından düşmanlıkla karşılandı. Bu durum özellikle Glamorgan'da İngilizce konuşanlar için geçerliydi.

Valentine 1929 seçimlerinde Caernarvon'dan aday oldu ancak oyların %2'sini bile alamadı. Saunders Lewis'in siyasetle pek ilgisi yoktu, daha ziyade "Gallilerin aşağılık duygusunu ortadan kaldırmak-sevgili ülkemizden fethin izini ve utancını kaldırmak" ile ilgileniyordu. Lewis bu görev için ideal değildi. Katolik mezhebinden dönmüştü ve erken yaşta Hitler hayranı olan Lewis, zamanının çoğunu BBC'de Galce konuşmasına izin verilmesini talep ederek geçiriyordu.

Okullarda Galceyi zorunlu kılma konusunda Lewis, 19. yüzyıl İrlandası'nda O'Connell ile aynı sorunla karşılaştı. Kırsal işçi sınıfı toplulukları arasında İngilizce bilmemek ilerlemenin önünde bir engeldi. Plaid Cymru, İrlanda Galce Derneği'ni taklit ederek ve dili -zor bir dili- saplantılı bir kimlik sembolü hâline getirerek dikkatleri genel olarak yetki devri meselesinden uzaklaştırdı. Galce konuşulan projelere verilen hibelerle parti düzenli olarak satın alınırken, Galler ulusal hükümetinde Whitehall'un sert eli giderek daha baskın hâle geldi.

Galler'in yazarları bile etkilenmemiş görünüyordu. 20. yüzyılın en iyi şairleri Dylan Thomas ve R. S. Thomas milliyetçi romantizmden yoksundu. Her ikisi de İngilizce yazmıştır. Dylan Thomas'ın *Süt Ağacının Altında* (Under Milk Wood)'daki sempatik anlatımı, büyüleyici ama kapana kısılmış ve içe dönük bir halkı anlatıyordu.

"Babalarımın topraklarına gelince," diye ekledi, "babalarım onlarda kalabilir." Kuzey Galler'de bir köy papazı olarak görev yapan R. S. Thomas'a göre,

Galler'de bugün yok,
Ve gelecek de yok:
Sadece geçmiş,
Kalıntılarla dolu... iktidarsız bir halk,
Akraba evliliğinden hasta,
Eski bir şarkının enkazına üzülüyor.

Bu, hasta bir ulusun vahşi bir görüntüsüydü.

20

Bir Çeşit Keltya

Yeni gelişen modern bir devlet

Pan-Keltçiler için 1922 yılı bir zafer yılı olmalıydı. "Küçük uluslar için özerklik" ideali, Amerikan Başkanı Woodrow Wilson tarafından 1918'de yeni bir Milletler Cemiyeti için hazırladığı programda dile getirilmişti. 1919 Versay Antlaşması uyarınca Baltıklar ve Polonya'dan Çekoslovakya, Macaristan ve Balkanlar'a kadar Avrupa'nın dört bir yanında yeni ve yeniden canlanan devletler ortaya çıkıyordu. Sınır komisyonları, köylerin ve kasabaların yeni hükümetlere bağlılıklarını belirlemek için arazide geziniyordu. Savaştan doğan liderler barış liderlerine dönüşmek zorundaydı. Etki alanları şiddete gebe olabilirdi ama birlik için şiddeti bir kenara bırakmalıydılar.

Britanya'nın bu harekete gönülsüz katkısı İrlanda oldu; zedelenmiş, bölünmüş ve son derece fakir bir miras olarak bırakılan İrlanda, hâlâ kraliyete bağlı bir Commonwealth dominyonuydu. Bağımsızlığın her iki tarafında da iki yıl boyunca hem Dublin siyasetinde hem de sokaklardaki IRA grupları içinde anlaşma yanlısı ve karşıtı gruplar birbirleriyle savaştı. Collins Ağustos 1922'de antlaşma karşıtı isyancılar tarafından öldürüldüğünde, İrlanda Parnell'den bu yana en yetenekli liderini kaybetmiş oldu. Belfast'ta Katolikler ve Protestanlar arasında karşılıklı vahşetin yaşandığı çatışmalar devam etti. 1923'teki ateşkes sırasında yaklaşık 2,000 İrlandalı, İrlandalı eliyle öldürülmüştü.

1926 yılında de Valera kritik bir istikrar hamlesi yaptı. Sinn Féin'den ayrıldı ve yeni bir parti olan Fianna Fáil'i kurdu. Bu, iktidardaki Fine Gael'e karşı resmî bir parlamento muhalefeti oluşturdu ve muhtemelen iki savaş arası yılların geri kalanında İrlanda siyasetini sokaklardan uzak tutmak açısından çok önemliydi. İrlanda'nın geleceğine ilişkin her ne tartışma yapılacaksa, bu İrlandalı seçmenlerin temsilcileri tarafından barışçıl bir şekilde yapılmalıydı. De Valera 1932'de Fine Gael'den iktidarı aldı. Önce başbakan sonra da cumhurbaşkanı olarak, otuz yıl boyunca yeni devletin sağlamlaştırılmasında baskın figür oldu. 1937'de İrlanda'nın adını Éire olarak değiştirdi. 1948'de Britanya'nın öfkesiyle İngiliz Milletler Topluluğu'ndan ayrıldı ve sadece İrlanda Cumhuriyeti oldu.

Bağımsızlık sırasında Ulster'in altı ilçesiyle olan sınırda gümrük kulübeleri inşa edilmiş ve 300 millik sınır boyunca tarım ürünleri hariç tüm mallara gümrük vergisi uygulanmıştır. Bunlar Birleşik Krallık ve İrlanda 1973 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu'na katılana kadar yürürlükte kaldı. Bölünme, Kuzey İrlanda'da Katoliklerin Protestanlardan kademeli olarak ayrılmasına ve fiili bir apartheid devletine doğru sürüklenmesine neden oldu. Bu durum toplumsal gerilimi daha da körükledi. Belfast'ın müreffeh bir banliyösünde yaşayan Katolik bir aile, "Protestanların bizim için gelme ihtimaline karşı" güneye gitmek üzere garajlarında hazır ve sürekli dolu bir araba bulunduruyordu.

Muhtemelen İngiltere'nin Dublin'e yaptığı en değerli bağış neredeyse hiç göz önüne çıkmamıştı. Bu bağış, eski İrlanda kamu hizmetlerinin, özellikle de ülkenin maliyesini yönetenlerin yerlerine yenilerinin getirilmesiydi. İrlanda bağımsızlığına Avrupa'nın en fakir ülkelerinden biri olarak başladı. Ekonomisi çoğunlukla tarımsaldı ve verimliliği düşüktü, benzer büyüklükteki Danimarka'nın yarısı kadar olduğu tahmin ediliyordu. Adanın tek önemli endüstrisi olan Belfast'taki mühendislik ve gemi yapımı artık "yabancı" topraklardaydı. Ekonomik görünüm kasvetliydi.

Mali gerçekliğin soğuk rüzgârı Dublin bürokrasisi tarafından şiddetli bir muhafazakârlıkla karşılandı. İngiliz yönetiminin son

yıllarında İrlandalılar, Lloyd George tarafından getirilen devlet emeklilik maaşlarından ve işsizlik maaşından faydalanıyordu. İrlanda tek başına bunları karşılayamazdı ve yetkililer kemer sıkmayı tavsiye etti. Emekli maaşları haftada bir şilin azaltıldı, ücretler ve işsizlik maaşı donduruldu. 1922'de grevler patlak verdiğinde, eski IRA birlikleri yeni hükümet tarafından grevleri bastırmak üzere görevlendirildi. Her kemer sıkma önlemi Dáil'de "bağımsızlığın bedelini ödemek" olarak tanıtıldı.

1920'lerin enflasyonu Avrupa'yı kasıp kavururken 1921'de kısa bir süre Maliye Bakanlığı yapan Collins, yeni devletinin sağlam para konusunda itibar kazanması açısından umutsuzdu. Bağımsızlıktan önce özel bir evde çalışıyordu, hatta döşeme tahtalarının altında saklanan altınla desteklenen uluslararası bir kredi toplamayı başarmıştı, bu kredinin bir kısmı Çarlık mücevherleri karşılığında Rus devrimcilere ödünç verilmişti. Bunlar da bir bacanın içine saklanmıştı. Collins'in mirası ölümünden sonra bile devam etti. İki savaş arası yıllar boyunca İrlanda devleti, sağlam bir uluslararası kredi notu ile sıkı bir para politikası sürdürdü.

İrlanda'nın başını dik tuttuğu yer denizaşırı ülkelerdi. Büyükelçiler atadı ve Milletler Cemiyeti'nde aktif oldu, hatta de Valera Cemiyet'in başkanı ve tarafsızlığın savunucusu oldu. Fiili bir ittifak için kapıları açık tutsa da Britanya'ya karşı kamusal düşmanlığı sürdürme konusunda titiz davrandı. Özellikle İrlanda'nın Britanya'ya olan borçlarının kalıntıları ve Britanya egemenliğindeki limanların geleceği konusunda iş birliğine ihtiyacı vardı.

İrlanda'da "Acil Durum" olarak bilinen bir çatışma olan İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle zor günler başladı. Bu durum İrlanda'nın her türlü ikilemine neden oldu. İngiltere'nin deniz cephesinin arkasında yer alan Dublin'in kendi deyimiyle "İngiliz yanlısı tarafsızlığı" Londra için güvensizdi. Kuzey İrlanda Britanya toprağıydı ve kıyıları kuzey yollarını koruyordu. Dublin'in 42.000 kadar İrlandalı askerin İngiliz ordusunda görev yapmak üzere ayrılmasına rağmen Alman casuslarıyla dolu olduğu düşünülüyordu. Hava saldırıları sırasında Belfast limanları Almanlar tarafından

bombalandığında Güney İrlanda itfaiye araçlarını yardıma gönderdi, de Valera ise "bunlar bizim insanlarımız" demişti. Buna karşılık Hitler'in ölümü üzerine Alman Büyükelçiliği'nin taziye defterini imzalaması İngiliz kamuoyunu dehşete düşürdü.

İrlandalı kimliği arayışı

Eğer İrlandalılar İrlandalı ise, her şeyden önce Katolik İrlandalı idiler. Her ne kadar 1922 Anayasası'nda kiliseden bahsedilmese de bir taslakta "gerçek dinin Rabbimiz İsa Mesih tarafından kurulan din olduğu" ve bunun da "Katolik Kilisesi" olduğu belirtilmişti. Bu ifadeler de Valera'nın başına büyük bela açmıştı, özellikle de bu ifadelerin Vatikan tarafından yazılmasa bile incelendiği ortaya çıktığında. Bu ifade sadece mezhepçi olmakla kalmıyor, İrlanda'nın yeniden birleşmesi umudunu da ortadan kaldırıyordu. Önlem, Papa'nın diplomatik olarak "onaylamadığı ve karşı çıkmadığı özel bir konuma" sahip kilise lehine değiştirildi.

Başlangıçta Katolik din adamları sosyal ve eğitim politikaları üzerinde fiili bir veto hakkına sahipti. Boşanma ve kürtaj yasaklandı, çalışan annelerin cesareti kırıldı ve edebiyata sansür getirildi. Kilise, "Katolik okullarında Katolik öğretmenler tarafından Katolik kontrolü altında" devlet eğitimi üzerindeki kontrolünü sürdürdü. Öğretmenler çoğunlukla din adamlarından oluşuyordu. Manastırlar ve manastırlar da sosyal refahın büyük bir bölümünü, genellikle davranışları ve koşulları sonraki nesilleri şok edecek olan kurumlarda sağladı. Ancak Katolikler kuzeyde ayrımcılığa maruz kalmaya devam ederken, Protestanlar güneyde nadiren ayrımcılığa uğruyordu. Devam eden göçle birlikte sayıları azalsa da Dublin'in profesyonel kurumlarında öne çıkmaya devam ettiler. 1930'da güneyin sadece %7'sinin Protestan olduğu açıklanmıştı.

İrlanda 1945 yılında, yirmi yıl boyunca bağımsızlık mücadelesi verdikten sonra hâlâ ciddi ekonomik sıkıntılar çekiyordu. Savaş sonrası Marshall Yardımı olarak 150 milyon sterlin aldı ve hükümet Londra'dan ticaret uyumu, krediler ve göç konularında yardım aldı.

Ancak Londra'nın İşçi Partisi hükümeti kuzeydeki Belfast'ı "hayat boyu" refah devleti ile takdir ettiğinde Dublin'in aynı şeyi yapması mümkün değildi. 1950'ler ve 60'lar boyunca güney ve kuzey arasındaki yaşam standartlarının giderek farklılaşması güney ekonomisini zayıflattı ve kuzeye ve İngiltere'ye göçün devam etmesine neden oldu. Eski İrlanda laneti hâlâ geçerliydi: en parlak ve en iyi isimler evlerini terk ediyordu. Bağımsızlıktan kırk yıl sonra, 1961'de Güney İrlanda'nın nüfusu 2.8 milyonla yeni bir dip yaptı ve Avrupa genelinde nüfusun arttığı elli yıl boyunca yaklaşık yarı yarıya azaldı. Bağımsızlık meselesi başarılı olamıyordu.

Devlet müdahaleciliğine geçişi savunan 1958 Whitaker Raporu ile ekonomik açıdan köşeden dönülmeye başlandı. Raporun amacı, ülkeyi tarımsal ekonomiden endüstriyel ekonomiye geçmeye zorlamaktı. Bunun için Uluslararası Para Fonu'ndan yardım alınması ve 1973 yılında İrlanda'nın o zamanki Avrupa Ekonomik Topluluğu'na üye olması çok önemliydi. Avrupa Ekonomik Topluluğu İrlanda'yı yabancı kredilere ve Avrupa ile daha serbest ticarete açtı. Dublin hükümeti buna son derece düşük seviyelerde kurumsal ve kişisel vergilendirme ile karşılık verdi. Yavaş yavaş bu yeniliklerin etkisi görülmeye başlandı. 1970'lerin ortalarına gelindiğinde 350 kadar yabancı firma İrlanda'da iş kurmuştu. Net göç durdu ve nüfus yeniden 3 milyonun üzerine çıktı.

Bu yeniden keşfetme sürecinin bir parçası olarak İrlanda, eğitim ve sosyal refah üzerindeki otoritesi hâlâ yaygın bir desteğe sahip olan Katolik Kilisesi'nin kıskacından kurtulmaya çalıştı. 1962 yılında yapılan bir ankete göre İrlanda vatandaşlarının %87'si devletle herhangi bir çatışmada Kilise'yi destekleyeceklerini söylüyordu. Hükümet artık AET yapısal fonlarının istisnai olarak üçte birini devlet eğitimine ayırıyor, ortaokulları Kilise kontrolünden uzaklaştırıyor ve üniversiteleri genişletiyordu.

1960'larda İrlandalı öğrenci sayısı iki katına çıktı ve ilk kez İrlandalı mezunlar otomatik olarak İrlanda'yı terk etmek istemedi. Protestan Dublin Trinity Koleji, İngiltere'den gelen öğrenciler için bile moda hâline geldi. Sonunda İrlanda, sömürge sonrası statü ile

sık sık ilişkilendirilen uyuşukluktan çıkmaya başladı. Yarım asırlık bağımsızlık sonunda ona ekonomik manevra gücü ve gerçek özerklik gücü verdi.

Yeniden doğan İrlanda'nın Gal kimliğinin nüanslarına ayıracak çok az zamanı vardı ve yavaş yavaş bunlara ihtiyacı olmadığını hissetmeye başladı. Sadece İngiliz olmadığını biliyordu ve bilmesi de gerekiyordu. Yine de entelektüel çevrelerde bağımsızlık başlangıçta hafif bir kimlik krizine yol açtı. Sanki içgüdüsel olarak, 1921 anlaşması ve onu çevreleyen çatışmalar eski İrlanda'nın sembollerini hatırlatmıştı. Dáil 1890'ların Galce Derneği mezunları ile doluydu ve liderleri ulusal dilin önceliğini talep etmekte gecikmedi. Çok az kişi İrlandaca konuşsa bile, bağımsız bir İrlanda kesinlikle "kendi anadilini" konuşarak kendini göstermeliydi. Bu, Matthew Arnold'un İrlandalıların "yenilmiş bir ırkın rozeti" olduğu yönündeki sözlerini de ortadan kaldıracaktı.

Artık tüm İrlandalılardan neredeyse yabancı bir dil öğrenmelerini talep etmek saçma bir şekilde dışlayıcı görünüyordu; ekonomik açıdan kendi kendine yetme zorunluluğuna bir yük daha ekleniyordu. Bu durum, devrimin Galce konuşan liderleri ile İrlandalı halk kitleleri arasında ortaya çıkan uçurumu gözler önüne seriyordu. 1911 nüfus sayımında nüfusun %17'si İrlandaca konuştuğunu iddia ediyordu, ancak bu neredeyse tamamen izole batı kıyısındaydı.

Bununla birlikte İrlandaca dersleri okullarda zorunlu hâle getirildi ve her çocuğun, özellikle de devlette çalışmak istiyorlarsa bu dilde bir sınavı geçmeleri beklendi. Eğitim belgeleri "İrlanda'nın eski yaşamını, dili Galce, idealleri Galce ve Hristiyan olan bir Gal devleti olarak canlandırmayı" amaçlıyordu. Gaeltacht -batının Galce konuşulan bölgeleri- dilsel bir ayrılmış bölge olarak belirlendi ve para yağmuruna tutuldu. Kelime her zaman Galceydi, asla Keltçe değildi.

Proje, İrlanda dilinde öğretmen eksikliği nedeniyle ciddi şekilde sekteye uğradı. Katolik Kilisesi uzun süredir İngilizce konuşuyordu, ancak eğitimde baskın bir rol oynamaya devam etme hevesi, dil projesini desteklemesini sağladı. Politikanın gerçek kurbanları olan

ebeveynler ve öğrenciler ise neredeyse tamamen karşı çıktılar. Akademik imla uzmanları tarafından icat edilen ancak konuşmayanlar için anlaşılmaz olan İrlandacanın anlaşılmaz imlası öğretimi daha da karmaşık hâle getiriyordu. İrlandacada "ayı" kelimesinin *beirbhiughadh* ve "ağıt" kelimesinin *beochaoineadh* olarak yazıldığına rastladım. Başbakan "teesoc" olarak telaffuz ediliyordu ama *taoiseach* olarak yazılıyordu. Muhafazakârlara göre bu yazım şekli İrlanda dilinin inceliklerinin özüydü, diğerlerine göre ise zaten zor olan bir dili öğrenmenin önündeki bir başka engeldi. Bazı reformlar yapıldı –"ayı" *beiriú* oldu- ancak hiçbir şey seçkin Galce belirsizciliğini, savunucularının yazım reformunu reddetmesinden daha iyi gösteremezdi. Romantikler İrlanda dilini bir isyan simgesi, "İngiliz olmayan" bir köylü sınıfının bir zamanlar sesi olarak görebilirlerdi. Ama İngiltere yoktu ve İrlandaca konuşan köylüler de onunla birlikte gitmişti. Mesele anlaşılmıştı. İrlandaca, Dublin yüksek memurlarının özel bir dili hâline geliyordu.

1988 yılında bir Dublin Eğitim Kurulu raporu yenilgiyi kabul etti. Raporda, "İrlanda toplumundaki değişimler göz önüne alındığında... önceki harekete geçirici retoriklerin geçmişte olduğu gibi aynı şekilde veya etkili bir şekilde işlemediği" belirtilmiştir. Gerçek şu ki "resmî bir amblem olarak İrlandacaya atfedilen sembolik önem", "günlük yaşamdaki yerel dil" tarafından yansıtılmıyordu. Zorunlu İrlandaca aynı zamanda artık mutlak bir ekonomik gereklilik olarak kabul edilen göç için de caydırıcı bir unsurdu. Bu nedenle zorunluluk sona ermeli ve İrlandaca öğrenmek kişisel bir tercih meselesi, aslında bir hobi olmalıydı. Bu, milliyetçi psikoloji açısından ilgi çekici bir dersti. Hedeflerine ulaştığında, otoriter disiplinleri gevşeyebilirdi.

1926 nüfus sayımına gelindiğinde, nüfusun sadece %18'i şüpheli bir şekilde İrlandalı olduğunu iddia ediyordu, bu ise 1911 rakamına göre çok küçük bir artıştı. Daha sonraki zorunlu eğitim kuşağı, 2016 nüfus sayımında katılımcıların %40'ının İrlandaca "yeteneğine" sahip olduğunu iddia ettiği, ancak sadece %1,7'sinin dili günlük olarak kullandığı anlamına geliyordu. Eylemciler, Connemara'da İrlandaca konuşanlar için yeni konutlar ayrılması gibi ara sıra zaferler kazandılar.

Bir dil olarak İrlandaca, en önemlisi kuzeyde olmak üzere "mobilize edici retoriklerin" hâlâ geçerli olduğu siyasi bir mesele olmaya devam etti. Burada Sinn Féin, taraftarlarını bir sadakat göstergesi olarak İrlandaca öğrenmeye teşvik etmiştir. Daha sonra, sorunlar sırasında, Kuzey İrlanda'nın Maze Hapishanesi'ndeki mahkûmlar İrlandaca dersleri aldı ve hapishane "jailtacht" olarak anılmaya başlandı. Hatta Belfast'ın Katolik Falls Road mahallesi 2018 yılında tuhaf bir şekilde Gaeltacht bölgesi olarak belirlenmiştir. Bugün, şiddetli Protestan direnişine rağmen hem Belfast hem de Londonderry'de İrlandaca eğitim veren okullar mevcuttur.

İrlandaca nasıl geçmiş çatışmaların bir kalıntısı gibi görünmeye başladıysa, İrlanda'nın milli marşı "Amhrán na bhFiann", "*Askerin Şarkısı*" (The Soldier's Song) da öyle görünüyordu. Bu, Sinn Féin'in ilk mücadeleleri ile ilişkilendirilen İrlanda isyanının bir savaş çığlığıydı. "Gael'in Oğulları! Solgun Adamlar!... Doğuda gümüşi bir parıltı görün/ Dışarıda Sakson düşmanı bekliyor/ Öyleyse bir asker şarkısı söyleyin" Marş, modası geçmiş savaşçılığı nedeniyle uzun süre tartışma konusu olmuş, birçok kişinin marşı fonetik İrlandaca çevirisiyle söylemeye çalışması bu sorunu hafifletmiştir. 1995'ten bu yana, özellikle rugby gibi tüm İrlanda'yı kapsayan maçlarda, marşın yerini genellikle heyecandan yoksun bir şarkı olan "İrlanda'nın Çağrısı" (Ireland's Call) almıştır.

Kaplan kükrüyor

1970'li ve 80'li yıllarda İrlanda'nın ekonomi politikasında yapılan yenilikler şaşırtıcı derecede başarılı oldu. "Kelt Kaplanı" terimi 1994 yılında Morgan Stanley'in bir piyasa raporunda Kevin Gardiner tarafından ortaya atılmış ve İrlanda'nın Singapur, Hong Kong, Güney Kore ve Tayvan gibi "Asya Kaplanı" ekonomilerini taklit ettiği öne sürülmüştür. Neden Kelt olarak adlandırıldığı ise bir muamma. İrlanda dışında herhangi bir ülkeye atıfta bulunmadığı gibi İrlandalılar da kendilerini Kelt olarak adlandırmıyordu.

Dublin artık agresif bir şekilde kendisini yeni ve canlı uluslararası kapitalizmin merkezi olarak pazarlıyordu. Microsoft, Apple, Amazon ve Dell gibi dijital çağın devleri için Avrupa'daki genel merkezleri cezbeden, minimum kurumlar ve kişisel vergilerle iş için bir üs sunuyordu. 1990'lara gelindiğinde İrlanda Avrupa Birliği'ndeki en hızlı büyüme oranlarını kaydediyordu. İşsizlik 1990'da %18'den 2007'de %4,5'e düştü. Göç, akına dönüştü ve Dublin'de emlak fiyatları yükseldi.

Genelde büyük Amerikan şirketlerinin ikametgahı sayesinde İrlanda, kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasıla ile ölçülen "dünyanın en zengin ülkeleri" listelerinde yer almaya başladı. Uluslararası siber-ekonomi sinyaller ile dönüyor, kıvrak zekâlı bir maliye bakanının ona yer ya da isim levhası verebileceği her yere iniyordu. Öyle bir göç yaşandı ki, kısa süre içinde İrlanda'da yaşayanların %10'u kıyılarının dışında doğdu. Ekonomi, her ne kadar yeni tesislerin %70'i Amerikalılara ait olsa da vergi cennetinden ötürü elektronik, ilaç ve işlenmiş gıdalar için ciddi bir üretim üssüne dönüştü. 1990'ların sonunda İrlanda, Avrupa'nın paketlenmiş dijital ürünlerinin %50'sini üretiyordu.

Kelt Kaplanı pek çok tartışmaya konu olmuştur. Bazılarına göre bu, Avrupa Birliği'ndeki komşularının vergi gelirlerini çalarak ince bir spekülatif para tabakası elde etmekten ibaret bir köpüktü. Diğerlerine göre ise İngiliz karabasanını bir kenara bırakarak İrlanda'nın kendi kendini yönetmesine izin vermek ve böylece kendi girişim ve inisiyatifini tam olarak kullanmasını sağlamaktı. İrlanda'yı 1970'lerde tanıyanlar için tartışılmaz olan şey, İrlanda'nın tanınmaz hâle geldiğiydi. 2004 yılında *The Economist*'in çok övülen bir ödülü İrlanda'yı "dünyanın en iyi yaşam kalitesine" sahip ülke ilan etti. Bu sıralamada İrlanda, Norveç ve İsviçre'nin önünde yer alırken, İngiltere yirmi dokuzuncu sıradaydı. İrlandalı roman yazarı Colm Tóibín, "Sözün artık ete kemiğe bürünmediğini, bir dizi şaşırtıcı istatistik hâline geldiğini" belirtmiştir.

1990 yılında sivil haklar aktivisti Mary Robinson'un İrlanda cumhurbaşkanı seçilmesi Kaplan'a insani ve seküler bir yüz

kazandırdı. Katolik Kilisesi siyasi statüsünün yanı sıra otoritesini de kaybetmeye başlamıştı. Ayinlere katılım 1990'da yetişkinlerin %85'inden on yıl içinde %60'ın altına düştü. Doğum kontrolü, boşanma ve eşcinsellik konularında yavaş da olsa reformlar yapılmaya başlandı. Tüm bunların üzerinde, kilise tarihçisi Derek Scally'nin "cinsel ve kurumsal istismar konusundaki feci başarısızlıkları" olarak adlandırdığı ve İrlanda'nın refah hizmetlerini "bir hakikat ve uzlaşma komisyonu" olması gerektiğini önerdiği şeye şiddetle muhtaç bırakan utancı vardı.

Yeni devletin hâlâ çok sayıda sorunu vardı. Hızlı büyüme yavaşladı. İrlanda Merkez Bankası Başkanı Maurice O'Connell 2001 yılında "Kelt Kaplanı'nın sona erdiğini" açıklarken, hem kentsel hem de kırsal yoksulluk devam ediyordu. OECD rakamları, en zengin vatandaşlarla en yoksullar arasındaki uçurumu gösteren Gini katsayısının Avrupa ortalamasının çok üzerinde olduğunu gösteriyordu. Avrupa Birliği hibelerinin etkisi de karışık oldu ve İrlanda kırsalını Sicilya'daki gibi yarım yamalak inşa edilmiş bakımsız yapılarla karарttı. Dublin; George ve Victoria dönemi binalarının yerle bir edildiğini gördü. Dublinli bir planlamacı bana George dönemi binalarının "İngiltere'nin son kalıntıları" olduğunu ve yeni İrlanda'da yeri olmadığını söyledi. Gerçek, hızlı kâr ve şehir manzarasının güzelliğine karşı İrlanda düşüncesizliği idi.

İrlanda, işsizliğin %14'e yükseldiği 2008-9 ekonomik durgunluğundan ağır bir şekilde etkilenmiştir. Mali kriz, IMF'nin 85 milyar Euro'luk yardımına ve bunun sonucunda kemer sıkmaya yol açmış, ülkenin yaşam kalitesi endeksi beşinci sıradan kırk birinci sıraya düşmüştür. Nihayetinde durgunluk bir kırılma noktası oldu ve ekonomi 2010'dan sonra toparlandı, ancak 2019'da net harcanabilir gelir OECD ortalamasının altında kaldı. Kaplan yaşadı ama iştahını azaltarak.

İstatistikler ne söylerse söylesin yadsınamaz olan şey Güney İrlanda'nın yirmi yıl içinde ada ekonomisine kuzeye kıyasla azınlık bir katkıda bulunurken, endüstriyel üretimde on kat ve ihracat değerinde on beş kat daha fazla katkıda bulunur hâle geldiğiydi.

Dublin'in nüfusu 1980'de 526.000 iken, kırk yıl sonra bir milyona yaklaşmıştı. İki yüzyıldır endemik olan güneyden net göç neredeyse durmuştu. İrlanda artık yeteneklerini elinde tutabiliyordu.

InterTradeIreland için 2013 yılında hazırlanan bir araştırma çeyrek yüzyıl geriye giderek sınırın kuzey ve güneyindeki "mevcut sanayi yapılarını" karşılaştırmıştır. Güneyde "dinamizm, ihracata açıklık, doğrudan yabancı yatırım çekiciliği, Ar-Ge yoğunluğu, patent alma ve KOBİ inovasyonu" görülmüştür. Kuzey ise "endüstriyel yeniden yapılanma ve sosyal huzursuzluktan muzdaripti... ekonomisi kamu sektörüne nispeten daha bağımlıydı."

İrlanda'nın bağımsızlığının bedeli yarım yüzyıllık zor bir dönem olmuştu ama özü olan bağımsızlık haklı çıkmıştı. Tanıdığım hiçbir İrlandalı İngiltere ile yeniden birleşme arzusunda değil. Kaplan metaforu belki biraz ağdalı olabilir ama genetik olarak çalışkan, nostaljiye dalmış ve kendi kendini yönetmeye uygun olmayan bir "Kelt" halkı karikatürünü çürütüyordu. Trevelyan'ın "düzenli, ahlaklı, çalışkan ve tutumlu" Anglo-Saksonlar ile karşılaştırdığı işe yaramaz Keltler, sonunda Fermanagh bataklığının çamurunda boğulan bir karikatür oldu.

Kuzey'in kasvetli çan kuleleri

2015 yılında yapılan Britanya Adaları halkları DNA araştırmasında on İrlanda kümesi tespit edilmiştir. Güneydeki yedi bölge ezici bir çoğunlukla "Gal İrlandası soyundan" geliyordu. Kuzeydeki ilçeler ise oldukça farklıydı. Nüfuslarının üçte biri güneydekiler gibiydi -genel olarak Katolik nüfusla özdeşleşmişlerdi- üçte ikisi ise iki gruba ayrılıyordu. Bunlardan biri, eski Dalriada diasporasını yansıtan, İrlanda Denizi'nin ötesinde Batı İskoçya'da yaşayanlarla bağları paylaşıyordu. Diğerleri ise İskoç Ovaları ve İngiltere'den gelen yerleşimcilerin torunlarıydı. Britanya Adaları'nın başka yerlerinde bu tür genetik farklılıklar göç, evlilik ve siyasi uyumun çözgü ve atkıları arasında kaybolup gidebilirdi. Kuzey İrlanda'da ise bu gerçekleşmemiştir.

1922 bölünmesinin önlenip önlenemeyeceği artık akademik bir konudur. Collins, kuzeyin yeni devleti için tahammül edilemez bir meydan okuma olacağını biliyordu. De Valera aynı fikirde değildi. Ona göre Ulster, "İngiliz bağlantısından doğan ve onunla birlikte yok olacak bir kazaydı." Hatta pek çok Protestan liderin Gal kökenli olmasıyla övünüyordu. 1966'da Paskalya Ayaklanmasının ellinci yıldönümünde Ulster'i "O'Neilllerin, Ó'Cathainlerin, MacDonelllerin, Maguirelerin ve MacGuinnesselerin ülkesi" olarak ilan etti. Elbette yeniden mutlu bir aile olabilirler miydi?

Pratikte öyle olmadı. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Churchill şöyle demişti: "Avrupa'nın tüm haritası değişirken... sular çekilirken, Fermanagh ve Tyrone'un kasvetli kulelerinin bir kez daha ortaya çıktığını görüyoruz. Aralarındaki kavganın bütünlüğü, dünyayı kasıp kavuran felakette değişmeyen birkaç kurumdan biridir." Bu betimleme, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da birincisinde olduğu gibi geçerliliğini korumuştur. İngiltere İrlanda'dan elini eteğini çektiğini düşünebilirdi. "Özerk yönetime sahip" bir kuzey kendi işlerini kendisi görebilirdi. Ancak Churchill'in kavgası hâlâ İngiltere'nin mirası ve İngiltere'nin sorumluluğuydu. Mesele, İngiliz emperyalizminin bitmemiş işi olarak kaldı. Ulsterli şair Seamus Heaney kuzeyi bir İngiliz tecavüzünün gayrimeşru çocuğu olarak tasvir ediyordu; "içeriden patlayan bir patlama, inatçı bir beşinci kol filizlendirdi/ Duruşu tek taraflı büyüyen." Bu beşinci kol bir Katolik militanlıktı.

1960'lara gelindiğinde eyalet, Avrupa'daki en bölünmüş topluluklardan biriydi. Sözde özerk yönetimin ödüllü bir sergisiydi. Londra bu eyalete daha önce Katolik İrlanda'nın tamamından esirgenen ayrıcalıklar yağdırdı. Kuzeyin kendi parlamentosu vardı, ancak Westminster'da eşit temsile sahipti. Yani bu, İskoçlar ve Gallilerden esirgenen bir statüydü. Cömert bir şekilde, bir yıllık "sübvansiyon" ve Londra'dan ne kadar ilkel ve bölücü olursa olsun iç politikalarına müdahâle etmeme taahhüdü aldı. Okullarında yaratılışçılığı öğretti ve kürtajı yasakladı. Katolik azınlığa karşı Protestan ayrımcılığını sürdürdü ve toplulukları bir araya getirmek için hiçbir

adım atmadı. Din; kamu konutlarına, eğitime ve kamu sektöründeki işlere kabulü belirlemeye devam etti.

Para uyumu satın almadı. Güney İrlanda ekonomik bir şafağın tadını çıkarırken, Kuzey İrlanda Londra'ya daha fazla bağımlı hâle geldi. Eyaletin temel gemi inşa ve keten endüstrileri düşüşe geçti. Bu sektörlerdeki işler büyük ölçüde Protestanlarla sınırlı olduğundan, Katoliklere herhangi bir taviz verildiğinde bu durum kızgınlığın artmasına neden oldu. Belfast ve Londonderry'nin daha önce karışık toplulukların yaşadığı bölgeleri artık ayrı bölgelere bölündü ve çoğu zaman bir gecede şiddetli tahliyeler yaşandı.

1960'larda artık kuzeyde "geçici" olan IRA, Katolik çıkarlarının sözde savunucuları olarak yeniden ortaya çıktı. Karşısında ise yeniden canlanan bir Protestan Ulster Gönüllü Gücü vardı. 1968/9 kışında Londonderry'de Katolikler ve polis arasında patlak veren çatışmalar Belfast'a da sıçradı. 1971 yılında Protestan bir vaiz ve demagog olan Ian Paisley yeni bir Demokratik Birlik Yanlısı Parti kurdu. Ayaktakımını coşturacak güçte konuşmalar yaparak -Stormont Tepesinde yağmur altında donmuş bir kalabalığı büyülediğini duydum- kendisini Protestan çoğunluk yönetiminin "ölümüne" savunucusu olarak tanıttı. Kırk yıl boyunca da bunun gayri resmî savaşçısı olacaktı.

Bu uyarı işaretleri Londra'nın derhal harekete geçmesine yol açmalıydı. Oysa İngiliz hükümeti büyüyen çatışmayı yatıştırmak için çok az şey yaptı. Tek yaptığı, polise yardımcı olmak üzere yedek Ulster Savunma Alayı'nı kurmak ve alevleri körüklemek oldu. Sokak çatışmaları 1972'ye kadar dört yıl boyunca sivil cinayetler, dize vurmalar ve misillemelerle devam etti. Yerel polis yavaş yavaş kontrolü kaybetti ve İngiliz ordusu neredeyse her zaman felaketin başlangıcı olan çatışmanın polisliği konumuna çekildi. Ocak 1972'de İngiliz paraşütçü birliklerinin on dört silahsız Katoliği katlettiği Kanlı Pazar olarak adlandırılan katliamla bir felaket yaşandı. Bu, geçmişteki İngiliz-İrlanda savaşlarının mide bulandırıcı bir tekrarıydı ve IRA misillemesi "Britanya anakarasına" taşındı. IRA, "Kelt kardeşlerinin

yanında durdukları" için Galler veya İskoçya'da terör olayları gerçekleştirmeyeceklerini tuhaf bir şekilde ilan etti.

Kuzey İrlanda'da 1921'den beri yürürlükte olan devredilmiş hükümet artık çökmüş ve Belfast Londra'nın "doğrudan yönetimi" altına girmiştir. Bu da Edward Heath kabinesinin Dublin ile kuzeyde güç paylaşımlı bir yürütme ve tüm İrlanda'yı kapsayan bir "danışma" konseyi üzerinde anlaştığı 1973 tarihli Sunningdale Anlaşmasına yol açtı. Bu yapı büyük ölçüde Paisley tarafından kışkırtılan militan birlik yanlısı muhalefet nedeniyle başarısız oldu. Ilımlı birlik yanlısı birinci bakan Brian Faulkner istifa etti ve taşra siyaseti aşırı uçlara kaçtı.

Kuzey İrlanda, bazen Stormont'tan bazen de Hillsborough Kalesi'nde ikamet eden Londralı bir dışişleri bakanı tarafından yönetilen çeyrek asırlık başarısız bir yetki devri sürecinde tökezledi. Bahtsız İngiliz bakanlar, maiyetlerindeki imparatorluk çırakları gibi Belfast'a gidip geliyor, hepsi de acı verici derecede deneyimsiz ve ne yapacaklarını bilemez hâlde oluyorlardı. Her bir anlaşmazlık parayla yatıştırıldı. Kuzey İrlanda nüfusunun üçte ikisi hükümet için ya da onun himayesi altında çalışıyordu. İçişleri Bakanı Reginald Maudling, bir ziyaretten dönerken yardımcısına şöyle demişti: "Bana büyük bir viski getir. Ne berbat bir ülke." Bunun kendi sorumluluğu olduğunun farkında değil gibiydi.

Doğrudan yönetim kaosa yol açıyordu. Yapacak bir işi kalmayan Kuzey İrlanda'nın demokratik kurumları, kutuplaşmış bir uzlaşmazlık gösterisine dönüştü. Para, bölünmeyi destekliyor gibi görünüyordu. Milyonlarca sterlinlik hibe, DeLorean adlı tehlikeli bir Amerikan otomobil üreticisine harcanmıştı. Okullar gibi konutlar da giderek daha fazla ayrıştı. 1960'larda konut sitelerinin üçte biri Protestan/Katolik karışıktı. 1980'lerde doğrudan yönetim bu oranı %10'un altına düşürdü. Britanya, dünyanın geri kalanına bu tür kötülükler konusunda ders verirken bile bir hükümetin dinî ayrımcılığı uyguladığı ve finanse ettiği Avrupa'daki tek ülkeydi.

Bölünmenin işaretleri

1980'lerde Britanya-İrlanda Derneği ve Freiburg İleri Araştırmalar Enstitüsü konferanslarında Kuzey İrlanda'nın Güney Afrika ve İsrail/Filistin ile birlikte amansızca bölünmüş toplumlar olarak gruplandırılmasını dinlerdim. Avrupa genelinde ulusları tarihsel olarak birbirinden ayıran Hristiyan inancı içindeki çatışmalar, sembolik kalıntılar ve güzel binalar bırakmış olabilir ancak çok azı açık siyasi yaralar bırakmıştır. Reformasyon ile parçalanan Avrupa'nın Katolikleri ve Protestanları birlikte yaşayabileceklerini ve birlikte yönetebileceklerini göstermişlerdi. Yollarına devam ettiler. Sadece Kuzey İrlanda'da böylesi bir dinî antipatinin kalıcı bir gerçekliği var. Bu konferanslara katılan yabancı katılımcılar, liberal Britanya'da Katoliklerin Protestanlarla birlikte yaşayamamasına şaşırmışlardır.

"Sorunlar" olarak adlandırılan dönemde kuzeyi ziyaret etmek tarih tarafından hapsedilmiş, ancak kendilerini hapsedenlerden emin olmayan bir halkı hissetmek demekti. Bu hapsedilmenin en açık tanığı, Katolik ve Protestan mahalleleri arasında alaycı bir şekilde "barış duvarları" inşa edilmesiydi. Bu duvarlar bütün sokakların boşaltılmasını ve Belfast'ın ve diğer şehirlerin iç kısımlarının savaş alanına dönüştürülmesini içeriyordu. Sorunların en yoğun olduğu dönemde eyalette bu türden otuz yedi duvar vardı. 1990'lara gelindiğinde bu rakam seksene yükselmişti. Bunlar günümüzde hâlâ duruyor. Belfast'ın Short Strand bölgesinde Katolikler, Protestanlar tarafından asılan İsrail bayraklarıyla yarışmak için Filistin bayrakları astılar. Yerel polis karakolları ve ordu kışlaları çelik ve dikenli tellerden oluşan kalelere dönüştü.

Her yerde şehirlerin bölünmüş toplulukları, çete şiddeti salgınları ve toplumsal çöküş belirtileri vardır. Ancak nadiren bu ölçekte ve bu derinlikte bir nefret söz konusudur. Belfast'ın Katolik Falls ve Protestan Shankill Mahallelerini birbirinden ayıran iki katlı duvarlarda yürüdüğümde, duvarların eski bir çatışmanın kabile sembolleriyle süslendiğini görüyorum. Etraflarında taşlar, yabani otlar ve dikenli tellerden oluşan bir moloz yığını uzanıyor; bu iğrençliğe şimdi bir otobüs dolusu asık suratlı turist ve dikkatli bakıcılar tanıklık ediyor. Buraya Birleşik Krallık demek mümkün mü?

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARIN YENİDEN DOĞUŞU

21

Dört Parlamentonun Öyküsü

Kimlik tanrıları ve merkeziyetçi şeytanlar

20. yüzyılın sonunda dünyadaki silahlı çatışmaların çoğu; bu kitapta tartıştığım merkezi otorite, ulus-altı kimlik ve yetki devri konularının aynısından kaynaklanan, devletlerin kendi iç meseleleriydi. İkinci Dünya Savaşı'ndan beri sabit olan sınırlar yıpranmaya başlamıştı. Sovyetler Birliği'nin 1989'da çöküşüyle birlikte eski sınırlar yeniden ortaya çıkmaya ve yeni milliyetçilikler şekillenmeye başladı. Avrupa içinde, Avrupa Birliği'nin "daha yakın bir birliğe" doğru yürüyüşü çekiciliğini kaybetti. 1990'larda Yugoslavya'nın parçalanması ve 1993'te Çekoslovakya'nın bölünmesi, tarihçi Norman Davies'in Aragon, Burgonya, Etrürya* ve Keltçe konuşan Galiçya ve Strathclyde gibi Avrupa'nın *Kaybolan Krallıkları*'nı (Vanished Kingdoms) hatırlattı.

İspanya, İtalya, Fransa ve Almanya'da uzun süredir ölü olduğu düşünülen kimlikleri ve şikâyetleri istismar etmekte usta yeni bölgesel partiler ortaya çıktı. Basklardan, Katalanlardan, Korsikalılardan, Karadağlılardan ve Kosovalılardan ayrılıkçı sesler duyuldu. Pek çoğu Lüksemburg, Andorra ve Monako'nun izinden giderek mikro-devletler kurmaya çalıştı. Avrupa Birliği'nin yirmi dört resmî diline -İrlandaca da dahil olmak üzere- altmış azınlık dili daha tanınma talebiyle öne çıktı. Sadece Fransa yirmi beş, Polonya ise sekiz dili tescil ettirdi.

---

* Etrürya veya Etruria, İtalya'nın Toskana ve Lazio bölgesini kapsayan bir tarihi bölgedir. İsmini Etrüsklerden almıştır. (ç.n.)

Bu kimlik girdabının ortasında "Kelt" hiçbir yerde yer almadı. "Celtic fringe"* ve "Celtic politics" gibi terimler, Birleşik Krallık nüfusunun hâlâ azalan %13'ü için bir kısaltma olarak ortaya çıktı. Muhafazakâr futbol dünyasında İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda; Basklar ya da Bavyeralılardan esirgenen "ulusal" statülerini korudular ama kimse bir Kelt takımı kurmayı düşünmedi. Bu durum, "birleşik" bir Olimpiyat takımının TeamGB mi yoksa TeamUK mi olarak adlandırılması gerektiği konusundaki tartışmaları engellemedi. İrlanda rugby futbolu ise tüm İrlanda'yı kapsayan bir temelde oynanıyordu.

20. yüzyılın sona ermesiyle birlikte Birleşik Krallık'ın hayatta kalan ulusları birleştirici özelliklerinin bir kısmını kaybetti. İlk işaretler mütevazıydı. Galler'de 1920'lerde Plaid Cymru'nun kurulması ölü doğmaktan başka bir işe yaramamış, parti savaştan sonra Galce konuşan küçük bir dernek olarak varlığını sürdürmüştür. 1966 yılında partinin lideri Gwynfor Evans, Liverpool'daki bir baraj gölü için bir Gwynedd köyü olan Tryweryn'in sular altında bırakılmasına tepki olarak Carmarthen'de bir ara seçim kazandı. Evans'ın partisi yerel meclis üyeliklerini kazanmaya devam etti ve bir süreliğine Merthyr Tydfil'in kontrolünü ele geçirdi. İskoçya'da SNP 1945'te bir ara seçim kazanmış ancak aynı derecede dikkat çekmemişti. 1967'de başına buyruk Winnie Ewing bağımsızlık platformunda Hamilton'da bir ara seçim kazandı. "Dünyayı durdurun," dedi, "İskoçya yoluna devam etmek istiyor."

Bu ara seçimler iki ana partide de gerginlik yarattı. 1970 genel seçimlerinde İşçi Partisi, Galler ve İskoçlara kendi devredilmiş meclislerini vaat edecek kadar ileri gitti. Parti seçimleri kaybetti ancak seçimden galip çıkan Muhafazakârlar mesajı aldı ve iki ülkenin anayasal statüsüne ilişkin bir komisyon kurdu. Kilbrandon Komisyonu 1973 yılında, yeni meclisler için referandum öneren bir dizi seçenek ve azınlık raporunu bir araya getirdi.

Kilbrandon Raporu, 1976 yılında Cardiff'ten milletvekili olan başbakan Jim Callaghan'ın Galler'e yetki devrine açıkça karşı

* Celtic fringe, Britanya Adaları nüfusunun Kelt kökenli olan kısmı veya bu insanların anavatanı anlamına gelir. (ç.n.)

çıkmasının da etkisiyle sönük geçmiştir. Biyografi yazarı Kenneth Morgan'ın deyimiyle "sosyal ve ekonomik planlamaya ülke çapında bir yaklaşım benimseyen ve yetki devrini dar görüşlü Kelt milliyetçiliğine verilecek tehlikeli bir taviz olarak gören geleneksel İşçi Partisi görüşünü" benimsemiştir. Callaghan 20. yüzyılın sol kanat siyasi birlik yanlısı geleneğine sıkı sıkıya bağlıydı.

Yetki devri Mart 1979'da usulüne uygun olarak referanduma sunuldu. İskoçya yeni bir meclis lehinde oy kullandı ancak İşçi Partili birlik yanlıları tarafından referandum tasarısına son dakikada eklenen bir şart olan seçmenlerin %40'ının oyunu alamadı. Galliler bir meclisi bir milyon oya karşı çeyrek milyon oyla tamamen reddetti. Evans Galler'in "dünyanın gözünde aşağılandığını ve kendi halkının gözünde küçük düşürüldüğünü" ilan etti. 1979 referandumlarının başarısızlığı Westminster'da rahat bir nefes alarak karşılandı. 1970'ler Galler ve İskoç milliyetçiliğinin dibe vurduğu yıllar olarak tarihe geçmiştir.

İşçi Partisi geçmişiyle bağlarını koparıyor

Kilbrandon ile ilgili tartışmanın başardığı bir şey de özerklik konusuna olan ilgiyi ortadan kaldırmak olmuştur. Galler'de Plaid Cymru'nun oy oranı 1980'lerde önemsiz bir seviyeden %5 ila %10 arasına yükselirken, İskoçya'da SNP %20'nin üzerine çıktı. Her iki hareket de 1979'dan 1997'ye kadar iktidarda olan Margaret Thatcher ve John Major yönetimindeki Muhafazakâr hükümetlerin bürokratik merkezileşme patlamasıyla körüklendi. Yerel yönetim sınırları yeniden çizildi ve idari kolaylık için yeniden adlandırıldı. Yerel vergi toplama yetkileri kısıtlandı ve bütçeler sınırlandırıldı. Okullar, konut politikası ve planlama Beyaz Saray'ın kontrolü altına alındı. Yerinden yönetim demokrasisinin rütbesi düşürüldü, anarşi değilse bile sosyalizm için bir arka kapı olarak görüldü. Britanya, Avrupa'nın en merkezi devletleri arasında yer aldı.

Gallilerin ve İskoçların hassasiyetlerine zaman zaman tavizler verilmiştir. Gwynfor Evans 1982'de Thatcher'ın Galce yayın yapacak

bir televizyon kanalını finanse etmemesi hâlinde açlık grevi tehdidinde bulunduğunda Thatcher teslim oldu. Sonuçta ortaya çıkan S4C, Galli izleyicilerin ancak %2'sine ulaşabildi. Güney Galler'den bir milletvekili bana kanalın İngilizce yayın yapan Channel 4'ün yerini almasının Thatcher'ın kömür madenlerini kapatmasından bile daha fazla yerel öfke uyandırdığını söyledi.

İskoçya'da 1989 yılında İskoçya'nın yetmiş iki milletvekilinden elli sekizinin katıldığı bir kongre toplanmış ve İskoç özerkliğine ilişkin eski Arbroath Deklarasyonu'nu yeniden onaylamıştır. "İskoç halkının kendi ihtiyaçlarına en uygun yönetim biçimini belirleme konusundaki egemen hakkını" teyit ettiler. Thatcher'ın tepkisi onun delilik anı olarak görülmeye başlandı. Meslektaşlarının yalvarmalarına rağmen, Britanya'nın artan oranlı emlak vergisini düz oranlı bir sandık vergisiyle değiştirmeye karar verdi ve bunu ilk olarak İskoçya'da "pilot olarak" uygulamaya karar verdi.

Seçim vergisinin İskoçya ve Galler'de Muhafazakârların desteği üzerindeki etkisi yıkıcı olmuştur. İskoçya'da 1979'da yirmi iki milletvekili çıkaran parti 1997'de hiç milletvekili çıkaramazken, Galler de tek bir Muhafazakâr milletvekili bile çıkaramadı. Muhafazakârlar 21. yüzyıla kesin olarak İngiltere'nin partisi olarak girdiler. Bu arada John Major umutsuzca toparlanmaya çalıştı, 1992'de sandık vergisini kaldırdı ve 1993'te Galler diline resmî statü verdi. Bir İskoç hükümet raporu "hiçbir ulusun kendi iradesi dışında bir birlik içinde geri dönülmez bir şekilde tutulamayacağını" ilan etti. Ancak Major hükümeti hem İskoçya'yı hem de Galler'i, büyük ölçüde siyasi olarak atanmış kurullar ve yerel hesap verebilirlikten yoksun şirketler aracılığıyla doğrudan yönetmeye devam etti. Bunlar "quangokrasi"* olarak anılmaya başlandı.

Muhafazakârların yerelciliği bastırması İşçi Partisi'ne ve onun 1994'teki yeni lideri Tony Blair'e bir armağandı. Blair, "egemen bir Westminster Parlamentosu'nun İskoçya ve Galler'e yetki devredeceğini", böylece "birliğin güçleneceğini ve ayrılıkçılık tehdidinin

* Quangokrasi, yarı-hükümetdışı örgütlerin kontrol ettiği yönetim biçimine verilen isimdir. (ç.n.)

ortadan kalkacağını" vaat etti. İskoçya kanun yapma yetkisine sahip bir parlamentoya sahip olacak, ancak vergileri değiştirme yetkisi sınırlı olacaktı. Daha az güçlü bir Galler Meclisi, mevcut Galler Bürosu işlevleri için demokratik hesap verebilirlik forumu sağlayacaktır. Her iki kurum da bir birinci bakan tarafından yönetilecektir.

Blair'in ayrılıkçılık kelimesini ağzına almayı bile uygun görmesi dikkat çekiciydi. O dönemde kendisiyle yaptığım röportajda, -seçilmiş şehir belediye başkanları da dahil olmak üzere- yetki devrini büyük ölçüde Yeni İşçi Partisi projesinin muhalifleri olan yerel İşçi Partisi oligarşilerinin gücünü aşındırmanın bir yolu olarak gördüğünü hissetmiştim. Ancak o ve İngiliz Parlamentosu bir risk alıyordu. İki asırdır demokratik kurumlarla tanışmamış olan İngiliz devletine yeni bir demokratik kurumlar katmanı öneriyorlardı. John Major 1997 seçimlerinde bu fikre şiddetle karşı çıktı. Yetki devrini "birliğin sonu... Uyanın yurttaşlarım, çok geç olmadan!" şeklinde ilan etti.

Yeni devredilen meclislerle ilgili referandumlar İşçi Partisi'nin iktidara gelmesinden kısa bir süre sonra yapıldı ve şüphesiz Blair'in mevcut seçim popülaritesinden faydalandı. İskoçya'nın Stuartlar döneminden bu yana ilk kez oluşturulan yeni parlamentosu ezici bir çoğunlukla onaylandı. Galler'in önerdiği Senedd Cymru, İngiltere sınırındaki ilçelerden gelen ciddi muhalefetle, %50.3'e karşı 49.7 gibi çok az bir farkla kabul edildi. Ancak %50'lik destek 1979'daki %20'lik desteğe kıyasla büyük bir ilerlemeydi. En azından Glyndwr'dan bu yana Galler'in ilk meclisiydi. Galli yazar Jan Morris, Galler'in fiilen lağvedilmeye bir puan kadar yaklaştığını ifade etmiştir. Eğer yetki devrine karşı oy kullanmış olsaydı, "hiçbir vatanseverin tutkusu, hiçbir dilbilimcinin coşkusu, hiçbir tarih ya da ideoloji muhakemesi İngiliz devletini Galler'in gerçekten bir ulus olduğuna ikna edemezdi." Ama çoğunluk, çoğunluktu.

İki yıl sonra Kraliçe Edinburgh ve Cardiff'te büyük sevinç gösterileri arasında yeni meclislerin açılışını yaptı. Winnie Ewing, 12 Mayıs 1999'da ilkini şu sözlerle kutladı: "1707 Mart ayının yirmi beşinci gününde feshedilen İskoç Parlamentosu bu vesileyle yeniden toplanmıştır." Büyük Britanya'da ilk kez Westminster demokratik

tekelinin etkisini azaltmıştı. Galli Muhafazakâr yetki devri yanlısı David Melding'in ifadesiyle yetki devri "modern Avrupa hükümetlerinin ortak bir özelliği ve Galler'i nihayet siyasi bir ulus hâline getirmişti... Muhafazakâr Parti bir daha asla sadece İngiltere'de kazanarak Galler ve İskoçya'da kazanamayacaktı."

Yeni meclislerin görev alanları zaman içinde genişledi. Sağlık, eğitim, konut, ulaşım, çiftçilik, endüstri, istihdam ve kültürü de kapsar hâle geldi. İskoç Parlamentosu'nun adalet konusunda da sorumluluğu vardı. Meclisler en azından başlangıçta, kendi vergilerini artıramaz ya da borçlanma veya harcama konusunda Hazine kurallarını aşamazdı. Daha sonra bir miktar mali takdir hakkı tanınmış olsa da her üç meclis de büyük bütçe açıkları verdi ve Londra'dan Barnett sübvansiyonları olarak adlandırılan, ihtiyaçlar ve kaynaklar formülüne göre belirlenen sübvansiyonlara güvenmek zorunda kaldı. Ancak İskoçya örneğinde yetki devri kapsamlı, Galler örneğinde ise en azından önemli boyutlardaydı.

Yetki devri sonuç veriyor

Bu yeniliklerin ilk etkisi John Major'un uyarısını doğrulamak oldu. Milliyetçi siyasete hızla güç kazandığı bir meşruiyet ve statü kazandırdı. Yirmi yıl boyunca İskoçya ve Galler, neredeyse hiçbirine İskoç ya da Galli halkların oy vermediği Muhafazakâr politikacılar tarafından uzaktan yönetilmişti. İlginç olan, Blair'in İşçi Partisi'nin bu reformdan dolayı hiçbir minnettarlık duymamasıydı. İşçi Partisi'nin İskoç Ovaları ve Galler vadilerindeki geleneksel tabanı milliyetçi partiler lehine giderek azaldı.

İngiliz alt milliyetçiliği, Avrupa'nın pek çok yerindekinin aksine ağırlıklı olarak sol kanattaydı. Karizmatik lideri Alex Salmond yönetimindeki SNP, kendisini dikkatlice İşçi Partisi'nin solunda konumlandırdı. İskoç Parlamentosu için 1999 yılında yapılan ilk seçimlerde İşçi Partisi elli altı, SNP ise otuz beş sandalye kazanarak İskoçya'nın ilk iktidarını oluşturdu ancak 2007 yılına gelindiğinde milliyetçiler İskoçya'nın en büyük partisi olarak İşçi Partisi'nin yerini aldı

ve azınlık hükümetini kurdu. SNP o zamandan beri Edinburgh'da iktidarı elinde tutuyor. Parti aynı zamanda Westminster'daki elli dokuz İskoç sandalyesinin ezici bir çoğunluğuna sahipti. 2007'de İşçi Partisi İskoç seçmenlerin ancak %20'sine ulaşabildi ki bu 1910'dan bu yana en kötü performansıydı.

SNP'nin seçim üstünlüğüne rağmen, İskoç seçmenlerin çoğunluğunu temel hedefi olan bağımsızlığı desteklemeye ikna etmekte garip bir şekilde yetersiz kaldı. 2014'te referanduma sunulduğunda bağımsızlık %53'e karşı %44 oyla reddedilmiş, dönemin başbakanı David Cameron'ın İskoçlara sunduğu bir dizi yeni devredilmiş yetkiyle bağımsızlık davası sekteye uğramıştır. Salmond, Cameron'ın "devomax" olarak bilinen güçlendirilmiş özerklikle ilgili "ikinci soru" teklifini reddederek Cameron'ın ekmeğine yağ sürmüştü. Bu, İskoçlara ekonomileri ve vergilendirmeleri üzerinde neredeyse tam kontrol sağlayabilirdi ve kamuoyu yoklamalarında da geniş çapta destek görüyordu. Salmond ya tam bağımsızlık ya da hiçbir şey demeyi tercih etti. Fakat hiçbir şey elde edemedi.

İskoçya'da olduğu gibi Galler'de de İşçi Partisi 1999'daki ilk meclis seçimlerini yirmi sekiz sandalye farkla kazandı ve Liberal Demokratlar ile koalisyon kurarak iktidara geldi. Ancak Plaid Cymru'nun desteğinde bir artış oldu, parti on dört sandalye ile ikinci oldu ve özellikle Güney Galler Vadisi'ndeki anavatanında Galler İşçi Partisi oylarına derin bir giriş yaptı. Plaid'in başlıca dezavantajı Galce'ye olan sürekli ve bölücü takıntısıydı. Partinin 2012'deki lideri Leanne Wood (Galce konuşan değil "Galce öğrenen" olarak tanımlanıyor), kendi parti konferansında çeviri kulaklıklar takarken görüldü. 2011 yılına gelindiğinde Galler'in yetki devri, Senedd'e hükümetin yirmi alanında kanun yapma yetkisi verilmesine ilişkin bir başka referandumun %64 destekle geçmesi için yeterince kabul görmüştü.

Galler'de bağımsızlık için "parti dışı" bir lobi grubu olan Yes-Cymru, 2014 yılında bağımsızlığa desteğin %10-15 civarında seyrettiği bir dönemde ortaya çıktı. Ancak 2019 ve 2021 yılları arasında yapılan beş kamuoyu yoklaması desteğin %27 ile %35 arasında değiştiğini gösterdi. Her ne kadar bu durum "bağımsızlık

meraklısı" ya da bazı alaycılara göre "gösterişçi ayrılıkçılar" olarak tanımlanan daha genç Galli seçmenleri yansıtıyor olsa da Galler'in gidişatı SNP'nin on yıl önceki gidişatına benzemektedir. Galler'in bağımsızlığı, ne anlama gelirse gelsin artık söz konusu edilemez ya da düşünülemez değildi.

Uzun süredir uykuda olan Cornwall'da bile iç yönetimin hayaletleri kendilerini gösterdi. Liberal Demokratlar bir Cornish meclisi sözü verirken, İşçi Partisi İngiltere genelinde bölgesel hükümetlere destek önerdi. Küçük bir Cornwall bağımsızlık hareketi olan Mebyon Kernow, milliyetçiliğin alışılagelmiş statü sembollerini talep etti: Cornish yol işaretleri, okullarda Cornish dili dersi ve 2001'de nüfus sayım formunda beyan edilen bir milliyet olarak "Cornishler." Bunların hepsi kabul edilmemiş olsa da parti beş yerel meclis üyeliği ve Camborne belediye başkanlığı kazandı. Partinin ülke genelindeki desteği hiçbir zaman %5'in üzerine çıkmadı.

Turuncu renkli yetki devri

Sık sık hayat desteğine ihtiyaç duymasına rağmen yetki devrinin hiç ölmediği tek yer Kuzey İrlanda'ydı. 1980'lerde IRA'nın Britanya anakarası da dahil olmak üzere şiddet mücadelesinde hiçbir azalma görülmedi. 1984'te Brighton'da bir otele düzenlenen bombalı saldırıda Başbakan Margaret Thatcher'ın hayatına kastedildi. 1992'de bir başka bombalı saldırı Londra Şehri'nde büyük hasara yol açtı. İngiliz hükümeti artık tepkisiz değildi. Thatcher, Kuzey İrlanda'yı "Finchley kadar İngiliz" ilan etmesine rağmen, liberal İrlandalı başbakan Garret FitzGerald ile bir çalışma ilişkisi kurmuştu. Londra ve Dublin arasında 1985 yılında tereddütlü bir Anglo-İrlanda "anlaşmasına" varıldı ve bu anlaşma John Major döneminde İrlanda'nın kuzeyi ve güneyi arasındaki ilişkileri yatıştırmak üzere devam ettirildi.

Ardından, 1998 yılında Tony Blair hükümeti döneminde Belfast'ta varılan ve Hayırlı Cuma Anlaşması olarak adlandırılan bir atılım geldi. Bu anlaşma iki hedefe ulaşmıştır. Kuzey halkının kendi kaderini tayin etmesinin İrlanda'nın yeniden birleşmesi için tek temel

olması gerektiğini kabul etti ve hem Protestan hem de Katolik toplumlar tarafından paylaşılan yetkilerle yeni bir devredilmiş yürütme sistemi oluşturdu. Bu yaklaşım her iki tarafın da ortak mutabakatını kazanmış ve militan cepheler ateşkes ilan etmiştir. Toplumlar arası şiddet azaldı ve Protestan çoğunluk yönetiminin vasat ama işe yarar bir şekilde kabul edilmesi Katolik kabine vetosuyla yumuşatıldı. Bir yıl sonra Omagh'da muhalif bir IRA bombası yirmi dokuz kişiyi öldürdüğünde, Sinn Féin kendi liderliği tarafından açıkça kınandı.

Ulster Birlikçi Partisi'nden "resmî" birlik yanlısı David Trimble birinci bakan olurken, milliyetçi Sosyal Demokrat ve İşçi Partisi'nden Seamus Mallon da yardımcısı oldu. Ancak her ikisinin de omuzlarında anlaşmayı reddeden DUP'lu Paisley ve Sinn Féin'li Gerry Adams vardı. Bu, yeni bir tür özerk yönetim için gergin bir başlangıçtı. Blair'in "tarihin eli omuzlarımızın üzerindedir" şeklindeki bayağılığı kaygı verici bir işaretti. İnsanlar hangi tarih olduğunu ve bu elin ne kadar sıkı tuttuğunu sordular.

Hayırlı Cuma Anlaşması şüphesiz daha sağlam bir güç paylaşımının ön koşulunu oluşturmuştur. Protestanlar ve Katolikler aynı kabine masasının etrafında oturuyor ve birbirlerine bağırmak yerine konuşuyorlardı. Yine de bölünme kökleşmiş durumdaydı. Yerel siyasetin aşırı uçlara kayması nedeniyle yeni meclis sonraki on yıl içinde dört kez askıya alındı. 2007 yılına gelindiğinde DUP ve Sinn Féin, ılımlı "resmî" birlik yanlılarını ve SDLP'yi gasp etmişti. Paisley ve Sinn Féin'den Martin McGuinness'in el sıkışması ve sırasıyla birinci bakan ve milletvekili olarak birlikte görev yapmaları tek ferahlatıcı nokta oldu.

Zıtların bu şekilde bir araya gelmesi kuzeyin tek fırsatıydı. Güneyde 1922'den sonra bağımsızlık, düşmanları bir araya gelmeye ve uzlaşmayla yönetmeye zorlamıştı. Kuzeyde ise İngilizlerin doğrudan yönetimi böyle bir ihtiyacı ortadan kaldırmıştı. Zor kararların sorumluluğu her zaman Londralı bir bakana yüklenebilirdi. Londra'nın parasıyla yağlanan bir araya gelme bir süre işe yaradı. Ancak Paisley 2008'de, McGuinness ise 2017'de emekli oldu ve uzlaşma konusunda eğitim almamış yeni nesil liderler görevi devraldı.

Güç paylaşımı yozlaşmaya dönüştü. DUP'un işletme bakanı ve 2015-2021 yılları arasında parti lideri olan Arlene Foster'ın himayesi altında, rüşvetli bir yenilenebilir enerji projesinde 490 milyon sterlin gibi büyük bir meblağ kaybedildi. Güç paylaşımında periyodik bozulmalar yeniden başladı ve Londra her zaman pahalı bir şekilde parçaları toplamaya hazırdı. Bunlardan biri 2017'de Sinn Féin'in İrlandacanın kuzeyde resmî dil olarak tanınması talebine karşılık birlik yanlılarının kendi İskoç-İrlanda lehçeleri olan Ullans için eşitlik talep etmeleriyle ilgiliydi. Foster 2021'de istifa etti ve yerine birkaç hafta içinde iki halef geldi. Kuzey İrlanda bir muz cumhuriyetine benziyordu.

Brexit'e giriş

Şimdi Londra ile Edinburgh, Cardiff ve Belfast'taki devredilmiş meclisler arasındaki ilişkileri sarsacak iki olay meydana geldi. Bunlardan ilki, 2015 yılında David Cameron'un Londra'daki Muhafazakâr hükümetinin ertesi yıl Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği üyeliğini referanduma götürme kararıydı. Galler, Avrupa Birliği'nden ayrılma yönünde %53'e karşı %47 oy kullanarak Brexit lehindeki İngiliz dengesine uymuştur. Ancak İskoçya ve Kuzey İrlanda sırasıyla %62 ve %56 oranında kalma yönünde oy kullandı. Birlik bölünmüş durumdaydı.

Brexit zaferi çeşitli yorumlara sahne oldu. Londra'daki metropol düzenine karşı taşralı Britanya'nın bir oylamasıydı. İş, zenginlik ve yeteneklerin ısrarla güneydoğuya kayması karşısında ihmal edilen İngiliz bölgelerinin yeniden güçlenmesiydi. Aynı zamanda aşırı göçe karşı bir oylamaydı. Ayrılma oyları büyük ölçüde üniversite mezunu olmayanlara, kırk beş yaşın üzerindekilere, kırsal nüfusa ve yoksullara yönelikti. İskoçya'nın Avrupa Birliği'nde kalma yönündeki güçlü arzusu, seçmenlerini İngiliz görüşünden daha da uzaklaştırarak İskoçya'yı bağımsızlık yönüne daha da fazla yöneltti.

Kuzey İrlanda'da ise görüşler daha karmaşıktı. Londra'nın referandum sonrası aldığı sadece Avrupa Birliği'nden ayrılma değil

aynı zamanda Avrupa ortak pazarından da çekilme kararı, siyasi bir hamleyi tüm İrlanda ticaret ekonomisi ve düşük ücretli istihdam için ciddi bir engele dönüştürdü. Etkilenenler arasında çiftçilik, balıkçılık, turizm, bakım evleri ve karmaşık kıtasal tedarik hatlarına sahip endüstriler yer aldı. Ayrıca Kuzey İrlanda'nın güney ile olan sınırı hakkında da şüpheler uyandırdı, bu sınır artık Britanya'yı Avrupa ekonomisinin tamamından ayırıyordu. Bu bölünme, İrlanda Adası'nın tamamında ekonomik birlik öngören Hayırlı Cuma Anlaşması'nın şartlarını açıkça ihlal ediyordu. Tek çözüm, İrlanda'nın Avrupa Birliği tek pazarı içinde kalırken kuzey ile Britanya arasında "İrlanda Denizi'nin aşağısında" yeni bir bariyerin ilan edildiği bir protokoldü. Bu da Belfast Limanı'ndan geçen mallar üzerinde gümrük kontrolleri yapılmasını gerektiriyordu ki bu hem yıkıcı hem de kuzeyli birlik yanlıları için siyasi açıdan zehirleyici bir uygulamaydı. İngiltere Başbakanı Boris Johnson 2019'da bu birlik yanlılarına böyle bir bariyerin "cesedimi çiğnemeleri" anlamına geleceğini söyledi ve hemen ardından bunu kabul etti.

Bölünme sırasında birlik yanlılarının en çok korktuğu kriz tam da buydu. Buna "İngiliz ihaneti" dediler. Kolayca çözülebilen kısa vadeli çatışmalar, uzun vadede düğümlü sorunlara yol açar. İrlandalı milliyetçiler, tarihin mantığının bölünmenin altını oyduğunu düşünerek seviniyorlardı. Protestan isyancılar 2021'de, Birinci Bakan Arlene Foster'ın istifasından kısa bir süre önce Belfast sokaklarına döküldü. Kuzey İrlanda'nın birliği istikrarsızlaştırma kapasitesi azalmamıştı.

Bir Pandemi geçti

Brexit'in travması atlatılmaya çalışılırken, dünyanın geri kalanıyla birlikte Britanya Adaları da Covid-19 salgınından etkilendi. 2020'de çeşitli sokağa çıkma yasakları getirilirken Londra; kişisel özgürlüğe yönelik sert kısıtlamaların, devredilen yöneticiler tarafından yönetilmesi hâlinde yerel olarak daha kabul edilebilir olacağına karar verdi. Bu, otoriteye itaatin kritik olduğu durumlarda yerelciliğin faydasının keskin bir kabulüydü. "Bilimin" Bristol'da

Cardiff'ten ya da Newcastle'da Glasgow'dan farklı okunması garip görünüyordu ama sözde "ulusal" birinci bakanlar benzeri görülmemiş yetkilerle donatılmıştı ve bunları hevesle kullandılar. Her hafta "dört ulus" arasında değişen pandemi düzenlemeleri, sınır kontrolleri, göç eden aileler, yeni öne çıkan sağlık yetkililerinin önemli ekonomik öneme sahip politika değişikliklerini ilan ettiği haberleri geliyordu. Ülkeler arasındaki farklılıklar her akşam televizyon haberlerinde gösteriliyordu.

Sonuç olarak, üç başbakan sık sık Londra'daki Johnson hükümetinden farklı duruşlar sergilemeye başladılar ve bu da her birine yeni bir görünürlük kazandırdı. Ulusların Londra'dan emir almak yerine halkları adına karar veren tanımlanabilir liderlere sahip oldukları görüldü. Sonuç inkâr edilemezdi. Devredilmiş meclisler için 2021 yılında yapılan "aşı" seçimlerinde Galler'in ilk bakanı Mark Drakeford, kendi İşçi Partisi'ne karşı bile yüksek puan aldı. Merthyr'de görüştüğüm bir Galli BBC'ye şöyle dedi: "Galler'de bana söylendiği sürece neyi yapıp neyi yapamayacağımın söylenmesi umurumda değil." Bu tür tutumlar şüphesiz geleneksel İngiliz karşıtı düşmanlıkları besliyordu. Galler'e giriş ve çıkış yollarında barikatlar kurulmuş ve yerel Galler polisinin geceleri tatilcileri uyandırarak "İngiltere'ye geri dönmelerini" emrettiğine dair haberler gelmiştir.

İskoçya'da da Nicola Sturgeon, Johnson'ın %20'lik oy oranına karşılık %75'lik istikrarlı bir oy oranına sahip. 2021 seçiminde yeniden birinci bakan olarak seçildi. SNP'nin genel çoğunluğunu geri kazanamasa da Yeşil Parti ile kurduğu koalisyon, yeni bir bağımsızlık referandumu için çoğunluğu garantiledi.

Brexit ve Koronavirüs'ün bağımsızlık davasını sağlamlaştırdığına dair bazı kanıtlar olsa da İskoçya açıkça iki fikirde kalmaya devam etti. Karantinanın zirvesinde yapılan bir 2020 anketi bağımsızlığa desteğin %58'e ulaştığını gösterse de çoğu anket 50:50 aralığında seyretti. Otuz beş yaşın altındaki İskoç seçmenlerin üçte ikisi birlikten yanaydı ve sadece elli beşin üzerindekiler birliğin devamından yanaydı, dolayısıyla bağımsızlığın sadece bir zaman meselesi olduğu

söylenebilirdi. Ancak o zaman henüz gelmemişti. SNP'nin seçim hâkimiyeti, bağımsızlık desteğinin %70'e ulaştığı 1918 İrlandası'ndaki Sinn Féin'inki ölçeğinde değildi.

Blair'in 1999 yetki devirleri şüphesiz İskoçların ve Gallilerin kendi iç işlerinde daha fazla kontrol sahibi olma arzularını karşılamıştı. Bu daha fazla özerklik arzusu, Londra ve Manchester belediye başkanlıkları ve One Yorkshire "milliyetçi" hareketinin ortaya çıktığı Yorkshire Kontluğu gibi İngiltere'nin bazı bölgeleri tarafından da paylaşıldı. Yetki devri, Brexit ve karantina farklı şekillerde aşırı merkeziyetçi hükümete karşı bir halk ayaklanmasının tezahürleriydi.

Brexit'ten hemen önce "West Lothian sorunu" olarak adlandırılan mesele ortaya çıktığında anayasal gerginliğin ürkütücü bir işareti belirmişti. Bu sorun, yetki devri kapsamındaki İngiliz milletvekillerinin Galler, İskoçya ve Kuzey İrlanda'nın iç işlerinde söz sahibi olmamasına karşın bu ulusların milletvekillerinin İngilizlerin iç işlerini tartışıp oylayabilmeleri gibi bir anomaliyle, daha açık bir ifadeyle adaletsizlikle ilgiliydi. Kent milletvekillerinin Strathclyde'daki bir yol programı üzerinde söz hakkı yokken neden Kent'teki bir yol programı üzerinde kırk beş SNP milletvekilinin oy hakkı olsun?

2015 yılında Cameron hükümeti bu asimetriyi, Avam Kamarası'nda sadece İngiliz milletvekillerinin İngilizlerle ilgili yasa tasarılarını oylayacağı bir protokolle çözmeye çalıştı. Bu, İngiliz yasaları için İngiliz oyları ya da EVEL olarak biliniyordu. Görünüşte adil olan bu düzenleme, İskoç milletvekillerinin Westminster Parlamentosu'nun tam üyelerinden daha az olduklarını düşündürerek onları kızdırmayı başardı. Sonuçta protokolün "melez" yasa tasarılarına uygulanmasının karmaşık olduğu ortaya çıktı ve neredeyse hiç kullanılmadı. EVEL 2021 yılında kaldırıldı ve West Lothian sorunu ortada kaldı.

İngiliz siyaseti 2016'daki Brexit kararını takip eden altı yıl boyunca, Muhafazakâr Parti'nin arka arkaya üç, İşçi Partisi'nin iki ve Liberal Demokratların dört lider çıkardığı, neredeyse eşi benzeri görülmemiş bir türbülans döneminden geçti. Bu çalkantının

sonuçlarından biri, 1999 yılında çözüme kavuşturulduğu varsayılan yetki devri meselesinin hâlâ canlı olmasıydı. Avrupa genelinde etkili olan güçler, grup kimliği ve popülist liderlik baskısı yaratarak muhtemelen radikal bir anayasal reform çağrısında bulunuyordu. Avrupa'daki tüm ülkeler arasında bu konuda en az uyarıya ihtiyaç duyması gereken ülke Birleşik Krallık'tı. İrlanda'yı zaten kaybetmişti ve şimdi bu ülkenin kuzey komşusuyla ilişkilerinde bir krizle karşı karşıyaydı. İskoçya ise açıkça birlikten ayrılmanın eşiğindeydi. Çözüm olarak ise, bu birliğin savunucularının hiçbir fikri yoktu.

22

Büyük Kimlik Avı

İngiliz mi, Britanyalı mı?

1930'larda yazar V. S. Pritchett, ulusun durumu üzerine bir seyahatname için Britanya'yı gezdi. Depresyondan çıkmak için kendini toparlayan bir halk buldu. Ancak aynı zamanda tek bir halk değil, birçok halk tespit etti ve bu halklar tamamen barış içinde değildi. "Bu dört uyumsuz, kavgacı halkı Avrupa'nın ıslak ve sisli Atlantik kıyılarındaki birkaç küçük adada uzun süre sıkışıp kalmasına neden olan "tarihsel kaderin şeytani ilhamı" üzerine düşündü. Orada "yaklaşık 2.000 yıl boyunca birbirleri ile etle tırnak gibi yaşamaya zorlanmışlardı."

Pritchett onları kimin "zorladığını" ya da onları bu kadar kavgacı yapan şeyin ne olduğunu sormadı. Bazılarının Keltler, diğerlerinin Anglo-Saksonlar olarak adlandırdığı insanlar arasında bir ayrım yapmak kesinlikle aklına gelmemiştir; İngilizlere karşı İngilizler tartışması da esrarengiz görünebilirdi. Birleşik Krallık'ın birleşik ve bileşenlerinin de memnuniyetsizliklerinde gelişigüzel olduğu varsayılıyordu. Bununla birlikte, Pritchett gezisinde Galler ya da İskoçya'yı kucaklama zahmetine girmemiştir.

1960'larda göçün siyasi bir mesele hâline gelmesinden ve daha sonra "ulusal" hassasiyetlerin yükselişinden bu yana, İngiliz halkının kim olduğunu düşündüğünü ve bunun önemli olup olmadığını tespit etmek için çok sayıda girişimde bulunulmuştur. Fransa ve Amerika'da milliyet, vatandaşlığın sivil bir tanımı olarak kabul edilmektedir. Almanlar içinse etniktir. Bazı Britanyalılar için ulusal kimlik

sivil bir kavramdır, diğerleri içinse genetiktir. Pek çokları içinse her ikisinin bir karışımıdır.

1983'ten bu yana her yıl yapılan Britanya Sosyal Tutumlar Araştırması, sadece Britanyalılığın "bulanık" bir kavram olduğu sonucuna varmaktadır. Bu kavram soy, dil, doğum yeri ve uzun süreli ikamet süresini kapsayan bir şemsiyedir. Bununla birlikte anketler otuz yıldan fazla bir süredir, altmış beş yaş üstü hariç "Britanyalı olmaktan duyulan gurur"da bir düşüş olduğunu göstermektedir. "Çok gururlu" hissedenlerin oranı %43'ten %35'e düşmüştür. Gerçekten de Britanyalılık en çok yeni göçmen topluluklarında belirginleşmiştir.

YouGov tarafından 2018 yılında yapılan bir anket ise farklı bir yöne işaret ediyordu. Yaşlıların kendilerini "İngiliz" ve Britanyalı olarak tanımlama olasılıkları gençlere kıyasla %72'ye %45 gibi daha yüksek bir oranda. Yaşlılar Britanya içinde İngiliz kimliklerine tutunurken, gençler bundan kaçıyor. Ancak Galler ve İskoçya'ya baktığımızda bu olgunun tersine döndüğünü görüyoruz. Gençler yaşlılara kıyasla kendilerini daha Galli ya da daha İskoç hissetmektedir.

Britanya'da yaşayan ve İrlandalı, Galli ya da İskoç olduğunu iddia eden insanların sayısının bu üç ülkenin nüfusundan çok daha fazla olduğu kesin. Çocukken ve tüm hayatım boyunca İngiltere'de yaşamış biri olarak bana kimliğim sorulduğunda, babamın doğum yerinin onuruna her zaman Galli ya da muhtemelen yarı Galli derdim. Ancak annemin duyabileceği bir yerdeysem beni zorla düzeltirdi. "Yarı İngiliz olduğunu söylemelisin." Onu kızdırmak için böyle yapardım ama bunun gereksiz olduğunu ve pek de heyecan verici olmadığını düşünürdüm.

Gençlerin arzusu, İngilizlik kavramının muğlak kategorizasyonundan daha "ilginç" bir geçmişe sahip olmaktır. Kendini İngiliz dışında bir şey olarak tanımlayan bir Britanyalı, daha spesifik, daha tarihi ve neredeyse bu konuda bir tartışmaya daha hazır görünüyor. Sanki içgüdüsel olarak Mons Badonicus Savaşı'nda hangi tarafta (Kral Arthur'un yanında) olduğumuzu biliyorduk. Sorulduğunda, arkadaşlarımın yarısı soyağaçlarında Galli, İskoç ya da İrlandalı unsurlardan bahsetmeyi başarıyor.

İngiltere kendini arıyor

İngilizlik artık yoğun bir tartışma konusu. Bir zamanlar kitapçılar İskoçluk, İrlandalılık ve Gallilik üzerine yazılmış eserlerle dolup taşarken şimdi İngiliz kimliği tartışılıyor. İngiliz olmakla övünmek, Amerikalıların kendi bayraklarını salladığı gibi Union Jack'i sallamak gibi oldukça basmakalıp veya gösterişli bir şey olarak düşünülüyordu. Bir zamanlar "Tanrı İngilizdir" ve "kuduz köpekler ve İngilizler" gibi ifadelerde olduğu gibi "İngiliz ve bununla gurur duyuyor" gibi ifadelerde de bir arkaizm vardı. Bu ifadeler, G. K. Chesterton'ın "gizli insanları" tarafından kullanılıyordu: "Bize gülümseyin, bize ödeme yapın, bizi geçin; ama tamamen unutmayın; / Çünkü biz İngiltere'nin henüz hiç konuşmamış insanlarıyız."

İngiliz milliyetçiliğine çoğu zaman şüpheyle yaklaşılmıştır. Filozof Roger Scruton bu kimliği "yasak kimlik" olarak adlandırmış ve çeşitli şekillerde futbolda yaramazlık, sağcı ajitasyon ve göçmen karşıtı yürüyüşlerle ilişkilendirmiştir. Aziz George Günü'nde kiliseler dışında, koruyucu azizin kırmızı haçı işçi sınıfı kimliğinin bir rozetiydi. Ancak İngilizlik, Brexit referandumu ile yeni bir öneme kavuştu ve İngiliz kimliği üzerindeki engellerin kaldırılması, İngiliz olmayanlardan "kontrolün geri alınması" olarak görüldü. Brexit Partisi lideri Nigel Farage, Brexit'i açıkça "kendi İngiliz isyanımız" olarak adlandırdı.

Brexit Partisi'nin kökleri 1994 yılında James Goldsmith tarafından kurulan Referandum Partisi'ne dayanmaktadır; bu parti yerini Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi'ne (UKIP) bırakmıştır; her ikisi de İngiltere sınırları dışında seçimlere katılmış olsa da her ikisi de İngiliz milliyetçisi anlamına gelmektedir. David Cameron 2006 yılında UKIP'i akılsızca "bir avuç çatlak, kaçık ve çoğunlukla gizli ırkçı" olarak nitelendirdi. Ancak 2014'te Birleşik Krallık'taki Avrupa seçimlerinde en yüksek oy oranına ulaşan parti oldu. İki yıl sonra Brexit'in "ayrıl" oylarının mimarı olduğunu iddia edebilir. Tarihçi Jeremy Black'in o dönemde söylediği gibi sorun şuydu: "İngiliz milliyetçiliği aşırılık yanlılarına bırakılamayacak kadar önemlidir."

Ailsa Henderson ve Richard Wyn Jones tarafından 2021 yılında yayınlanan bir çalışma, yeni İngilizliği "Britanya'yı dönüştüren siyasi bir güç" olarak analiz etti. Ancak bunu birlik yönünde yapmıyordu. Onlara göre birlikten en çok kimin kazandığı ya da kaybettiği meselesi önemli değildi, daha ziyade tartışmanın yeniden canlandığı, yaranın yeniden açıldığı gerçeği önemliydi. İskoçların ve Gallilerin, İngiltere'nin süregelen hegemonyası olarak gördükleri şeye olan karşıtlıkları, şimdilik sadece İngilizlerin "İngilizliğini" artırma etkisi yarattı.

Birlik yanlılarına ciddi bir cevap 2020'de YouGov'un yaptığı bir anketle geldi: İngilizlerin yarısından azı, sadece %40'ı, İskoçya'nın bağımsız olmasını önemsiyor, geri kalanı ise bunu İskoçların meselesi olarak görüyordu. Kuzey İrlanda'nın yeniden güneye katılması da üçte ikinin umurunda değildi. Bu da tamamen İrlanda'nın meselesiydi. Birlik yanlısı sevginin bir tür etnik suçluluk duygusunu yansıttığı gurbetçiler arasında bile eski tartışmalardan bir kopuş vardı. İrlandalı yazar Fintan O'Toole, Brexit üzerine yazdığı *Kahramanca Başarısızlık* (Heroic Failure) adlı alaycı yazısında İngiltere'nin artık Birleşik Krallık'tan "bir tür sessiz ayrılık" içinde olduğu sonucuna vardı. Akla hayale gelmeyecek şeyler oluyordu. Birleşik Krallık'tan bağımsızlığını ilan edenler komşular -Keltler demeye dilim varmıyor- değil, İngilizlerdi.

Birleşik Krallık birlikçiliği kavramı, Londra'nın siyasi sınıfının vatansever sloganından biraz daha fazlasına dönüşüyor gibiydi. Muhafazakâr Parti'nin bu kadar az taraftarı varken ve Galler ya da İskoçya'dan neredeyse hiç milletvekili yokken kendisini (bazen) Muhafazakâr ve Birlikçi Parti olarak adlandırması saçmaydı. Brexit'ten sonra Muhafazakârların İskoçya ve Galler'e, 1922'den önce İrlanda'ya "ihtiyaç duydukları" kadar ihtiyaçları kalmadı. Onlar olmadan da Avam Kamarası çoğunluğuna sahiptiler. Bu yerler, Britanya Adaları'nın tavan arasına atılmış, unutulmuş bir imparatorluğun kalıntıları gibiydi. O'Toole haklıydı. Britanya'da baş gösteren bir siyasi kriz varsa o da Britanya milliyetçiliğiydi.

Bir anekdot bu karışıklığı çok iyi açıklamaktadır. 2021 yazında Cornwall'daki G7 zirvesinde Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel

Macron, Britanyalı Johnson'a dört ülkeyi tek bir ülke gibi yönetmeye çalıştığı için takılmıştı. Johnson çok sinirlenmişti. Kendisinin tek bir ulus olduğunu ve Fransa'dan farklı olmadığını söyledi. Daha sonra bir Fransız sözcü, Johnson'ın dört "ulus" olarak pandemiyi yönettiğini, dört ulus olarak futbol oynadığını, üç ulus olarak rugby oynadığını ve tek bir ulus olarak Olimpiyatları, Büyük Britanya Takımını yönettiğini belirtti. Johnson aklını başına toplayamadı mı? Avrupa Birliği, alaycı bir tavırla, aniden kıtadaki İngiliz arabalarının Büyük Britanya değil Birleşik Krallık etiketleri taşımasını talep etti.

Kimliğin yeni tezahürleri

Demografi şimdi katkısını ekledi. Kırsal Galler, İskoçya ve Kuzey İrlanda uzun süredir İngiltere'nin büyük bölümüyle nüfus azalması kaderini paylaşıyordu. Bu, kırsal kesimden şehirlere ve banliyölere doğru -18. yüzyıldan beri devam eden- ve kuzeyden güneye doğru bir kaymaydı. Onlarca yıldır, hatta yüzyıllardır kırsal topluluklar nüfuslarının azaldığını ve gençlerinin evlerini terk ettiğini görmüştür. Refahlarını ve kamu hizmetlerini sürdürebilmek için bu tür bölgelerin yeni kan kaynaklarına ihtiyacı vardır, bu da aktif olarak yeni göçmenleri çeken politikalar anlamına gelir. Modern Londralıların üçte biri denizaşırı ülkelerde doğmuştur. Yarım milyon yeni (güney) İrlandalı da öyle -nüfusun onda biri- ezici bir çoğunluğu otuz beş yaşın altında. Londra'nın geleceği ise onlara bağlı.

21. yüzyılın başından bu yana İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda'nın nüfusu, İngiltere'nin güneydoğusundaki artışa kıyasla mütevazı bir artış göstermiştir. 20. yüzyılın ikinci yarısında yaşanan ciddi nüfus kayıpları artık sona ermiş gibi görünüyor. Tükenmiş sanayi toplulukları hâlâ azalırken, birçok kırsal alan kendi ayakları üzerinde durmaya başlamıştır. Bu büyük ölçüde, emeklilik, boş zaman ya da işlerinin niteliğindeki değişiklik nedeniyle yaşamak için aktif olarak yeni yerler arayanları çekmek yoluyla olmuştur. Galler ve Batı İskoçya'da, Batı Kırsalı ve Göller Bölgesi'ne benzer ölçekte,

büyük ölçüde tatilciler ve emeklilerden oluşan ve çoğu zaman ciddi boyutlara ulaşan göçler yaşanmıştır.

Siyaset bilimci David Goodhart bu demografik değişiklikleri "bir yerdekiler" ve "herhangi bir yerdekiler" arasındaki ayrım olarak tanımlamıştır. Bir yerde yaşayanlar doğdukları yerde ya da yakınlarında kalarak durağan bir yaşam sürerken, herhangi bir yerde yaşayanlar evlerini terk ederek hareket hâlindedir. İkincisinin coğrafi sadakati daha zayıftır. Bu durumun gençler arasındaki kariyer seçimiyle yakın bir ilişkisi olduğu açıktır. Liverpool'da eğitim görmüş bir arkadaşım, sınıfındaki her çocuğun başarıyı Liverpool'dan ayrılmakta gördüğünü, hayalinin de Londra'da bir iş olduğunu söylemişti.

Bu göç, sanayileşme olgusu kadar eskidir. Ancak ulusal bağlılık duygularının doğal olarak yüksek olduğu İskoçya ve Galler söz konusu olduğunda bu durum daha da hassaslaşıyor. Galli bir büyükanneye kaç çocuğunun hâlâ köyünde yaşadığını sorduğumda gururla gülümsedi: "Hiç, hepsi çok iyi iş çıkardı." Kuzey Galler lehçesinde, pazara götürülmeye değmeyeceği düşünülen ve yamaçta bırakılan koyunlar için kullanılan bir kelime vardır: *cwlun*. Bu kelime bazen Cardiff ya da Londra'ya asla gidemeyen Galli yerel politikacılar için aşağılayıcı bir şekilde kullanılırdı.

Bu düşüşün "bazı yerlerdeki" etkisi şiddetli olabilir. Galler'de kendini İngiliz olarak tanımlayan nüfusun oranı %30'a yaklaşmaktadır. Bunlar çoğunlukla İngiltere sınırına yarım saat mesafede yaşayan ve Galler'in Midlands ya da Bristol'a ulaşım mesafesinde olduğu insanlardır. Bu arada, Batı Britanya'nın sahil beldeleri, yerleşik sakinlerin emeklilik ve tatil evleri lehine göçüne tanık olmuştur. İkinci ev sahipleri özellikle tartışmalı bir konu. Cornwall'dan Pembroke'a, Gwynedd'den Göller Bölgesi'ne ve Argyll'den Oban'a kadar bazı sahil köylerinin %70-80'inin yılın büyük bir bölümünde boş kaldığına ve bu durumun yıl boyunca yaşayan nüfusun zararına olacak şekilde birçok yerel dükkân ve hizmetin sürdürülmesini imkânsız hâle getirdiğine dair hikâyeler artık yaygındır.

Bu değişikliklerin İskoçya üzerindeki etkisi, İskoç dağlık arazilerinin temizlikleri kadar yıkıcı olabilir. Koronavirüs kaynaklı evden

çalışmaya geçişin kaybedilen canlılığın bir kısmını geri getirip getiremeyeceğini göreceğiz. Birçok bölgede geride kalan en parlak ve en girişimci "bir yerler"deki çiftçiler ve topraktan geçinenler, aileleri ve işleri coğrafi olarak kök salmış olanlar. Sıklıkla iki topluluk hissi oluşabilir; kendi barları ve dükkânları olan çiftçiler ve "herhangi bir yer"den yeni gelen insanlar.

Kimliğin parçalanması

Kırsal İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda'nın demografisindeki bu değişiklikler değerlendirilemeyecek kadar yenidir. Galler'in bildiğim bölgelerinde on yıl içinde %20-30 oranında bir nüfus değişimi yaşandı ve hikâyesel kanıtlar aynı durumun İskoçya'nın büyük bölümü için de geçerli olduğunu gösteriyor. Bu durum, nüfustaki yaş dengesinden yerel "bağlantıları" olan sakinlerin oranına ve yerel liderlik ve kurumların doğasına kadar her şeyi değiştirdi. Barlar, okullar ve kiliseler müdavimlerinin gittiğini görmektedir. Sanat, müzik ve tiyatro gruplarının yeni üyeleri vardır. Bir topluluğun bütünlüğü bozulur ve kırgınlıklar ortaya çıkar. Bunun özel bir etkisinin olduğu yer, belirli, hatta ulusal bir kimliğe sahip olan topluluklardır. Bir Galler ya da İskoç köyü ya da kasabasındaki "yerel" kavramı Cotswolds ya da Doğu Anglia'dan, hatta Yorkshire dales'den* farklıdır. Bu durumda ortaya çıkan soru, bu kimliğin statüsünün ne olduğu ve bunu savunmak için hangi yasal veya diğer adımların uygun olduğudur.

Aynı zamanda yeni gelenler yeni kan, yeni gençler ve hepsinden önemlisi yeni para getirebilir, özellikle de düşüşte olan topluluklar için faydalıdır. Eğer 1990'larda İrlanda'dan çıkarılacak bir ders varsa, o da yeni kanın toplumsal bir iksir olduğudur. Bir yerel meclis üyesinin bana söylediği gibi, "toplantılarımda köyümde yaşamayı

* Yorkshire Dales, İngiltere'nin tarihi Yorkshire ilçesinde, çoğu 1954'te oluşturulan Yorkshire Dales Ulusal Parkı'nda bulunan Pennines'in bir yayla bölgesidir. Dales nehir vadileri ve Vale of York'tan batıya doğru Pennine havzasının tepelerine kadar yükselen tepelerden oluşur. (ç.n.)

seçen insanları, onları dışarıda tutmak isteyen ya da çocukları gitmek için sabırsızlanan insanlara tercih ederim."

Yerel ve ulusal hükümetler, tarihi toplulukları korumak uğruna İngiliz vatandaşlarının hareket ve yerleşme özgürlüğü gibi medeni haklarının ne kadar kısıtlanabileceği konusunda mücadele etmek zorundadır. Fiziksel mirası korumak için müdahâle ediyorlar. Bunu sosyal mirası korumak için de yapmalılar mı? İrlanda Gaeltachtı'nda olduğu gibi bir mahalleye göç kısıtlanmalı mıdır? Yerel halkın evlerinin değerini inkâr ederek, satın alma ve satma hakları sınırlandırılmalı mıdır? İç göç; etnik kimlik, milliyet veya dil becerisine göre sınırlandırılabilir mi? Belediye kiraları üzerinde halihazırda sıkı kontroller uygulanmaktadır. Cornwall'daki konseyler dışarıdan gelen ev alıcılarının planlama başvurularını reddetme eğilimindedir. Galler'de ikinci evler* için ciddi vergi ek ücretleri alınmaktadır.

Bu önlemlerin çoğu, sismik çalkantıların sadece kenarından geçmektedir. Bunların en ciddi ve tartışmalı olanları, kimliğin bariz bir nişanı olan dil ile ilgili olanlardır. Belfast ve Londonderry'de sadece dil kursları değil, İrlandaca eğitim veren okullar da açılmaya başlandı. Hebridler'de de Galce eğitim veren bir okul açılmıştır. Dilin yerleşmesine yönelik en ciddi adımlar Galler'de atılmış olup, bu adımlar boş bir Plaid Cymru manifestosunun simgesel politikası hâline gelmiştir.

Saunders Lewis tarafından Galliliğin anahtarı olarak açıkça savunulan -ve Galce konuşmayanların öfkesine neden olan- zorunlu Galce, 1980'lerden bu yana İrlandalıların Plaid'in "harekete geçirici söylemi" olarak adlandırdığı şey olmuştur. Galler genelindeki konseyler, yerel ebeveynlerin (ya da çocukların) bu okulları isteyip istemediğine bakmaksızın kendilerini daha fazla Galce eğitim veren okul için yapılan lobi faaliyetlerine karşı savunmasız buldular. 2020 yılı itibariyle, çoğu ilkokul olmak üzere bu tür 450 okul açılmış olup Galli çocukların dörtte birinin bu dilde eğitim gördüğü bildirilmektedir. Çoğu zaman okul, bir kasaba veya köyde Galce konuşulan tek yer olurken, çocuklarına İngilizce eğitim verilmesini

* İkinci ev çeviride; hafta sonları, tatiller ve benzerleri için gidilen, sahilde veya kırda bulunan ek bir konut anlamında kullanılmıştır. (ç.n.)

isteyen ebeveynler onları arkadaşlarından ve komşularından uzağa, en yakın İngilizce eğitim veren okula göndermek zorunda kalıyor.

Sonuç olarak Galce bilgisinin arttığına şüphe yok, ancak bu bilgi ile evde veya işte "Galce konuşmak" arasında hâlâ bir uçurum var. Bu arada dil, nüfusun sadece %17'si tarafından düzenli olarak kullanıldığı iddia edilse de yerel yetkililer, öğretmenler, bakım görevlileri, yayıncılar ve aktörlerin işe girmek için bu dili öğrenmeleri beklendiğinden millileştirilmiş bir endüstri hâline geldi. "Galli karşıtı" ayrımcılığın peşine düşmek üzere 5.000 Sterlin para cezası verme yetkisine sahip bir komiser atandı. İngilizce konuşulan Cardiff'te Galce konuşmak, bazıları tarafından masonluğa benzetilen "taffia"* ya da yönetici kurumun rozeti hâline geldi. Üniversiteler giderek Galce ve İngilizce konuşanlar olarak ikiye ayrılıyor. Aberystwyth'de Galli bir üniversite yurdu bile bulunmaktadır.

Bu otoriter yaklaşımın nereye varacağı yoğun tartışmalara konu olmaktadır. Gençler evde, işte ya da oyunda kullanma ihtimallerinin çok düşük olduğu bir dili öğrenmeye zorlanmaktadır. Nedeni ne olursa olsun Galler; PISA derecelendirmelerinde, GCSE geçişlerinde ve yüksek öğrenime erişimde Britanya'daki sonuçlar liginin en alt sıralarında yer almaktadır. Bir gözlemci bunun Orta Çağ Fransası'ndaki Latince gibi olduğunu, manastırdaki bir iş için harika olduğunu ama hepsinin bu kadar olduğunu söyledi. Güney Afrika, Kuzey İrlanda ve başka yerlerde bu tür toplumsal olarak ayrı okullaşma gördüğüm her yerde sosyal uyumu aşındırdı ve göçü caydırdı. Tecrübelerime göre, orta sınıf aileler bunu işçi sınıfından olanlara göre daha iyi idare edebiliyor. Bu durum, son derece bölücüdür.

De Barra'nın İrlanda'da tespit ettiği gibi bu tür politikalar büyük ölçüde kimlik politikalarının ürünüdür. "Çoğu öğrencinin okuldan ayrıldıktan sonra yaşadığı ve çalıştığı birincil dili değiştirmede" çok az etkileri vardır. Dublin hükümeti 1980'lerde dil zorunluluğunu terk ettiğinde bunun siyasi olgunluk ve özgüvenin bir jesti olarak görülmesi önemlidir. Artık "ihtiyaç duyulmuyordu."

---

* Taffia, adam kayırmacılık yapan veya etnik bir yerleşim bölgesinde yaşayan herhangi bir Galli grubunu ifade eder. (ç.n.)

İrlanda örneğinde ilgi çekici olan şey, zorunluluğun sona ermesinin İrlandaca öğrenmeye yönelik gönüllü hevesin artmasına neden olmasıydı. Bu, devrimci bir disiplinden ziyade kültürel bir gurur meselesi hâline geldi. Karantina sırasında Galce özellikle büyük bir yükseliş yaşadı. Bir dilin "işlev için değil eğlence için" öğrenildiği Duolingo adlı web sitesi, Galceyi Birleşik Krallık'taki öğrenciler arasında Fransızcayı geride bırakarak dokuzuncu en popüler dil olarak kaydetti. Ayrıca 2020 yılında %44'lük bir artışla en hızlı yükselen dil oldu. Galceyi gönüllü olarak öğrenenlerin sayısının Galce okullarında zorunlu olarak öğrenenlerden 1,5 milyon daha fazla olduğu iddia edildi. Her iki durumda da Galceyi siyasi itaatten ziyade bir gurur meselesi olarak öğrenmeyi tercih ederim.

23

Federalizme Karşı Bağımsızlık

Bağımsızlığın cazibesi

Britanya Adaları'nın farklı kültürleri, İngiliz devletinin bunları uyumlu bir bütün hâlinde asimile etmedeki başarısızlığının hem bir zaferi hem de bir belirtisidir. Böylece, Britanyalıların bir azınlığı için şu soruyu açık bıraktılar: İngiliz yönetiminin prangalarından tamamen kurtulmayı daha iyi hissedecekler mi ya da yapacaklar mı? Yüz yıl önce İrlandalıların üçte ikisinin verdiği cevap evetti. Şimdi gözlerinin önünde İrlanda örneği olan 9 milyon Kuzey İrlandalı, Galli ve İskoç ne olacak?

Küçük devletlerin bağımsızlığının doğasında bir sorun yoktur. Dünya 5 ila 10 milyon nüfuslu ülkelerle dolup taşıyor, bu yüzden İskoçya'nın bağımsızlığıyla ilgili her raporda Danimarka, Finlandiya, İzlanda, Slovenya ya da Yeni Zelanda'dan bahsediliyor. İskoçya'nın 5,5 milyonluk nüfusu Avrupa Birliği'nin mevcut sekiz üyesinden daha büyük. 2018 yılında İskoçya'nın sürdürülebilir büyüme komisyonu, iyi huylu "büyük ülke ekonomik büyüme modelinin" doğru olmadığını savundu. Bunun nedeni, büyük ülkelerin "her zaman küçük bölgelerini geride tutma eğiliminde" olmasıydı. Ekonomist John Kay'e göre, "devletlerde çok az ölçek ekonomisi vardır... Hükümetin temel işlevlerini yerine getirirken büyüklük bir avantaj olduğu kadar bir dezavantajdır da." Halkın memnuniyetini yayma konusuna gelince, hiçbir büyük ülke en mutlu on devlet listesinde yer almamıştır. En mutlu on devletin ortalama büyüklüğü 5 milyondur.

Yeni bir İrlanda

Birleşik Krallık'tan bağımsızlık için en az tartışmalı ve en açık aday Kuzey İrlanda'dır, amaç güney ile birleşmeye devam etmektir. Adanın 1921'de nüfusunun üçte biri oranında bölünmesi geçici bir süre için öngörülmüştü. Gördüğümüz üzere Kuzey İrlanda'nın anayasasına ilişkin 1998 tarihli Hayırlı Cuma Anlaşması'nın tarafları, güneyin kuzey üzerinde kuzeyin rızası dışında bir hak iddia edemeyeceğini kabul etmiştir. Bu rızanın sağlanması ihtimali hâlâ masadadır. Eyalet bugün kesinlikle sorunlar dönemine kıyasla daha huzurludur. Aşırılıkçı duygular azalmakta ve sokak şiddeti büyük ölçüde azalmış durumda. Ancak bu, altta yatan gerilimleri sona erdirmedi.

Kuzey İrlandalıların karşı oy kullandığı Brexit'in bir sonucu tahmin edilmemişti. Bir dizi kamuoyu yoklaması, yeniden birleşme konusunda kesin bir görüş değişikliğine işaret etti. Brexit öncesi %22 olan bu görüş 2021'de %47'ye yükselmiştir. Bu dengeden bağımsız olarak ankete katılanların tam yarısı da on yıl içinde yeniden birleşmeyi öngörüyordu. Yeni bir faktör de mevcuttu. Nüfus sayımı sonuçları Katolik nüfusun artık Protestanlar karşısında çoğunluğa yaklaştığını gösteriyordu. Eyaletin çocuk nüfusunun %51'i Katolik, sadece %33'ü Protestan olarak kayıtlıydı. Öğrenci nüfusu zaten eşit olarak bölünmüş durumdaydı. Protestanların tarihi korkuları gerçekleşiyordu.

2020'de Sinn Féin'in kuzeydeki lideri Mary Lou McDonald, "İngiliz milliyetçiliğinin en düşük ortak paydası" olan Brexit'in kuzeydeki birlik yanlısı çoğunluğu buharlaştırmış gibi görünmesinden duyduğu memnuniyeti dile getirdi. Mesele Brexit değil, Johnson'ın "sert Brexit" konusundaki ısrarı, kuzeyi güney ile ticari bir birlikten çekmesi ve bunun her iki tarafın da çıkarlarına aykırı olmasıydı. MacDonald, kamuoyunun yakında olumlu bir referandumu tetikleyeceğini söyledi.

Kuzeyli Protestanlar arasında tutum değişikliğine yol açan bir diğer etken de devletin Katolik karakterinin azaltılması da dahil olmak üzere güneyin modernleştirilmesi yönünde kaydedilen ilerlemeydi. 2016 yılı itibariyle güney nüfusunun sadece dörtte üçü kendisini

Katolik olarak tanımlamaktadır. Evlilik, kürtaj ve cinsel ilişkiler gibi sosyal politika konularında güney, kuzeyden daha liberal hâle gelmiştir. Güneyin 2017'de Leo Varadkar'da yaptığı gibi kuzeyin de Hint kökenli eşcinsel bir başbakan seçtiğini hayal etmek zor.

Arızalı Kuzey İrlanda ekonomisinin birleşmeyle birlikte güney ekonomisiyle kaynaşması şüphesiz sancılı olacaktır. Özellikle emekli maaşları ve sağlık hizmetleri konusunda İngiltere ile geçiş dönemini kapsayacak bir anlaşma yapılması gerekecektir. Bir başka mesele de güneydeki ekonomik ortamın kuzeye doğru ne kadar hızlı genişletilebileceği olacaktır. Yeni bir birleşik İrlanda'nın Britanya ile daha yakın bağlar kurup kuramayacağı, belki de Britanya'nın Avrupa Birliği ile ilişkisinin yeniden şekillendirilmesi altında henüz cevaplanmamış bir sorudur.

Federalist bir şafak vakti

Kuzey İrlanda'nın bağımsızlığı sorun teşkil etse de en azından çözülebilir niteliktedir. Birleşik Krallık'ın geri kalanı söz konusu olduğunda bağımsızlık kavramı farklıdır. Yetki devri 1999 yılında uygulamaya konduğunda Blair bunun ayrılıkçılığa karşı gerekli bir alternatif olduğunu belirtmişti. O zamandan beri gördüğümüz gibi yetki devrinin pek çok tonu var. Tarih boyunca İngiliz hükümetleri Galler, İskoçya ve İrlanda'daki isyanları yatıştırmak ya da önlemek için devredilmiş kurumlara başvurmuşlardır. Montgomery Antlaşması (1267) kapsamında federal bir Galler ve Limerick Antlaşması (1691) kapsamında federal bir İrlanda önerilmiştir. İskoç ve İrlanda Parlamentoları 1707 ve 1801 Birlik Yasaları'na kadar çeşitli derecelerde özerkliğe sahipti. Joseph Chamberlain bile Gladstone'un İrlanda için önerdiği iç yönetime karşı çıkarken, mütevazı bir federalizm olan ve iyi tanımlanmamış bir "her yerde iç yönetim" fikrini ortaya atmıştır. Kuzey İrlanda 1921'den beri federal bir meclise sahiptir.

İngiliz hükümetleri uzun zamandır "federal" kelimesinden, sanki merkezi devletin gücünü kaybettiğini ima ediyormuş gibi, hoşlanmamaktadır. Federalizm kesinlikle egemen bir devlet, özellikle

de güçlü ve belirgin kimliklere sahip bölgeler, iller ya da uluslardan oluşan bir devlet içinde otoritenin alt bölümlere ayrılmasıdır. Bir zamanlar ABD'nin farklı eyaletlerini bir araya getirdi ve o zamandan beri onları tek bir birlik içinde birleştirdi. İki dilli Kanada ve Belçika'nın egemen birlikler olarak kalmasını sağlamıştır. Savaş sonrası Almanya'da güçlü bir devletin yeniden ortaya çıkmasına karşı bir siper olarak kullanılmaya başlandı. İspanya'yı ise hassas bir esaret altında tutmaktadır.

Federalizm, birliğin basınç vanasıdır. Birleşme başarısız olduğunda, ulus-altı duygular yüzeye çıktığında gerilimin kaçmasına izin verir. Neal Ascherson'ın *Taştan Sesler* (Stone Voices) adlı kitabında yazdığı gibi milliyetçiliğin kendisi kesinlikle "siyaset için erişilmezdir... Kişinin ülkesini sevmesi kamusal olmaktan ziyade özel ve mahrem bir alan olarak kabul edilmiştir." Ancak üstün bir güç bu sevgiyi derinden rencide ettiğinde -İrlanda'da uzun süre olduğu gibi- milliyetçilik siyasete dönüşür. İşte o zaman kıyamet kopabilir.

Britanya'da federalizm ikiyüzlülük doğurmuştur. 20. yüzyılın sonunda, Birleşik Krallık içinde yetki devrinin en ateşli karşıtları bunu Avrupa Birliği içinde talep etmekte en katı olanlardı. Brexit'in ardından Avrupa Birliği işlevleri ve yetkileri Londra'ya geri verildiğinde yönetimde yer alan birlik yanlıları, bunu diğer üç ulusa doğruca devretmeyi açıkça reddetti. Avrupa Birliği bölgesel hibeleri daha önce doğrudan devredilen hükümetlere gidiyordu. Brexit'in İç Pazar Yasası uyarınca bunların Birleşik Krallık Hazinesi'ndeki karşılıkları sıkı bir şekilde Whitehall'un elinde tutuldu. Johnson yetki devrinin "bir felaket" olduğunu bile söyledi. Her güç mutlaka yozlaştırmaz ama mutlaka merkezileştirir.

İngiltere'de 1997'de yetki devri tartışmaları sırasında Londra'daki Kamu Politikaları Araştırma Enstitüsü (IPPR) Avrupa'daki federalizmleri inceledi. Örnekler çok çeşitliydi. İspanya ve İtalya'da farklı yerel tarihler farklı yetki devri modellerine yol açtı. Katalonya, Galiçya ve Euskadi (Bask) "yüksek özerklik" bölgeleri iken Kastilya, Aragon ve Madrid "düşük özerklik" bölgeleriydi. İtalya'da da Sicilya, Sardunya ve Valle d'Aosta için "özel bölgeler", Piyemonte ve

Lombardiya için ise "sıradan" bölgeler bulunuyordu. Uzun zamandır Avrupa devletlerinin en merkeziyetçisi olan Fransa, 1982'de İçişleri Bakanı Gaston Defferre tarafından başlatılan reformlarla daha az merkeziyetçi hâle geldi; ünlü *préfet*'ler yetkisizleştirildi ve Korsika neredeyse bağımsız hâle getirildi. Almanya'nın savaş sonrası *Länder*'leri merkezi bir üst meclis olan *Bundesrat*'ta temsil ediliyordu ve merkez/yerel anlaşmazlıkları merkezi hükümet değil bir anayasa mahkemesi karara bağlıyordu.

1999 yılına kadar Britanya, Avrupa Birliği'nin Kuzey İrlanda dışında iç yetki devri olmayan tek üyesiydi. Muhafazakâr teorisyen Michael Oakeshott'un da belirttiği gibi, diğer tüm Avrupa devletleri "karışık ve muhtelif insan topluluklarının tehlikeli bir şekilde bir arada tutulmasıyla başladı." Ancak "yuttukları şeyden rahatsız oldular" ve federalizmi sindirim için gerekli bir yardımcı olarak buldular. İngilizlerin aklına, kendilerinin de böylesine "tehlikeli bir şekilde bir arada tutulan muhtelif bir koleksiyon" olabileceği hiç gelmemiştir.

İngilizler, Britanya Adaları'nın tarihlerini kendi imajlarına göre yazmanın basit tekniğiyle, yazılı olmayan anayasalarında "temel" tüzükler, içtihatlar ve örf ve adet hukuku bataklığında rahat etmeyi başardılar. Kuzey İrlanda'nın anayasal anomalisi dışında, federalizmle hiçbir sorunları olmadığını varsaydılar. Fakat 1999'daki meclislerin kurulmasından on beş yıl sonra Oxford Nuffield Koleji tarafından yapılan bir anket, İskoçya ve Galler'de yetki devrinden duyulan memnuniyetsizliğin Avrupa'nın herhangi bir yerinden daha fazla olduğunu gösterdi. Katalonya ve Bretonya üçüncü ve dördüncü sırada yer almıştır.

Devredilen meclisler şüphesiz İskoçya ve Galler tarafından memnuniyetle karşılanmıştı, ancak şimdi daha fazlasını istiyorlardı. Yirmi yıl içinde, bir zamanlar tereddütlü olan Galler'e bile daha fazla yetki devredildi. 2008 Calman İskoçya Yetki Devri Komisyonu'nun ardından, Edinburgh'a gelir vergisi ve borçlanma konusunda daha fazla takdir yetkisi veren bir İskoçya Yasası kabul edildi. Artık bu hükümetler sağlık, eğitim, konut, ulaşım, planlama, tarım, sanayi, istihdam ve kültürden sorumluydu. Bunlardan en büyüğü,

tüm kamu harcamalarının yarısını tüketen sağlıktı. İskoçya Parlamentosu ayrıca polis ve adaleti de kontrol ediyordu. Birleşik Krallık neredeyse tesadüfen Avrupa federalizminin ana akımına girmişti.

Büyük mali engel

Her federalist tartışmanın belli bir noktasında söz dönüp dolaşıp paraya gelir. IPPR tarafından incelenen Avrupa'daki federal sistemlerin hiçbirinde ulusal gelirler, kamu harcamaları ve borçlanma üzerindeki merkezi kontrol merkezi otoriteye bırakılmamıştır. Ayrıca ulusal sınırlar, gümrükler ve tarifeler, kanun ve düzen, vatandaşlık ve göç de merkezi kontrol altındaydı. Devredildikleri yerlerde yerel bütçeler bile, bir bölgenin diğerini yoksullaştırarak veya haksız bir şekilde rekabet ederek fayda sağlamasını önlemek için genellikle eşitleme formüllerine tabiydi.

Britanya'da merkezi hükümet, elindeki gelirlerin genel dağıtımı konusunda mutlak egemenliğini sürdürmektedir. Britanya Hazinesi'nden devredilen hükümetlere aktarılan fonlar, 1979 yılında dönemin İşçi Partisi Hazine Genel Sekreteri Joel Barnett tarafından başlangıçta geçici bir çözüm olarak getirilen "Barnett formülü sübvansiyonu" ile belirlenmektedir. Çeyrek yüzyıl süren yetki devri müzakereleri boyunca bu konsepte itiraz edilmedi. Esasen yerel "ihtiyaca" dayandığı için bu hükümetler umutsuz bir şekilde bütçe açığı içinde bulundu ve sadece bütçeler arasında kaynak değiştirme konusunda takdir yetkisine sahip oldu. Barnett sübvansiyonu şu anda İskoçya'nın yıllık bütçesinin %85'ini karşılamaktadır.

Daha önce de belirtildiği üzere 2014 yılında İskoçya'nın bağımsızlık referandumundan önce Cameron, SNP'li Salmond'a "ikinci bir soru" seçeneği sunmuştu. O zamanki tanımıyla bu seçenek "devo-max"* ya da "tam mali özerklik" (FFA) idi. Nuffield ekibine göre bu durumda İskoçya tüm vergilerini toplayacak ve tüm harcamalarını belirleyecek, savunma, emeklilik ve sosyal refah gibi "ortak

* Devo-max, merkezi hükümetin bölgesel hükümete en yüksek miktarda yetki devretmesine rağmen onun üzerindeki egemenliğini koruduğu bir düzenlemedir. (ç.n.)

sorumluluklar" için Londra'ya belli bir yüzde ödeyecekti. Bu da federalizmin tanımsal sınırlarına yaklaşıyordu. O dönemde yapılan anketler, İskoçların anladığı kadarıyla FFA'nın oyların %53'ünü alacağını gösteriyordu. Salmond bunu reddetti. Mali Çalışmalar Enstitüsü tarafından yapılan bir hesaplama, bunun İskoçya'nın bütçesinde 7 milyar sterlinlik bir açık bırakacağını ve yerel vergilendirmede büyük artışlar gerektireceğini gösterdi.

1999 yetki devri anlaşması, İskoçya ve Galler'deki kamu harcamalarını -Kuzey İrlanda'da olduğu gibi- Londra'ya daha da bağımlı hâle getirdi. 2019 yılına gelindiğinde İskoçlar vergi olarak ödediklerinden net 2.543 sterlin, Galliler ise 4.412 sterlin İngiliz maliyesinden bireysel olarak faydalanıyordu. İngiltere için eşdeğer rakam 91 sterlindi. Bunlar devasa çapraz sübvansiyonlar, İngiltere ile birliğin altın prangalarıydı. En iyi ihtimalle, devo-max'ın ufkun çok ötesinde bir vizyon olduğunu öne sürüyorlardı. Küçük ülkelerin bağımsızlığına giden yol uzun ve zorlu bir yol olacaktı. Ama bir yerden başlaması gerekiyordu. Bu yer, bütçe açığını azaltmak ve İskoç ve Gallilerin mali sorumluluğunu arttırmak olmalıdır.

Şu anda bağımsızlık bildirgeleri öğrenci manifestoları gibi okunuyor. Talep listelerini bir şekilde "büyük babanın faturayı karşılayacağı" varsayımıyla sonlandırıyorlar ki bu baba genellikle ufuktaki bir vergi mükellefi anlamına geliyor. Oysa 2006 yılında yetki devrine ilişkin bir İskoç raporu olan Çelik Komisyonu'nun açıkça ifade ettiği gibi: "Kendine saygısı olan hiçbir parlamento, başka bir parlamentodan gelen hibeyle sürekli olarak var olmamalıdır." Amerikan gazetesinin taşıdığı söylenen sloganı hatırlayabiliriz. "Kaynakların izin verdiği ölçüde bağımsız." Bu nedenle, devredilen hükümetleri daha fazla özerkliğe doğru itmeye yönelik herhangi bir makul program mali sorundan kaçamaz. Bu, her demokratik ekonominin merkezinde yer alır.

Yeni bir İskoçya

İlk bakışta İskoçya'nın İrlanda'yı takip ederek tam bağımsızlık vaat edilen topraklara gitmesi güçlü görünüyor. Herhangi bir İskoç

1920'lerden 1990'lara kadar Dublin'in deneyimlerine bakabilir ve neden Brexit yanlılarının "kontrolü geri alma" söyleminin aynısını takip etmemeleri gerektiğini sorabilir. Kendi kendini yöneten bir İskoçya eninde sonunda İrlanda, Danimarka ve 5 milyon nüfuslu diğer bir düzine devletle aynı ekonomik ligde yer almalıdır. Ülkenin güçlü bir işgücü tabanı, seçkin üniversiteleri, imalat ve finansal hizmetler alanında olgun şirketleri vardır. Turizm varlıkları mükemmeldir. Azalan petrol ve gaz kaynakları olsa da kârlıdır. İskoçya'nın korkunç narkotik ölüm oranı ve çoğu Avrupa devletinden yıllarca geride olan ceza sistemi başta olmak üzere pek çok sorunu var. Ancak kendi kendini yöneten bir devlet olarak İskoçya en azından 1921'de İrlanda'nın olduğundan daha hazırlıklı olmalıdır.

Ancak yine de meydan okuma müthiş. İskoç milliyetçiliğinin emrinde Tom Nairn ve Tom Devine'den Neal Ascherson, Ben Jackson, John Lloyd, Colin Kidd ve diğerlerine kadar gerçek bir kardinaller koleji var. İskoçya'nın liderleri Salmond ve şimdi de Sturgeon'un konuşmalarında olduğu gibi çoğunda ürkütücü bir ekonomik gerçekçilik yokluğu var. İskoç ekonomisi üzerine yapılan çalışmalar, GSYH'nin %22'si ile batı dünyasındaki gelişmiş ülkeler arasında en büyük bütçe açığına sahip olduğunu göstermektedir. Böyle bir ekonominin Sturgeon Brüksel'e "İskoçya için bir ışık bırakması" için yalvarsa bile Avrupa Birliği'ne kabul edilmesi mümkün değildir. Bir tahmine göre İskoçya'nın mali performansını gerekli dengeye getirmek on ila yirmi yıl alacaktır. Bu, bir zamanlar 2019'da %4 bütçe fazlası veren Danimarka'nın önünde olan bir ekonomidir. Londra'ya ekonomik bağımlılığın gerçek ölçüsü budur.

Yerleşik İskoçların yarısının tam bağımsızlık konusunda hâlâ tereddütlü olmasının bir nedeni de budur. İskoçya İrlanda değildir. SNP resmî olarak Kraliçe'nin devlet başkanı olarak kalmasını istiyor. İskoçların çoğu çifte vatandaşlık konusunda rahat görünüyor ve eminim ki kendilerini Britanya'nın yurtdışındaki kültürel erişiminin bir parçası olarak görüyorlardır. Asıl mesele, mevcut yetki devrinden devo-max'a ve sözde "indy-lite"ın vahşi kıyılarına nasıl geçileceğidir. Bir ülkenin iç politikasının ve ulusal egemenliğinin büyük

bir kısmının, halkının yirmi yıldır oy vermediği uzak politikacıların insafına bırakılmasından nasıl kurtarılacağıdır. Mesele özetle, İskoç yöneticilerin ve seçmenlerin dengeli bir bütçe için gerekli kararları almaya nasıl hazır hâle getirileceğidir.

Avrupa'dan çıkarılacak ders, tüm federalizm biçimlerinin değişken olduğudur. Çok azı tam bağımsızlıkla sonuçlanır. Yerleşik ulusların tamamen bölündüğü örnekler nadirdir. Modern Avrupa'da sadece Çekoslovakya ve Yugoslavya akla gelmektedir. Ancak yerel kimliklerin arttığı bir çağda, anayasalar her zaman değişim içinde olmalıdır ve Avrupa Birliği'nin anayasası da böyledir. Edinburgh'un şu anda olduğu gibi Londra ile ilişkilerini düzenli olarak yeniden müzakere etmesi siyasi açıdan yaratıcı olacaktır.

Sadece "katı birlik yanlıları" İskoçya'yı sonsuza kadar İngiltere'nin mali cüzdanına bağlı görmek ister. Çözüm, İskoçya'nın kendi kendine yeterlilik yolunda ilerlemesi için daha da özgürleştirilmesinde yatmaktadır. Gördüğümüz gibi, bu ancak Barnett formülünün ölçeğinin azaltılması ve İskoç maliyesi için yeni gelir kaynaklarının geliştirilmesi yoluyla olabilir. Nihai hedefe gelince -bağımsızlık ya da değil- bu, olması gerektiği gibi açık bir soru olarak kalacaktır. Emekli maaşları ve borçlardan savunma ve dış ilişkilere kadar her şeyin ödenmesi müzakere konusu olacaktır. İngiltere'ye bütçesel bağımlılıktan kurtulmuş bir İskoçya, Londra ile kültürel, entelektüel ve ticari ortak bir tarihi çerçeveyi kabul eden bir ilişkiye sahip olabilir. İskoçlar ve İngilizler özünde tek bir halk olarak kalacaktır. Tam bağımsızlığa gerek kalmayacaktır.

Yeni bir Galler

İngiltere'den tamamen ayrılmak -sınırlar, para birimi, vatandaşlık ve hepsi- Galler için mantıklı bir gelecek değildir. Ülke nüfusunun büyük bir kısmı, İngiltere'nin üç büyük şehri olan Merseyside, Midlands ve Bristol ile düzenli ve gidip gelinebilir bir ilişki içerisindedir. Coğrafi ve tarihsel olarak İngiltere'ye bağlıdır ve bu bağ modern zamanlarda hiçbir zaman ciddi bir sorun teşkil etmemiştir.

Tarihsel şikâyetin arka planını anlayabilsem de Galler'in İngilizlere yönelik savunmacı söyleminde, R. S. Thomas'ın "eski bir şarkının gövdesini endişelendirmek" deyişini çağrıştıran bir sıkıcılık var. Acaba herhangi bir Galli politikacı, Barnett sübvansiyonunun büyüklüğü için İngiltere'ye teşekkür etmeyi düşünmüş müdür? Her neyse, eğer Galler ekonomik olarak İngiltere'ye bağımlılıktan kurtulacaksa, İngiltere'nin yardımına ihtiyacı olacaktır. Göçmenlere kucak açmak için her şeyi yapmalıdır.

Bununla birlikte, Galler'in daha fazla yetki devri konusundaki hevesi de yadsınamaz. Galler'de 2011 yılında yapılan referandumda Senedd'e yeni vergi toplama yetkileri verilmesi %63'e karşı %37'lik bir çoğunlukla kabul edildi. Bu karar, devredilen Cardiff yönetiminin özellikle sağlık ve eğitim gibi temel hizmetlerde Birleşik Krallık'ın geri kalanına kıyasla gösterdiği ve kamuoyunda çokça tartışılan kötü performansa rağmen alınmıştır.

Referandumun ardından 2019-20 döneminde Galler'in ekonomik durumuna ilişkin iki rapor yayımlandı. Cardiff Üniversitesi tarafından hazırlanan "Galler'in Mali Geleceği" başlıklı rapor, Galler'in şu anda yurt içi hasılasının %18'i oranında kamu sektörü açığı ile Britanya'nın en fakir bölgesi olduğuna işaret ediyordu. Nüfus yaşlanmakta, gençlerin ve mezunların göçü devam etmekte ve gelir vergisine tabi çalışanların sayısı, özellikle de daha kazançlı olan üst gruplarda azalmaktadır. Galler ekonomisinin dörtte biri -Glamorgan işgücünün üçte biri de dahil olmak üzere- kamu sektörüne bağlıyken, İngiltere'de bu oran %17'dir. Ulusal istatistikler Galler'in çalışma hayatındaki işgücü verimliliğinin Londra'nın sadece %60'ı ile İngiltere'deki en düşük seviyede olduğunu göstermektedir. Rapor, bu nedenle Britanya Hazinesi'nden bağımsız olarak "Galler halkına refah sağlama beklentisinin olmadığı" sonucuna varmıştır. Basitçe, Cardiffli yazarlar "Galler'in ekonomik performansında göreceli bir iyileşmenin mümkün olup olmadığından" şüphe duymaktadır.

2019'da Plaid Cymru tarafından yeni lideri ekonomist Adam Price başkanlığında ayrı bir Bağımsızlık Komisyonu kuruldu. Komisyon oldukça açık sözlü ve pek de sevindirici değildi. Bağımsız bir

Galler'in karşılaşacağı zorlukları cesurca ele aldı ve "kronik yapısal zayıflıkları" kabul etti. Bunların "ezici bir çoğunlukla Londra Şehri'nin çıkarları doğrultusunda şekillenen" Britanya ekonomisinden kaynaklandığını öne sürdü. Mevcut haliyle İrlanda'daki hizmetlerin kalitesine sahipti ancak gelirleri ancak Portekiz'dekileri destekleyebiliyordu. Galler yirmi yıllık yetki devri süresince ekonomisinin büyük bir bölümü üzerinde eşi benzeri görülmemiş bir kontrole sahip olmuş, ancak "bunu pek de iyi kullanamamıştır."

Rapor, bağımsız bir ekonominin başlıca ihtiyacının yeni inovasyon ve girişim kaynakları bulmak ve özellikle potansiyel yüksek vergi mükelleflerine "göç dostu" olduğunu göstermek olacağını belirtmiştir. Mezunlarını bir şekilde elinde tutmalı ve becerilerini arttırmalıdır. Komisyon ayrıca, bir türlü bulunamayan arazi değer vergisi, yol geçiş ücretleri, turist vergileri ve enerji vergileri gibi olası yeni gelir kaynaklarını da tartışmıştır. Benzer bir Holtham Komisyonu 2009 yılında Galler için ayrı bir kurumlar vergisi düzeyi önerecek kadar ileri gitmişti (bu Londra'nın hoşuna gitmeyecekti ama Güney İrlanda'nın rönesansının anahtarı oldu).

İskoçya ile ilgili benzer raporlar gibi komisyon da İrlanda, Danimarka ve Yeni Zelanda ile paralellikler kurmuştur. Onlar gibi komisyon da Galler'i İngiliz sübvansiyonlarından kurtarmak ve çok övülen "küçük ülke sarmalına" dönüştürmek için ne kadar "soğuk hindi" gerektiğini bilememiştir. Rapor bir noktada cesurca, "ilk günden itibaren hem vergilendirme hem de harcamalarda yapılacak geniş kapsamlı değişikliklerle", "çığır açıcı" bir sarsıntıdan faydalanabileceğini öne sürdü. Nihayetinde rapor şu soruyu sormaktan başka bir şey yapamadı: "Eğer İrlanda yüz yıl önce Britanya'dan ayrılmaya karar vermemiş olsaydı, bugün Londra ve güneydoğu ile birlikte bu adaların en zengin bölgeleri arasında yer alır mıydı?" İrlanda bağımsızlık meraklıları için soyut bir rüyaydı, Oz Diyarı'ydı ama sarı tuğlalı yolu her zaman İngiliz altınıyla döşeli olan bir ülkeydi.

Galler'in bu yolda ilerlemesinin tek yapıcı yolu İskoçya'da olduğu gibi, Galler hükümetine daha fazla mali takdir yetkisi kazandırmak

ve bu takdir yetkisine Barnett sübvansiyonunda aşamalı indirimlerle eşlik etmek olmalıdır. Bu aşamalandırma Cardiff, Edinburgh ve Londra arasında gelecekte kurulabilecek yapıcı bir ilişkinin temelinde yatmaktadır. Buna "federal pazarlık" adı verilmelidir. Kendi kendini yönetme derecesine giden başka bir yol haritası yoktur.

Radikal bir gelecek tasarlamak

Bu tartışmanın hiçbir noktasında üç devredilmiş hükümetin ortak bir federalist program üzerinde birlikte çalışmak aklına gelmedi. Pandemi sırasında, Brexit sırasında olduğu gibi, dışarıdan bakanlar üçünün İngiltere ile ilişkiler konusunda irtibat kurmasını bekleyebilirdi. Bilimsel fikir birliğindeki farklılıkları nasıl ele alabilirlerdi? Farklı tecrit biçimlerinden nasıl ders çıkarabilirlerdi? Bana İskoçya'dan Sturgeon, Kuzey İrlanda'dan Foster ve Galler'den Drakeford'un bırakın politikaları koordine etmeye çalışmayı, neredeyse tek kelime bile etmedikleri söylendi.

Bu yöndeki tek hareket daha önce Galler'den gelmişti. Dönemin başbakanı Carwyn Jones, 2014 yılında özellikle federalizmi tartışmak üzere dört uluslu bir anayasa kongresi önermişti. Bu hiçbir yere varmadı. İskoçya hükümeti sadece bağımsızlıkla ilgilenirken, Kuzey İrlanda'nın kendi sorunları vardı. 2021 yılında Jones'un halefi Mark Drakeford bu çağrıyı tekrarladı. Drakeford bağımsızlık tartışmalarını "çözüm değil slogan" olarak nitelendirdi ve Jones'un mevcut yetki devri biçimlerinin ne kadar kapsamlı olursa olsun "uygun federalizm" olmadığı yönündeki argümanını tekrarladı. Ona göre bu kelime "gücün hâlâ her şeye muktedir bir merkezi yasama organı tarafından bölgelere devredilmediği, aksine gücün tek bir kurumun tek taraflı kontrolünün olmadığı bir anayasa tarafından paylaşıldığı bir sistem" anlamına geliyordu. Bu İskoçya'nın kulağına hoş gelmeliydi. Ancak yine de ilerleme kaydedilemedi.

"Radikal federalizm" olarak adlandırılan böyle bir anayasayı, Westminster'ın yazılı olmayan gelenek ve uygulamalarında gömülü olan egemenlik göz önüne alındığında İngiliz bağlamında hayal

etmek kuşkusuz zordur. Burke'den Bagehot'a ve Dicey'e kadar bu egemenlik, İngiliz halkının bu egemenlikten duyduğu memnuniyette olduğu gibi uzun ömürlülüğe dayanmaktadır. İngiliz tebaasının %85'i için bu anayasanın değişme ihtimali yoktur.

Tartışmadaki tek yeni unsur, İngiliz siyasetinin bir belirsizlik döneminden geçmekte olduğu gerçeğidir. OECD ülkelerini kapsayan Amerikan Edelman Güven Barometresi, İngiliz halkının siyasi kurumlarına olan güvenini yirmi sekiz ülke arasında yirmi yedinci sıraya koyarak Putin Rusyası'ndan daha üst sıralara yerleştiriyor. İngiliz yetişkinlerin %90'ı siyasetçilere güvenmediklerini söylemektedir ki bu oran tüm zamanların en düşük seviyesidir ve Brexit oylamasına da açıkça yansımıştır. Bu kamuoyu karşısında Birleşik Krallık'ın "yumuşak" federalizminin bir cevabı yok gibi görünüyor.

2010'larda İşçi Partisi içinde radikal federalizm yanlısı bir hareket ortaya çıkmıştır. Bu hareket Jones'un Westminster'ın yetkilerini dönemsel olarak devredilen meclislere vermesinin anayasal ortaklık anlamına gelmediği yönündeki argümanını kabul etti. Radikaller tek monarşi, tek vatandaşlık, tek para birimi, tek refah rejimi, tek savunma gücü ve Avrupa'nın kolektif ekonomik alanına ortak üyelik öngörüyordu. Bunun dışında herkes için iç yönetim öneriyordu. Ancak radikaller, ulusal meclislerin kesin işlevleri ve kolektif kaynakların tahsisine ilişkin temel soru gibi konularda ne kadar ileri gidileceğine karar vermekte hâlâ zorlanıyordu.

Yetki devrinin sürekli tartışılması gerekir. Kendi kendine yeterlilik yolunda kaydedilen ilerlemeyi ölçecek ve uygun hesap verebilirlik kademeleri konusunda tavsiyelerde bulunacak daimî bir komisyona ihtiyaç vardır. En azından yeni bir "İngiliz" Avam Kamarası ve yeni bir üst meclisin yapısı ve yetkileri konusunda bir karara varılması gerekmektedir ki bu sonuncusu belki de krallığın birliğinin resmî olarak somutlaşmış halidir. Bu tür temel anayasal meselelerden kaçmanın hiçbir yolu yoktur. Avrupa'daki diğer ülkelerin çoğu on yıllardır, hatta yüzyıllardır bu zeminde ilerliyor. Her derde deva yok. Katalonya ile İspanya ve Flandre ile Brüksel arasında süregelen çatışmalar var. Federalizm bir süreçtir, nadiren bir varış noktasıdır. Her modern

devletin eğilimi gücü merkezileştirmektir. Federalizmin amacı bu eğilimi disipline etmek, açıkçası ona direnmektir.

Yukarıda tartışılan tüm modeller, Britanya'nın doğu yarısı ile batısı arasında bu kitabın açılışındaki bölünmeyi tekinsiz bir şekilde yansıtan bir Britanya Adası tasvir etmektedir. Bu bölünme Britanya halkının tarih öncesi kökenlerine dayanıyor ya da dayanmıyor olabilir. Pek çok çatışmanın ve sefaletin nedeni olmuştur ve federal tartışmanın taraflarında, yine çoğunlukla doğu ve batıda yaşamaya devam etmektedir. Ancak böyle bir bölünmenin böyle görülmesi için hiçbir neden yoktur. Galliler ve İskoçların İngilizleri bu kadar sık hoşnutsuzlukla karşılamaları için hiçbir neden yoktur. Sözde "birleşik" bir krallığın istikrarlı, mutlu ve müreffeh bir ekonomi olarak yeniden şekillendirilmesi için her türlü neden vardır; bu ekonomi, zenginliğini son yarım yüzyılda olduğundan daha adil bir şekilde kıyılarına dağıtabilir.

İrlanda'nın yeniden birleşmesinin ve İskoçya'nın kaybının İngiltere için bir felaket olacağına inanmıyorum. İrlanda'nın yeniden birleşmesi tarihi bir kurtuluş olacaktır. Galler'in kaybı düşünülemez bile. İskoçya'nın ayrılması ise, Londra'nın İskoçya'nın eski ekonomik sağlığını devo-max'ın işlemesi için yeterince geri getiremediği anlamına geleceği için son derece üzücü olacaktır. Ayrıca, yeni bir "İngiltere ve Galler" ulusunun garip bir boşluğu olacaktır.

Asıl gerçeklik şudur ki, uzun süredir İngiltere'ye bağlı olan bu önemli Avrupa ülkeleri nispeten ve affedilmez bir şekilde fakirleşmiştir. Yeniden canlanan refahları, kendilerine olan saygıları ve şu anda onları sübvanse etmek için her zamankinden daha fazla harcama yapmak zorunda olan İngiltere'nin daha geniş ekonomisi için hayati önem taşımaktadır. Britanya Adaları'nın farklı halklarının kolektif kimliklerinin parçalanmasını görmek istemediklerine inanıyorum, tıpkı bir gün Avrupa'nın geri kalanıyla yeni ve daha yakın bir ilişki kurmak isteyeceklerine inandığım gibi. Ancak çözüm İngiltere'de yatıyor. İngiltere her zaman olduğu gibi gücü elinde tutmaktadır ve bu işe önayak olmalıdır.

SONSÖZ

Bu kitaba herhangi bir şekil veya biçimde Kelt halkı fikrini çürüterek başladım. Böyle bir kabile, ülke, kültür ya da dil yoktu. Sadece bu da değil, geleneksel olarak "Kelt" olarak tanımlanan halklar hiçbir zaman tek bir ismi haklı çıkaracak şekilde birlikte davranmadılar. 18. yüzyılda coğrafi yakınlıkları ve atalarının Hint-Avrupa dillerinin bir kolundan türeyen dilleri konuşmaları nedeniyle Keltler olarak sınıflandırılmaya başlandılar.

Bu halkların kendilerini İrlandalı, İskoç ya da Galli olarak gördükleri gibi görülmeleri gerektiğine inanıyorum, ya da Manx, Cornish veya Breton gibi. Her birinin kendine özgü bir tarihi, dili ve kültürü vardır ve benzersizliğin onurunu ve statüsünü hak etmektedir. Bu halklarda özgünlük ararken her fırsatta onları bir araya getirmemeye çalıştım, en azından Keltler olarak.

Hayatının sonlarına doğru Galli yazar Jan Morris ile sık sık onun yurttaşlarına yönelik agresif romantik bakış açısını tartışırdık. Görkemli Galler geçmişine dair efsane ve mitlere büyük önem verirdi. Efsanelere tarih muamelesi yapılamayacağını söylediğimde aynı fikirde değildi. Mitlerin de tıpkı tarih gibi gerçekler olduğunu söyledi. Mitlerin bir ulusun kimliğindeki rolünü asla küçümsememeliyim. En güçlü "gerçekler" arasında yer alabilirler.

Korkarım ki Britanya halkının doğuşu bu tür efsaneler üzerine inşa edilmiştir. Bunlardan biri, bir halkın Britanya Adaları'nı istila edip fethettiğini ve Bronz Çağı'nda ya da civarında eski Britanyalıları ortadan kaldırdığını savunuyordu. Bunlar sözde Keltlerdi. Diğer efsane ise Saksonların bu Keltleri istila ve fethettikleri, MS 5. ve

6. yüzyıllarda onları batıya doğru sürdükleri ve beraberlerinde yeni, giderek her yere yayılan bir dil getirdikleriydi.

Bu mitler Britanya'nın hikâyesinin temelini oluşturmuştur. Keltleri aşağılanmış bir halk olarak konumlandırırlar. Saksonları ise gerçek "Britanyalılar" olarak onların yerini alan bir yabancılar sürüsü olarak konumlandırırlar. Bu da Saksonların üstünlüğüne dair Victoria dönemi ideolojisini besleyerek İrlandalıları, İskoçları ve Gallileri tarihin baş belası bir köşesine itmiştir. Kelt mitolojisi kaybedenlerin kültürü hâline geldi. İngiltere'nin batıdaki halkları anlama ve onlarla barış içinde yaşama konusundaki başarısızlığını doğruladı.

İngiliz halkının ve liderlerinin bu mitlerin üstesinden gelememiş olmalarına, hatta bu mitlere tutunmaya devam etmelerine hayret etmeye devam ediyorum. Modern Avrupa'nın birleşik devletlerinin çoğunda olduğu gibi, komşularıyla müreffeh bir modern federalizm içinde bir birlikteliği sürdüremediler. Dünyanın en zengin ve en liberal ülkelerinden biri olan ve dünyanın her köşesine demokrasi ve sivil haklar konusunda ders vermekten zevk alan bu ülke, kendi halkı için hâlâ anayasal bir denge oluşturamıyor. Yüzyıllar boyunca dört bileşen halkının, İngiliz, İrlandalı, İskoç ve Galli halklarının karışımıyla zenginleşmiştir. Bu karışım, İngiliz halkının Londra'daki yöneticileri tarafından bin yıl boyunca yaratılan yerel imparatorluğun gerçek mirasıdır. Bu miras korunmaya değerdir ve efsanelere kurban edilmemelidir.

GÖRSELLERİN LİSTESİ

1. Vahşi batı kıyıları

İrlanda: Erken Kelt Hristiyan halka kalesi Cashel manastır yerleşimi ve balıkçı kulübeleri, Innishmurray Adası, County Sligo. Fotoğraf: David Lyons/Alamy..

İskoçya: Scara Brae neolitik köyü, Sandwick, Orkney. Fotoğraf: Stephen Coyne/ Bridgeman Images.

Galler: Aziz Govan'ın inziva yeri, Pembroke. Fotoğraf: Martin Lawrence Fotoğrafçılık.

2. Edward'ın imparatorluğu

Caernarvon Kalesi. Fotoğraf: Ken Walsh/Bridgeman Images.

I. Edward Parlamento'da, Canterbury Başpiskoposu, İskoçya Kralı III. Alaxandair, Galler Prensi Llywelyn ap Gruffydd ve York Başpiskoposu. Wriothesley, 1523'ten. Fotoğraf:: Dünya Tarih Arşivi/Alamy..

3. Direniş

Bannockburn Savaşı: Bannockburn Savaşı, İkinci Gün, Andrew Hillhouse'un resmi.

İrlanda'dan Brian Boru: Heykel başı, Chapel Royal, Dublin Kalesi, Dublin. Fotoğraf:: Gordon Hulmes Seyahat/Alamy

Owain Glyndwr: Aziz Peter ad Vincula Kilisesi, Pennal, Gwynedd, Galler'de bulunan bronz heykel. Fotoğraf:: The Photolibrary Wales/Alamy.

4. İngiliz karikatürleri

Galli arpçı çaresizlik içinde: Ozan John Martin (1817 civarı). Tuval üzerine yağlıboya. Fotoğraf: Bridgeman Images.

Bonnie İskoç kavalcısı. Fotoğraf: Bridgeman Images.

İrlanda cücesi. Fotoğraf: Bridgeman Images.

John Bull. Fotoğraf:: Bridgeman Images

5. Sürgüne kaçış

İrlanda kıtlıktan kaçıyor: Thomas Nast, *Harper's Weekly* dergisinin Şubat 1880 kapağı. Fotoğraf: IanDagnall Computing/Alamy.

İskoç dağlık bölgelerinin temizlikleri: Gravür, 1886 civarı. Fotoğraf: AKG-Images.

6. Uyanış biçimleri

Perth istasyonunun en yoğun sezonu: Coming South, George Earl tarafından. Tuval üzerine yağlıboya. Fotoğraf: Bridgeman Images.

Klondike Merthyr Vale'ye geliyor: Rolling Hills, Merthyr Tydfil, Thomas Horner. Fotoğraf: Galler Ulusal Müzesi/AKG-Images.

Rhondda hanımları. Fotoğraf: William Clayton/Bridgeman Images.

7. Muhalefetin yüzleri

Henry Grattan. A. Pope'un çizimi üzerine J. Godby tarafından yapılan gravür. Fotoğraf: Kean Koleksiyonu/Getty Images.

Charles Parnell. Fotoğraf: Bridgeman Images.

Keir Hardie, 1892 civarı. Fotoğraf: Hulton-Deutsch Koleksiyonu/Corbis/ Getty Images aracılığıyla Corbis.

David Lloyd George, 1920 civarı. Fotoğraf: AKG-Images.

8. Bölünmüş, hükmedilmemiş

Belfast'ta Kanlı Pazar grafitileri: *Molotof Kokteylcisi* ve *Kanlı Pazar* duvar resimleri, Bogside. Fotoğraf: George Sweeny/Alamy.

Bölünen bir krallık: Nicola Sturgeon ve Alex Salmond, İskoç Hükümeti'nin bağımsızlık planlarını özetleyen Beyaz Kitap'ı 26 Kasım 2013 Salı günü Glasgow, İskoçya'da tanıttı. Fotoğraf: David Gordon/Alamy.

BİBLİYOGRAFYA

Anthony, David, *The Horse, the Wheel and Language, 2007*

Ascherson, Neal, *Stone Voices: The Search for Scotland, 2002*

Black, Jeremy, *A New History of Wales, 2000*

Bogdanor, Vernon, *Devolution in the United Kingdom, 1999*

Chapman, Malcolm, *Celts: The Construction of a Myth, 1992*

Colley, Linda, *Britons: Forging the Nation 1707–1837, 1992*

—— *Acts of Union and Disunion, 2014*

Collis, John, *The Celts: Origins, Myths and Inventions, 2003*

Cunliffe, Barry, *The Ancient Celts, 1997*

—— *Facing the Ocean: The Atlantic and Its Peoples, 8000 BC to AD 1500, 2001*

—— *Britain Begins, 2012*

—— *Bretons and Britons: The Fight for Identity, 2021*

Cunliffe, Barry, and Koch, John, *Celtic from the West: Alternative Perspectives from Archaeology, Genetics, Language and Literature, 2010*

—— *Exploring Celtic Origins: New Ways Forward in Archaeology, Linguistics, and Genetics, 2021*

Darby, John (ed.), *Northern Ireland: Background to the Conflict, 1983*

Davies, John, *A History of Wales, 1993*

Davies, Norman, *The Isles: A History, 1999*

—— *Vanished Kingdoms: The History of Half-Forgotten Europe, 2011*

Davies, Rees R., *The First English Empire: Power and Identities in the British Isles 1093–1343, 2000*

De Barra, Caoimhín, *The Coming of the Celts, ad 1860: Celtic Nationalism in Ireland and Wales, 2018*

Devine, Tom, *The Scottish Clearances: A History of the Dispossessed, 1600–1900, 2018*

—— *The Scottish Nation, 1700–2000, 1999*

Duncan, Anthony, *The Elements of Celtic Christianity, 1992*

Esler, Gavin, *How Britain Ends: English Nationalism and the Rebirth of Four Nations, 2021*

Ferriter, Diarmaid, *The Border: The Legacy of a Century of Anglo-Irish Politics, 2019*

Foster, Roy, *Modern Ireland, 1600–1972, 1988*

—— *Paddy and Mr Punch: Connections in Irish and English History, 1993*

—— *Luck and the Irish: A Brief History of Change, 1970–2000, 2007*

Goodhart, David, *The Road to Somewhere: The Populist Revolt and the Future of Politics, 2017*

Gower, Jon, *The Story of Wales, 2012*

Haywood, John, *The Historical Atlas of the Celtic World, 2001*

Henderson, Ailsa and Wyn Jones, Richard, *Englishness: The Political Force Transforming Britain, 2021*

James, Simon, *The Atlantic Celts: Ancient People or Modern Invention?, 1999*

Jenkins, Geraint, *The Foundations of Modern Wales: Wales, 1642–1780, 1993*

Johnes, Martin, *Wales Since 1939, 2012*

Jones, Edwin, *The English Nation: The Great Myth, 1998*

King, Richard, *Brittle with Relics: a History of Wales, 1962–97, 2022*

Koch, John, *An Atlas for Celtic Studies, Archaeology and Names in Ancient Europe and Early Medieval Ireland, Britain and Brittany, 2011*

Koch, John, and Minard, Anton, *The Celts: History, Life and Culture, 2012*

Lloyd, Thomas, *Lost Houses of Wales: A Survey of Country Houses in Wales Demolished Since c.1900, 1986*

Maier, Bernard, *The Celts: A History from Earliest Times to the Present, 2003*

Manco, Jean, *The Blood of the Celts: The New Ancestral Story, 2015*

Marr, Andrew, *The Battle for Scotland, 1992*

Melding, David, *Will Britain Survive Beyond 2020?, 2009*

Miles, David, *The Tribes of Britain, 2005*

Moffat, Alistair, *The Sea Kingdoms: The Story of Celtic Britain and Ireland, 2001*

Morgan, Kenneth, *Rebirth of a Nation: Wales, 1880--1922, 1981*

Morris, Marc, *The Anglo-Saxons: A History of the Beginnings of England, 2021*

Nairn, Tom, *After Britain: New Labour and the Return of Scotland, 2000*

—— *Old Nations, Auld Enemies, New Times: Selected Essays, 2014*

Oosthuizen, Susan, *The Emergence of the English, 2019*

Oppenheimer, Stephen, *The Origins of the British: A Genetic Detective Story*, 2006

O'Toole, Fintan, *Heroic Failure: Brexit and the Politics of Pain*, 2018

Paxman, Jeremy, *The English: A Portrait of a People*, 1998

Prebble, John, *The Highland Clearances*, 1963

Pritchett, V. S., *At Home and Abroad*, 1990

Pryor, Francis, *Home: A Time-Traveller's Tales from Britain's Prehistory*, 2014

Renfrew, Colin, *Archaeology and Language: The Puzzle of Indo-European Origins*, 1987

Roberts, Alice, *The Celts: Search for a Civilisation*, 2015

Scruton, Roger, *England: An Elegy*, 2001

Sims-Williams, Patrick, *The Celtic Inscriptions of Britain: Phonology and Chronology, c.400–1200*, 2003

Sykes, Bryan, *Saxons, Vikings and Celts: The Genetic Roots of Britain and Ireland*, 2006

—— *Blood of the Isles*, 2007

Tanner, Marcus, *The Last of the Celts*, 2004

Tindale, Stephen (ed.), *The State and the Nations: The Politics of Devolution*, 1996

Tombs, Robert, *The English and Their History*, 2014

Vaughan-Thomas, Wynford, *Wales: A History*, 1985

Williams, Gwyn Alf, *When Was Wales? A History of the Welsh*, 1985

DİZİN

C-Ç

J

ANTİK ÇAĞIN GİZEMLİ AVRUPA HALKI

Günümüzden 2.600 yıl önce, Fransa'daki Rhone Nehri kıyısında Yunanlar bir ticaret kolonisi kurdular. Karşılarına dillerini anlayamadıkları, kendilerinden farklı giyinen, tavırları ve davranışları farklı bir kavimle karşılaştı. Savaşçı oldukları kadar zenginliklerini gösteren lüks ürünlere ilgili bu sert mizaçlı topluluk, şatafatlı kıyafetler giyen, süslü ziynet eşyaları kullanan şeflerin idaresindeydi. Bir asır sonra, Yunan coğrafyacı Hecataeus bu halkı **Keltoi/Keltler** olarak adlandırdı ama üzerlerindeki sır perdesi o günden bugüne hâlâ tam anlamıyla kalkmadı.

Kimdi bu Keltler? Hangi dili konuşuyorlardı? Akrabaları kimlerdi? Orta Avrupalı bir halk oldukları halde Britanya Adaları'na ne zaman göçtüler? Sadece sahip oldukları zenginliği göstermeyi seven, sert görünümlü, savaşçı bir insan topluluğu muydu? Yoksa tarihsel bir hayal ürününden mi ibaretler? Peki, bütün bu bilinmezler ve yarım cevaplar arasında günümüzde Kelt mirası nasıl yaşatılıyor?

Ünlü İngiliz tarihçi Simon Jenkins bu kitabında; Keltlerin kökenlerini, inançlarını, sanatlarını ve toplumsal yapılarını derinlemesine inceliyor. Keltlerin yalnızca savaşçı özelliklerini değil aynı zamanda zengin kültürel mirasını, dillerini ve günlük yaşamlarını kapsamlı bir şekilde inceleyerek okuyucuyu tarihsel bir yolculuğa çıkarıyor. Avrupa'nın dört bir yanına yayılmış olan Kelt toplumlarının etkisini ve mirasını ele alırken, Keltlerin modern dünyadaki yerini de anlatıyor.

Simon Jenkins, dünya tarihinde hakları yeterince teslim edilmeyen, konumları tartışmalı bir halk olan Keltlerin tarihini güncel verilerin ışığında, ikna edici yorumlarla okurlara sunuyor. ***Keltler: Antik Çağın Gizemli Halkı***'nda Avrupa'nın kadim halklarından Keltlerin sürükleyici ve ilgi çekici hikâyesini bütün yanlış anlamalardan ve tespitlerden sıyrılmış şekilde bulacaksınız.

kronikkitap.com kronikkitap

ISBN-13: 978-625-6774-91-9
9 786256 774919